MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Audrius Skaistys

TEISINIS PRIESAIKOS INSTITUTAS IR JO SOCIALINIS VAIDMUO

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2011

Disertacija rengta 2003– 2011 metais Mykolo Romerio universitete.

Mokslinis vadovas:
Prof. habil. dr. Alfonsas Vaišvila (socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

TURINYS

ĮVADAS..... 5
1. Tyrimo objektas ir problemos aktualumas..... 5
2. Tiriamos problemos įdirbio apžvalga ir vertinimas. Tyrimo tikslas, hipotezė, uždaviniai ir metodas. Disertacinio tyrimo rezultatų naujumas 7
3. Ginamieji disertacijos teiginiai, tyrimo reikšmė ir struktūra..... 16
I. PRIESAIKOS KAIP PAPROTINĖS TEISĖS KATEGORIJOS, KILMĖ, RAIDA IR SAMPRATA..... 20
1. Priesaikos institutas ir jo susiformavimo socialinės sąlygos 21
2. Priesaikos instituto samprata..... 23
2.1. Lingvistiniai, filosofiniai, psichologiniai, teisiniai ir istoriniai priesaikos aspektai..... 23
2.2. Religinės ir etinės prielaidos priesaikos instituto veiksmingumui užtikrinti..... 24
II. PRIESAIKA KAIP PAPROTINĖS IR POZITYVIOSIOS TEISĖS SĄVEIKOS REZULTATAS..... 36
1. Teisminė priesaika ir jos įrodomoji galia XV–XIX a. 36
1.1. Prūsų teisyno priesaikos reikšmė..... 36
1.2. Teisminės priesaikos Biržų ir Žagarės teismų knygose 39
2. Priesaikos instituto reikšmė Lietuvos valstybingumui ir sukrikščionintai šeimos teisei..... 45
2.1. Ištikimybės (vasalinės) priesaikos kaip disciplinuotumo ir vienybės poreikio išraiška 45
2.2. Pareiginės priesaikos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės metrikoje..... 55
2.3. Priesaikos elementas *pacta conventa* – valstybės valdymo sutartyje..... 57
2.4. Santuokos priesaika kaip moterystės sakramento sustiprinimo priemonė..... 59
III.PRIESAIKOS INSTITUTO SOCIALINĖ REIKŠMĖ LIETUVOS TEISĖS SISTEMAI 67
1. Priesaikos instituto reikšmė atkuriant ir įtvirtinant Lietuvos valstybingumą ir teisę..... 67
1.1. Priesaikos taikymo galimybės atkuriant valstybingumą 1918 m. ir 1990 m. 67
1.2. Šaulio priesaikos socialinė būtinybė 1919– 2011 m. 71
2. Šaulio ir kario priesaikų integracija..... 75
2.1. Šaulio priesaika kaip vidinis asmens pasiryžimas ginti Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę..... 75
2.2. Šaulio priesaikos vykdymas po 1940 m. 81
2.3. Lietuvos šaulių sąjungos ir jos priesaikos instituto atkūrimas, jo naujoji paskirtis ir teisinė reglamentacija 81
2.4. Šaulio priesaikos ir iškilmingo pasižadėjimo skirtumai 85

2.5. Šaulio priesaikos ir (jaunojo) šaulio iškilmingo pasižadėjimo subjektiškumo problemos 90
3. Valstybinės priesaikos instituto teisinė funkcija ir reikšmė priėmus 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstituciją 93
3.1. Visuomeninė priesaikos instituto misija ir paskirtis..... 95
3.2. Priesaikos, kaip teisinio instituto, universalumas..... 97
4. Priesaikos socialinio veikmingumo problemos Lietuvos teisėje..... 98
4.1. Teisiniai procedūriniai pagrindai priesaikos pažeidimui ir sulaužymui nustatyti..... 98
4.2. Priesaikos pažeidimo formos ir teisinių padarinių nustatymo problemos..... 102
4.3. Užsienio valstybei duotos priesaikos ar pasižadėjimo atsisakymo įgyvendinimo problemos.....112
4.4. Laisvo mandato ir priesaikos santykis.....120
4.5. Priesaikų suderinamumas kaip vertybių įgyvendinimo ir subordinacijos problema.....122
4.6. Savivaldos priesaikos įgyvendinimo problemos.....128
4.7. Priesaikos instituto taikymo srities išplėtimo būtinybė.....132
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....136
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA..... 140
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....156
PRIEDAI.....170
MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS.....211

ĮVADAS

1. Tyrimo objektas ir problemos aktualumas

Tyrimo objektas. Disertacijoje teisiniu požiūriu tiriamas vienas tarpšakinių teisės institutų – priesaika. Disertacijos tyrimas apima paprotinės ir pozityviosios teisės raidos etapuose susiformavusius teisinius santykius, atsirasdavusius ir tebeatsirandančius priesaikos instituto taikymo ir jo funkcijų įgyvendinimo srityse. Šiame darbe nagrinėjami istoriniai, lituanistiniai šaltiniai; nacionalinių, tarptautinių ir kitų valstybių teisės aktų normos, reglamentuojančios priesaikos institutą, taip pat šią temą nagrinėjanti Lietuvos teisės doktrina.

Priesaikos teisinio instituto ir jo socialinio vaidmens tyrimas bendrąja prasme – tai vieno iš seniausių ir gilias tradicijas Lietuvoje turinčio teisinio instituto tyrimas. Priesaika yra iš pirmo žvilgsnio lyg ir nedidelės socialinės reikšmės ir dar mažesnės teisinių santykių reguliavimo apimties požiūriu institutas. Priesaikos sampratos (sąvokos) pažinimas yra organiška teisės doktrinos, kaip vienalyčio darinio, dalis, tačiau šio instituto prasmė ir reikšmė teisės normose ir teorijoje (moksle) nėra plačiau tyrinėta. Šiuo tyrimu bandoma atskleisti socialinę teisinę priesaikos esmę, jos evoliuciją ir virsmą į tikrai talpų (vertybių ir atliekamų funkcijų požiūriu) teisinį reguliatorių, kuris laikytinas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintų pamatinių vertybių koncentracija, o kartu ir jų veiksnumą užtikrinančiu įrankiu. Perfrazuojant prof. A. Vaišvilą „aiškinant teisę (*šiuo atveju – priesaiką, kaip koncentruotą teisės išraišką* [išskirta disertanto] <...>, neužtenka pasakyti, kad teisė (priesaika) yra elgesio taisyklė (tai tik formos dalykas), reikalinga atskleisti jos turinį, t. y. ryšį su socialiniais interesais, kurių norminė išraiška ir yra ši elgesio taisyklė<...>“.[1]

Elgesio taisyklės išraiška, iki atsirandant rašytinei teisei, tebuvo žodinė, tačiau, nepaisant to, išlaikė teisei ir jos veiksmingam įgyvendinimui būdingus požymius. Šie aspektai kelia nemažai konceptualių doktrinos klausimų, o atsakymų į juos paieška jau tapo permanentine teisės mokslo problema. Todėl pirmoji disertacinio tyrimo teorinė problema yra priesaikos požymių (kaip būtinųjų jos elementų) ir priesaikos sąsajų su socialine aplinka gvildenimas, lokalizavimas teisės sistemoje ir galiausiai – apibrėžimo suformulavimas. Atskleidžiamas priesaikos ir šio instituto saugomų vertybių socialinis reikšmingumas kaip vienas kitą lemiantis ir kartu užtikrinantis veiksnys, rodantis tarpusavio priklausomybę. Antra, tarp priesaikomis prisiimtų įsipareigojimų vykdymo ir priesaikos instituto veiksmingumo egzistuoja organiškas tarpusavio ryšys, akivaizdu, kad esama padėtis valstybėje nesudaro prielaidų *de facto* konstatuoti, jog šio instituto veiksmingumas yra visavertis. Tai skatina ne tik išsamiau pažinti patį priesaikos instituto turinį, bet ir paieškas naujų priemonių šio instituto veiksmingumui užtikrinti. Pastangos rasti objektyvias ir racionalias nurodytų trūkumų šalinimo priemones paskatino disertaciniame tyrime

[1] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004, p. 33–34.

abstrahuoti tokias svarbias teorines problemas kaip socialinio konteksto ir būtinybės atsirasti socialinių santykių reguliatoriui – priesaikos institutui – susidarymas, šio instituto taikymo formaliųjų ir turiningųjų kriterijų (pagrindų) teisinio reglamentavimo pakankamumas, taip pat institucinės priežiūros (kontrolės) priemonių veiksmingumas ir pakankamumas Lietuvos teisėje.

Apibendrintai pažymėtina, kad priesaikos laikymosi priežiūra yra konceptuali šio instituto vaidmens užtikrinimo sąlyga ir efektyvumo prielaida, todėl disertaciniame darbe šiai problematikai skirsime nemažai dėmesio.

***Tyrimo problemos aktualumas*.** Pasirinktos temos aktualumą lemia kelios svarbiausios aplinkybės.

XX a. pabaigos visuomeninių santykių pokyčių Lietuvoje rezultatas – esminis visos teisės sistemos pertvarkymas. Objektyvi šio proceso pasekmė – Lietuvos teisės sistemos reintegracija į romanų-germanų teisės šeimą ir priesaikos instituto teisėje atgimimas, sprendžiant individo, jų bendruomenės ir valstybės santykio problemas, bandant suderinti interesus dinamiškos teisėkūros būdu ieškant geriausios išeities tarp socialinio teisės viršenybės poreikio ir individualios nevaržomos laisvės siekio. Šis iššūkių pilnas procesas atskleidžia nepaprastai dinamiškų visuomeninių santykių reguliavimo problemas.

1. *Priesaikos instituto įgyvendinimo teisės teorijos spragos*. Įvertinę priesaikos instituto teisės doktriną, matome, kad čia mažai dėmesio skiriama teisinei priesaikos sampratos (sąvokos) analizei. Nežinant šio tyrimo objekto (priesaikos) prasmės, nėra galimybių diskutuoti apie šio instituto socialinius aspektus ir įgyvendinimo problemas. Todėl vienas veiksnių, atskleidžiančių šio disertacinio darbo aktualumą, yra siekis užpildyti teisės mokslo spragas priesaikos sampratos srityje.

2. *Visuomeninių santykių socialinė svarba*. Šiuolaikinėje Lietuvos jurisprudencijoje priesaikos kategorija vartojama dažnai, – pavyzdžių randame tiek mokslinėje literatūroje, tiek teisės taikymo aktuose, – tačiau priesaikos socialinio konteksto ir pačios priesaikos santykio klausimas lieka atviras. Teisės istorijos ir teisės teorijos – fundamentinių teisės mokslų – vaidmuo šia prasme yra neginčijamas. Šiame kontekste su priesaikos institutu susijusių viešosios teisės reguliuojamų visuomeninių santykių identifikavimas Lietuvos teisėje leistų formuoti mokslinį požiūrį į šiuolaikines teisės problemas. Europos Žmogaus Teisių Teisme nagrinėta byla *Paksas prieš Lietuvą* (pareiškimo Nr. 34932/04)[2] akivaizdžiai byloja, kokiu visuomeninių santykių lygmeniu sprendžiamos su priesaikos institutu susijusios problemos. Šio sprendimo reikalavimų įgyvendinimas yra itin aktualus Lietuvos teisės sistemai, todėl disertaciniame tyrime analizuojami galimi teisėkūros pokyčiai derinant nacionalinę teisę su europine jurisprudencija žmogaus teisių įgyvendinimo srityje.

3. *Priesaikos instituto teisinio reguliavimo trūkumai*. Esamas priesaikos instituto teisinis reguliavimas nėra vientisas, nes tiek Konstitucija, tiek kiti teisės aktai nenustato šio instituto nuoseklaus ir veiksmingo įgyvendinimo mechanizmo. Disertaciniame tyrime pabrėžiama būtinybė rasti priesaikos ir kitų teisės institutų ryšius,

[2] Europos Tarybos Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos sprendimas byloje *Paksas prieš Lietuvą (Pareiškimo Nr.34932/04)*. Strasbūras, 2011 m. sausio 6 d. Teisingumo ministerija. <http://www.tm.lt/dok/ezttsp/PAKSAS_2011_DK_spr.pdf>. [interaktyvus, žiūrėta 2011-03-15].

kad teisinių jungčių pagrindu būtų nustatyta tarpusavio priklausomybė, lemsianti efektyvesnį teisės taikymą ir teisinės valstybės siekio įgyvendinimą.

2. Tiriamos problemos įdirbio apžvalga ir vertinimas. Tyrimo tikslas, hipotezė, uždaviniai ir metodas. Disertacinio tyrimo rezultatų naujumas

Pažymėtina, kad iki šiol nėra atlikta priesaikos instituto kompleksinių teisinių tyrimų. Šia tema yra keletas disertanto publikacijų, kuriose tiriami teisiniai, istoriniai priesaikos aspektai, tuo tarpu kiti autoriai savo darbus yra skyrę tik atskirų priesaikos, kaip lietuvių kalbos paminklo arba istorinių ir teisinių probleminių aspektų, fragmentiškam tyrimui.

Šiame tyrime nevienodas dėmesys yra skiriamas skirtingų epochų priesaikoms, tai lėmė gana skurdus rašytinių šaltinių palikimas tam tikrais Lietuvos istorijos laikotarpiais ir šį institutą netiesiogiai tyrusių mokslininkų negausumas (tiesiogiai, disertanto žiniomis, šio instituto teisine prasme Lietuvoje netyrė niekas). Vienintelei mokslininkai, tai darę kryptingai, yra filologai, todėl šiam darbui ypač reikšmingi buvo jų tyrinėjimai. Priesaikos, kaip kalbos paminklai, tyrinėjamos visame pasaulyje, viena iš tokių tyrėjų yra M. Stein-Wilkeshuis[3]. Lietuvių kalbos tyrinėtojai savo darbuose pateikia reikšmingų priesaikų tekstų, kuriuos svarbu teisiškai ištirti, pvz., D. Burbos straipsnis „Penkios neskelbtos XVII–XVIII amžiaus lietuviškos LDK priesaikos“[4]; priesaikų tekstai analizuojami A. Markevičiaus straipsnyje „XVII amžiaus Ukmergės teismų lietuviškos priesaikos ir jų kalbos santykis su dabartine širvintiškių patarme“[5]; Z. Kiaupos straipsnyje „Rankraštinės įvairenybės iš praeities. XVIII a. vidurio lietuviška priesaika“[6] pateikiama dar viena teisminės priesaikos formulė, akivaizdžiai iliustruojanti priesaikų taikymo sritį. Pastaruoju metu suaktyvėjusį humanitarų domėjimąsi priesaikos kilmės paieškomis antikinėje Graikijoje demonstruoja 2007 m. pasirodžiusi profesorių A. Sommersteino ir J. Fletcher monografija „Horkos: The Oath in Greek Society“ [7] [Horkos: priesaikos Graikijos visuomenėje].

Iš visų Lietuvoje iki XVIII a. pabaigos egzistavusių alternatyvių teisės subsistemų didžiausias dėmesys iki šiol skirtas aristokratinės Lietuvos valstybės teisei, ypač jos viešajam segmentui. Tai nesunku paaiškinti, nes bajorų valstybė buvo visų tų bendruomenių ar korporacijų konglomerato branduolys, vienintelė organizacija,

[3] Stein-Wilkeshuis M. Scandinavians swearing oaths in tenth-century Russia: Pagans and Christians. Journal of Medieval History, 28 (2) Deventer: The Netherlands, Elsevier Science Ltd., 2002, p. 155–168.

[4] Burba D. Penkios neskelbtos XVII–XVIII amžiaus lietuviškos LDK priesaikos. Vilnius: Archivum Lithuanicum 6, 2004, p. 289–298.

[5] Markevičius A. XVII amžiaus Ukmergės teismų lietuviškos priesaikos ir jų kalbos santykis su dabartine širvintiškių patarme. Vilnius: Archivum Lithuanicum 10, 2008, p. 97–110.

[6] Kiaupa Z. Rankraštinės įvairenybės iš praeities. XVIII a. vidurio lietuviška priesaika. Lietuvos istorijos metraštis 2008 m. II tomas. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2009, p. 131–133.

[7] Horkos: The Oath in Greek Society. Sudarytojai: Sommerstein A. ir Fletcher J. Bristol Phoenix Press, 2007.

visiškai atitikusi valstybės sąvoką, pagrindinė šios teritorijos tautų atstovė tarptautinėje arenoje, o jos teisė buvo vienintelė kodifikuota pasaulietinė teisės subsistema, Lietuvos Statutai – savo teisine technika vieni iš pažangiausių to meto Europos teisynų. Todėl šiam tyrimui svarbi R. Kazlauskienės disertacija „Viešoji teisė Lietuvos Statutuose ir jos išliekamoji vertė šiuolaikinei Lietuvos teisinei sistemai“[8]. Garbinga Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) ir jos teisės istorija buvo tas tautinio pasididžiavimo šaltinis, įkvėpęs 1794 m., 1831 m., 1863 m.[9] ir net 1941 m. sukilėlius[10], kaip ir XX a. pradžios laisvės ir nepriklausomybės kovų dalyvius – savanorius ir šaulius[11], partizaninio judėjimo už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę kovotojus. Oficialūs Rusijos imperijos teisės istorikai net sukūrė vadinamąją Lietuvos-Rusijos valstybės ir teisės doktriną[12]. Būtent šia istorija pirmiausia remiasi Baltarusijos, Lietuvos, Ukrainos, iš dalies ir Lenkijos istorikai, pateikdami savo tautų valstybingumo raidos vizijas. Nenuostabu, kad kitų teisės subsistemų istorija buvo ir yra šios doktrinos šešėlyje. Žydų, karaimų, totorių ir romų, lygiai kaip ir paprastų sodiečių (valstiečių), teisės tyrimai dažniausiai yra dalis platesnių jų papročių, buities, kultūros istorijos ir teisės studijų.[13]

Daugiausia dėmesio esamose studijose skirta teisėkūros ir teisingumo vykdymo institucijoms, kiek mažiau – atitinkamoms procedūroms, dar mažiau – doktrinai. Šie darbai dabar naudojami tik kaip faktologinė medžiaga, o pačius tyrimus tenka atlikti iš naujo.

Bendras principinis Lietuvos viešosios teisės studijų, atliktų iki 1990 m., trūkumas yra atitraukimas nuo Vakarų teisės tradicijos istorijos, greičiausiai, dėl ideologinių priežasčių. Jau dvidešimtmetį trunkantis grįžimas prie Vakarų teisės tradicijos konteksto padėjo gerokai spręsti tiek plačias problemas – teisinės valstybės doktrinos raidos Lietuvoje problemą, tiek siauresnius klausimus – J. Machovenko[14] išnagrinėtas vakarietiško bendrapriesaikių instituto sugretinimas su tokiu pat institutu Lietuvos Statutuose yra vienas iš charakteringiausių pavyzdžių, pagrindžiančių

[8] Kazlauskienė R. *Viešoji teisė Lietuvos Statutuose ir jos išliekamoji vertė šiuolaikinei Lietuvos teisinei sistemai: daktaro disertacija (Socialiniai mokslai, teisė 01 S)*. Vilnius: MRU Leidybos centras, 2009.

[9] Apie tai daug rašė žymus tarpukario teisės mokslininkas ir visuomenės veikėjas Augustinas Janulaitis. Šiam tyrime panaudoti net keli šio autoriaus darbai: Janulaitis A. 1863–1864 m. sukilimas Lietuvoje. Kaunas: Krašto apsaugos ministerijos Literatūros skyriaus leidinys, 1921; Janulaitis A. Kunigai ir 1831 m. revoliucija Lietuvoje. Kaunas: Valstybės spaustuvė, 1923; Janulaitis A. Lietuvos bajorai ir jų Seimeliai XIX amž. (1795–1863). Kaunas: Varpas, 1936.

[10] Tamakauskas Z. 1941 metų birželio sukilimas be pakampių šešėlių. Vilnius: Varpas, Nr. 43, 2011, p. 47.

[11] Prunskis J. Bolševikų nužudyti šauliai. Čikaga: LŠS tremtyje Centro valdyba, 1982, p. 5.

[12] Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права. Москва: Статут, 2003, с. 59.

[13] Jurginis J. Pagonybės ir krikščionybės santykiai Lietuvoje. Vilnius: Mintis, 1976; Žagarės dvaro teismo knygos (1670–1751). Sudarytojai: V. Raudeliūnas, A. Baliulis, R. Firkovičius. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2003.

[14] Machovenko J. Liudytojų ir priesaikos pagalbininkų institutai Lietuvos Statutuose // Pirmasis Lietuvos Statutas ir epocha. Vilnius: „Lietuvos istorijos studijų“ specialusis leidinys. III tomas. 2005, p. 152–162.

Lietuvos ir Vakarų teisės bendrystę. Minėtinas S. Beliackino[15] indėlis vystant teisinį prisiekusiųjų teismo reikalingumo pagrindimą. Šis bendras priesaikos instituto tyrimas tęs jau pradėtus asociatyvinius priesaikos fenomeno tyrimus ir dar labiau priartins mus prie Vakarų teisės tradicijos pagrindimo ir jos tęstinumo įtvirtinimo šiuolaikinėje Lietuvos teisėje.

Atliekant šį tyrimą buvo remiamasi Lietuvos ir užsienio teisininkų, istorikų ir kalbininkų – N. Vėliaus[16], R. C. Rowellio[17], P. Pakarklio[18], A. Bumblausko[19], V. Raudeliūno[20], A. Baliulio ir R. Firkovičiaus[21], K. Avižonio[22], J. Jurginio[23], I. Baranauskienės[24], A. Masiulio ir B. Masiulio bei Z. Ivinskio[25], G. Beresnevičiaus[26], A. Šapokos[27], H. Hattenhauerio[28], A. Vaišvilos[29], V. Sinkevičiaus[30], J. Žilio[31], M. Maksimaičio[32], Z. Zinkevičiaus[33] ir kitų mokslininkų darbais. Pažymėtina, kad nė vienas iš jų ir prieš tai minėtų tyrėjų atskirai nenagrinėjo priesaikos kaip teisinio instituto, bet, nagrinėjant lietuvių kalbos istoriją, Lietuvos ir jos teisės istoriją, Europos teisės istoriją, pilietybės institutą, šeimos institutą, teisingumo vykdymą, konstitucinę valstybinės valdžios sandarą ir ją sudarančiųjų santykius, aukščiausiųjų valstybės pareigūnų teises ir pareigas, apkaltos institutą ir kt., kartu buvo nagrinėjamas ir priesaikos institutas arba pateikiami priesaikų pavyzdžiai.

---

[15] Beliackinas S. Prisiekusieji sprendėjai (dėl kausimo apie tautos elemento dalyvavimą teisiant). Kaunas: Spindulys, 1932.

[16] Vėlius N. Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. I tomas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.

[17] Rowell S. C. Gedimino laiškai. Vilnius: Vaga, 2003.

[18] Pakarklis P. Kryžiuočių valstybės santvarkos bruožai. Kaunas, Spindulys, 1948.

[19] Bumblauskas A. Senosios Lietuvos istorija 1009–1795. Vilnius: R. Paknio leidykla, 2005.

[20] Žagarės dvaro teismo knygos (1670–1751). Sudarytojai: V. Raudeliūnas, A. Baliulis, R. Firkovičius. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2003.

[21] Ibid.

[22] Avižonis K. Rinktiniai raštai. IV tomas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994.

[23] Jurginis J. Pagonybės ir krikščionybės santykiai Lietuvoje. Vilnius: Mintis, 1976.

[24] Baranauskienė I. Kęstutis: krikšto priešininkas ar šalininkas? Kultūros barai [interaktyvus], Nr. 6. Vilnius, 2007. <http://www.lrytas.lt/?id=11832768841182643783&view=4>.[žiūrėta 2007-08-18].

[25] Masiulis A., Masiulis B., Ivinskis Z. Priesaika //Lietuvių enciklopedija. XXIV tomas. South Bostonas (JAV), 1982.

[26] Beresnevičius G. Lietuvių religija ir mitologija (sisteminė studija). Vilnius: Tyto alba, 2008.

[27] Šapoka A. Raštai. Lietuva Reformų seimo metu. Iki 1791 m. gegužės 3 d. konstitucijos. II tomas. Vilnius: VPU leidykla, 2008.

[28] Hattenhauer H. Europos teisės istorija. I tomas. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009.

[29] Teisė ir demokratija. Demokratija Lietuvoje: tarp Vakarų ir Rytų (1990–2007). Kolektyvinė monografija, sudarytojas A. Vaišvila. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.

[30] Sinkevičius V. Seimo galių ribojimo konstituciniai pagrindai: kai kurie teoriniai aspektai. Vilnius: Seimo leidykla „Valstybės žinios“, Parlamento studijos IX, 2010.

[31] Žilys J. Parlamentaro konstitucinio statuso bruožai demokratijoje. Teisinis istorinis aspektas. Vilnius: Seimo leidykla „Valstybės žinios“, Parlamento studijos II, 2004.

[32] Maksimaitis M. Lietuvos teisės šaltiniai 1918–1940 m. Vilnius: Justitia, 2001; Maksimaitis M. Užsienio teisės istorija. Vilnius: Justitia, 1998.

[33] Zinkevičius Z. Lietuvos senosios valstybės 40 svarbiausių mįslių. Didžioji Lietuvos Kunigaikštija kalbotyros požiūriu. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2011.

Vienas iš prieinamiausių ir patikimiausių būdų rasti šiam tyrimui reikalingus duomenis – nagrinėti kitų mokslininkų (istorikų) susistemintą (surinktą, išverstą, išspausdintą) medžiagą. Šiuo atžvilgiu minėtinas teisės istoriko V. Raudeliūno atliktas darbas – susistemintos Biržų ir Žagarės teismų knygos.

Lietuvos ir kitų Europos valstybių teisės istorijos ir priesaikos vietos joje palyginamajai analizei yra labai vertingas 2009 m. pasirodęs H. Hattenhauerio veikalas „Europos teisės istorija.

I tomas“. Šioje knygoje randame daug naudingos medžiagos, paaiškinančios priesaikos atsiradimo ir paskirties elementus. Susieti juos su Lietuvos praeitimi ir buvo vienas iš šio darbo tikslų. H.Hattenhauerio parengtoje Europos teisės istorijoje yra medžiagos ir santuokos priesaikos tyrimams. Pažymėtina, kad Lietuvos mokslininkai, tyrinėję valstybinės ir bažnytinės santuokos teisinius santykius, – K. Meilius ir G. Sagatys[34], L. V. Papirtis[35], I. Kudinavičiūtė-Michailovienė[36], – neišskiria santuokos priesaikos kaip tyrimo objekto.

Išnagrinėtos pareiginės ir kitos priesaikos, publikuotos Lietuvos Metrikoje (Viešųjų reikalų knyga Nr. 530: [1566–1572]), parengtoje D. Barono ir L. Jovaišos. Šią Lietuvos Metrikos knygos pagrindinę dalį sudaro 1566–1572 m. dokumentai, tačiau yra ir ankstesnių – XVI a. I pusės, ir vėlesnių – XVII a. pavienių dokumentų. Šios knygos išskirtinis bruožas – priesaikų ir jų formulių gausa. Lietuvos Metrikoje esančias 35 priesaikas lotynų ir lenkų kalbomis į lietuvių kalbą išvertė Romualdas Julius Apanavičius, Vilniaus universiteto klasikinės filologijos magistras. Jis taip pat išvertė VU bibliotekos Rankraščių skyriuje (F4 - (A216) 17078, 17079) esančias XVII a. Kėdainių mieste praktikuotas 7 priesaikas. A. Vaišvilos[37] parengtame spausdinti monografijos apie Šiluvos regiono dvarus ir jų vidaus teisę XVI–XX a. rankraštyje rastos dar dvi juridiniams faktams patvirtinti taikomos priesaikos. Visos jos pirmą kartą skelbiamos lietuvių kalba ir yra šio tyrimo sudėtinė dalis (žr. 1 priedą).

Šaulio priesaikos institutas ir jo socialinis vaidmuo, iki šiol visiškai nenagrinėtas, šiame tyrime sugretintas su kario (valstybės gynėjo) priesaika ir atskleistas išsamiai, susiejant su socialinio intereso tokiam priesaikos institutui atsirasti ir valstybės pozityviosios teisės raida nuo šio instituto atsiradimo iki šių dienų. Šaulio priesaikos tyrimas disertanto pasirinktas neatsitiktinai. Ši priesaika savo funkcine paskirtimi artima kario priesaikai, bet, kitaip nei kario priesaikos, jos vykdymas nebuvo nutrūkęs net ir 50 metų trukusios sovietinės okupacijos metu dėl šio instituto taikymo Lietuvos laisvės kovų laikotarpiu (1944–1953 m.), jo atgaivinimo išeivijoje (1954 m. JAV susikūrė Šaulių sąjunga tremtyje) ir tautinio atgimimo metais (1989 m.) Lietuvoje. Šaulio priesaikos, atsiradusios 1919 m. ir iš esmės evoliuciniu keliu besivystančios iki šių dienų, modelio tyrimas yra svarbus atskleidžiant šioje

[34] Meilius K., Sagatys G. Bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudarytų santuokų kelias į pripažinimą. *Jurisprudencija*. 2002, t. 28(20), p. 128–136.

[35] Papirtis L. V., Kudinavičiūtė I. Bažnytinių santuokų teisinis reglamentavimas ir apskaita. *Jurisprudencija*. 2003, t.37(29), p. 89–95.

[36] Kudinavičiūtė-Michailovienė I. Santuokos sąlygos ir jų vykdymas. Vilnius: Justitia, 2006.

[37] Vaišvila A. Šiluvos regiono dvarai ir jų vidaus teisė XVI–XX a. Vilnius: rankraštis, 2010.

priesaikoje įtvirtintą socialinį interesą ir šios priesaikos socialinį vaidmenį. Kaip faktologinė medžiaga buvo naudojami istoriko A. Liekio[38] Šaulių sąjungos istoriniai tyrinėjimai ir Lietuvos centriniame valstybės archyve esantys dokumentai.

Priesaikos instituto įgyvendinimo problemos atsispindi ir Lietuvos konstitucinėje justicijoje. Su priesaika susiję klausimai buvo nagrinėjami Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – Konstitucinis Teismas) bylose: 1993 m. spalio 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1993 m. birželio 10 d. nutarimo neįrašyti į sesijos darbų programą nutarimo „Dėl Seimo nario K. Bobelio įgaliojimų“[39], 1998 m. sausio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“[40] ir 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 259 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“[41].

Išsamiai priesaikos institutas ir jo sąsajos su kitais konstituciniais pilietybės, rinkimų, apkaltos ir pan. institutais analizuotas Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, kurioje formuluojama oficiali priesaikos instituto konstitucinė doktrina: 1998 m. lapkričio 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 38 straipsnio 4 dalies ir Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 36 straipsnio 4 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“[42]; 2000 m. kovo 30 d. nutarimas „Dėl Seimo 1998 m. spalio 6 d. sprendimo atmesti Seimo nutarimo „Dėl specialiosios tyrimo komisijos sudarymo“ projektą ir Seimo 1998 m. spalio 6 d. nutarimo „Dėl Seimo narių grupės 1998 m. rugsėjo 28 d. teikimo „Dėl apkaltos proceso Seimo nariui Audriui Butkevičiui inicijavimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Seimo statuto 24 straipsnio 1 daliai, 238 straipsniui, 239 straipsnio 1 bei 3 dalims, 241 ir 243 straipsniams“[43]; 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Pre-

[38] Lietuvos šaulių sąjungos istorija. Sudarytojas A. Liekis. Vilnius: Lietuvos šaulių sąjungos centro valdyba, 1992.

[39] Konstitucinio Teismo 1993 m. spalio 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1993 m. birželio 10 d. nutarimo neįrašyti į sesijos darbų programą nutarimo „Dėl Seimo nario K. Bobelio įgaliojimų“. *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 51-991.

[40] Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 5-99.

[41] Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 259 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 42-1345.

[42] Konstitucinio Teismo 1998 m. lapkričio 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 38 straipsnio 4 dalies ir Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 36 straipsnio 4 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 100-2791.

[43] Konstitucinio Teismo 2000 m. kovo 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1998 m. spalio 6 d. sprendimo atmesti Seimo nutarimo „Dėl specialiosios tyrimo komisijos sudarymo“ projektą ir Lietuvos Respublikos Seimo 1998 m. spalio 6 d. nutarimo „Dėl Seimo narių grupės 1998 m. rugsėjo 28 d. teikimo „Dėl apkaltos proceso Seimo nariui Audriui Butkevičiui inicijavimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Seimo statuto 24 straipsnio 1 daliai,

zidento 2003 m. balandžio 11 d. dekreto Nr. 40 „Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Lietuvos Respublikos pilietybė išimties tvarka suteikiama Jurij Borisov, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo 16 straipsnio 1 daliai“[44]; 2004 m. kovo 31 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento Rolando Pakso, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“[45]; 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1^1 straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“[46]; 2010 m. spalio 27 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo nario Lino Karaliaus, kuriam pradėta apkaltos byla, ir Lietuvos Respublikos Seimo nario Aleksandro Sacharuko, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“[47]. Visa tai nagrinėjama šiame tyrime, stengiantis išsamiai atskleisti konstitucinio priesaikos instituto vietą Lietuvos teisinėje sistemoje ir jo veiksmingumo užtikrinimo problemas.

Šiuose teisės ir teisinės minties šaltiniuose, kaip ir Lietuvos Metrikoje esantys priesaikos sampratos elementai, priesaikų tekstai ir kiti su jais susiję dokumentai taip pat yra šio tyrimo objektai.

Tyrimo tikslas ir uždaviniai

Disertacinio tyrimo ***tikslas*** – atskleisti priesaikos sampratą (požymius, turinį, sąvoką, rūšis, tikslus ir funkcijas) ir išsiaiškinti, ar esamos teisinės priemonės ganėtinai veiksmingai įgyvendina jos esminę paskirtį. Eksplikuotai aiškinant šį tikslą, pažymėtina, kad šiuo darbu siekiama sukurti teorinius pagrindus ir nustatyti (sumodeliuoti) veiksmingą atsakomybės už priesaikos pažeidimą (sulaužymą) realizavimo sistemą, sudarančią sąlygas užtikrinti visuomenės poreikį kontroliuoti val-

---

238 straipsniui, 239 straipsnio 1 bei 3 dalims, 241 ir 243 straipsniams“. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 28-784.

[44] Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. balandžio 11 d. dekreto Nr. 40 „Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Lietuvos Respublikos pilietybė išimtis tvarka suteikiama Jurij Borisov, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo 16 straipsnio 1 daliai“. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 124-5643.

[45] Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento Rolando Pakso, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 49-1600.

[46] Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1^1 straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 85-3094; Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2011-01-06 sprendimas byloje *Paksas prieš Lietuvą* (pareiškimo Nr. 34932/04). Didžioji kolegija 14 balsų prieš 3 konstatavo, kad byloje buvo pažeista Europos žmogaus teisių konvencijos 1 Protokolo 3 straipsnyje numatyta pareiškėjo teisė būti renkamam į Seimą [interaktyvus, žiūrėta 2011-01-06] <http://www.tm.lt/eztt/naujiena/102>.

[47] Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo nario Lino Karaliaus, kuriam pradėta apkaltos byla, ir Lietuvos Respublikos Seimo nario Aleksandro Sacharuko, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 128-6545.

džios atstovus (išrinktus ar paskirtus), užtikrinti jų veiklos nenukrypstamumą nuo teisinės valstybės siekio įgyvendinimo, kartu didinti socialinį dialogą ir abipusį pasitikėjimą.

Talpus priesaikos turinys apima visą socialinį kontekstą, nulėmusį šio instituto atsiradimą, todėl grįžti prie priesaikos ištakų, nustatyti priesaikos esmę, jos vertybinę orientaciją *yra vienas pagrindinių šio tyrimo uždavinių*.

Kiti disertacinio tyrimo ***uždaviniai***:

1) identifikuoti priesaikos vietą teisės sistemoje, nurodyti šiam institutui būdingus požymius, sukurti teisinę šios kategorijos sąvoką ir atriboti nuo iškilmingo pasižadėjimo instituto;

2) nustatyti ir apžvelgti pareiginių, teisminių ir santuokinių priesaikų rūšis, atlikti retrospektyvinę istorinės dialektikos analizę;

3) atskleisti priesaikos paskirtį (tikslus) ir funkcijas;

4) visapusiškai ištirti priesaikos pažeidimo nustatymo teorines ir procedūrines problemas;

5) kompleksiškai išnagrinėti priesaikos vaidmenį skirtingų istorinių epochų ir įvykių kontekste.

Tyrimo hipotezė. Disertacinis tyrimas remiasi šiomis hipotezėmis:

1. Teisės teorijoje nėra suformuluota priesaikos samprata (sąvoka, paskirtis).

2. Priesaikos institutu realizuojamų visuomeninių santykių teisinis reguliavimas nėra pakankamai veiksmingas.

3. Lietuvoje gana didelę reikšmę buvo įgavęs atskiras teisingumo vykdymo elementas –Prisiekusiųjų teismas, tačiau dėl neišgryninimo taip ir neįgijęs institucinės išraiškos.

Mokslinio tyrimo metodas

Tyrimo tikslų buvo siekiama remiantis mokslinio tyrimo metodais. Metodologinis Lietuvos teisės istorijos tyrimų pagrindas yra sociologinė teisės samprata, kuri leidžia žvelgti į teisę ne tik kaip į pozityviosios teisės normų ir principų visumą, bet ir kaip į gerokai platesnį socialinį reiškinį – teisinę sistemą, koncentruotą Lietuvos tautos istorijos, kultūros, socialinių vertybių, jų suvokimo išraišką, kur pagrindiniai elementai yra teisėkūros, jurisdikcijos (kitaip tariant, teisės taikymo) ir jurisprudencijos (kitaip tariant, teisės mokslo ir mokymo) subsistemos. Priesaikos teisinis institutas kaip tik ir yra abiejų pagrindinių subsistemų elementas, kurio tyrimas svarbus teisės socialinei paskirčiai pagrįsti, be to, būtinas kaip teisės socialinės reikšmės tyrimo fragmentas.

Disertacinis tyrimas atliktas remiantis tokiais mokslinės analizės metodais: teoriniais (sisteminės analizės, abstrakcijos, apibendrinimo, lyginamuoju istoriniu, lyginimo) ir empiriniu semantiniu (lingvistiniu arba verbaliniu – dokumentų, priesaikų tekstų analizės).

Sisteminės analizės metodas padėjo analizuoti problemas, kurioms atskleisti būtina nagrinėti socialinio konteksto ir su priesaikos institutu susijusių aplinkybių tarpusavio ryšius. Šio metodo taikymas susijęs su apsibrėžtu tikslu – sistemiškai ištirti priesaikos institutą Lietuvoje. Sisteminė analizė tyrime naudota ne tik komp-

leksiškai tiriant priesaikos institutą, bet ir nustatant šio instituto įgyvendinimo problemas ir ieškant būdų jas pašalinti.

Abstrakcijos metodu išskirtos priesaikos instituto dalys (požymiai), **apibendrinimo** metodu šie požymiai sintezuoti ir nustatytas universalus priesaikos apibrėžimas, taip pat priesaikos pagal jų tikslus, funkcijas ir tam tikrai subjektų grupei būdingas vertybes sukonkretintos iki atskirų taikymo sričių, nustatyti rūšiniai priesaikos teisiniai apibrėžimai.

Lyginamasis istorinis metodas leido atlikti priesaikos instituto retrospektyvinę analizę, pažinti šio instituto ištakas ir vystymosi tendencijas istorinės dialektikos kontekste. Priesaikos genezės tyrimas sudarė galimybes įvertinti priesaikos vaidmenį, svarbą ir taikymo sritis skirtingais istoriniais laikotarpiais. Taikant **lyginamąjį** metodą disertaciniame tyrime nagrinėjami užsienio valstybei duotos priesaikos ar pasižadėjimo atsisakymo įgyvendinimo, valstybinės tautos atstovų (Seimo narių, Respublikos Prezidento), pareigūnų ir kitų asmenų priesaikos davimo ir jos sulaužymo kaip pagrindo inicijuoti tokių asmenų apkaltos procesą arba tiesiog teisinės atsakomybės už priesaiką laužančią veiklą aspektai. O tai savo ruožtu sudarė prielaidas nustatyti teisinio reguliavimo trūkumus, pasiūlyti atitinkamas išeitis.

Teisės normų turiniui aiškinti didelės reikšmės turėjo vienas iš **empirinių** metodų – **semantinis**. Remiantis juo buvo nagrinėjamos ne tik teisės normos, bet ir priesaikų tekstai (iš viso 116 priesaikų ir pasižadėjimų), gilintasi į Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011 m. sausio 6 d. sprendimą, Konstitucinio Teismo (8 nutarimai ir 2 išvados), Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo (2 nutartys ir 1 sprendimas) jurisprudenciją, susijusią su atskirais priesaikos aspektais. Taikant šį metodą buvo analizuotos pagrindinės priesaikos formulės dalys, gramatikos, sintaksės ir kitos kalbos taisyklės. Pabrėžtina, kad tyrinėjamų šaltinių specifika lėmė tai, jog siekiant atskleisti priesaikų turinį buvo nagrinėjami dokumentai įvairiomis kalbomis (anglų, rusų, lenkų, lotynų). Atskleidžiant teisės normų turinį, taikyti **dokumentų analizės** metodai – tiek klasikinės (tradicinės), tiek formalizuotos turinio analizės, taip pat, atskleidžiant tam tikrą priesaikos instituto evoliuciją, taikytas ir **teleologinis metodas**, orientuotas į priesaikas reglamentuojančių teisės normų keliamus tikslus.

Pasitelkus visus šiuos metodus, darbe atskleidžiama priesaikos misija ir jos socialinė reikšmė. Be mokslinių tyrimo metodų taikymo neįmanoma objektyvių žinių gamyba, tik taikant šiuos metodus pagrindžiamas disertacinio tyrimo mokslišku-mas.

Mokslinis darbo naujumas

Disertacinio darbo naujumą atskleidžia šios esminės jo nuostatos.

1. *Kompleksinė teisinė analizė*. Pažymėtina, kad priesaika, kaip atskiras teisės institutas, Lietuvos teisės teorijoje teisiniu aspektu kompleksiškai nenagrinėtas. Šia tema yra pavienių darbų (publikacijų, mokslinių tyrimų), tačiau juose priesaikos institutas tiriamas ne kaip vienalytė visuma, o tik fragmentiškai. Tyrimo, kuris nagrinėtų priesaikos institutą ir kartu jo socialinį vaidmenį ir veiksmingumą, iki šiol

Lietuvoje nebuvo. Todėl akivaizdu, kad to nepakanka siekiant pašalinti šio instituto teisinio reguliavimo ir realizavimo nesklandumus. Sisteminio ir visapusiško priesaikos instituto pažinimo teisės moksle stygius neleido iki šiol nustatyti šio instituto turinio, paskirties ir esmės. Būtent šių aspektų suvokimas leidžia numatyti esminius teisinio reguliavimo trūkumus, numatyti priemones jiems pašalinti. Disertantas pirmą kartą teisiniu požiūriu nagrinėja atskirą teisinį institutą – priesaiką; iki šiol buvo labiau analizuojami šio instituto istoriniai, lingvistiniai aspektai.

Tyrimo naujumą rodo ir tai, kad šiame darbe pirmą kartą analizuojami rašytiniai duomenys, kurių dauguma yra fragmentiški, patys savaime nedaug ką tepasakantys. Autoriui teko iš atskirų dalelyčių lyg mozaiką lipdyti ir atkurti šio rašytinio palikimo vientisumą, tuo suteikiant jam prasminę išraišką.

2. *Disertacinio darbo idėjų originalumas*.

2.1. *Naujos priesaikos instituto sąvokos*. Analizuojant priesaikos sampratą, pastebėta, kad skirtingose valstybėse ar net pačioje Lietuvoje egzistuojantis priesaikų sąvokų spektras yra skurdus. Pažymėtina, kad skirtingais šio instituto raidos etapais skyrėsi ir priesaikos samprata. Todėl disertaciniu tyrimu išskiriami konkrečiai epochai būdingiausi priesaikos požymiai, o jų analizės ir apibendrinimo rezultatas – pateikti priesaikų apibrėžimai.

2.2. *Novatoriška mokslinio tyrimo tematika*. Šioje disertacijoje nagrinėjant vieną iš savarankiškų teisės institutų – priesaiką, kaip pagrindas analizuojami istorijos, teisės istorijos ir lituanistikos mokslų šaltiniai. Šio tyrimo esmė – naujos temos, kurios iki tol nebuvo aptariamos moksliniu teisiniu diskursu, – priesaikos paskirtis, istorinė raida, socialinio konteksto vertinimas, prisiekusių asmenų teisinė padėtis, priesaikos įgyvendinimo pagrindai.

2.3. *Kokybiškai naujas požiūris į prisiekusių asmenų socialinę kontrolę.* Tokio darbo reikalavo pastaraisiais metais išryškėjęs poreikis į teisės realumą ir veiksmingumą užtikrinančių veiksnių sistemą įtraukti ir subjektyvinį (asmenybinį) veiksnį, kuris ilgą laiką buvo nepakankamai vertintas absoliutinant išorinius (objektyviuosius) veiksnius. Disertaciniame tyrime pateikiamas progresyvus požiūris į priesaikos instituto, kaip reikšmingo valdžios įstaigų (pareigūnų) socialinės kontrolės įrankio, panaudojimo plėtrą.

Demokratinėje visuomenėje reikia plėtoti priesaikos institutą, kaip valstybės institucijų (pareigūnų) pilietinės kontrolės įrankį, vidinio apsisprendimo tarnauti valstybei ir jos gyventojams išraišką. Vidinis apsisprendimas ištikimai tarnauti teisei – teisinės valstybės kūrimo priemonė. Išryškėjęs patikimumo poreikis ir jo realizavimas turi būti siejamas ne tik su asmens vidiniu apsisprendimu ar subjektyviu tikėjimu tokiu asmeniu, yra būtina, suteikiant tam tikrus įgaliojimus, nustatyti atsakomybę už piktnaudžiavimą jais. Svarbus yra patikros mechanizmas, kaip valdinius įgaliojimus turintis asmuo laikosi duotos priesaikos, o su jos laikymusi išryškėja jo ištikimybės teisės viršenybei, demokratijai laipsnis.

3. Ginamieji disertacijos teiginiai, tyrimo reikšmė ir struktūra

Ginamieji disertacijos teiginiai:

1. Priesaika yra tarpšakinis teisės institutas, užtikrinantis jo turinį sudarančių konkrečių vertybių, *expressis verbis* įtvirtintų žmogaus teises nustatančiuose tarptautiniuose dokumentuose, Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir įstatymuose, įgyvendinimą ir apsaugą. Teisinio priesaikos instituto socialinis vaidmuo – grįžtamojo pobūdžio ryšio tarp visuomenės ir prisiekusiųjų asmenų užtikrinimas, reikalingas veiksmingai diegti priesaikomis įgyvendinamas vertybes visuomeniniuose teisiniuose santykiuose. Šio priesaikos vaidmens išraiška – visuomenėje vyraujančių vertybių sistema.

2. Priesaikos davimu sukeliamų teisinių padarinių reikšmė suponuoja tam tikrus prisiekiančiojo objektyvių ir subjektyvių savybių reikalavimus. Priesaikos davėjas turi ne tik suvokti duotų įsipareigojimų ir priesaikos aktu įgytos socialinės padėties reikšmingumą, bet ir nenukrypstamai vykdyti duotus įsipareigojimus ir taip įgyvendinti savo socialinį vaidmenį.

3. Priesaikos socialinio vaidmens augimas yra sietinas su kokybiškai veiksminga institucine, taip pat ir priežiūros priemonių sistema, orientuota į jos nepriklausomumą nuo politinės (administracinės) valdžios. Priesaikos pažeidimo (sulaužymo) faktą turi nustatyti nepriklausoma institucija (Konstitucinis Teismas, Vyriausioji tarnybinės etikos komisija, Vyriausioji rinkimų komisija, profesinės etikos kontrolierius, garbės teismas ar panaši neteisminė institucija) arba subjektas, turintis įgaliojimus gauti visą tam tyrimui būtiną informaciją, kad galėtų priimti objektyvų sprendimą.

4. Iki galutinio Lietuvos ir Lenkijos valstybės (Žečpospolitos) padalijimo ir Lietuvos okupacijos 1795 m. Lietuvoje priesaikos formulėse nebuvo laisvės ir nepriklausomybės motyvo, nes tautos politinė laisvė ir nepriklausomybė dar nebuvo tapusios problema, šis motyvas atsirado tada, kai šios dvi vertybės buvo prarastos valstybiniu lygiu.

5. Vidinis apsisprendimas ištikimai tarnauti teisei yra ir teisinės valstybės kūrimo priemonė. Todėl svarbios priesaikos, kurios suponuoja teisės viršenybę, jos atsirado tik perėjusios šimtmečius trukusį šio socialinio intereso įtvirtinimą konstituciniuose papročiuose (konvencijose), o vėliau ir šiuolaikinėse teisės išraiškos formose – konstitucijose, įstatymuose ir kituose teisės aktuose.

6. Priesaikos socialinis veiksmingumas didėtų šio instituto pažeidimą išskaidžius į atskiras rūšis: paprastą priesaikos pažeidimą ir kvalifikuotą priesaikos pažeidimą – priesaikos sulaužymą.

Tyrimo reikšmė. Atliktas disertacinis tyrimas turi ir teorinę, ir praktinę vertę. Įvairių savo valstybės teisės institutų, jų istorinės raidos tyrimas ir tų tyrimų paskelbimas formuoja mūsų profesinę, o per ją ir visuomeninę teisinę sąmonę. Šio tyrimo tikslas – išanalizuoti per amžius išlikusias ir laiko patikrintas teisės reiškimosi formas, kurios gali praturtinti šiuolaikinės teisės sampratą ir jos raiškos formas. Iš visuomeninių santykių nepelnytai pašalintas priesaikos institutas šiuo metu iš naujo randa deramą vietą Lietuvos teisės aktuose, o ištikimybė duotai priesaikai

pripažįstama konstitucinio lygmens imperatyvu. Lietuvos Respublikos Konstitucijos preambulėje nustatytas teisinės sistemos tęstinumas – lietuvių Tauta Lietuvos valstybės teisinius pamatus grindė Lietuvos Statutais ir Lietuvos Respublikos konstitucijomis[48]. Toks atsigręžimas į praeitį yra būtinas, nes reikia ieškoti būdų atgaivinti ir stiprinti šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje sunykusį socialinį pasitikėjimą. R. Putnamo tyrimai atskleidė socialinio pasitikėjimo būklės daromą įtaką demokratijos veiksmingumui, F. Fukuyamos darbai – ekonomikos augimui. Taigi žvelgiant giliau, galima teigti, kad socialinio pasitikėjimo būklė lemia demokratijos ir ekonomikos augimą arba nykimą Lietuvoje. Ypač reikia stiprinti demokratijos veiksmingumą, ieškant būdų didinti visuomenės narių pasitikėjimą valstybės valdžios institucijomis (pareigūnais). Socialinis pasitikėjimas remiasi glaudžiu sociumo ir demokratinės valdžios tarpusavio priklausomybę simbolizuojančiu grįžtamojo pobūdžio ryšiu. Priesaika yra gana veiksminga šio ryšio užtikrinimo priemonė. Todėl svarbu plėsti priesaikos teisinio instituto taikymo sritis ir stiprinti šio instituto funkcionalumą.

Mokslinės diskusijos apie priesaiką *per se* tiesiogiai nesukelia teisinių pasekmių, tačiau jos gali būti ypač vertingos praktine teisėkūros plotme. Disertaciniame tyrime išryškintos teisinio reguliavimo spragos (trūkumai) ir netikslumai, kartu teikiami pasiūlymai, kaip juos įveikti, sudaro konceptualius pagrindus, leidžiančius tobulinti teisės normas.

Disertacinio tyrimo struktūra. Šio darbo struktūra paklūsta tyrinėjimo logikai, ji nulemta tikslų ir uždavinių. Disertaciją sudaro įvadas, trys dalys, tyrinėjimų pagrindu padarytos išvados, darbo pabaigoje pateiktas naudotų tyrimo šaltinių sąrašas, priedai ir disertanto mokslinių publikacijų sąrašas.

Disertacinio tyrimo dėstomoji dalis sudaryta iš trijų dalių. Pirmoji dėstomoji dalis – „Priesaikos, kaip paprotinės teisės kategorijos, kilmė, raida ir samprata“ yra skirta priesaikos teorinei istorijos analizei, socialinių prielaidų priesaikos institutui atsirasti nustatymui, priesaikos istorinei sampratai (sąvokai, paskirčiai, rūšims) ir šio instituto genezei nagrinėti. Nagrinėjama pagal paprotinę teisę besivystančio priesaikos instituto raida, jo socialinė reikšmė, religiniai ir etiniai argumentai, užtikrinantys priesaikos veiksmingumą.

Šioje dalyje nagrinėjama žodžio „priesaika“ etimologija, nustatoma priesaikos vieta baltų kultūros ir religijos praktikume. Priesaikos kilmę lėmęs organizuotos drausmės ir vienybės poreikis susiejamas su visuomenine ir individualia religine sąmone bei valstybinės religijos naudojamais priesaikos galią sustiprinančiais aukos ir prakeiksmo institutais. Abstrahuojami priesaikos procesinės ir materialinės dalių požymiai. Visa tai leidžia sukonstruoti ir pateikti istorinės, šiuolaikinės ir kitų priesaikų apibrėžimus.

Antrojoje disertacijos dalyje – „Priesaika kaip paprotinės ir pozityviosios teisės sąveikos rezultatas“ nagrinėjamas priesaikos teisinio instituto reikšmės stiprėjimas, jo paplitimas, jis yra siejamas su Lietuvos istorinės ir teisinės raidos etapais, baltiškojo kultūrinio palikimo bei krikščioniškosios kultūros sąveika ir kitų valsty-

[48] Lietuvos Respublikos Konstitucija. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2008, p. 11.

bių – Prūsijos, Lenkijos, Rusijos, Vokietijos, Austrijos-Vengrijos – įtaka Lietuvai. Antrajame skyriuje išskirtinis dėmesys skirtas priesaikai, kaip teisingumo įgyvendinimo kategorijai. Pradedant 1340 m. sudarytu Prūsų teisynu, vėliau Lietuvos Statutuose išplėtotas bendrapriesaikių institutas sugretintas su Vakarų teisės tradicijos šalyse plintančia teisingumo įgyvendinimo priemone – Prisiekusiųjų teismu. Įvertinus bendrapriesaikių atrankos kriterijus ir atliekamų funkcijų pobūdį, nustatytas tikslesnis šių, teisingumo vykdyme dalyvaujančių, asmenų pavadinimas – prisiekusieji sprendėjai. Pradedant Pirmuoju Lietuvos Statutu, bylose dėl smurtinių ir turtinių nusikaltimų, o ypač žemės bylose, prisiekusiųjų sprendėjų ir teisminės priesaikos vaidmuo teismo procese – pagrindinis, kas įrodo Prisiekusiųjų teismui būdingų elementų egzistavimą Lietuvos teisėje. Išskiriamos tokios teisminių priesaikų rūšys: 1) teismo pareigūno; 2) kaltinamoji; 3) išsiteisinimo (atsisaikdinimo) ir 4) atidėtoji (pažadėtoji) priesaikos.

Antrojoje dalyje, kiek leido rašytiniai šaltiniai, stengtasi chronologiškai apžvelgti feodalinės (absoliutinės monarchijos, konstitucinės monarchijos), aristokratinės respublikos epochų laikotarpiams priskirtinų priesaikų rūšis ir aptiktus jų tekstus, priesaikų davimo priežastis ir ceremonijas, religijos reikšmę joms. Antrojoje disertacijos dalyje analizuojama priesaikos Šventajam Sostui reikšmė karūnuojant Mindaugą 1253 m. ir Lietuvos karalystės santykis su popiežiaus valdžia. Šioje dalyje taip pat apžvelgiami melagingų (sulaužytų) priesaikų teisiniai, politiniai ir kitokie padariniai. Išanalizuotas po Mindaugo nužudymo iš Lietuvos pabėgusio kunigaikščio Daumanto 1266 m. Pskovo večei duotos priesaikos tekstas ir jo tapimas Pskovo kunigaikščiu. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kęstučio 1351 m. duotos priesaikos Vengrijos karaliui Liudvikui Didžiajam ceremonialas dėl Dubnicos kronikoje pateikto aprašymo išsamumo leidžia mums nustatyti tarpvalstybinę taikos sutartį patvirtinančios priesaikos lietuvišką ritualą. Taip pat išanalizuotas šios priesaikos, anot kronininko, duotos lietuvių kalba, tekstas, priesaikos davimo aplinkybės ir jos sulaužymo pasekmės.

Nagrinėjant disertacinio tyrimo metu nustatytas priesaikas ir jų tekstus, galima spręsti apie tuometę valstybės santvarką, visuomenėje vyravusią vertybių sistemą, valstybės istorinės raidos etapą, taip pat priesaikų įtaką konkrečiam valstybingumo etapui arba svarbiausiems įvykiams. Nustatyta priesaikos vieta valstybės valdymo srityje tiek duodant pavaldinių (pareigines) priesaikas valdovui, tiek valdovo prisiekiama *pacta conventa* – ši priesaika skirta su bajorija sudarytai valstybės valdymo sutarčiai patvirtinti. Taikant tyrimo metodus, bandyta išgryninti iš paprotinės ir pozityviosios teisės sąveikos atsirandančios priesaikos, kaip teisinio instituto, sampratą. Aptariami kanonų teisės pagrindu sudarytos santuokos valstybinio pripažinimo klausimai ir santuokos priesaikos funkcinis išskirtinumas, leidžiantis konstruoti santuokos priesaikos, kaip savarankiškos priesaikos rūšies, juridinę sąvoką. Santuokos priesaikos pagrindu atsirandantys teisiniai šeimos santykiai yra socialiai reikšmingi ir akivaizdžiai pagrindžia priesaikos socialinį vaidmenį.

Disertacinio tyrimo dėstymas baigiamas trečiąja dalimi – „Priesaikos instituto socialinė reikšmė Lietuvos teisės sistemoje“, skirta nustatyti priesaikos reikšmei atkuriant Lietuvos valstybingumą, plėtojant tautiniu pagrindu 1918 m. susikūrusios

demokratinės respublikos valdžią, nulemtą konstitucionalizmo tradicijos ir 1993 m. įsteigto Konstitucinio Teismo jurisprudencijos.

Istoriškai Lietuvos teisė keitėsi iš esmės natūraliu – evoliuciniu keliu, tačiau to negalima pasakyti apie visuomeninių santykių, susijusių su priesaikos institutu, raidą. Iš šiam skyriui naudotos literatūros galime daryti išvadas, kad priesaika lietuvių Tautoje buvo įgavusi didelę reikšmę, buvo visuotinai paplitusi ir taikyta visais šiame darbe aptariamais Lietuvos gyvavimo laikotarpiais. Sovietinės okupacijos metu (1940–1990 m.) priesaikos institutas faktiškai buvo eliminuotas iš visų viešojo gyvenimo sričių, išskyrus karinę. Sovietmečiu prisiekdavo tik kariai. Priesaiką turėjo duoti ir lietuviai, tarnavę okupacinėje kariuomenėje. Ne vienas lietuvis, atsisakęs duoti tokią priesaiką, buvo represuotas. Su sovietiniais okupantais kovoję Lietuvos partizanai, kurių vadovybė pagal šiuo metu galiojančius teisės aktus buvo įteisinta Lietuvos valdžia[49], taip pat Lietuvos šauliai tremtyje (JAV, Kanadoje, Australijoje ir t. t.) ir toliau taikė priesaikos institutą. Šaulio priesaika šioje tyrimo dalyje išanalizuota kaip modelis pareiginės (karinės) priesaikos nuo jos atsiradimo 1919 m. iki šių dienų. Iš kitų šio laikotarpio priesaikų ši priesaika išsiskiria tuo, kad jos taikymas nebuvo nutrūkęs visą jos gyvavimo laikotarpį. Pažymėtina ir šios priesaikos raida iš esmės evoliuciniu būdu.

Atkūrus nepriklausomybę, nepelnytai iš viešųjų visuomeninių santykių pašalintas priesaikos institutas iš naujo randa deramą vietą Lietuvos teisės aktuose ir gyvenime. Dabartiniais laikais priesaikos instituto pagrindu atsiranda teisiniai santykiai, pvz., santuokos santykiai. Šie teisiniai santykiai pakankamai aktualūs, todėl neatsitiktinai vis dažniau priesaikos institutas diegiamas naujausiuose Lietuvos teisės aktuose (pvz., Baudžiamojo proceso ir Civilinio proceso kodeksuose, Vietos savivaldos įstatyme ir t. t.). Šioje darbo dalyje nustatytos Lietuvoje veikiančių priesaikų rūšys, tikslai ir funkcijos.

Atskleistas visuomeninių santykių, susijusių su teisiniu priesaikos institutu, reikšmingumas grindžiamas Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir Konstitucinio teismo jurisprudencijos nuostatomis, skirtomis valstybinės valdžios institucijoms formuoti ir valstybės pareigūnų ir Tautos atstovų atsakomybei už priesaiką laužančią veiką nustatyti.

Dinamiškas teisėkūros procesas neabejotinai lėmė tam tikrų teisinių spragų ir netikslumų, susijusių su priesaikos institutu, atsiradimą. Tai trukdo suteikti priesaikai jos pirmykštį socialinį vaidmenį ir užtikrinti visavertį veiksmingumą. Pateikiami konkretūs pasiūlymai, kaip susidariusią padėtį taisyti.

[49] Lietuvos Respublikos pasipriešinimo 1940–1990 metų okupacijoms dalyvių teisinio statuso įstatymas. *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 12-230.

Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracijos“. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 11-241;

Lietuvos Respublikos Seimo rezoliucija „Dėl Jono Žemaičio pripažinimo Lietuvos valstybės vadovu“. *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 30-1166.

I. PRIESAIKOS, KAIP PAPROTINĖS TEISĖS KATEGORIJOS, KILMĖ, RAIDA IR SAMPRATA

Nagrinėjant priesaikos instituto istoriją, atkreiptinas dėmesys į keletą seniausių ir žinomiausių, o kartu ir reikšmingiausių priesaikų: Hipokrato (460–377 pr. Kr.)[50], Chersoneso miesto valstybės (3 a. pr. Kr.)[51] ir Teniso aikštelės (1789 m.)[52] priesaikos. Hipokrato priesaika atspindi tūkstantmetę pasaulio gydytojų patirtį ir yra šiuolaikinės hipokratiškajai tradicijai priskirtinos medicinos pagrindas. Hipokrato priesaikos reikšmingumas sveikatos priežiūros sričiai pavydėtinai pastovus, nes šioje priesaikoje įtvirtintos pamatinės medicinos vertybės: nesavanaudiška gydytojo pagalba pacientui, siekis nepakenkti jam, pagarba savo mokytojams ir kolegoms, profesinis tobulėjimas, paslapties saugojimas ir kt. Šiuo metu Lietuvoje medikai prisiekdami ištaria 1997 m. atnaujintos (atsižvelgiant į vartojamą terminiją ir medicinos pažangą) Hipokrato priesaikos[53] žodžius ir įsipareigoja savo profesinėje veikloje vadovautis tomis pačiomis vertybėmis kaip ir prieš 2400 metų. Žinoma, šios vertybės puoselėjamos ir veiksmingos sveikatos priežiūros sistemoje tiek, kiek prisiekusieji geranoriškai laikosi duotos priesaikos, nes už šios priesaikos sulaužymą teisinė atsakomybė nenumatyta.

Chersoneso miesto valstybės priesaika yra svarbus antikinės demokratijos pavyzdys, o Teniso aikštelės priesaika sudarė prielaidas parengti Žmogaus ir piliečio teisių deklaraciją (1789 m.), kuri vėliau buvo išplėtota Prancūzijos (1791 m.) Konstitucijoje.

Apie Vakarų ir Vidurio Europos valstybėse vyravusios teisės recepciją (lot. *receptio* – priėmimas) Lietuvoje galima spręsti iš šiame tyrime naudotų rašytinių šaltinių ir jų sugretinimo. Rašytinių žinių apie Lietuvą iki XIV a. galima aptikti tik jos kaimynų – Rusijos, Vokietijos, Lenkijos, Vengrijos ir net Konstantinopolio metraščiuose, kronikose ir pan., todėl sunkiausias šio darbo uždavinys yra rasti rašytiniuose, o tuo labiau teisės šaltiniuose užfiksuotas to laikotarpio priesaikas, jų davimo aplinkybes ir jas ištirti. Daugiausia, ko galima tikėtis, kad to laikotarpio priesaikos papročių pavidalu, iš kartos į kartą perduodamos žodine ritualine forma, pasiekė pirmuosius lietuviškus rašytinius šaltinius: Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino laiškus (1322–1338 m.), Prūsų teisyną (1340 m.), Lietuvos didžiojo kunigaikščio Jogailos privilegiją (1387 m.), Lenkijos karaliaus Jogailos ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto privilegiją (1413 m.), Lietuvos didžiojo kunigaikš-

[50] The Internet Classics Archive. The Oath by Hippocrates. Hippocratic Oath – Classical Version.// <http://classics.mit.edu/Hippocrates/hippooath.html> [interaktyvus, žiūrėta 2003-07-18].

[51] Присяга граждан Херсонеса // <http://www.chersonesos.org/?p=museum_coll_ep3> [interaktyvus, žiūrėta 2003-09-09].

[52] The History Guide. Lectures on Modern European Intellectual History. The Oath of the Tennis Court (June 20, 1789) // < http://www.historyguide.org/intellect/tennis_oath.html >. [interaktyvus, žiūrėta 2011-01-09].

[53] Šaulauskienė A. Atnaujinta Hipokrato priesaika. Hipokratas vėl su mumis. Kaunas, 1997, p. 3.

čio Žygimanto Kęstutaičio privilegiją (1434 m.), Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kazimiero privilegiją (1447 m.), kitas žemių privilegijas, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kazimiero Teisyną (1468 m.), Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Metriką (XV–XVIII a.), Pirmąjį Lietuvos Statutą (1529 m.), Antrąjį Lietuvos Statutą (1566 m.) ir Trečiąjį Lietuvos Statutą (1588 m.). Taigi tik iš minėtų jau Lietuvoje surašytų dokumentų galime spręsti apie paprotinės (pagoniškosios) teisės ir krikščioniškosios teisės Lietuvoje (LDK) susiliejimą ir bendrą veikimą. Kartu veikė ir tam tikri paprotiniai teisiniai institutai, vienas iš jų ir yra šio tyrimo objektas – priesaikos institutas.

Priesaikos instituto apibrėžties problematika reikalauja išsamiai ištirti šios kategorijos sudedamąsias dalis, socialinį teisinį turinį, nurodyti orientacinius, diferencinius (skiriamuosius), funkcinius priesaikos kategorijos požymius, taip pat išnagrinėti šio instituto socialinę teisinę aplinką ir tos aplinkos vertybinę orientaciją, priesaikos instituto bei prisiekiančiojo santykį ir kitus dalykus.

Priesaikos sąvokos (šio instituto teisinės apibrėžties) nustatymas yra susijęs su pačia priesaikos atsiradimo socialine aplinka, būtinybe tokiam institutui atsirasti, taip pat ir samprata bei tą sampratą sudarančiais elementais: lingvistiniu, religiniu, filosofiniu, sociologiniu, etiniu ir teisiniu. Neišnagrinėję visų priesaikos aspektų, negalėsime tiksliai nustatyti šio instituto istorinės ir šiuolaikinės sampratos bei juridinio apibrėžimo.

1. Priesaikos institutas ir jo susiformavimo socialinės sąlygos

Priesaikos kilmė susijusi su pirmykštės bendruomenės sankloda, su asmenybės, kaip bendruomenės nario, individualia raida. Tokį priesaikos paskirties suvokimą lėmė būtinybė reguliuoti žmonių elgesį ir taikyti šį institutą tiek atskiram individui, tiek individų bendruomenei. Besikurianti valstybinė bendruomenė negalėjo visiškai susitvarkyti su šia užduotimi, todėl kontrolės ir valdymo funkcijos iš dalies buvo siejamos su religine sąmone, kuri padėjo užtikrinti priesaikos instituto veiksmingumą. Taip priesaika jau susiformuoja kaip asmens subjektinis pasiryžimas veikti ar neveikti be išorinės kontrolės ar skatinimo, tik kaip jo vidinio imperatyvo veikti (ar neveikti) išraiška.

Pagal archajinę paprotinę teisę įsipareigojimai dažniausiai ir buvo grindžiami priesaikomis. Pasaulyje yra išlikę nemažai priesaikų formuluočių, tačiau taikytų Lietuvoje iki XIV a. ir išlikusių iki šių dienų yra tik vienetai. Imperatyvioji priesaikos galia teisiniams santykiams užtvirtinti taikoma ir šiais laikais. Senojoje teisėje priesaika buvo už visus kitus įpareigojimo būdus viršesnė prievartinių teisinių pareigų pagrindimo forma. Priesaika lemdavo teisinį gyvenimą, netgi sudarė beveik visų teisinių procesų esmę.[54] Į tikėjimą atversti siekusi krikščioniškoji Bažnyčia negalėjo, o ir neketino tiesiog imti ir pasmerkti magiškųjų apeigų – ji prie jų priderino krikščioniškąsias maldas ir apeigas. Pavyzdžiui, vietoj pagoniškųjų dievų,

[54] Hattenhauer H. Europos teisės istorija. I tomas. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009, p. 46.

„įstatytų“ ąžuolo uoksuose, dabartinis, sukrikščionintas atitikmuo yra rūpintojėlis (liūdinčio, susirūpinusio, sėdinčio Jėzaus Kristaus atvaizdas). Čia baltų ryšys su germanais: „rūpintojėlio ikonografinis tipas pasirodė XIV amžiuje. Sėdinčio ant akmens, susimąsčiusio Kristaus paveikslas susiformavo šiaurinės Vokietijos teritorijoje“.[55]

Ikikrikščioniškoji priesaika nebuvo panaikinta, ji ir po Europos apkrikštijimo dar daugiau nei tūkstantį metų buvo svarbiausias teisinių įsipareigojimų patvirtinimo įrankis. Nuo seniausių laikų buvo prisiekiama liečiant šventus objektus ir atliekant šventas apeigas.

Kad priesaika galiotų, ji turėjo būti atlikta pagal tam tikras nustatytas taisykles. Pirmiausia būtinas atributas yra šventas daiktas, kurį liečiant (ant kurio stovint) prisiekiama.

Šventoje vietoje ir šventais gestais duota priesaika įgydavo mirtiną galią. Priesaikos sulaužymo atveju iš anksto pats save sąlygiškai prakeikdamas, prisiekiantysis tarsi baudžiamųjų bylų teisme pats sau paskelbdavo nuosprendį: jeigu jo teiginiai ir darbai neatitiksią priesaikos žodžių, priesaikos sąlyga išsipildysianti. Prakeiksmas iš karto mirtinai smogsiąs prisiekusiajam. Priesaika iš esmės yra lygtinis savęs prakeikimas: jeigu bus neįvykdyta prisiekta sąlyga, prisiekusįjį ištiks prakeiksmas. Taigi priesaika (angl. *to swear* – keikti, taip pat, kaip ir prisiekti) yra savotiški burtai, magija. Tai rodo, kad archajinės kultūros žmogus pasaulį suvokia kaip magiškų galių pilną būtį.

Priesaikos paskirtis formavosi kaip prielaidų tam tikram veiksmui atlikti sukūrimo procesas ir paties veiksmo atlikimo mechanizmas. Tose visuomenėse, kur religija vaidino pagrindinį vaidmenį, priesaika visada turėjo religinį pobūdį. Priesaikos ir prakeiksmo reguliacinė funkcija pasireiškė tiesiogiai ir netiesiogiai veikiant asmenį ir jo visuomeninius santykius. Čia pagrindinė vieta skiriama religiniams elgesio reguliatoriams. Tokia socialinė „standartizacija“ formavo specifines vertybes, turinčias reikšmės ne tik religijai praktikuoti, bet ir kasdienei gyvensenai. Todėl vertinant žmogų ir jo elgseną yra svarbi jo priklausomybė tam tikram socialiniam sluoksniui, jo gebėjimas laikytis arba nesilaikyti priesaikos, taigi pasidaro svarbus pats rezultatas, ne tik priemonės tam rezultatui pasiekti. Priesaika per žmogaus vidinius imperatyvus, kitų žmonių veiksmus ir tų veiksmų įvertinimus ima reguliuoti dvasinį ir praktinį žmogaus gyvenimo lygmenis. Priesaika lemia individo ir individų grupės veiksmus, nukreipia juos ieškoti išeities dėl susidariusios situacijos, lemia tikslo pasiekimą, t. y. priesaika tampa veikimo motyvu. Imperatyvumas ir ištartos priesaikos tekste užprogramuotas veiksmo tikslas nepalieka erdvės abejonėms ar pasirinkto kelio atsisakymui. Bet ir šitame iš anksto nulemtame veiksme yra kažkas kitas nei paties žmogaus apsisprendimas, jis neleidžia savavališkai pakeisti sprendimo krypties. Tokią jėgą gali sukurti kažkas stipresnis nei žmogus ir to visagalystę simbolizuojančio reiškinio paieškos procese atrandamas Dievas. Iš čia priesaikos formulėse atsiranda ritualizuotas kreipimasis į Dievą, prašant Jo pagalbos, globos ir garantijų įvykdyti priesaikos įsipareigojimus.

[55] Kuszelnicki Z. Ze studiów nad ikonografią Chrystusa Frasobliwego// Biuletyn Historii Sztuki. 1959, Nr. 3/4, p. 310.

2. Priesaikos instituto samprata

2.1. Lingvistiniai, filosofiniai, psichologiniai, teisiniai ir istoriniai priesaikos aspektai

Lietuvių tautos sukurtos valstybės pobūdis yra lingvacentristinis, nes jos ištakos yra modernios lietuvių kalbos susiformavimo arealas. Lietuvių kalba formavosi žodine išraiškos forma, raštas čia atsirado tik XIII–XIV a. ir tai ne lietuviškas. Rašyta lotyniškai, vėliau – slavų kanceliarine, lenkų kalbomis, kurios savo ruožtu darė įtaką mūsų kalbai. Rašytinės (rankraštinės, bet jau spausdintinos) lietuvių kalbos pradžia laikomas pirmosios lietuviškos knygos (M. Mažvydo „Katekizmas“) pasirodymas tik 1547 metais. Prieš tai LDK atstovas P. Skorina 1517 m. Prahoje išleido savo Bibliją, tačiau ji buvo surašyta ir išspausdinta rusėnų kalba.

Kai kurie lietuvių kalbos žodžiai turi archajinę ir pagoniškosios kultūros išraiškos formą. Ne vieną šimtmetį keliavę iš lūpų į lūpas ir per žmogaus atmintį (biologinės atminties laikmeną) šiuos laikus pasiekę senovės baltų kultūrą ir gyvenseną atspindintys žodžiai, susiję su šio tyrimo objektu – priesaika, savaime suprantama, ir patys tampa tyrimo objektais bei pagalbininkais.

Jau pačiame priesaikos pavadinime užkoduota priesaikos savastis. Visose tautose tas pats reiškinys, kurį mes įpratę vadinti priesaika, turi savo pavadinimą arba net keletą to paties reiškinio pavadinimų, pvz., anglų: *oath*, *pledge*, *swearing*, *vow*, rusų: *присяга*, *клятва*, vokiečių: *Eid*, *Schwur*, prancūzų: *serment*, *vœu*, ir t. t.

Aiškinantis semantinę termino „priesaika“ reikšmę, pirmiausia kyla mintis priesaikos žodžio kilmės ieškoti atmetus priešdėlį „prie-“ ir žodžio šaknį sieti su žodžiais „saikas“ arba „siekti“.

Nors žodis „priesaika“ yra daiktavardis, bet jo veiksmažodinė forma „prisiekti“ suponuoja tam tikrą užsibrėžto ir priesaikos formulėje įvardyto tikslo siekį, šiuo atveju reikšmiškai svarbi pasidaro ir priešdėlinė jo dalis „pri-“. Analitinėje filosofijoje skiriami užduoties veiksmažodžiai ir sėkmės veiksmažodžiai. Užduoties veiksmažodis žymi mėginimą (*task*); sėkmės veiksmažodis reiškia įvykusį mėginimą (*achievement*). Šie veiksmažodžiai paprastai eina poromis: „ieškoti“, „teirautis“, „klausyti“ ir „žiūrėti“ yra užduoties veiksmažodžiai, o „rasti“, „sužinoti“, „girdėti“ ir „matyti“ yra sėkmės veiksmažodžiai. Čia kiekvienu atveju kalbama ne apie du atskirus veiksmus, bet apie vieną veiksmą, kuris gali būti nusakomas skirtingais būdais.[56] Terminas „priesaika“, nors ir ne veiksmažodis, apima šiuos du vienas su kitu susijusius aspektus, kuriuos galima pavadinti procesu (užduotis) ir produktu (sėkmė). Pats tvirtas pasiryžimas pasiekti norimą rezultatą yra priesaikos esmė. Tačiau, be aktyvių veiksmų ir pastangų, dedamų tam tikslui pasiekti, nebus įmanomas ir rezultatas. Reikšminė žodžio „priesaika“ vartosena susijusi su tam tikrais pažadais, nukreiptais į ateitį, pvz., liudyti tiesą, susisieti ištikimybe, kovoti už laisvę ir nepriklausomybę, sąžiningai tarnauti arba eiti pareigas. Tai lyg ir būtų

[56] Have T., Meulen T., Leeuwen V. Medicinos etika. Vilnius: Spindulys, 2009, p. 38.

ateičiai sumodeliuotas siekinys, kurio pasižadama siekti. Viso to rezultatas: teisingumas, laisvė ir nepriklausomybė, ištikimybė, pasitikėjimas valdžia, demokratija. Iš to darytina išvada, kad terminas „priesaika“ apima pačias universaliausias, o atskirais atvejais tik tam tikras specifines vertybes, iš jo kyla specifinis teisinis reguliavimas, nurodantis, ką prisiekusysis (davęs priesaiką asmuo) turi daryti.

Jei laikysimės priesaikos žodyninės reikšmės, tai „priesaika yra iškilmingas pareiškimas dėl kurių nors faktų arba aplinkybių tikrumo arba pasižadėjimas laikytis įsipareigojimų“[57]. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas priesaiką apibrėžia dar lakoniškiau: „Priesaika – iškilmingas, tvirtas pasižadėjimas ką nors daryti“.[58] Priesaika dar suprantama kaip asmens iškilmingas bei tvirtas pasižadėjimas prisiimti jį saistančias pareigas ir jas vykdyti arba pažadas sakyti tiesą, paprastai kreipiantis ir į Dievą. Priesaikos ir pasižadėjimo sąvokos dažniausiai traktuojamos kaip vienareikšmės. Tam tikri priesaikos ir pasižadėjimo skirtumai įžvelgiami tik kreipiant dėmesį į formos dalykus. Dažniausiai priesaika yra apibūdinama kaip iškilmingas ar tvirtas pasižadėjimas. Atskirais atvejais pasižadėjimas ar priesaika yra duodami atsižvelgiant į statusą, pavyzdžiui, jaunieji šauliai (nuo 11 iki 18 metų) duoda iškilmingą jaunojo šaulio pasižadėjimą, o rikiuotės ir nerikiuotės šauliai (nuo 18 metų) – priesaiką. Tyrime vartosime bendresnį šio instituto – priesaikos – pavadinimą. Priesaikos instituto tyrinėtojas JAV pulkininkas K. Keskelis, viename iš savo straipsnių pateikdamas senovinės priesaikos pavyzdį, apibrėžia ją kaip „iškilmingą kreipimąsi į Dievą patvirtinti daromo arba padaryto pareiškimo teisingumą ar pažado nuoširdumą ir bausti dievišku prakeiksmu už melagystę ar įsipareigojimų sulaužymą“[59]. Aiškinantis priesaikos sampratą ir siekiant nustatyti jos teisinę sąvoką, svarbu išskirti šį institutą sukonstravusias dedamąsias dalis ir jas išanalizuoti, kad būtų galima dėti tvirtą pagrindą teisiniam šio fenomeno apibrėžimui.

2.2. Religinės ir etinės prielaidos priesaikos instituto veiksmingumui užtikrinti

Kreipimasis į Dievą dažnai yra pateikiamas kaip archajinis priesaikos elementas, tačiau ar tikrai taip? Šiandienėje sekuliarioje visuomenėje galėtų atrodyti, kad Dievo arba religijos elementas priesaikai nebūtinas, bet ar be Dievo autoriteto priesaika nepraranda savo tapatybės? Į šį klausimą bandysime atsakyti šiame darbe nagrinėdami priesaikos kilmę, raidą ir dabarties formas.

Šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje priesaikos ir vienos iš priesaikos formų – iškilmingo pasižadėjimo sutapatinimas su priesaika akivaizdžiai rodo, kad svarbiausia yra priesaikos funkcinė paskirtis ir priesaikos davimo ceremonija, t. y. priesaikos mechanika. Bet ne mažiau svarbus yra ir priesaikos vertybinis pradas, todėl šiame tyrime stengiamasi išsiaiškinti priesaikos kilmės ir jos evoliucijos (natūralios

[57] Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. IX tomas. Vilnius, 1982, p. 200.

[58] http://www.lki.lt/dlkz/ .

[59] Keskel K. The Oath of Office: A historical guide to moral leadership. *Aerospace Power Journal*, 2002, p. 47.

kaitos) bei tam tikrų normaliai priesaikos instituto raidai nepalankių istorinių periodų įtaką dabartinei priesaikos sampratai.

Priesaikos kilmė interpretuojama gana įvairiai. Dažniausiai pabrėžiama, kad priesaikos atsiradimo šaltiniais laikytini šventi reiškiniai ir mistiniai dalykai – burtai, prietarai, prakeiksmai, tradicijos, tikėjimas, be to, priesaikose visada yra žmogiškojo veiksnio arba žmogaus santykio su aplinka ar tam tikrais reiškiniais elementų.[60]

Aiškinantis senąją priesaikos sąvokos prasmę, šiek tiek padeda šio žodžio etimologija. Priesaika (vok. *Eid*) iki pat XIII a. ar net XIV a. buvo tolygu žodžiui „ištikimybė“ (vok. *Treue*, o jis savo ruožtu giminingas anglų kalbos žodžiui *tree*). Šios giminystės mįslingumą etimologai bandė paaiškinti siedami su kietmedžio, pvz., ąžuolo tvirtumu. Ąžuolas esą buvo ištikimybės pavyzdys ir simbolis. Tacitas savo veikale „Germania“ mini ištikimybę (lot. *fides*), kuri tarsi priesaika duodama magiškai palietus tam tikrą medį. Toks medis buvo ir liepa: teismo vietose jis vadintas teismo liepa, sodybose liepa buvo auginama kaip šeimos laimės nešėja. Liečiant ją buvo prisiekiama ne tik savimi, bet visu turtu, ūkiu (vok. *Haus und Hof*), gyvybe (vok. *Mann und Maus*)[61]. Medžio kulto išraiška gaji ir kitose kultūrose, tarp jų ir ikikrikščioniškoje lietuvių kultūroje.

Apie tai rašė XIX a. lietuvių švietėjas S. Daukantas savo epiškajame kūrinyje „Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių“: „<...>Turėję dar už šventus tūlus medžius, beje: *ąžuolus, liepas* ir tuos, kuriuose amalai augę.“[62] Tiek germanų, tiek lietuvių pagoniškasis medžio kultas buvo tarsi sudvasintas teisės pagrindas. Todėl aiškinimas, kad „ištikimybė = prisiektinis visa ko įkeitimas paliečiant šventąjį medį“, yra įtikimesnis nei bandymai interpretuoti ištikimybę, o kartu ir ištikimybės priesaiką, remiantis šiuolaikinės moralės supratimu. Pats medžio palietimas, kaip priesaikos ritualas, irgi turi turėti savo paaiškinimą. Jei atsižvelgsime į tai, kad „to ąžuolo kamiene buvę trys uoksai, kuriuose trys dievai, arba medžio stabai, įstatyti stovėję“[63], tai visiškai akivaizdu, kad pagoniškojo laikotarpio žmogus tikėjo, jog medyje gyvena dievybės. Pats medžio palietimas, matyt, keliant ranką į tas dievybes, įgauna dar vieną žodžio „priesaika“ paaiškinimą, t. y. lyg siekimas arba prašymas tos sutarties su dievais, kartu ir įsipareigojimas jiems arba susisiejimas ištikimybės saitais.

Dar viena baltų gentis – prūsai – tikėjimui, tvirtumui ir ištikimybei apibūdinti turėjo žodį *druwis*, kurio kontekstas artimas medžio, ąžuolo sampratai ir yra giminiškas gotų *triu* – medis, kimbrų *derwen*, bretonų *deruen*, sen. airių *daur*, *dair* – ąžuolas, ir jau, žinoma, dar daugiau prasmių atskleidžia jo sąsajos su keltų *druides*, airių *drūi*, t. y. mums gerai pažįstamais druidais (irgi savo ruožtu leksiškai ir se-

[60] Kepler T. S., Knox J., May H. G. ir kt. The interpreter's dictionary of the Bible. III tomas. New York: Abingdon Press, 1976, p. 575–577.

[61] Hattenhauer H. Europos teisės istorija. I tomas. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009, p. 45.

[62] Každailis A. Ofortai. Daukantas S. Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių. Vilnius: VPU leidykla, 2010, p. 46.

[63] Ibid., p. 42.

mantiškai tvirtai susijusiais su ąžuolais).[64] V. Toporovas mano, kad prūsų *druwis* gali būti apskritai kildinamas iš medžio – šventojo ąžuolo, kaip Romos – pasaulio medžio (*ficus Ruminalis*), pasaulio jungties sampratos.[65]

Su priesaika tiesiogiai susiję dar du archajinės lietuvių, kaip ir kitų Europos tautų kultūros reiškiniai – pasižadėjimas arba įžadas ir auka (dovana) arba aukojimas (dovanojimas). Graikų kalbos žodis *euche*, kalbininko E. Benveniste'o aiškinimu, yra kontekstualiai gana atsiskyręs nuo kitų ir semantiškai reiškia „duoti įžadus", „viešai paskelbti priesaiką, kuria įsipareigojama", „ką nors pašventinti ir kartu atiduoti, atsiduoti"; taigi tai iškilmingas pažadas ką nors „paskirti" kam nors ir paskirti pačiam save – tam paskyrimui, įsipareigojimui, įžadui, objektui atsiduoti. Per šventes ar aukojimus bendrai (bendruomenės) prisiekiama, pasižadama aukoti dievams ir juos ateinančiais metais garbinti kaip anksčiau; drauge laukiama malonių iš dievų.

Prieš kiekvieną karo žygį lietuviai duoda bendrą priesaiką, lydimą aukojimo, bendrai iškilmingai prisiekia dievams, beje, paaukoti ir tam tikrą grobio dalį.[66] Kaip matome, tarp žmonių ir dievų buvo nustatomi sutartimi grįsti santykiai: prieš karo žygius, sėją, derliaus nuėmimą būdavo atnaujinama sąjunga tarp žmonių ir dievų, kariai ar žemdirbiai prisiekdavo ne tik elgtis pagal priesaiką, bet ir konkrečiai nustatydavo aukų dydį karinės ar ūkinės sėkmės atveju. Už sėkmę kare buvo įprasta aukoti trečdalį grobio (daugiausia ginklų bei gyvulių ir paprastai vieną karo belaisvį).

Tokių priesaikos galiojimą sustiprinančių aukojimų būta daugelyje tautų: senovės graikai, romėnai, žydai, kitos tautos, tarp jų ir lietuviai, tokiu šventu daiktu laikė gyvulį (aviną, arklį, jautį ir pan.). Pavyzdžiui, sudarant graikų (Kiro samdinių) ir barbarų sąjungos sutartį, buvo paaukotas jautis, šernas ir avinas. Jei žmones ištikdavo nesėkmė, manyta, kad taip dievai juos baudžia už religinių įsipareigojimų nevykdymą, todėl bendruomenė vėl rinkdavosi prisiekti ir aukoti iš naujo, stengdamasi permaldauti dievus ir iš naujo pasiekti su jais santarvę, darną. Po šiame darbe vėliau nagrinėjamo Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011 m. sausio 6 d. sprendimo byloje *Paksas prieš Lietuvą* galimybės suteikimas iš naujo prisiekti, – tik šiais laikais ne dievams, o žmonėms, – įgauna naują, bet kartu senovėje praktikuotą prasmę. Be abejonės, kaip anksčiau, priesaiką sulaužiusieji „permaldaudavo" dievus didelėmis aukomis, taip ir dabar bus pareikalauta tam tikros aukos, kad būtų įgyvendintas bausmės už priesaikos sulaužymą proporcingumo principas.

Aukojimo tradiciją perėmė krikščionybė, tik, aišku, ne iš baltų ar germanų, o iš antikinės Graikijos. Vartojamas net tas pats graikiškos kilmės žodis *eucharistija*, o tarp Dievo ir žmogaus kaip jungiamoji institucija įterpiama Bažnyčia. Eucharistija, arba Švenčiausiasis Sakramentas (*sacramentum sanctum*), teikiamas krikščionims

[64] Beresnevičius G. Lietuvių religija ir mitologija (sisteminė studija). Vilnius: Tyto alba, 2008, p. 42.

[65] Toporov V. Baltų mitologijos ir ritualo tyrimai. Rinktinė. N. Mikhailov. Vilnius: Aidai, 2000, p. 23.

[66] Beresnevičius G. Lietuvių religija ir mitologija (sisteminė studija). Vilnius: Tyto alba, 2008, p. 44.

duonos ir vyno pavidalais. Lotyniškuoju žodžiu *sacramentum* pavadintą karinės priesaikos davimo ceremoniją krikščionybė pasiskolino iš romėnų. *Sacramentum* – karinė priesaika, duodama visų Romos legionierių prieš pradedant karinę tarnybą, praktikuota I–III šios eros amžiuose. Krikščionys ją pakeičia krikšto sakramentu – priklausomybę religinei (nebe karinei, kaip buvo Romos legionierių atveju) bendruomenei įprasminančia ceremonija. Iš čia atsiranda priesaikos, kaip karių ir Dievo (dievų) sąjungos įrankio panaudojimas jau krikščioniškoje religijoje. Švenčiausiasis Sakramentas dar vadinamas ir Šventųjų Mišių auka, o atskirais atvejais sutrumpintas iki palaiminimo formos ir dabar plačiai praktikuojamas karių priesaikos davimo ceremonijoje. Evangelikai liuteronai šį sakramentą vadina Šventąja Vakariene, Šventąja Komunija arba Altoriaus sakramentu. Beje, jie, be minėto sakramento, turi dar vieną – Krikšto sakramentą. Katalikų Bažnyčia iš viso turi septynis sakramentus: Krikšto, Sutvirtinimo, minėtą Švenčiausiąjį Sakramentą, Atgailos, Ligonių patepimo, Kunigystės ir Santuokos (Moterystės). Pastarąjį sakramentą išsamiau aptarsime nagrinėdami santuokos priesaiką.

Pagonys atlikdavo paslaptimis (*sacramentum*) vadinamus veiksmus ir turėjo tuos veiksmus (apeigas) atliekančius tarpininkus – žynius, vėliau – valdovus, atliekančius ir žynio vaidmenį; jie išskaitydavo dievų valią iš įvairiausių tik jiems žinomų gamtos ženklų: paukščių skridimo, aukojamo gyvūno kraujo ištryškimo ir panašiai. Tokie atsidėkojimo dievams aukojimai ir aukotino belaisvio parinkimas metant burtus nėra išskirtinis lietuvių religijos bruožas, jis būdingas ir prūsams[67], ir germanams[68]. Apie baltų (prūsų) santykius su galais, keltų gentimis, gyvenusiomis Galijos regione (dabartinė Prancūzija ir Belgija), bei Skandinavijos vikingais (normanais), kurių dalis net apsigyveno Prūsijos, o gal net ir Lietuvos teritorijoje, rašo A. Rimka.[69] Apie Galijoje paplitusią aukojimo tradiciją užsimena H. Hattenhaueris, teigdamas, kad „bent jau Galijoje buvo gaji iš antikos atėjusi aukojimo tradicija“[70].

Prof. P. Pakarklis, išnagrinėjęs ne vieną XIII–XV a. dokumentą, teigia, kad mūsų kaimynystėje įsikūrę vokiečiai ir lenkai neskyrė lietuvių nuo prūsų arba juos gretindavo, arba net vadino bendru vardu – „getais“: „Getais yra vadinami visi lietuviai, prūsai ir kitos ten esančios kiltys.“[71] Aukojimo ritualai atliekami todėl, kad juos atlikdavo tėvai ir protėviai, o prūsų ir lietuvių senieji protėviai buvę tie patys.[72] Kaip matysime, šios sąsajos atspindėtos ir mūsų pirmuosiuose rašytiniuose teisės šaltiniuose – Prūsų teisyne ir vėlesniuose, jau tik Lietuvai priskirtinuose teisės, o kartu ir priesaikos reikšmę teisėje atspindinčiuose dokumentuose: sutartyse, privilegijose, Lietuvos Statutuose, dvarų teismų knygose, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Metrikoje ir t. t. Visa tai byloja, kad autochtoninė baltų (aisčių) gentis, santykiaudama su paslankesniais galų, Skandinavijos ir Normandijos vikingų, sla-

[67] Beresnevičius G. Lietuvių religija ir mitologija (sisteminė studija). Vilnius: Tyto alba, 2008, p. 49, 124–126.

[68] Hattenhauer H. Europos teisės istorija. I tomas. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009, p. 61.

[69] Rimka A. Lietuvos visuomenės ūkio bruožai ligi Liublino unijos. Lietuvos universiteto teisių fakulteto darbai. I knyga. Kaunas, 1924, p. 170.

[70] Hattenhauer H. Europos teisės istorija. I tomas. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009, p. 210.

[71] Pakarklis P. Kryžiuočių valstybės santvarkos bruožai. Kaunas: Spindulys, 1948, p. 19.

[72] Ibid., p. 17–18.

vų atstovais, ne tik atlikdavo savo senovinius ritualus, bet ir ritualų maišymosi pagrindu kūrė naujus – panėšėjančius į kitų tautų ritualus.

Tokių mišrių, priesaikos galiojimą sustiprinančių ritualų apstu Lietuvos istorijoje. Lietuvos valdovai, sudarydami taikos sutartis (taip pat nustatančias ir prekybos bei kitas laisves)[73], tų sutarčių laikymuisi užtikrinti atlikdavo visoms sutartis pasirašančioms šalims priimtinas ir sutarties tikrumą įrodančias priesaikos davimo ceremonijas. „Kiekvienas turi prisiekti pagal savo įsitikinimus, jeigu tik laikysis priesaikos, <...> todėl pagonys aukodavo gyvulius (jaučius arba kiaules) ir pasitepdavo jų krauju. Taip buvo daroma Mindaugo ir Kęstučio laikais. Gedimino laikais randame rašytas sutartis, lietuvių patvirtintas antspaudais, kryžiaus bučiavimą pagal stačiatikių paprotį ir pagoniškas priesaikas – 1338 m. visas tris vienu metu.“[74] Tais metais sudarytoje taikos sutartyje tarp Livonijos ir Lietuvos pažymėta: „magistro, žemės maršalo ir daugelio kitų kilmingųjų, taip pat Rygos miesto tarybos sutikimu tuo reikalu pabučiavo kryžių; Lietuvos karalius, jo sūnų ir visų jo bajorų sutikimu; jie tuo reikalu atliko savo šventąsias apeigas; Polocko kunigaikščio ir miesto, Vitebsko kunigaikščio ir Vitebsko miesto sutikimu; jie visi, patvirtindami minėtąją taikos sutartį, pabučiavo kryžių“.[75]

1351 m. sudarant Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kęstučio ir Vengrijos karaliaus Liudviko I Didžiojo sutartį, buvo paaukotas jautis.[76] Krikščionys priesaikos ritualui naudodavo Bibliją (Evangeliją), kryžių (bučiuodavo jį), tikėdami jų šventumu.

Aukojimas dievams tapo neatskiriama priesaikos ceremonialo dalis, kuri, kaip matysime, vėliau buvo transformuota į Šventųjų Mišių (žodinę) auką; prisilietimas prie šventų objektų – dievybių išsirutuliojo į kryžiaus ar Biblijos bučiavimo arba tiesiog rankos laikymo ant Biblijos tradiciją. Priesaikos žodžių ištarimo tikslumui ir ceremonijos nenukrypstamumui buvo teikiama ypatinga reikšmė, kadangi visa tai matantis Dievas negali leisti duoti melagingą priesaiką, o būtent netikslus priesaikos žodžių ištarimas arba ceremonialo pažeidimas būdavo akivaizdus dievų įsikišimo įrodymas, atskleidžiantis priesaikos netikrumą.

Jau antikos laikais priesaikų retorikoje buvo minimi ir daiktai ar jų savybės. Taip fokiečiai, kai jų miestą užkariavo persų karalius Kiras, palikdami savo miestą, nuleido į jūrą geležies gabalą ir prisiekė negrįžti į Fokėją (Senovės Graikijos prekybinį miestą), „kol geležis išplauks“. Panašų „iškilmingą pareiškimą“ 985 m. padarė ir Vladimiras Sviatoslavaitis Kijevo sutartyje su bulgarais: „tol nebus tarp mūsų taikos, kol akmuo plauks, o mielės pradės skęsti“.[77]

Mums labiausiai žinoma yra Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino retorinė priesaika, kai jis 1323 m. gegužės mėn. savo laišku kvietė užsienio dvasininkus,

[73] Taikos sutartis tarp Lietuvos ir kitų kunigaikštysčių ar atskirų žemių galima drąsiai laikyti tarptautinės teisės Lietuvoje šaltiniu.

[74] Rowell S. C. Gedimino laiškai. Vilnius: Vaga, 2003, p. 34.

[75] Ibid., p. 261.

[76] Jurginis J. Pagonybės ir krikščionybės santykiai Lietuvoje. Vilnius: Mintis, 1976, p. 48; Masiulis A., Masiulis B., Ivinskis Z. Priesaika// Lietuvių enciklopedija. XXIV tomas. South Boston: 1982, p. 32.

[77] Rowell S. C. Gedimino laiškai. Vilnius: Vaga, 2003, p. 35.

riterius amatininkus, pirklius ir t. t. atvykti į Lietuvą (Vilnių): „Pirmiau geležis pavirs vašku, o vanduo į plieną pasikeis, negu savo duotą žodį atšauksime.“[78] Kitame savo laiške, adresuotame dvasininkų vadovybei ir dvasininkams, Gediminas taip pat retoriškai teigia: „šį raštą saugosime nepakeistą, nes mūsų žodis tvirtas kaip plienas“[79]. Kaip matome iš tuo pačiu metu ir to paties Lietuvos valdovo parašytų laiškų, su atsirandančia rašytine sutarčių forma pradeda keistis ir visuomenės sąmonėje įsišaknijusi žodinės sutarties formos reikšmė. Pamažu „lietuviai vis labiau ėmė pasitikėti raštiškais susitarimais negu žodine priesaika“[80] arba tiesiog rašytine tos priesaikos forma.

Tarptautinės pagoniškųjų laikų lietuvių sutartys yra labai susijusios su valdovo kario autoritetu, paties valdovo ir jo artimiausios aplinkos prisiekti susitarimai yra tarptautinių (tarpvalstybinių) santykių pagrindas. Kartu tai susiję ir su to laikotarpio neatskiriama būties dalimi – kovomis už savo tėvų ir protėvių žemes, už savo tikėjimą, gyvenimo būdą ir papročius; iš esmės – su Tėvynės gynėjo kario santykiu su tomis vertybėmis, už kurias jis pasiryžęs aukotis. Pagoniškųjų laikų lietuvių karių priesaikoms ir jų ritualizuotoms ceremonijoms skirsime šiek tiek daugiau dėmesio, juolab kad iš šiuos laikus pasiekusios istoriografiniais tyrimais paremtos informacijos galima iš dalies rekonstruoti ir pačią karių duodamą priesaiką.

Lietuvių karybos būdas ir pagrindiniai dievų charakteriai sutapo. XIII–XIV a. karius į mūšį vesdavo atmosferą ir žaibus valdantis Perkūnas. Lietuvos valstybinė religija šiuo požiūriu artima visoms karingąjį etapą išgyvenusioms indoeuropietiškoms tautoms. Šiame laikotarpyje lietuvių dievai (beveik) nereikalavo žmonių aukų. Lietuviai pripažino rikiuotę kautynėse, karinę drausmę, rėmėsi jėga, vienas kito palaikymu, karine sąjunga ir, visų svarbiausia, organizuotumu. Lietuvių dievai, kaip ir jiems duodamos priesaikos, buvo tos organizuotos tvarkos garantai. Svarbiausia, kad lietuviai ir puldami savo kaimynus arba įsibrovėlius, ir gindamiesi, tiek karinės sėkmės, tiek nesėkmės atveju neprarasdavo jau protėvių nustatytų ir priesaikomis grįstų tarpusavio ryšių, taip pat ryšių tarp karių ir dievų. Kaip minėta, savotiškų sutarčių tarp žmonių ir dievų nustatyti santykiai buvo tvirtinami priesaikomis su visomis jų davimo ceremonijomis ir aukojimais, kuriuos neretai lydėdavo spėjimai iš tam tikrų gamtos reiškinių ar laukinių gyvūnų elgesio, taip pat iš metamų burtų. Ir priesaikomis, ir burtais kariai siekdavo dievų pagalbos ir visos karinės kampanijos metu, ir atskirais *ad hoc* atvejais. Eiliuotoje Livonijos kronikoje aiškiai aprašyta ir nagrinėjamai temai svarbi informacija, todėl pacituosime gana didelę ištrauką apie 1259 m. į karo žygį išsiruošusius žemaičius:

„<...> Tad žemaičių kunigaikščiai
Pasitarę ruošė puotą
Ir ją didelę surengė.
<...>

[78] Ibid., p. 59.
[79] Ibid., p. 63.
[80] Ibid., p. 36.

Pats kilniausias iš visų jų
Šitaip tarė kunigaikščiams:
„Aš džiaugiuosi čia matydams
Tiek garsių didžiųjų vyrų.
Man tai džiaugsmas kuo didžiausias,
Kol tiktai aš gyvas būsiu.
Jūs, žemaičiai, pasistenkit,
Dėl garbės ir dėlei grobio
Prieš krikščionis mūšin stoti.
Ir ilgai nepoilsiaukit –
Juk kariauti reik išmokti –
Turit vyriškai žygiuoti,
Siausti svetimam krašte."
Kunigaikščiams tai patiko,
Ir tam pokyly prisiekė
Karo žygin iškeliauti.
Juos dievai turėjo ginti.
Kai pasibaigė tos vaišės,
Tuoj suskato jie rikiuotis
Ir trys tūkstančiai sustojo.
Ir čia pat tuojau prisiekė
Užsipulti Kuršo kraštą."[81]

Iš šio gana informatyvaus eiliuotos kronikos teksto išryškėja priesaikos, kaip neatšaukiamojo pobūdžio susitarimo patvirtinimo, kategorija. Priesaikomis buvo ne tik pradedami, bet ir nutraukiami karai (karinės kampanijos), tą akivaizdžiai matysime iš įžymiosios Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kęstučio priesaikos, nagrinėjamos vėliau. Bet svarbiausias yra priesaikos, kaip vienijimo įrankio konkrečiam tikslui (pergalingam karo žygiui) pasiekti, o vėliau ir genčių suvienijimo į valstybinį darinį – Lietuvos karalystę arba LDK, taikymas. Galima drąsiai teigti, kad priesaika šalia atskiro individo ar jų bendruomenės (karių) drausminimo ir pajungimo bendram subordinuotam veikimui sykiu naudojama kaip vienybės šaltinis ir kaip priemonė šiai vertybei pasiekti.

Tuo tarpu karių, kaip ir jų valdovų – kunigaikščių, kolektyvinės priesaikos (nurodytas 3 tūkst. karių skaičius) tradicija, nuo seno praktikuota lietuvių žemėse, tęsiama ir šiais laikais. Cituota Livonijos kronikos vieta yra apie puolamąjį žygį, tačiau lygiai taip pat buvo prisiekiama ginti savo apgultas pilis, iš to kilusios ir dabartinės Lietuvos kariuomenės priesaikos kaip svarbus moralinis piliečių įsipareigojimo ginti Tėvynę aktas. Prisiminkime kad ir 1919 m. gegužės 11 d. Kaune, Rotušės aikštėje, įvykusią pirmąją iškilmingą kariuomenės priesaikos ceremoniją. „Į šventę atvyko Respublikos Prezidentas Antanas Smetona, Valstybės Tarybos pirmininkas Stasys Šilingas ir jos nariai, Ministrų kabineto pirmininkas Mykolas Šle-

[81] Beresnevičius G. Lietuvių religija ir mitologija (sisteminė studija). Vilnius: Tyto alba, 2008, p. 120.

ževičius su ministrais, Anglijos, Prancūzijos, JAV ir Švedijos karinių misijų atstovai, vokiečių karininkai. Aikštėje prie specialiai įrengto altoriaus pamaldas laikė Kauno įgulos kapelionas kunigas Bronislovas Bumša, o Katedroje – *vyskupas Pranciškus Karevičius, kuris po to skaitė ir priesaikos tekstą*. Po pamaldų vyko paradas, kuriam vadovavo generolas S. Žukauskas. Paradą priėmė Respublikos Prezidentas, vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas A. Smetona. *Buvo prisaikdintos visos Kauno įgulos kariuomenės dalys*. Fronte esanti kariuomenė priesaiką davė kitu laiku dalių vadų nuožiūra.“[82] Šiuo atveju nenurodytas prisiekusiųjų skaičius, tačiau sprendžiant iš to, kad „buvo prisaikdintos visos Kauno įgulos kariuomenės dalys“, šioje kolektyvinėje priesaikoje dalyvavo ne mažiau kaip tūkstantis karių. Kitas svarbus šios priesaikos elementas, kad priesaikos tekstą skaito dvasinės valdžios atstovas vyskupas P. Karevičius. Priesaika pradedama žodžiais „Aš prisiekiu Aukščiausiajam Viešpačiui Dievui teisingai tarnauti Lietuvos kariuomenėje“ ir baigiama žodžiais „Kad šią priesaiką darau tikra širdimi ir gryna sąžine, iškeliu ranką prie Viešpaties Dievo.“ Grėsmės gyvybei akivaizdoje (nedelsiant po priesaikos išžygiavo į frontą) kariai ne tik kreipiasi į Dievą, kad jis paliudytų jų nuoširdų pasiryžimą ginti Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę „iki paskutinio kraujo lašo“, bet ir demonstruoja visišką pasikliovimą Dievo palankumu ir jo pagalba atliekant pareigą Tėvynei. Valstybės išlikimui svarbiais istoriniais momentais tautos ir valstybės gynėjai paprastai prisiekia kreipdamiesi į Dievą, tą rodo ir dvidešimtmečio senumo įvykiai Lietuvoje, kai 1991 m. sausio 11 d. Aukščiausiojoje Taryboje-Atkuriamajame Seime prisiekė šių laikų savanoriai, baigdami savo priesaiką žodžiais „Tepadeda man Dievas!“ Prisiekusiuosius[83] palaimino (atliko savotišką Šventųjų Mišių auką) kunigas R. Grigas, lyg simbolizuodamas karių ir Dievo sąjungą. Ne mažiau svarbios yra ir kitos su žmogaus (kario) ir dievų (Dievo) sąjunga susijusios priesaikų apeigos. Toliau cituojame eiliuotą Livonijos kroniką:

„*Jų žynys tuo tarpu būrė*
Sulig papročiu senovės,
Gyvulius dievams aukodams,
Taip saviesiems prakalbėjo:
„Būkite linksmi, žemaičiai,
Žygyje tam gali tekti
Jums patirti daugel vargo,
Bet bus šauniai nugalėta
Ir bus pergalė laimėta.
O dabar į Kuršą ženkit
Ir krikščionims „puotą“ renkit.
Nebegalite gaišuoti,
Skirkit dievams trečią dalį,

[82] Aničas J. Generolas Silvestras Žukauskas. *Žiemgala*, 2005, Nr. 1. <http://www.ziemgala.lt/saugykla/pdf/8_anicas_4.pdf> [interaktyvus, žiūrėta 2009-11-15].

[83] Kolektyvinėje priesaikoje dalyvavo 1200 parlamento gynėjų. Gečas J. Parlamento gynėjai. Vilnius, 2011, p. 2–9.

Kad laimėtumėt tą šalį.
Jei palankūs bus dievai,
Saugūs būsite tikrai.
Juk dievai to nusipelno,
Kad aukotume ginklus jiems,
Žirgus ir narsiuosius vyrus,
Kaip mums papročiai įsako.“[84]

Tokios priesaikos pagrindas – religinis. Tikėtina, kad ir pati priesaika, ir religinės apeigos buvo sujungtos į vieną religinį karo ritualą. Pagoniškojo žynio krikščioniškasis atitikmuo – kunigas, kaip minėta, atlieka žodinę auką (eucharistinę maldą). Tuomet žynys savo aukojimo apeigoje sujungė ir vieno gyvūno (žirgo, jaučio, ožio, kiaulės, šerno) aukojimą, būrimą, pranašavimą, ir atlygio dievams už jų teikiamą pagalbą nustatymą. Toks dievų valios patvirtinimas neabejotinai pakelia karių dvasią, kas yra labai svarbu prieš mūšį arba prieš visą karinę kampaniją. Po pergalingo mūšio apeigos tęsiasi – nedelsiant aukojamas vienas karo belaisvis, kuris parenkamas burtais, o vėliau sudeginamas trečdalis grobio. Jį sudaro daugiausia ginklai ir gyvuliai. Remiantis vienais šaltiniais, grobis aukojamas iš karto, kitais – grįžus namo, bet būtinai šventose vietose. Disertanto įsitikinimu, karo logika turėjo skubinti karius atsisakyti daiktų, apsunkinančių atsitraukimą (grįžimą namo). Trečdalio grobio aukojimas tik iš pirmo žvilgsnio atrodo neracionalus veiksmas, bet įsigilinus į jo esmę tampa aišku, kad taip buvo atsikratoma pasenusios, sugadintos ginkluotės, kartu įvykdoma susitarimo su dievais sąlyga, kuri yra net svarbesnė už aukojimo metu patiriamus nuostolius. G. Beresnevičius rado taiklų šio reiškinio apibūdinimą: „tokiu būdu pasiekiamas „*Diius iuvantibus*“ – romėnų terminas, reiškiantis gyvenimą „su dievų pagalba“. Tai siekinys, nuolatos pasikartojantis tiek Romos ideologijoje, tiek kasdieniniame gyvenime. Valstybė ir jos piliečiai klestės, jei elgsis pagal tėvų papročius, jei visada bus gyvenama pagal dievų valią, kurią patirti siekta haruspicijomis, įvairiais valstybiniais ir viešais būrimais. <...> Valstybė ir žmonės klesti, jei gyvenama podraug su dievais ir protėviais, jeigu elgiamasi pagal jų provaizdžius, laikomasi doros ir senųjų papročių, gerbiami ir garbinami dievai.“[85]

Tačiau tam valstybės dvasiniam klestėjimui trukdė išorės veiksniai, kurie kėsinosi į visa, kas buvo šimtmečiais kuriama ir puoselėjama, tam „pasitarnavo“ ir Lietuvos geopolitinė padėtis bei jos religinis išskirtinumas, kai nuo X a. Lietuvą apsupo krikščioniškos valstybės, kurios, be išimties, stengėsi „nekrikštus“ pagonis atversi į tikrąjį tikėjimą – krikščionybę.

Europos kultūros ir stilių epochos skirstomos į keturis laikotarpius: viduramžių, Renesanso, baroko ir Šviečiamąjį, arba Apšvietos. Viduramžiams priklauso

[84] Beresnevičius G. Lietuvių religija ir mitologija (sisteminė studija). Vilnius: Tyto alba, 2008, p. 120.

[85] Beresnevičius G. Lietuvių religija ir mitologija (sisteminė studija). Vilnius: Tyto alba, 2008, p. 112.

pirmieji negausūs Lietuvos valstybėje XIII–XV a. sukurti rašytiniai paminklai, daugiausia lotynų ir rusėnų kalbomis.

Viduramžiais laikoma šimtmečius trukusi Europos istorinės raidos epocha. Pradžia skaičiuojama nuo Vakarų Romos imperijos žlugimo V amžiuje. Tada germanai nuvertė paskutinį Romos imperatorių. Kiek anksčiau (IV a.) jau buvo atskilusi Rytų Romos imperija – Bizantija, egzistavusi iki XV a. vidurio, kai ją nukariavo musulmonai turkai. Vakaruose įsigalėjo lotynų, Bizantijoje – graikų kalba.

Svarbiausias viduramžių visuomenės kultūrinės raidos procesas – krikščionybės plitimas. Krikščionybė, atsiradusi I a., susidūrė su žiauria Romos valstybėje vyravusios antikinės religijos opozicija, kol IV a. krikščionybę pripažino Romos imperatorius Konstantinas Didysis. Iki I tūkstantmečio pabaigos krikščionybė išplito romanų, germanų, slavų tautose. Krikščioniškojo Dievo kultas yra svarbiausia viduramžių idėja. Šiai epochai būdingas ir valdovų kultas. Viduramžiai Europoje baigėsi, kai XIV a. Italijoje prasidėjo Renesansas – antikinės kultūros atgaivinimas neatsisakant krikščionybės. Renesansas per kitus du šimtmečius apėmė visas Europos valstybes.

Lietuvai, matyt, šiuo atžvilgiu pasisekė, nes krikščionybė čia įsigalėjo renesansišku laikotarpiu. Į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę krikščionybė su savo priesaikų apeigomis veržėsi iš dviejų skirtingų tradicijų. Šios kunigaikštystės rusiškos žemės krikščionybę priėmė jau X a. pabaigoje (988 m.) ir tada jose pradėjo veikti Rytų Bažnyčios pravoslaviškoji teisė, kilusi iš Bizantijos (Konstantinopolio), o Vakarų krikščionybė (Romos katalikybės pagrindu) lietuviškose žemėse ėmė plisti nuo XIII a. vidurio per baltiškų žemių (Prūsijos ir Jotvingių) užkariavimą. Lietuva pati krikščionybę priėmė tik 1387 m., nors pavienių bandymų tai padaryti buvę ir anksčiau (Mindaugas – 1251 m.), o masiškai tauta krikštijosi XIV a. pabaigoje (aukštaičiai) ir XV a. pradžioje (žemaičiai). Tada tuose kraštuose pradėjo veikti Vakarų Bažnyčios kanonų teisė, kur pagoniškoji priesaika perėjo į Bažnyčios priežiūrą. Bažnyčia prižiūrėjo priesaikos atitiktį krikščioniškoms dogmoms ir ceremonijoms, kad duodant priesaiką nebūtų šaukiamasi pagoniškųjų dievų ir būtų laikomasi nustatyto ritualo. Svarbiausia priesaikos dalis tapo prisilietimas prie relikvijų (Biblijos, kryžiaus). Šiuo būdu dar 1266 m. prisiekė į Pskovą pabėgęs Lietuvos kunigaikštis Daumantas. Lietuvoje jau 1387 m. suteikiant Lietuvos didžiojo kunigaikščio Jogailos privilegiją prisiekusieji bučiuodavo kryžių. Iš paskesnių Lietuvos didžiųjų kunigaikščių privilegijų sužinome, kad prisiekiant buvo liečiama Evangelija.[86]

Todėl pirminės priesaikos, pagrįstos mitais, mistika, tradicijomis, papročiais, vėliau – įsigalint rašytinei formai – tampa neatskiriamu politinės valdžios įtvirtinimo atributu ir religiniu teisiniu institutu.

Natūraliai priesaikos išsiskiria į dvi pagrindines rūšis: karių priesaika ir teisminė priesaika, kurią plačiau nagrinėsime šio tyrimo kitame skyriuje. Karių priesaika dar vėliau evoliucionuoja į valdovo, kario-vasalo, vasalinę, o dar vėliau – į

[86] Baronas D., Jovaiša L. Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 530 (1566–1572). Vilnius: Žara, 1999, p. 7.

pareiginę priesaiką. Teisminė priesaika išsirutulioja į teismo pareigūno ir teisingumo vykdymo proceso dalyvių (prisiekusiųjų sprendėjų, šalių) priesaikas.

Priesaika susidėjo iš dviejų pagrindinių dalių:

1) *procesinės*;

2) *materialinės*.

Procesinę dalį sudaro būdai, kuriais prisiekiama, o materialinę – vertybės, kuriomis prisiekiama, arba vertybės, kurioms reiškiama ištikimybė.

Jau susiformavęs priesaikos religinis teisinis institutas apima ir jungia šiuos **požymius**:

I. Procesinės priesaikos dalies:

a) *prisiekiančias puses* (žmogus ir dievai (Dievas), žmogus ir žmogus, žmogus ir žmonių bendruomenė, gentis ir gentis, valstybė ir valstybė);

b) *liudytojus* (žmones, dievus (Dievą), kuriems ar kurių akivaizdoje prisiekiama);

c) *šventus daiktus arba tam tikras svarbias daiktų savybes* (medis – ąžuolas, liepa; krivūlė, kryžius, Biblija (Evangelija), plieno ir akmens savybės – kietumas, sunkumas, ir t. t.);

d) *ritualą – procesinius veiksmus* (tikslią veiksmų seką – ceremoniją);

e) *auką dievams (Dievui)* (perleidžiamą dalį savo nuosavybės (aukojimo ceremonialas), vėliau ją pakeitusią žodinę (eucharistinę) auką);

f) *priesaikos davimo vietą* (po medžiu – ąžuolu, liepa, ąžuolų giraitėse, šventvietėse, alkakalniuose, bažnyčioje, turgaus ar kitoje svarbioje aikštėje – viešoje vietoje).

II. Materialinės priesaikos dalies:

g) *žodinį tekstą – turinį* (ištartojo, vėliau – užrašyto žodžio galia – nepaneigiama ir neatšaukiama);

h) *vertybes, dėl kurių prisiekiama* (drausmės, vienybės, teisingumo, ištikimybės, laisvės, ir t. t.);

i)*vertybes, kuriomis prisiekiama* (gyvybe, garbe, sveikata, giminės (genties) pratęsimu, laisve, ir t. t.);

j)*psichologinį asmens santykį su tomis vertybėmis* (kuriomis prisiekiama ar kurioms pareiškiama ištikimybė).

Priesaika kaip ir pasižadėjimas ar pažadas suponuoja tam tikrą pareigą, o kadangi jie yra duodami laisva valia, taip suformuojamas moralinis imperatyvas įgyvendinti tą prisiimtą pareigą. Suprasdamas šio moralinio imperatyvo svarbą, dar Konfucijus (apie 551–479 pr. Kr.) perspėjo: „Apgalvok, ar teisinga ir įmanoma, ką tu žadi, nes pažadas yra pareiga.“[87] Lietuvos istorijos tyrinėtojas T. Narbutas (1784–1864) tą vidinį imperatyvą susiejo su sąžinės jausmu ir taip apibūdino priesaiką: „Priesaika – tai geranoriška savo paties sąžinės auka.“ Pasak A. Diržytės, „psichologas Kohlbergas (Kolbergas), tyręs moralės raidos stadijas, teigė, jog bausmės baimė „stabdo“ tų individų, kurie dar nėra pasiekę aukščiausios moralinės raidos stadijos, norą nusižengti. Pasiekusieji aukščiausią moralinės raidos stadiją

[87] Žemaitis V. Etika: aforizmų žodynas. Vilnius, 2000, p. 383.

„gerai elgiasi“ ne todėl, kad bijo bausmės, bet todėl, kad taip elgtis skatina žmogiškosios vertybės, kuriomis jie tiki ir kurių esmę jie supranta“[88].

Bet, matyt, svarbiausia yra tai, kad priesaika visada yra susijusi su nežemiška esybe arba tokios esybės savybių turėtoju. Apibendrintai galima teigti, kad priesaikos institutas turi paprotinį bei religinį pradus. Todėl nenuostabu, kad šis institutas aptinkamas paprotinės ir kanonų (bažnytinės) teisės šaltiniuose.

Aprašius priesaikos sudėtines dalis ir priesaikų pagrindines išskirtines rūšis, galima bandyti apibrėžti jos tradicinę sampratą išreiškiančia sąvoką:

priesaika – pakilus laisva valia atliekamas kreipimasis į dievus (Dievą), skirtas sudaryti tarpusavio sąjungą reikšmingiems veiksmams atlikti, sąmoningai įsipareigojant atsilyginti už dievišką globą pagal protėvių papročius, sutarties neįvykdymo atveju pasmerkiant save prakeiksmui ir dievų (Dievo) skirtai bausmei.

[88] Kuzmickaitė J. Požiūris į priesaiką rodo brandos lygį. *Atgimimas*, Nr. 7 (784), 2004, p. 15.

II. PRIESAIKA KAIP PAPROTINĖS IR POZITYVIOSIOS TEISĖS SĄVEIKOS REZULTATAS

1. Teisminė priesaika ir jos įrodomoji galia Lietuvoje XIV – XIX a.

1.1. Prūsų teisyno priesaikos reikšmė

Anksčiau aprašytosios karių priesaikos ir iš jų išsirutuliojusios valdovų, didikų ir pareiginės priesaikos sudaro atskirą priesaikų rūšį, jos iki šiol taikomos savo paskirties srityse, tačiau prieš tai minėta žemdirbiška kultūra, ypač jos sąsajos su dievais, evoliucionavo į visiškai kitą priesaikų (sutarčių su dievybėmis) rūšį – teisminės priesaikas. Kasdieniame buitiniame (ne karų metu) gyvenime ilgainiui susiformavo paprotinė teisė, kuri iš dalies dar buvo skirta ir valstybiniams reikalams arba tikslams (gimstamumui užtikrinti), bet jau įgavo savarankišką teisės taikymo – žmogiškojo sugyvenimo ir, kiek įmanoma, socialinės tvarkos užtikrinimo – sritį. Šiai sričiai būtent ir buvo skirtas prūsų paprotinę teisę įtvirtinęs Prūsų teisynas (*Jura Prutenorum*), sudarytas 1340 metais. Jį drąsiai galime laikyti ir pirmuoju lietuviškosios paprotinės teisės sąvadu. Juolab pagal

P. Pakarklį, „kad Prūsiškame Teisyne turi būti labai nemaža labai lietuviškos teisės nuostatų, kalba ir ta aplinkybė, jog kai kurie Prūsiškajam Teisynui būdingi nuostatai, kaip antai įkaitintos geležies nevartojimas įrodymams išgauti, dukart didesnė bauda už moters nužudymą nei už vyro, – kurie nėra užtinkami kaimynų teisėse, – yra randami Lietuvos Statutuose.“[89] Neabejotinos Prūsų teisyno sąsajos ir su pagoniškąja kultūra ir jos dalimi – religija, ypač su prieš tai aprašytu dievybių medžiu – ąžuolu. Dažnai šis teisynas vadinimas Pamedės vardu, kartais lygiagrečiai vartojamas „Pamedės teisyno“ terminas yra susijęs su teisyno preambulės įrašu „Tai yra teisės, kurios Pamedžionių vaidoje (susirinkime) priimtos ir pripažintos tinkamomis <...>.“[90] „Vaidą“ pats P. Pakarklis apibūdina kaip „platesnį lietuviškų prūsų susirinkimą įvairiems visuomeninio pobūdžio klausimams aptarti“[91]. Vienaime iš Prūsų teisyno priedų, kurį P. Pakarklis inkorporuoja į šį teisyną kaip 128 straipsnį, skelbiama: „Aš laikausi šito mūsų prūsiško teismo taip giliai, kaip gilus Gibbingas [Gilbingas], taip vertinu jį aukštai, kaip aukštas yra ąžuolas, taip tvirtai jo laikausi, kaip tvirtas yra akmuo: ar tai būtų teisybė, ar neteisybė.“[92] Nors šis įsipareigojimas laikytis susirinkimo nutarimų yra duodamas pasitelkiant vaizdingus gamtos kūrinių savybių palyginimus, tačiau pamedėje (po medžiu) įvykęs susirinkimas ir šiame pažade įvardytas medis – ąžuolas jungia senosios Prūsijos lietuvius su jų dievybėmis. Tokį teiginį patvirtina ir S. Daukanto kūrinio „Būdas senovės

[89] Pakarklis P. Kryžiuočių valstybės santvarkos bruožai. Kaunas: Spindulys, 1948, p. 99.
[90] Ibid, p. 243.
[91] Pakarklis P. Kryžiuočių valstybės santvarkos bruožai. Kaunas: Spindulys, 1948, p. 93.
[92] Ibid., p. 250.

lietuvių, kalnėnų ir žemaičių“ žodžiai: „<...>Teisybę senovėj attiesė ne sūdų namuose, bet paprastai po ąžuolais ir po kitais dideliais medžiais palaukės ar *pamedėj* vyrai žemlionys su tėvūnu sustoję <...>.“[93] Akivaizdu, kad čia nusakyta vieta „pamedėj“ visiškai atitinka „Pamedės teisyno“ sudarymo vietą – po medžiu, o tas medis tokiam rimtam dokumentui sudaryti, matyt, buvęs ne bet koks, o ąžuolas. Pasižadėjimą laikytis šio savotiškai kodifikuoto prūsų papročių sąvado galima vertinti kaip tuometinį priesaikos atitikmenį, nors jis teisyno tekste ir nebuvo tiesiogiai pavadintas priesaika. Baltų paprotinę teisę tyrinėjusi R. Gelumbauskienė šį vaizdingą įsipareigojimą vadina priesaikos formule.[94] Svarbu tai, kad prūsai taip savotiškai prisiekia laikytis jų gyvenimą sutvarkysiančio susitarimo, nepaisydami to, „ar tai būtų teisybė, ar neteisybė“, o tai rodo susitarimo dievų akivaizdoje autoritetą. Susitarimu pagrįstos visuomeninės tvarkos nevalia ardyti, nors tai būtų ir neteisybė.

Įsipareigojimas laikytis Prūsų teismo „taip giliai, kaip gilus Gibbingas [Gilbingas]“ duoda nuorodą į vandenvardį ir kartu į to vandens telkinio savybę – gilumą. Pats vanduo, anot R.Gelumbauskienės, vertinamas „kaip šventa esybė, kuri turi savo amžinumo, negrįžtamumo simbolį[95]“. Iš čia priesaikos amžinumo ir jos sulaužymo negrįžtamumo šaltinis. Vadovaujantis Z.Zinkevičiaus baltams (šiuo atveju – prūsams) priskiriamu etnonimų raidos modeliu: vandenvardis → kraštovardis → tautovardis[96], galima spėti, kad kalbama apie Vyslos upę, kurios žiotyse buvo įsikūręs Elbingo miestas[97], o tai atitinka prūsų XIII a. apgyvendintą teritoriją. Nors R. Gelumbauskienė nurodo kitą galimą vandenvardžio pavadinimą – Gilbingu vadintą ežerą tarp Pasargės upės (Vyslos žiotyse esančio intako) dešiniojo kranto ir Hohenšteino (dabar Lenkija), bet tai yra iš esmės ta pati anuomet prūsų apgyvendinta vieta.

Net 35 iš 129 Prūsų teisyno straipsnių yra susiję su priesaikos institutu arba jos davimo ceremonialu. Tiesiogiai priesaikoms skirti 4 straipsniai: 6-as „Apie priesaikas“, 63-ias „Apie kreivą priesaiką“, 89-as ir 90-as – „Apie prisiekimą“. Šiame teisyne yra daug nuostatų, kurios atsispindi Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisės aktuose, nustatančiuose bylinėjimosi teisme dėl savo ar sau artimo asmens pažeistų teisių. Vienas iš esminių elementų – savo parodymų pateikimas prisiekiant vienam arba su bendrapriesaikiais.[98] Skirtingų nusikaltimų ar nusižengimų bylose nustatomas skirtingas prisiekiančiųjų skaičius: 1, 3, 6, 12. Prisiekdavo pats proceso dalyvis (šalis), o kartu su juo (priklausomai nuo prisiekiančiųjų luominės ar pareiginės padėties) 2 arba 5, arba 11 priesaikos pagalbininkų. Prūsijoje, kaip matysime ir Lietuvoje, kaip ir kituose viduramžių kraštuose, priesaikos pagalbininkai (prisie-

[93] Každailis A. Ofortai. Daukantas S. Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių. Vilnius: VPU leidykla, 2010, p. 82.

[94] Gelumbauskienė R. Paveldėjimo institutas baltų paprotinės teisės šaltiniuose (XII–XIV a.) *Jurisprudencija*. 2006, 11 (89): 79.

[95] Ibid.

[96] Zinkevičius Z. Lietuvos senosios valstybės 40 svarbiausių mįslių. Didžioji Lietuvos Kunigaikštija kalbotyros požiūriu. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2011, p. 112.

[97] Ibid., p. 47.

[98] Pakarklis P. Kryžiuočių valstybės santvarkos bruožai. Kaunas: Spindulys, 1948, p. 243–250.

kusieji sprendėjai) buvo svarbūs teisminio proceso dalyviai. Jie savo priesaikomis patvirtindavo proceso šalies pareiškimus, duotus teisme prisiekiant jų teisingumą. Taip pat būdavo nustatyta, kad šalies pareiškimo patikimumas yra nustatomas tik tada, jeigu jį patvirtina atitinkamas skaičius priesaikos pagalbininkų (prisiekusiųjų sprendėjų). Šie, suprasdami savo priesaikos reikšmingumą, nes jei duotų „kreivą“ (melagingą) priesaiką, tai užsitrauktų dievų rūstybę, prarastų ne tik gerą vardą arba pareigas (nes atskirais atvejais jiems būdavo keliami tokie reikalavimai), bet galėtų prarasti ir gyvybę (nes senu papročiu būdavo prisiekiama „kaklu“), nebūdavo linkę savo priesaika patvirtinti bent jau akivaizdžios neteisybės.

H. Hattenhaueris taip apibūdino jų būseną pavirtinus neteisingą liudijimą „kaip ir šis, jie prakeikdavo patys save, jeigu laiduojamasis kalbėtų netiesą“[99]. Ilgainiui susiformavo tokia priesaikos pagalbininkų samprata: „priesaikos pagalbininkai – tai ne asmens, kurie po priesaika rodytų, ką jie žino konkrečiame bylos klausime, t. y. ką patys būtų matę bei girdėję, bet tai yra tokie bylos dalyviai, kurie savo priesaikomis pareiškia, kad tas asmuo, apskritai imant, yra teisingas ir dėl to negali meluoti ir šiuo konkrečiu atsitikimu“[100].

Todėl neteisūs yra tie teisės istorikai ir teisininkai, kurie teigia, kad priesaikos pagalbininkai yra baudžiamojo, civilinio proceso įrodymų srities priklausiniai, ir priskiria priesaiką įrodymų sistemai, sakydami, kad tam tikrais laikotarpiais priesaika buvo laikoma esminiu įrodymu, lemdavusiu bylos baigtį.

Disertanto manymu, tai buvo prisiekusieji sprendėjai – tam tikra Prisiekusiųjų teismo išraiškos forma, atsiradusi Prūsijoje, kaip matysime, ir Lietuvoje. Pasaulyje prisiekusiųjų teismai atsirado toje pačioje epochoje, pvz., Anglijoje jie siejami su *Magna Carta* (1215 m.) įtvirtintų pilietinių teisių atsiradimu. Net šių teismų prisiekusiųjų teisėjų skaičius – 12, kai sprendžia Didžioji prisiekusiųjų teisėjų kolegija *Grand Jury*, ir 6, kai bylas sprendžia Mažoji kolegija *Petit Jury*, verčia atkreipti dėmesį į priesaikos pagalbininkų skaičių. Tiesa, tai yra bendras priesaikos pagalbininkų su prisiekusiąja bylos šalimi (suminis) skaičius, t. y. 5+1 arba 11+1, net ir pagal tai, koks bus priesaikomis sprendžiamos bylos rezultatas: apkaltintas arba išteisintas proceso dalyvis, –visiškai akivaizdu, kad šie, atrodytų, visiškai skirtingi institutai yra adekvatūs. Įvertinant tai, kad priesaikos pagalbininkams, kaip ir prisiekusiesiems teisėjams, keliami, dabartiniais terminais kalbant, „nepriekaištingos reputacijos“ reikalavimai, jų pačių suvokiamas Dievo autoritetas, susijęs su prakeiksmu ir kitomis nepageidaujamomis pasekmėmis, darė šią bylų sprendimo sistemą socialiai veiksmingą ir autoritetingą tuometinės visuomenės akyse. Be to, visuomenės nariai ir patys, kaip minėta, dėl visuomeninės tvarkos ir tradicijų tęstinumo buvo įsipareigoję laikytis priimtų sprendimų „ar tai būtų teisybė, ar neteisybė“.

Heinrichas Beringeris – vienuolis, kilęs iš Holšteino krašto (Vokietija), savo pamokymuose „Apie prastuomenę, pirmiausia apie prūsus“ (1428 m.) peikdamas prūsų nekrikščioniškumą, net XV a. mato priesaikų kasdienį, tačiau dar nesukrikščionintą taikymą: „<...> Kvailas paprotys paplitęs, kaip prūsai prisiekia: jie nesilai-

[99] Hattenhauer H. Europos teisės istorija. I tomas. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009, p. 123.
[100] Pakarklis P. Kryžiuočių valstybės santvarkos bruožai. Kaunas: Spindulys, 1948, p. 123.

ko priesaikų ponų atžvilgiu, bet juk tai yra Dievo priesaikos. Ten tiek daug netikrų priesaikų, kad ponai sėdi ir juokiasi iš jų. Tų pačių priesaikų taip menkai laikomasi todėl, kad daugelis per dieną gali prisiekti keturis ar šešis kartus, ir galbūt dėl to visos tos priesaikos yra netikros. Todėl labai reikėtų sugalvoti kitokį, šventesnį, būdą prisiekti. Aš manau, kad prisiekiant reikia padėti mūsų Viešpaties kančių kryžių, kad prisiekiantieji pridėtų prie jo pirštus ir garsiai ištartų priesaiką; jie jaustų šiokią tokią baimę ir taip dažnai neprisiekinėtų, kaip visi yra linkę daryti. Tai būtų dieviškiau, negu kad jie dabar prisiekia, laikydami ranką ant kaklo <...>."[101]

Ši pagoniškomis priesaikomis grindžiama teisingumo įgyvendinimo sistema evoliucionavo ir vėliau – su krikščionybės atėjimu įgydama vis daugiau krikščioniškajai Europai būdingų savybių, tačiau dėl savo paprotinių teisių autoritetingumo nebuvo išstumta iš viešosios santykių reguliavimo srities, bet, kaip matysime, per krikščionišką Bažnyčią įgavo krikščionišką pavidalą ir buvo pritaikyta vykdant teisingumą Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje.

1.2. Teisminės priesaikos Biržų ir Žagarės teismų knygose

Tyrinėjant priesaikos teisinio instituto veiksmingumą, svarbu žinoti ne tik kiek tas institutas buvo atspindėtas teisės aktuose (Prūsų teisyne, Lietuvos Statutuose, sutartyse, Gedimino laiškuose ir t. t.), kituose dokumentuose, bet ir jo taikymą praktiškai. Tuomet kyla klausimas, kaip galime nustatyti tą priesaikos instituto praktinį taikymą. Ypač tai sudėtinga dėl skurdaus rašytinio palikimo arba jo neprieinamumo, nes dalis šių dokumentų yra kitų valstybių archyvuose.

Pagal minėtuose šaltiniuose išlikusius priesaikų tekstus, jų naudojimo aprašymą bandysime atskleisti priesaikos instituto paplitimą, taikymą ir veiksmingumą.

Biržų dvaro teismo knygoje randame išrašus iš 1620–1745 m.[102], o Žagarės dvaro teismo knygoje – iš 1670–1751 m.[103] laikotarpio. Įrašai šių dviejų teismų knygose liudija, kad LDK buvo aukšta teisinė kultūra – teisingumo juose ieškojo visi visuomenės sluoksniai. Tai liudija ir aukštą pasitikėjimo teismais lygį. Teisingumas buvo vykdomas remiantis Trečiuoju Lietuvos Statutu (1588 m.), taip pat papročiais. Sprendimai trumpi ir aiškūs. Smulkesnėse bylose, jei liudininkų nebūdavo ir abi besibylinėjančios šalys įrodymų nepateikdavo, laimėjimą lemdavo burtai. Bet svarbiausia šiam tyrimui, kad teismo procesuose ypatingą reikšmę turėjo priesaika, kuri buvo kaip teisingumo įgyvendinimo pagrindas. Priesaika pagal formulę buvo iškilmingas savo teisumo patvirtinimas, kviečiantis liudininku Dievą. *Mažiausias priesaikos davimo formalumų pažeidimas buvo tolygus bylos pralaimė-*

[101] Vėlius N. Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. I tomas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, p. 492.

[102] Biržų dvaro teismo knygos (1620–1745). Sudarytojai: V. Raudeliūnas, R. Firkovičius. Vilnius: Mintis, 1982.

[103] Žagarės dvaro teismo knygos (1670–1751). Sudarytojai: V. Raudeliūnas, A. Baliulis, R. Firkovičius. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2003.

jimui, o „už melagingą priesaiką – mirties bausmė“[104]. Siekiant suteikti parodymams stiprumo, kartu su prisiekusiuoju kartais prisiekdavo ir bendrapriesaikiai. Jie patvirtindavo bylos šalies teisumą. Procesas buvo gana formalus: ieškovas turėjo teisę atsakovui leisti prisiekti, o jam tai atlikus prarasdavo teisę apkaltinti jį davus melagingą priesaiką ir antrą kartą pareikšti ieškinį. Priesaikos davimo atvejai buvo tiesiogiai nurodyti Lietuvos Statutuose, pvz., dvaro šeimininkas su žmona ir vaikais turėjo prisiekti dvaro užpuolimo atveju, kai užpuolikas (kitas dvariškis) neprisipažindavo tai padaręs. Jeigu šeimininkas namuose besigindamas užpuoliką nužudydavo, turėdavo drauge su žmona, suaugusiais vaikais ir dviem žmonėmis prisiekti, kad užpuolimas tikrai įvyko. Nors ir būdavo užpuolimo faktą patvirtinančių liudytojų, šeimininkas vis tiek turėjo prisiekti ir tuo patvirtinti šį faktą. Drauge su kaimynais reikėjo prisiekti ir tada, kai užpuolimo metu ginant dvarą ar savo žmones būdavo nužudomas bajoras. Priesaikomis būdavo įrodomas padarytos žalos arba turto dalies dydis. Iššaginimo atveju moteris ar mergina turėdavo prisiekti, nors ir būdavo tai patvirtinančių liudytojų. Bajoras su dviem kaimynais priesaika įrodydavo asmens kaltę nužudymo, kūno sužalojimo ir užpuolimo atvejais. Bajoras priesaika įrodydavo savo nekaltumą, kai jį kaltindavo pirmą kartą įvykdžius vagystę, jei vogtas daiktas nesurastas. Antrą kartą tuo pačiu kaltinamas bajoras prisiekdavo su dviem bajorais bendrapriesaikiais (2+1), kaltinamas trečią kartą prisiekdavo su šešiais bendrapriesaikiais (1+6), o „po ketvirto apkaltinimo kiekvienas toks turi būti pakartas kaip vagis“[105].

Ypač daug dėmesio buvo kreipiama į liudytojo ar bendrapriesaikio asmenybę, jo reputaciją. Garbingiausi, nepriekaištingos reputacijos bendrapriesaikiai būdavo net atleidžiami nuo asmeninės priesaikos; jei vienos ginčo šalies *turimi liudytojai* būdavo garbingesni už kitos, tai jiems būdavo suteikiama įrodinėjimo pirmenybė. *Liudytojai* (bendrapriesaikiai) turėjo būti geri krikščionys, einantys išpažinties ir turintys garbingą vardą. *Liudytojai* (bendrapriesaikiai) žodžiais tvirtindavo faktą, todėl priesaika neteko savo išskirtinės reikšmės, tačiau išliko kaip *liudijimų teisingumo* religinis patvirtinimas.[106] Šioje vietoje atkreiptinas dėmesys, kad teisės istorikas V. Andriulis čia ir, matysime, kitose citatose pagrečiui vartoja „liudytojo“ ir „bendrapriesaikio“ terminus tam pačiam proceso dalyviui apibūdinti. Pagal aprašomo ir net dabartinio laikotarpio „liudytojo“ sampratą toks asmuo turėjo matyti, girdėti ir t. t. tam tikras bylos aplinkybes ir jas teisme paliudyti. Tačiau, kaip minėta anksčiau, nuo Prūsų teisyno laikų „bendrapriesaikiai“ yra tokie bylos dalyviai, kurie savo priesaikomis pareiškia, kad tas asmuo, apskritai yra teisingas, dėl to negali meluoti ir šiuo konkrečiu atveju. Todėl jiems labiau tiktų tarpukario Lietuvoje vartotas terminas „prisiekusieji sprendėjai“ arba tiesiog „prisiekusieji teisėjai“. Prof. S. Beliackinas (dėstęs VDU) pažymi, kad „prisiekusiojo sprendėjo“ institutas

[104] Jurginis J. Pagonybės ir krikščionybės santykiai Lietuvoje. Vilnius: Mintis, 1976, p. 108.

[105] Valikonytė I., Lazutka S., Gudavičius E.. Pirmasis Lietuvos Statutas. Vilnius: Vaga, 2001, p. 253.

[106] Andriulis V., Raudeliūnas V., Vansevičius S. Teisės bruožai Lietuvoje XV–XIX. Vilnius: Mintis, 1980, p. 67.

„nebuvo svetimas Rusijos ir Lietuvos istorijoje“[107]. Jis pagrindžia šio instituto būtinybę, nurodo, kad Lietuvos Respublikoje šis klausimas itin aktualus ir 1930 m., svarstant Teismų sutvarkymo įstatymo projektą, taip pat buvusią diskusiją teisinėje aplinkoje ir visuomenėje, tačiau kaip ir tuomet, taip ir dabar Prisiekusiųjų teismui teismų sistemoje neatsirado vietos.

Reikia pripažinti, kad būtent pagal Trečiąjį (veikusį 1588–1840 m.) Lietuvos Statutą svarbiausias ir neabejotinas kaltės įrodymas teismuose buvo ieškovo ir jo bendrapriesaikių priesaikos, duodamos teisme arba bažnyčioje kiekvieno pagal savo tikybos papročius (krikščionys, žydai ir pan.). Priesaikos instituto siejimas su religija, be abejonės, didino šio instituto socialinį veiksmingumą. Tikėjimas, dievobaimingumas ir tradicijos buvo tas priesaikos turiningąją dalį sudarantis elementas, kuris užtikrindavo tiek vidinį, tiek išorinį priesaikos imperatyvų vykdymą.

Išskirtinis dėmesys LDK, kaip matysime, ir vėlesniais laikais, yra kitos religijos atstovams – žydams. Jų priesaikoms suteikiama kita išraiškos forma, pvz., Kėdainių žydų priesaikoje, priklausanti nuo jų tikėjimo dogmų: „Aš V. *prisiekiu Viešpačiu Dievu, kuris sukūrė Dangų ir Žemę ir išvedė Izraelio Tautą iš Egipto žemės, Dievu Abraomo, Dievu Izaoko ir Dievu Jokūbo*, kad aš, gyvendamas Kėdainiuose, <...>“[108]. Lietuvoje, kaip visoje Europoje, buvo reikalinga pakankamai veiksminga ir teisiškai žydus įpareigojanti priesaikos formulė, nes priesaika krikščionių Dievui jų visiškai nesaistė ir net ją davę jie nesijautė esą įsipareigoję. Reikėjo šauktis į pagalbą jų Senojo Testamento Dievo ir rasti jų tikėjimą atitinkančią priesaikos formą. Jau nuo 1200 m. Erfurto miesto teisėjai žydams taikė tokią priesaikos formulę:

„To, ko jis iš tavęs reikalauja, tu jam neskolingas. *Tepadeda tau Dievas – tas Dievas, kuris sukūrė dangų, žemę, gėles, žolę ir lapus, kurių anksčiau nebuvo*.

O *jeigu tu prisieki melagingai, prasmegsi skradžiai žemę*, kaip tas Datanas ir Abiranas kažkada prasmego.

Jei tu prisieksi melagingai, tave užpuls raupsai, apleidę Naamaną ir apipuolę Gehazį.

Jei tu prisieksi melagingai, pražudys tave ta teisė, kurią pats Dievas davė Mozei ant Sinajaus kalno, kurią pats Dievas savo pirštais ant akmens užrašęs.

Jei tu prisieksi melagingai, tave parklupdys Raštas (= Dievo žodis), kurs Mozės knygose penkiose užrašytas.

Tokia yra tad žydams skirta priesaika, kurią sudarė Konradas, vyskupas šio miesto (Erfurto).“[109]

Prisiekiantys žydai žinojo, kas jų laukia už melagingą priesaiką, ji – lyg savotiškas savęs prakeikimas, tolygus Dievo bausmei, o tai žydui reiškė atsisakymą viso to, kas žydų tautai šventa, ką yra patyrusi žydų tauta (kaip ir atsisakymas tos tautos kūrėjų Dievo, pranašo Mozės ir pan.).

---

[107] Beliackinas S. Prisiekusieji sprendėjai (dėl kausimo apie tautos elemento dalyvavimą teisiant). Kaunas: Spindulys, 1932, p. 10.

[108] VUB rankraščių skyrius (F4 - (A216) 17078, 17079). XVII amžiaus Kėdainių miesto 7 priesaikos.

[109] Hattenhauer H. Europos teisės istorija. I tomas. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009, p. 46–47.

Lietuvoje teismai, atsižvelgdami į besibylinėjančios šalies religinę priklausomybę, priesaikos tikrumui užtikrinti paskirdavo ir priesaikos davimo vietą: „Teismas pripažino, kad (karaimo) N. Abrahamavičiaus parodymai yra svaresni, ir leido juos patvirtinti *Biržų karaimų šventovėje priesaika*, <...>“[110] arba „<...> suteikė pirmumo teisę prisiekti kaltinamajam I.Lazaravičiui su žmona ir *dviem pasitikėjimo vertais neįtariamais asmenimis*. Priesaika turi būti duota 1699 VI 5 *Biržų žydų sinagogoje pagal teismo sudarytą ir čia pat įrašytą jos tekstą*.“[111]

Paprastose civilinėse bylose, kuriose teisėsi krikščioniškąją religiją išpažįstantys bajorai, kaltė buvo įrodoma trijų bajorų bendrapriesaikių priesaika (1+3) arba paties ieškovo ir dviejų bendrapriesaikių (1+2) priesaika. Pakamarininkio teisme (daugiausia dėl žemės) ieškovas galėdavo prisiekti su dviem bendrapriesaikiais (1+2) ir jis laimėdavo bylą. Tačiau jei dvaras būtų užgrobtas, atimtas ar prievarta užvaldytas, nukentėjęs asmuo tai turėtų įrodyti savo ir dar septynių bajorų priesaika (1+7). Tokios pat sustiprintos priesaikos būdavo reikalaujama sužeidimo, užmušimo ir kitų nusikaltimų padarymo atvejais, už kuriuos buvo galima susilaukti mirties bausmės.

Nuo priesaikas duodančiųjų skaičiaus priklausė ir nusikaltėlio baudimas bei jo bausmės dydis. Jei bajoras kuo nusikalsdavo, už ką gresia mirties bausmė, bet nebūdavo sugautas nusikaltimo vietoje (*in flagranti*), o stodavo į teismą gavęs šaukimą, tai bausmės didumą nulemdavo bendrapriesaikių priesaikų skaičius. Pilna bausme, t. y. mirtimi, jis galėjo būti baudžiamas prisiekus septyniems bajorams, t. y. nuskriaustajam ir dar šešiems bajorams (1+6). Jei nukentėjusioji šalis tiek liudininkų negalėdavo pristatyti, tai kaltei įrodyti užtekdavo ir trijų bajorų priesaikos. Tačiau šiuo atveju kaltės įrodymas būdavo laikomas nevisiškas, ir nusikaltėlis negalėdavo būti baudžiamas mirtimi, o vien tik kalėjimu, piniginėmis baudomis ir nuostolių atlyginimu. Jei ieškovas visiškai neturėdavo liudininkų, prisiekdavo vienas pats, nusikaltėlis nebūdavo baudžiamas net kalėjimu, vien tik baudomis už žaizdas ir nuostolių atlyginimu.

Prisiektinis teisingumo vykdymas buvo objektyviai determinuotas pačiu teismo procesu, nes savo teisumo įrodinėjimas vykdavo tik teisme, kur galimybės surinkti įrodymus buvo menkos. Taip priesaikos galia kompensavo parengtinio arba ikiteisminio tyrimo stadijos nebuvimą. Toks priesaika pagrįsto subjektyviojo veiksnio suabsoliutinimas nulemtas aplinkybių, kad visas bylos tyrimas (įrodinėjimas) vykdavo tik teisme, o priesaikos religinė galia – tikėjimas priesaikos sulaužymo ar melagingos priesaikos davimo atveju gresiančia Dievo bausme leisdavo tikėtis tais laikais pakankamo teisingumo įgyvendinimo ir socialinės tvarkos užtikrinimo lygio.

Europoje prasidėjęs procesas, kai Bažnyčia prisiskyrė teisę atleisti asmenį nuo jo nuodėmingų priesaikų (indulgencijų pavidalu), su krikščionybe išplito ir Lietuvoje. Taip išsiderino iki tol automatiškai veikusi magiška priesaikos procedūra: teisingos priesaikos atveju – vienybė su Dievu ir gaunama jo pagalba bei apsauga,

[110] Biržų dvaro teismo knygos (1620–1745). Sudarytojai: V. Raudeliūnas, R. Firkovičius. Vilnius: Mintis, 1982, p. 148.

[111] Ibid., p. 204.

o melagingos priesaikos atveju – savęs prakeikimas ir neišvengiama Dievo bausmė. Todėl Bažnyčia į pagalbą pasitelkė teisės mokslo siūlomą *inquisitio veritatis* – tiesos paiešką (tiesos ištyrimą arba nustatymą)[112]. Pažymėtina, kad XIII a. Europoje nusistovėjęs inkvizicinis procesas sumenkino priesaikos visagalybę teisminiame procese, tačiau proceso neišskyrimas į dar vieną ikiteisminio tyrimo stadiją leido pagrečiui gana sėkmingai taikyti ir priesaikos institutą. Lietuvoje krikščionybė, atėjusi savo renesansiškuoju laikotarpiu, teisminiuose procesuose buvo beveik atsisakiusi ordalijų ir inkvizicijos žiaurumų ieškant įrodymų paieškoje ir juos tiriant: „<...> Teismas, norėdamas geriau išsiaiškinti nužudymo aplinkybes, paskyrė 1697 IV 11 tyrimą (*inkwizycja*) ir bylą atidėjo 1697 V 7.“[113] Tik retais atvejais teismuose vykdavo inkvizicijos ir asmenys būdavo kankinami: „<...> atsižvelgiant į tai, kad broliai vienas kitą kaltina, atiduoti juos abu, taip pat davusį neteisingus parodymus S. Lukošiūną, į tortūras. Kankinimas įvyko 1699 II 27 įprastoje vietoje, dalyvaujant Vazniui Jonui Zdanavičiui ir kaltinančiosios šalies paskirtiems atstovams. Kankinami valandą broliai nė vienas neprisipažino ir toliau kaltino vienas kitą lobio iškasimu <...>.“[114]

Prisiektinis teisingumo vykdymas XVII–XVIII a. Lietuvoje prisidėjo prie bajorų (ko negalima pasakyti apie nekilmingus gyventojus) savivalės plitimo. Pagal Statutą įtariamieji, kaltinamieji įrodinėjo priesaikomis savo nekaltumą. Kaltinamasis pats arba pagal bylos svarbumą su 1–6 bendrapriesaikiais galėjo prisiekti esąs nekaltas ir paskui būdavo išteisinamas. Dažniausiai pakakdavo paties įtariamojo ar kaltinamojo priesaikos, net ir tada, kai jam grėsdavo mirties bausmė. Kaltinamojo išteisinimas prisiekus, jis esą nekaltas, numatomas Pirmajame (1529 m.) ir Trečiajame (1588 m.) Lietuvos Statutuose; tokia priesaika vadinama „išsiteisinimo (arba atsisaikdinimo) priesaika“ (rus. *otpriseženje*, lenk. *odprysiężenie*). Šitoks „apsivalymas“ prisiekiant atėjo iš archajinės teisės laikų, jis buvo ir Prūsų teisyne, ir krikščioniškųjų Vakarų teisėje. Europoje jau susiformavo priesaikos teisinė doktrina, kad visi įrodymai prieš priesaiką yra beverčiai, nors „ji visai nereikšdavo, kad sakoma tiesa, nebuvo laikoma ir įrodymu, bet pati savaime atstodavo tiesą, garantiją, jog teisė nepažeista. Toji priesaikos būdu duodama garantija būdavo tuo patikimesnė, kuo daugiau priesaikos pagalbininkų palaikydavo kaltinamąjį“[115].

Lietuvoje, kaip ir visoje Europoje, išsiteisinimas priesaika buvo toks svarbus, kad pagal Statutą nebuvo galima priesaika išsiteisinusio asmens vėl pašaukti į teismą dėl to paties dalyko, apkaltinus, esą jis neteisingai prisiekęs. Tačiau kad priesaikos nekenktų apeliacijai į aukštesnius teismus, vienai kuriai šaliai norint apeliuoti, priesaikos davimas buvo atidedamas iki bylos išsprendimo Tribunole arba LDK teisme, o pavieto teismų sprendimai buvo daromi remiantis tik pažadais prisiekti, kurie jau buvo nebeatšaukiami, nes buvo reikalaujama, kad ir mirusiojo įpėdi-

[112] Hattenhauer H. Europos teisės istorija. I tomas. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009, p. 336.

[113] Biržų dvaro teismo knygos (1620–1745). Sudarytojai: V. Raudeliūnas, R. Firkovičius. Vilnius: Mintis, 1982, p. 124.

[114] Ibid., p. 183.

[115] Hattenhauer H. Europos teisės istorija. I tomas. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009, p. 87.

niai duotų tokią atidėtą (pažadėtą) priesaiką. Pagal Statutą, jei pasižadėjęs prisiekti asmuo nebenorėtų tesėti savo pažado, jis pralaimėdavo bylą.

Daugeliu atvejų vienoks ar kitoks bylos išsprendimas priklausė nuo to, kam bus leista prisiekti: ieškovui ar atsakovui. Ir vienas, ir kitas galėjo laimėti bylą savo priesaika. Tačiau abiem prisiekti nebuvo leidžiama, kad nebūtų kompromituojamas teismas, „nes tada būtų aišku, kad viena priesaika melaginga“[116]. Tuo atveju prisiekti buvo leidžiama tam, kurio įrodymai rodėsi tikresni. Statute taip pat buvo nustatyta: jei du bajorai peštynėse susižeidė ir neturi liudininkų ir abu norėtų savo priešininko kaltę įrodyti priesaika, tai burtų keliu turi būti nuspręsta, kuriam iš jų prisiekti. Burtai lemdavo, kam prisiekti, ir tada, kai bajorai susipešdavo ir susižeisdavo vaišėse, o abi šalys norėdavo išsiteisinti ar įrodyti kaltę priesaika.[117] Nors už melagingą priesaiką grėsė mirties bausmė, gausėjo piktnaudžiavimų priesaika, kaip veiksmingiausia teisingumo įgyvendinimo priemone. Dėl to mažėjo pasitikėjimas Dievo autoritetu, teise ir teisingumu, menkėjo ir pats priesaikos instituto socialinis veiksmingumas.

Teisingumą įgyvendinantys pareigūnai (referendarijai, notarijai, seniūnai, pakamariai, teisėjai, pateisėjai, vaitai, lentvaitai, burmistrai, tarybų nariai, teisininkai) savo ankstesnėse priesaikose prisiekdavo ištikimybę Dievui, karaliui, didžiajam kunigaikščiui, jų palikuonims, respublikai, o vėliau kai kuriose priesaikose (teisėjo, pateisėjo ir teisininko) išlieka įsipareigojimas prieš Dievą vykdyti teisingumą pagal rašytinę teisę, laikantis šalių lygybės, rungtyniškumo, (dieviškojo) teisingumo principų. Ypač pabrėžtina, kad tiek karaliai ir Lietuvos didieji kunigaikščiai (Žygimantas Augustas), tiek valstybės pareigūnai prūsiškose žemėse ir Lietuvoje, be rašytinės teisės, prisiekia vadovautis ir senaisiais papročiais („pagal senovinį paprotį“, „senuoju garbingu papročiu“, „senuoju garbingu būdu“, pagal „miesto papročius“), ko jau nebepastebima kitoje Abiejų Tautų Respublikos pusėje – Lenkijoje. Žinoma, visose priesaikose krikščioniškojo Dievo vieta centrinė, jam prisiekiama priesaikos pradžioje, kartais priesaikos tekste duodant nuorodą į vieną Dievą ir šventą teisingumą, ir būtinai priesaiką užbaigiant kreipimusi į Dievą, visada prašant jo ir tam tikrais atvejais Šventosios Dievo evangelijos, Šventojo Kryžiaus, visų šventųjų, jo [Dievo] brangiausios kančios, Šventosios Trejybės pagalbos tą priesaiką įvykdyti.

Dar Platonas yra taikliai pažymėjęs, kad „nepaprastai religingos tautos valdovas Radamantas visas bylas baigdavo labai greitai, bet reikalaudavo vieno dalyko: kad prieš duodami parodymus, susijusius su kiekvienu bylos epizodu, besibylinėjantieji prisiektų. Tačiau, anot Platono, jei tauta nereliginga, priesaikos galima reikalauti tik iš nesuinteresuotų asmenų – teisėjų, liudytojų“[118].

Iš šios citatos akivaizdu, kad liudytojo (kaip nesuinteresuoto asmens) priesaika ir besibylinėjančiojo (suinteresuoto asmens) priesaika pagal prisiekiančiojo santykį su bylos aplinkybėmis yra skirtingi institutai. Tačiau pagal jų santykį su Dievu –

[116] Jurginis J. Pagonybės ir krikščionybės santykiai Lietuvoje. Vilnius: Mintis, 1976, p. 109.

[117] Iš Lietuvos teisės ir valstybės istorijos straipsnių ir mokslinių darbų ištraukos. Sudarytojai: J. Skirius, G. Šapoka. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001, p. 264– 265.

[118] Montesquieu. Apie įstatymų dvasią. Vilnius: Mintis, 2004, p. 324.

tapatūs. Tai dar kartą pagrindžia hipotezę, kad sprendžiant bylas priesaika buvo ne tik vienas iš įrodymų, bet pagal savo esmę – tiesos ir teisingumo išraiška, paremta Dievo autoritetu, garbės supratimu, ištikimybe tradicijai ir socialinei tvarkai. Bylos baigtį nulemdavusia priesaika ją davusieji įvykdydavo teisingumą, todėl jie laikytini prisiekusiaisiais teisėjais, o visas reiškinys – Prisiekusiųjų teismu.

Šis tyrimas leidžia mums teigti, kad LDK teismuose buvo bent keturios priesaikų rūšys:

1) teismo pareigūno priesaika (referendarijaus, notarijaus, seniūno, pakamario, teisėjo, pateisėjo, vaito, lentvaito, teisininko, vaznio ir t. t.);

2) kaltinančioji priesaika;

3) išsiteisinimo (atsisaikdinimo) priesaika;

4) atidėtoji (pažadėtoji) priesaika.

Teismo priesaikų formulėse įsigali teisės (teisingumo) viršenybės principas, kuriam ištikimybę prisiekia ir teismo pareigūnai, ir proceso dalyviai.

Vienoje iš teisininko [lawnik] priesaikų, esančių šio tyrimo priede, kalbama apie „prisiekusiųjų stalą“, tačiau kitose priesaikų formulėse daugiau įrodymų apie institucionalizuotą prisiekusiųjų teismą nerasta. Atsižvelgiant į tai, kad daugiausia priesaikomis buvo vykdomas teisingumas, pasitvirtina hipotezė, jog Lietuvoje buvo Prisiekusiųjų teismas. Nors jis neturėjo institucinės išraiškos, tačiau pagal savo atliekamą funkciją buvo teisingumą vykdantis institutas.

Šių teiginių pagrįstumą bandysime sustiprinti nagrinėdami vėlesnius laikotarpius ir juose egzistavusias ir tebeegzistuojančias priesaikas.

2. Priesaikos instituto reikšmė Lietuvos valstybingumui ir sukrikščionintai šeimos teisei

2.1. Ištikimybės (vasalinės) priesaikos kaip disciplinuotumo poreikio išraiška

Kaip jau minėta, neabejotina priesaikos reikšmė vienybės paieškai. Iš pradžių tokia vienybė buvo reikalinga šeimoje, vėliau – gentyje, paskui – genties kariaunoje. Kai gentys pradėjo vienytis bendriems žygiams, priesaikos institutas imtas taikyti kaip bendros baltų genčių kariaunos vienybės pagrindas, o vėliau tapo ir baltiškų žemių suvienijimo – dabartinės Lietuvos valstybingumo pagrindu.

Lietuvos kunigaikštis Mindaugas suvienijo lietuviškąsias žemes ir priėmęs krikštą tapo Lietuvos karaliumi. Įdomu tai, kad tais laikais valdovai, gaudami iš popiežiaus karūną, prisiekdavo jam ištikimybę. Taip 1253 m. pasielgė ir Lietuvos Karalius Mindaugas: „*Henrikas Heidenreichas popiežiaus vardu priėmė ir atitinkamą Mindaugo priesaiką krašto kalba* (*be abejo, ceremonijos dalyvių pakartotą ir*

lotyniškai) *ant altoriaus uždėtomis rankomis – teisingai valdyti ir veikti Bažnyčios gerovei*.“ [119]

Karūnos iš Šventojo Sosto valdžios suteikimo teisė su Mindaugo karūnavimu atėjo iš vakarietiškosios tradicijos, kurią apie 750 m. pradėjo Karolingų dinastijos pradininkas frankų karalius Pipinas, Karolio Didžiojo tėvas. Prieš tapdamas karaliumi, jis buvo tik vienas iš rūmų valdytojų (aukščiausia pareigūnų rūšis), tačiau neturėjo „mėlyno“ kilmingųjų kraujo, kuris iki tol buvo svarbiausia karaliavimo sąlyga. Pipinas pasirinko kitą – karaliaus sosto suteikimo per Šventąjį Sostą kelią. Nuo tol Vakarų karaliai savo karališkumą privalėdavo kildinti ne iš mitinių protėvių, o gauti jį iš Šventojo Sosto. Atsirado naujas krikščionybe grindžiamas kilmingumas, kuris kartu tapo naujos – bažnytinės valstybės pagrindu. Pipinas „kartu su sūnumis (atsiranda dinastiniai ryšiai) naująjį įsipareigojimą įtvirtino priesaika, kuri vėliau buvo įtraukta į karūnavimo liturgiją ir viduramžiais duodama kiekvieno krikščionių imperatoriaus <...>.

Vardan Kristaus, aš, imperatorius N.N., prisiekiu, pasižadu ir įsipareigoju prieš Dievą ir šventą Apaštalą Petrą su Dievo pagalba globoti ir saugoti šią Šventą Romos bažnyčią, kiek tik leis tą daryti mano protas ir išgalės <...>.“[120]

Tikėtina, kad tokią ar labai panašią priesaiką 1253 m. davė ir Lietuvos Karalius Mindaugas. Jis puikiai suprato savo vasališkumo tiesiogiai popiežiui Inocentui IV reikšmę, todėl aktyviai siekė ir pasiekė, kad Lietuvos karalystės bažnytinė valdžia taip pat būtų tiesiogiai pavaldi popiežiui. Jis sėkmingai pasipriešino Rygos (Livonijos) arkivyskupo pastangoms pajungti savo priklausomybei Lietuvos vyskupystę. Mindaugui pavyko iš popiežiaus išgauti Lietuvos vyskupystei egzempcijos teisę, t. y. popiežius Inocentas IV, prisaikdindamas Lietuvos vyskupą Kristijoną, paėmė Lietuvos vyskupystę į tiesioginę savo valdžią. Tai reiškė laisvę nuo Livonijos ordino ir net nuo Šventosios Romos imperatoriaus. Globa buvo suteikta pačiam Mindaugui. Jis tapo „Šventosios Romos Bažnyčios ypatingu sūnumi“ ir 1253 m. dokumentuose popiežių vadina „mūsų tėvu“. Taigi Lietuvos karalystė buvo tiesiogiai, be galingųjų kaimynų valios prijungta prie Apaštalų Sosto, tapo „Šv. Petro lenu (nuosavybe)“. Tai buvo savarankiškumo garantija, Vokiečių ordino diktato atsikratymas. Mindaugas taip pat išgavo iš popiežiaus Aleksandro IV (mirus Inocentui IV) teisę karūnuoti karaliumi vieną iš savo sūnų, vadinasi, išsaugoti nuolatinį karalystės statusą. Popiežius patvirtino Mindaugui jo užvaldytas rytų slavų žemes. Žodžiu, Mindaugas jau sugebėjo daug pasiekti rašytinės (į išorę nukreiptos) diplomatijos priemonėmis, bet vidinė nediplomatija leido Lietuvos karalystei gyvuoti tik 10 metų.

Šią savarankiškos Lietuvos karalystės idėją po beveik dviejų šimtmečių bandė pratęsti Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas Didysis. Nors teisinis Vytauto Didžiojo karūnavimo klausimas nebuvo iki galo išspręstas: Zigmantas Liuksemburgas

[119] Vilniaus Karoliniškių gimnazija. Mindaugo krikštas ir karūnacija. Gerbkime žodį. <http://ualgiman.dtiltas.lt/vid..html#Mindaugo_krikštas_ir_karūnacija> [interaktyvus, žiūrėta 2011-02-08].

[120] Hattenhauer H. Europos teisės istorija. I tomas. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009, p. 225.

(prižadėjęs karūnuoti Vytautą Didįjį) tuo metu (1430 m.) neturėjo Šventosios Romos imperijos imperatoriaus titulo, taigi ir teisės suteikti Lietuvos karaliaus karūną didžiajam kunigaikščiui Vytautui (Zigmantas Liuksemburgas Šventosios Romos imperijos imperatoriumi tapo tik 1433 m., ir tik nuo tada jam suteikta teisė suteikti karaliaus titulą). Iki šiol yra gaji idėja tituluoti Vytautą Didįjį karaliumi, nors nebuvo įvykdytos karūnavimui būtinos sąlygos: pagal nustatytą ceremonialą priimta karaliaus priesaika, suteiktos karališkosios insignijos ir gautas popiežiaus palaiminimas. Pabrėžtina, kad visą šį ceremonialą gali atlikti tik karūnuojamas asmuo, todėl Vytautas Didysis negali būti skelbiamas karaliumi ar pripažįstamas karaliumi po mirties.

Dėl rytinių žemių prijungimo XIII a. pabaigoje ir XIV a. pradžioje Lietuvos karalystė, o vėliau, – nužudžius Mindaugą ir sosto paveldėtojus, – kunigaikštystė susiformavo į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę (LDK). Nuo pat susikūrimo LDK nebuvo vienalytis teritorinis darinys. Ją sudarė tokie stambiausi teritoriniai vienetai kaip Lietuva (Žemaitija, Aukštaitija) ir Gudija (dabartinės Baltarusijos, Rusijos žemės), o vėliau – Ukraina ir dalis Lenkijos bei Totorių chanatui priklausiusios teritorijos dalis. Nors tas žemes valdė Lietuvos kunigaikščiai ar jų vasalai, tai nereiškė, kad tiek istorinėje Lietuvoje, tiek prie jos prijungtose teritorijose buvo laikomasi tos pačios paprotinės teisės. Apie tai sužinome iš vėlesnių rašytinių šaltinių, pvz., Gedimino laiškų[121], iš kurių galima suprasti, kad LDK teritorijoje paraleliai veikė dvi savarankiškos paprotinės teisės, t. y. Lietuvos ir Rusijos kraštų, o šalia jų atsirado ir prekybininkų, amatininkų ir kitų miestiečių teisė (pvz., Rygos miesto), kilusi iš vokiškosios krikščioniškosios (katalikiškosios) Vakarų teisės tradicijos[122]. Reikėtų pabrėžti, kad LDK priklausę Rusijos kraštai jau X a. buvo priėmę krikščionybę ir tuo savo paprotinę teisę praturtinę pravoslaviškomis apeigomis, todėl tik lietuviškų kraštų paprotinė teisė buvo autentiškiausia ir artimiausia mūsų pagoniškajai praeičiai. Tačiau dėl tų pačių priežasčių ji buvo uždariausia paprotinė teisė, neturinti sąsajų su krikščioniškąjį Rusijos kraštų palikimą užrašančiais vienuoliais – metraštininkais. Todėl šio tyrimo pirmasis rašytinis šaltinis apie priesaikas buvo rastas LDK kaimynystėje – Pskovo kunigaikštystėje, kurią, 1263 m. nužudęs Lietuvos karalių Mindaugą ir 1265 m. rudenį su 300 kilmingų šeimų „lietuvių su žmonomis ir vaikais“ pasitraukęs (pabėgęs) nuo jį persekiojusio Mindaugo sūnaus Vaišvilko, 1266 m. pradeda valdyti Lietuvos kunigaikštis Daumantas.[123]

Tais laikais Rusijos kraštų miestuose valdžia priklausė turtingiesiems didikams, kurie kartu su dvasininkijos vadovybe sudarydavo vadinamąją večę (viečę). Pskovo večė sudarė su Daumantu sandėrį, kitaip sakant, abi šalys sutarė dėl teisių ir pareigų (manytina, kad tai buvo savotiška *pacta conventa*, kuri aprašyta kitame skyriuje, priešistorinė forma): kunigaikščiui Daumantui buvo paskirti namai gyventi ir vadinamasis „korm“ – bendrojo pelno dalis, o už tai Daumantas privalėjo sau-

[121] Dičius P., Andriulis V., Raudeliūnas V., Vansevičius S. Teisinių institutų raida Lietuvoje XIV–XIX. Vilnius: Mintis, 1981, p. 36.

[122] Dičius P., Andriulis V., Raudeliūnas V., Vansevičius S. Teisinių institutų raida Lietuvoje XIV–XIX. Vilnius: Mintis, 1981, p. 39–40.

[123] Pašuta V. Lietuvos valstybės susidarymas. Vilnius: Mintis, 1971, p. 185.

goti miestą ir apylinkes. Tai prisiekdamas jis viešai bučiavo kryžių ir Išganytojo ikoną. Metraštininkai atkreipė dėmesį į šiuos priesaikos žodžius: *O jei sulaužysiu sutartį, tegul prarasiu Dievo pagalbą, tegul pomirtiniame gyvenime būsiu vergas ir tegul būsiu nudobtas nuosavu ginklu*.[124] Šie žodžiai svarbūs ir aktualūs šiandieniniame gyvenime, nes priesaika visada susijusi su tam tikru viešai pareikštos tiesos ir ištikimybės jai momentu – tai pagrindinė priesaikos reikšmė. Ji svarbi ir kitam asmeniniam dalykui – garbei (žmogiškajam orumui). Mat vienas iš pagrindinių garbės požymių yra žmogaus galėjimas laisvai (suvereniai) įsipareigoti tam tikrai žmonių grupei laikytis tą grupę vienijančių taisyklių (sutarties), akivaizdžiai pagrindžiantis nuostatą, kad tik laisvas žmogus gali būti savo duoto žodžio šeimininkas. Praradus Dievo pagalbą, laukia negarbinga mirtis ir vergo (nelaisvo žmogaus) dalia pomirtiniame pasaulyje. Tai tarsi nukelia mus į antikos laikų visuomenėje įsivyravusią garbės (orumo) sampratą, kuri nesvetima ir Lietuvos kunigaikščiui. Priesaikoje atsispindi ir tai, kad Pskovas buvo Novgorodo priemiestis (vasalinis miestas), o pagal tuometinę tvarką, *kaip vyresnysis miestas pasakys, su tuo mažesnieji sutiks*.[125] Neatsitiktinai priesaikos žodžiuose buvo nurodytas miesto vasališkumas, t. y. Pskovas buvo Novgorodo vasalas, ir ne visada spręsdavo tuos miestus valdę kunigaikščiai; lemiamą žodį tardavo večės, o kunigaikštis geriausiu atveju turėdavo lygiavertį su veče žodį, bet, kaip rodo ir Daumanto atėjimas į valdžią Pskove, kai tiek Pskovo, tiek Novgorodo večės užstojo jį prieš Novgorodo kunigaikštį, – „novgorodiečiai stačiai melste išmeldė iš įniršusio Jaroslavo pažadą, kad jis neitų kariauti su Daumantu“[126]. Pabrėžtina tai, kad sutvirtindamas priesaiką Daumantas bučiavo ir kryžių, ir Išganytojo ikoną, matyt, dėl tam tikrų vietinių didikų abejonių, kad visai neseniai su slavais kariavęs Lietuvos kunigaikštis staiga taps tų pačių slavų gynėju. Vėlesni įvykiai parodė, kad Daumantas tos priesaikos laikėsi sėkmingai gindamas Pskovo kunigaikštystę net ir nuo savo gentainių lietuvių.

Iš teisės raidos periodo nuo Lietuvos valstybės susidarymo iki XIV a. pabaigos (Jogailos privilegijos 1387 m.) mūsų laikus pasiekė gana skurdus rašytinių (pozityviosios) teisės šaltinių palikimas, iš kurio būtų galima spręsti apie to meto krašto visuomeninius santykius. Todėl tyrinėtini yra ir netiesioginiai paprotinę teisę atspindintys dokumentai, teikiantys žinių apie teisinių santykių sritį, ir dėl to juos įprasta laikyti teisinės minties šaltiniais. Prie tokių priskirtini Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino valdymo laikotarpio (1316–1341 m.) išlikę diplomatijos dokumentai (1322–1338 m.), kuriuos įprasta vadinti Gedimino laiškais ir kurie pastaruoju metu buvo išsamiai publikuoti.[127] Apie 1323 m. rašytuose Gedimino laiškuose esančius pagoniškųjų priesaikų atspindžius rašyta pirmojoje disertacijos dalyje.

Kaip rodo bendroji teisės raidos tendencija, susiformavus Lietuvos valstybei, iki pat XIV a. pabaigos vyravo paprotinė teisė. Tai patvirtina ir Lietuvos didžiojo

[124] Ozerovas G. Lietuva ir Rusia: kivirčo pradžia. Vilnius: Žvaigždžių miestas, 2003, p. 57.
[125] Ibid.
[126] Ozerovas G. Lietuva ir Rusia: kivirčo pradžia. Vilnius: Žvaigždžių miestas, 2003, p. 46.
[127] Rowell S. C. Gedimino laiškai. Vilnius: Vaga, 2003.

kunigaikščio Gedimino pasiuntinio į Rygą žodžiai, kuriuose yra ir pagoniškosios priesaikos apraiškų – „Gediminas dievų galybe yra prisiekęs, kad jokiu kitu įstatymu nenorėtų naudotis, o tik tuo, kuriuo naudodamiesi gyveno jo protėviai.“[128]

Lemtinga lietuviškosios istorinės geopolitikos duotybė yra jos buvimas tarp Rytų ir Vakarų. Lietuva lieka vienintelė pagonių valstybė krikščioniškų valstybių apsupty. Jos valdovams tenka kariauti vienu metu tiek su Vakarais, tiek su Rytais. Logiška geopolitinio dualizmo pasekmė buvo didžiųjų kunigaikščių Kęstučio ir Algirdo dvivaldystė (Kęstutis kariavo Vakaruose, Algirdo įtakos zona buvo Rytai) – retas reiškinys turbūt ne tik Europos istorijoje. Įsidėmėtina, kad šis dualizmas atsispindėjo šių valdovų santykiuose su kitais tų santykių subjektais, ką bandysime pagrįsti per jų praktikuotą priesaikos institutą.

XIV a. Vengrijos šaltinyje, pagal vietovę vadinamame Dubnicos kronika, aprašyta taikos sutartis, kurią Kęstutis sudarė su Vengrijos karaliumi Liudviku Didžiuoju. Kadangi ši sutartis buvo sutvirtinta priesaika, kurią, kronikininko teigimu, Kęstutis ištarė lietuviškai, tai pirmajai priesaikai, tikėtina, ištartai lietuvių kalba, skirsime daugiau dėmesio. Tai įvyko 1351 metais. Vėl buvo suaktualėjęs Lietuvos krikšto klausimas. Lenkija ir Vengrija kariavo prieš Lietuvą. Liudviko Didžiojo kariuomenė įsiveržė į Trakų kunigaikštystės žemes. Ją su savo kariuomene pasitiko Kęstutis. Aplinkybės vertė lietuvius sudaryti taiką. Žinant, kad Kęstučiui nuolat (2–3 kartus per metus) reikėjo atlaikyti vokiečių Ordino antpuolius (jo valdymo laikais (1345– 1382 m.) vokiečiai iš Prūsų žemės surengė apie 70, iš Livonijos – apie 30 naikinamųjų žygių į Lietuvą[129], buvo suprantama būtinybė 1351 m. sudaryti taiką su dar vienais užpuolikais – lenkų ir vengrų jungtinėmis pajėgomis. Pagal sutarties sąlygas Kęstutis su broliais ir lietuvių tauta pažadėjo priimti krikščionybę, o Liudvikas Didysis – išrūpinti jam karaliaus vainiką. Sutartis buvo sutvirtinta lietuvių priesaika. Paskui Kęstutis su vengrais išvyko į Vengrijos sostinę Budą krikštytis, bet naktį pabėgo. Todėl ši sutartis buvo suprasta kaip Kęstučio karinis taktinis manevras.

Priesaikos apeigoms atlikti prie Vengrijos karaliaus palapinės, visiems matant, buvo atvestas žalas jautis ir pririštas prie dviejų stulpų. Kęstutis jam peiliu prakirto „vidurinę gyslą“. Tada Kęstutis ir vyresnieji lietuviai pasitepė rankas ir veidą jaučio krauju. Nupjovęs jaučiui galvą, Kęstutis su lietuviais tris kartus perėjo tarp jaučio galvos ir liemens, lietuviškai (lot. *litbwanicer*) kartodami priesaikos žodžius. Nenustatytas lietuvių kalbos nemokantis raštininkas buvo gana ausylas ir užfiksavo kelis lietuviškus žodžius. Juos iš klausos užrašė lotyniškai. Tekstas toks: „Rogachina roznenachy gospanany“. Jis iki šiol neiššifruotas, nors kelis kartus bandyta tai padaryti. Čia pateikiami keli hipotetiniai variantai.

Spėjama teksto prasmė, atitinkanti priesaikos situaciją, būtų tokia: „Perkūne, rūgoki norus, neklausančius pono“, t. y. Kęstučio; apytikriai: „smerk norus, kurie

[128] Dičius P., Andriulis V., Raudeliūnas V., Vansevičius S. Teisinių institutų raida Lietuvoje XIV–XIX. Vilnius: Mintis, 1981, p. 35.

[129] Zinkevičius Z. Lietuvos senosios valstybės 40 svarbiausių mįslių. Didžioji Lietuvos Kunigaikštija kalbotyros požiūriu. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2011, p. 178.

netenkina valdovo“.[130] O gal „panany“ reiškia senovinį Vengrijos vardą Panoniją (lot. *Pannonia*)? Kad prisiekiama Perkūnu, rodytų pavyzdžiai iš J. Bretkūno raštų, kur rūgoja, grumzdžia, bara būtent Perkūnas.

Kronikininkas lotyniškai tai išvertė: *Deus ad nos et animas, cornutum respice*, t. y. „Dieve, pažvelk į mus, mūsų dvasias (širdis) ir į raguotį.“ Nupjautą jaučio galvą lietuviai apėjo tris kartus. Riterio de Sternegge‘s liudijimu, eidamas aplink jaučio galvą, Kęstutis prisiekęs: tegul jam pačiam taip (kaip jaučiui) atsitinka, jeigu jis pažadų nesilaikysiąs. A. Mierzynskis aiškino, jog Kęstučio priesaikos parengiamojoje dalyje pirmiausia atsiklausta dievų valios ir prašyta jų palankumo (kraujo ištryškimas). Ėjimas aplink jaučio galvą jau reiškęs pačią priesaiką.[131]

Dėl neabejotinų lietuviškos frazės perteikimo iškraipymų, ją iššifruoti galima tik hipotetiškai. Svarbiausia, kad turime tikrą tarpvalstybinę taikos sutartį patvirtinančios priesaikos lietuviško ritualo aprašymą. Be to, žodis „rūgoki“, kuris, atrodo, teisingai išgirstas ir užrašytas, leidžia daryti prielaidą, kad kariai prisiekdavo Perkūno vardu.

Kaip matome iš šio trumpo mūsų laikus pasiekusio priesaikos elemento, kariams yra svarbi besąlygiška drausmė ir ištikimybė savo valdovui ar vyresniajam.

Kęstučio veiksmai davus priesaiką – pabėgimas naktį slapta – buvo suprasti kaip sutartį patvirtinančios priesaikos sulaužymas ar net melagingos priesaikos davimas. Aprašytos priesaikos pagrindas buvo sutartis, kuria Kęstutis už Lietuvos krikštą reikalavo tam tikrų teritorijų ir Vokiečių ordino iškeldinimo iš prūsų žemių. Matyt, kad sutarties sąlygos abiem pusėms buvo neįgyvendinamos, tad nereikia stebėtis, kad sutartis, o kartu ir ją patvirtinanti priesaika buvo minėtais veiksmais sulaužytos.

Istorijos tyrinėtoja I. Baranauskienė kitaip aiškina šios į Lietuvos istoriją įėjusios priesaikos aplinkybes ir reikšmę. „Kęstutis sutvirtino sutartį pagoniškomis apeigomis: paaukojo jautį ir, žengdamas tarp jo galvos ir kūno, prisiekė, kad taip tegul atsitiksią ir jam, jei nesilaikys pažado. Patikėjęs priesaika, Liudvikas paleido Liubartą, tačiau vežamas į Budą, kur turėjo būti pakrikštytas, Kęstutis pabėgo. Šis jo poelgis aiškinamas įvairiai. Daugelis istorikų linkę manyti, kad Kęstutis nuo pat pradžių viliojo Liudviką netikrais pažadais, siekdamas sužlugdyti jo vadovaujamą ofenzyvą ir išvaduoti iš nelaisvės brolį.“[132]

Dar viename istorinių tekstų šaltinyje randame tokį Dubnico kronikos (šios vietos) vertimą: „1351. Per Palaimintosios Mergelės Ėmimo į dangų šventę Kęstutis atvyko prie Vengrijos karaliaus palapinės ir, visiems matant, šitaip lietuvių papročiu priesaika sutvirtino anksčiau surašytą sutartį: liepė atvesti žalą jautį, viršuje

[130] Patackas A. Didžioji Lietuva arba trumpa LDK istorija. 2009. Balsas.lt. <http://www.balsas.lt/naujiena/318875/didzioji-lietuva-arba-trumpa-ldk-istorija> [interaktyvus, žiūrėta 2010-11-11].

[131] Jurginis J. Pagonybės ir krikščionybės santykiai Lietuvoje. Vilnius: Mintis, 1976, p. 48; Masiulis A., Masiulis B., Ivinskis Z. Priesaika //Lietuvių enciklopedija. XXIV tomas. South Boston (JAV), 1982, p. 32.

[132] Baranauskienė I. Kęstutis: krikšto priešininkas ar šalininkas? *Kultūros barai*, Nr. 6. Vilnius, 2007. <http://www.lrytas.lt/?id=11832768841182643783&view=4> [interaktyvus, žiūrėta 2007-08-18].

pririšti du baslius ir, pačiupęs lietuvišką peilį, sviedė į jautį, pataikydamas į vidurinę gyslą. Tučtuojau labai smarkiai ištryško kraujas, jis pats ir visi lietuviai tuo krauju išsitepė rankas ir veidus, lietuviškai šaukdami: „Rogachina rosnenachy gozpanany.“ Tai reiškia: „Dieve, dėl mūsų ir mūsų sielų pažvelk į raguotį. Šiandien įvykdoma mūsų žadėtoji sutartis.“ Sulig tais žodžiais jis nupjovė jaučiui galvą ir atskyrė nuo kaklo taip, kad Kęstutis ir kiti ten buvusieji lietuviai per tą tarpą tarp jaučio ir jo galvos tris kartus paeiliui perėjo.“[133]

Priesaikos sakytojas, sykiu ir pagrindinis visos sutarties sutvirtinimo apeigos atlikėjas, yra kunigaikštis Kęstutis. Jis šioje situacijoje galėtų būti kvalifikuojamas kaip valdovas, kartu atliekantis ir žynio funkciją. Valdovo-žynio institucija (beje, gerai žinoma ir kitų indoeuropiečių religijose), G. Beresnevičiaus teigimu, Lietuvos teritorijoje galėjusi gyvuoti kaip tik XIII–XIV a., iki visiškai nutrūkstant valstybinei karių ir valdovų religijai, Lietuvai apsikrikštijus. Tada žynio funkciją perėmė Bažnyčia. Dar atkreiptinas dėmesys į tai, jog Kęstutis ir juo sekę visi apeigoje dalyvaujantys lietuviai priesaikos žodžius tarė išsitepę veidus aukojamo jaučio krauju.

„Kraujas (kruvina auka) religijų istorijoje yra viena iš būtinų sąlygų, kad atliekamas veiksmas (susitarimas, prašymas ir t. t.) būtų sutvirtintas arba įdvasintas, t. y. įgytų kūną ir sielą. Panaši tradicija išliko ir XVII–XIX a. žemdirbių apeigose. Antai M. Pretorijaus teigimu, XVII a. pabaigoje aukojimui papjauto ožio kraujas būdavo surenkamas ir juo tepami gyvuliai (karvės, arkliai, kiaulės), kad būtų vaisingesni, taip pat vartojamas gyvuliams ir žmonėms gydyti.“[134]

Kęstučio priesaikos metu ištartų žodžių reikšmė, kaip minėta, iki šiol nėra tiksliai atskleista, todėl audrina tyrinėtojų vaizduotę iki šios dienos. Pavyzdžiui, S. Riškutės-Stripinienės straipsnyje „Ar sulaužė Kęstutis priesaiką?“ taip bandoma iššifruoti Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kęstučio žodžius:

„Rogachina roznenachy gospanany.
Rogachi naro nenachygos panany.
Rogėti, narus nenudygus panaikyk.
Ragaiti, norus nenaudingus panaikink.“[135]

Šifruotės autorė yra įsitikinusi, kad šis Kęstučio ritualas buvo ne priesaika, o prašymas atleisti nuo pažado krikštytis. Dar vienas paaiškinimas galėtų būti toks, kad Kęstutis, iš anksto žinodamas, jog priesaika bus melaginga, ją davė ne lietuvių (kaip bandoma iššifruoti), o rusėnų kalba, nes iš istorinių šaltinių žinoma, kad lietuviai nesilaikydavo priesaikų, jeigu jos būdavo duodamos kitomis kalbomis.

Bet žiūrint iš teisinės šio reikalo pusės, Lietuvos didysis kunigaikštis Kęstutis pažeidė esminį teisės principą *pacta sunt servanda* („sutarčių reikia laikytis“). Žinant Kęstučio riteriškumo propagavimą, šiuo atveju svarbūs tampa jo vidiniai dva-

[133] Vėlius N. Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. Kęstučio priesaika. Vertė D. Dilytė, 1996. <http://senoji.googlepages.com/dubnicoskronikaapiek%C4%99stu%C4%8Diopriesaik%C4%85> [interaktyvus, žiūrėta 2007-08-18].

[134] Balsys R. Maldos į senuosius lietuvių ir prūsų dievus XIV–XVII a. rašytiniuose šaltiniuose. *Tautosakos darbai* XXXV, 2008, p. 252.

[135] Riškutė-Stripinienė S. Ar sulaužė Kęstutis priesaiką? *Voruta*, 2009. Nr. 15 (681), p. 16.

siniai išgyvenimai ir apsisprendimas arba duoti iš anksto žinomai melagingą priesaiką, arba jau duotą priesaiką sulaužyti individualiai suvokto vidinio orumo ir žmogiško išdidumo sukeltų prieštaravimų pagrindu. Kad sutarčių laikymosi principas nėra absoliutus ir priklausomai nuo aplinkybių gali būti paneigtas kito – žmogaus orumo principu, vaizdžiai aprašė G. Mesonis, teigdamas, kad konkrečiu atveju būtina „atsižvelgti į sutarties aplinkybes, kurios vienai iš šalių sudaro nepakeliamas egzistavimo sąlygas“[136]. Būtent į tokias sąlygas iš tuometinės jo pagoniškosios aplinkos, atlaikančios nuožmų Ordino veržimąsi į Lietuvą, galėjo patekti Kęstutis ne vien dėl vidinių išgyvenimų, bet ir dėl realios grėsmės savo fizinei būčiai.

Kęstučio brolio Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo įvaizdyje yra rytietiškų bruožų – tai proortodoksinė orientacija, tačiau tuo pat metu ir netolerancija persimetusiems į Maskvos pusę didikams; apie ją byloja 1371 m. graikų kalba rašytas jo laiškas Konstantinopolio patriarchui Filotėjui. Patriarchas per Algirdo žmogų Teodorą atsiuntė Lietuvos valdovui laišką, kuriame Maskvos metropolitas Aleksijus kaltina Algirdą žodžiais: „Karalius Algirdas mus užpuolė.“ Šį kaltinimą savo laiške patriarchui Algirdas atmeta ir aiškina, kad ne jis, o „jie“ (maskvėnai) pirmieji pradėjo puldinėti, ir tai padarė devynis kartus. „*Jie*“ puolė, *nenutraukę sutarties ir sulaužydami priesaiką, kurią davė bučiuodami kryžių*. Visos tos skriaudos išvardijamos: *sulaužęs priesaiką metropolitas Aleksijus* klastingai paėmė į nelaisvę Algirdo svainį Tverės kunigaikštį Michailą. Taip pat paėmė į nelaisvę Algirdo žentą Nižnij Novgorodo kunigaikštį Borisą. Užpuolė Algirdo žentą kunigaikštį Ivaną, paėmė nelaisvėn jo motiną ir Algirdo dukterį. *Sulaužydami kryžiaus bučiavimo priesaiką*, „jie“ atėmė iš Algirdo keliolika tvirtovių (jos išvardijamos). Negalėdamas su tuo susitaikyti, Algirdas maskvėnus savo ruožtu užpuolė ir, jeigu nebūsią atsiteista, daugiau to nepakęsiąs. Algirdas rašo: „mūsų tėvų laikais *tokių metropolitų* nebuvo“. „*Jie*“ *tuos, kurie prisiekė Algirdui bučiuodami kryžių, pabėgusius pas maskvėnus nuo tos priesaikos atleidžia* ir laimina visus maskvėnus karui prieš Algirdą. O pats Maskvos metropolitas Aleksijus neatvyksta nei pas Algirdą, nei į Kijevą. Rašte yra vienas retorinis klausimas: *Ar kur nors pasaulyje girdėta, kad būtų panaikinama* [kryžiaus bučiavimo] *priesaika*? Tai priekaištas, sustiprintas retorika. Algirdas žinojo priesaikos, o kartu iš protėvių atėjusios paprotinės teisės tradicijos – priesaikos galiojimą užtikrinančios jos davimo ceremonijos – vertę. Duodami pavyzdžiai, kaip Aleksijus atleidžia nuo priesaikos Algirdui pas maskvėnus perbėgusius kunigaikščius. Šiame laiške Konstantinopolio patriarchui yra dar viena labai svarbi Algirdo pastaba, rodanti, kad laiško autorius yra LDK politinis strategas. Jis pareiškia Aleksijui tokį priekaištą: „Metropolitui derėtų laiminti maskvėnus, kad jie mums ateitų į pagalbą, nes mes už juos kovojame su vokiečiais.“ Sakytume, čia atsispindi Lietuvos valdovų Rytų politikos strategija: Lietuva gina stačiatikius ne tik nuo totorių, bet ir nuo vokiečių – katalikų, leidžia stačiatikiams turėti savo „senovę“. Laišką Algirdas baigia kategorišku reikalavimu: „duok mums kitą metropolitą [atskirą Lietuvai] Kijevui, Smolenskui, Tverei, Mažajai

[136] Mesonis G. Konstitucijos interpretavimo metodologiniai pagrindai. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 218.

Rusiai, Novosiliui, Nižnij Novgorodui“.[137] Algirdas išvardija savo valdomas rusėnų žemes.

Kryžiaus bučiavimas, kaip žinome, buvo pravoslaviškajai tradicijai būdingas priesaikos galiojimo patvirtinimas Dievo autoritetu, tačiau kaip priesaikos ceremonialo sudėtinė dalis jis yra ištikimybės „Dievo paskirtam valdovui“ pareiškimas. Ši priesaika tapo pareiginės priesaikos Rusijoje pradininke.[138] Įdomu ir tai, kad tokią arba panašią priesaiką davė į Pskovą pabėgęs Daumantas. Ši priesaika apima dvi puses: viena vertus, tai tam tikrų pravoslaviškųjų (šiuo atveju Maskvos) žemių dvasinis vadovas – metropolitas, o kita vertus „atkritęs“ didikas, kuris buvo prisiekęs vienam valdovui – Algirdui, bet dabar su metropolito ir kitų už jį laiduojančių didikų pagalba „nusimetantis“ jį saisčiusią ištikimybės priesaiką. Metropolitas atleidžia to didiko (savo tarno) kaltę ir „atsisako nemeilės jam“, o „nusidėjėlis“ įsipareigoja „iki gyvos galvos“ tarnauti Maskvos valdovui ir jo vaikams, „negalvoti nieko blogo“ apie valdovą, o jeigu išgirstų ką nors, kas rengiasi ką nors „blogo“ prieš valdovą veikti, apie tokius piktavalius nedelsiant pranešti. Tokios raštiškai įformintos priesaikos pabaigoje „atkritęs“ bojarinas arba kunigaikštis „dėl tvirtumo“ bučiuodavo kryžių ir „duodavo šį priesaikos raštą pasirašyti ir antspauduoti metropolitui“.[139]

Kaip matome, kitataučiai krikščionys, sudarydami sutartis su lietuviais arba reikšdami jiems ištikimybę, bučiuodavo kryžių. Pagonys lietuviai, išskyrus Daumantą, to nedarė. Atrodo, jiems simbolinę reikšmę turėjo auksinio diržo, o gal ir kitų brangių dovanų dovanojimas. Vytautas kaltino Jogailą, kad šis atėmė iš Jono Algimantaičio tėviškę, nors buvo tvirtai pažadėjęs to nedaryti: „davęs ranką ir priėmęs iš Jono Algimantaičio auksinį diržą (dovaną)“. Ypatingą reikšmę turėjo rankos ir žodžio davimas. Šis susitarimą įteisinantis ir patvirtinantis būdas daug kartų panaudotas derybose, kilus konfliktui tarp Jogailos ir Kęstučio, kai 1382 m. prie Trakų viena prieš kitą išsirikiavo abiejų kunigaikščių kariuomenės. Atvykęs į Kęstučio kariuomenę, Jogailos brolis Skirgaila siekė taikos (netrukus paaiškėjo, kad tai buvo klasta), duodamas žodį ir ranką Kęstučiui ir Vytautui Jogailos ir savo vardu. Tai reikia laikyti taikos sudarymo teisiniu patvirtinimu, kitaip būtų nesuprantama, kodėl Skirgaila duoda žodį ir ranką Kęstučiui ir Vytautui Jogailos vardu. Kas buvo pareiškiama tuo duodamu „žodžiu“? Matyt, specialios, akcentuotos frazės. Deja, niekur jos konkrečiai neužfiksuotos. Taip pat nežinome, kaip skambėjo pusmečiu anksčiau Jogailos duota ištikimybės priesaika Kęstučiui. Kad tas „žodis“ reiškė juridinį aktą, matyti daugeliu atvejų. Žodžio nesilaikymas vadinamas tiesos nesilaikymu. Jis ne tik duodamas, bet ir „priimamas“, „paimamas“ ir perduodamas kitam asmeniui. Vytautas „paimtą“ Jogailos žodį dėl Kęstučio saugumo „perdavė“

[137] Vilniaus Karoliniškių gimnazija. Algirdo laiškas. Gerbkime žodį. <http://ualgiman.dtiltas.lt/vid..html#Algirdo_laiškas> [interaktyvus, žiūrėta 2011-02-08].

[138] Stefanovič P. S. Otnosheniia pravitelia i znati v Severo-Vostochnoi Rusi v. XIV–nach. XVI v. Krestotselovanie kak kliatva vernosti? // Paris: *Cahiers du Monde russe* 46/1–2, 2005, p. 282.

[139] Stefanovič P. S. Otnosheniia pravitelia i znati v Severo-Vostochnoi Rusi v. XIV–nach. XVI v. Krestotselovanie kak kliatva vernosti? // Paris: *Cahiers du Monde russe* 46/1–2, 2005, p. 279.

pačiam Kęstučiui (tokia sąvoka vartojama Lietuvos metraščių Trumpajame sąvade).

Lietuvos istorijos periodą, kai apie teisinės minties palikimą ir priesaikos institutų egzistavimą sužinome ne iš rašytinių teisės šaltinių (išskyrus 1340 m. Prūsų teisyną), o iš istorinių dokumentų (kronikų, laiškų) arba literatūros kūrinių, netiesiogiai apibūdinančių tuometinę paprotinę teisę ir priesaikų davimo ceremonijas, pratęsia Mikalojus Husovianas 1427 m. lotynų kalba parašytame eiliuotame epiniame kūrinyje „Giesmė apie stumbrą“. Jis gana vaizdžiai aprašo Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto Didžiojo laikų papročius Lietuvoje, skirdamas dėmesį ir priesaikos institutui, tuo pabrėždamas jo reikšmingumą tuometinėje Lietuvoje ar bent Lietuvos valdovo Vytauto aplinkoje. Kaip matysime iš pacituotos šio kūrinio dalies, Vytautas dėl asmeninės patirties (kai buvo nužudytas jo tėvas – Lietuvos didysis kunigaikštis Kęstutis) ir dėl papročių tęstinumo bei tam tikrų savo būdo savybių (teisingumo) nemėgo priesaikos laužytojų ir juos bausdavo griežčiausiomis bausmėmis:

„<...> Esant jam valdovu, viešpatavo taurus teisingumas,
Vyrams garbingiems dažnai dovanas skyrė didžias,
Panieka teko taip pat didžiūnams už jų ištižimą,
Nes *jisai papročių buvo teisėjas rūstus*.
Jis visose srityse teisingumo švento žiūrėjo,
Kad negalėtų kur nors slėptis apgaulė kokia;
Kalbama, jog net prieš tai, kai nubausti paskirdavo dieną,
Daugel kaltųjų tuojau patys skubėdavo mirt:
Nedelsdami ant kaklų stiprias jie sau nerdavos kilpas,
Nes jau *nebuvo vilties, kad jiems atleistų bausmes.*
Liudininkus melagius įsakydavo žiauriai kankinti,
Kad tik daugiau ateity niekas nedrįstų meluot.
Priesaikų pats kreivų beklausydamas, veidu rūsčiuoju,
Stebint žiūrovams aplink, grasė melagiui bausme
Ir, kaltuosius žvėrių gauruotais kailiais apvilkęs,
Liepdavo tuoj atiduot juos sudraskyti šunims.
Niekam nebuvo jis toks rūstus, kaip kuriam nors teisėjui,
Dovanomis papirktam, jeigu susekdavo jį.
Sako, jog vienas iš jų sudraskytas į gabalus buvo,
Nors, paėmęs kyšius, bylą išsprendė gerai.
Mat, tas vargšas tada neklausė jo įsako griežto,
Tad jį kankino dėl to, kad būt kitiems pavyzdys.“[140]

Kaip matome, priesaika čia siejama su teisingumu arba teisingumo įgyvendinimu. Melagingos (kreivos) priesaikos davėjams arba tiesiog jos laužytojams buvo

[140] Husovianas M. Giesmė apie stumbrą. <http://www.antologija.lt/texts/2/tekstas/1.html> [interaktyvus, žiūrėta 2010-06-01].

skiriama žiauri mirties bausmė, siekiant net dviejų tokios bausmės tikslų: nubausti priesaikos laužytoją, kartu įbauginti kitus, kad nesielgtų kaip priesaikos laužytojas.

Paprotinės ir pozityviosios teisės sąlytyje veikė teisminės priesaikos (Prūsų teisyno, o vėliau ir Lietuvos Statutuose įtvirtinti prisiektiną teisingumą įgyvendinantys institutai), kaip ir iš baltiškosios (pagoniškosios) religijos atkeliavusi kario, vėliau – valdovo, pareiginė priesaika. Paprotinės ir rašytinės teisės sintezės pagrindu jos įgavo savo išraišką ir vėliau tapo grynai pozityviosios teisės kategorijomis.

Taigi žodiniais dievų akivaizdoje ištartais ir prisiektais patvirtinimais pagrįsta žemių valdymo sistema LDK išsilaikė iki pat Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto valdymo. Vytautas Didysis pasekė savo pusbrolio Lenkijos karaliaus Jogailos pavyzdžiu (1387 m. privilegija) ir pradėjo teikti rašytines privilegijas. Jų pagrindu Vytautas iš naujo užtikrino sau, kaip Lietuvos didžiajam kunigaikščiui, vasalų ištikimybę ir neleido Lenkijos karaliui Jogailai atplėšti LDK priklausančių žemių, kartu pristabdė didikų luomo ir stiprėjančios Lietuvos bajorijos geresnių sąlygų išsireikalavimą iš Lenkijos karaliaus. Teikiant privilegijas, kaip minėta, priesaikos buvo duodamos kaip tos privilegijos sutvirtinimas Dievo autoritetu, todėl pagal ceremonialą buvo bučiuojamas kryžius ir Biblija (Evangelija) arba tik Biblija.

Lietuvoje tik po pusantro šimtmečio nuo valstybės sukūrimo atsirado pirmieji grynai lietuviški rašytinės teisės aktai. Pirmaisiais tokiais aktais laikytinos Jogailos privilegijos, 1387 m. suteiktos Vilnius vyskupijai ir ką tik priėmusiems katalikų tikėjimą Lietuvos bajorams. Antrasis (po Prūsų) teisynas, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kazimiero garbei vadinamas Kazimiero teisynu, surašytas tik 1468 m. (dar beveik po 80 metų). Ir tik dar po 61 metų, t. y. 1529 m., Vilniaus Seimas priėmė Pirmąjį Lietuvos Statutą. Ypač po šio rašytinio teisės akto priėmimo prasidėjo ir priesaikos instituto reikšmės visuomenėje įtvirtinimas, kuris buvo plėtojamas ir vėlesnėse statutų redakcijose. Tai puikiai atsispindi tiek pačiuose statutų tekstuose, tiek LDK kanceliarijos dokumentuose bei teismų knygose.

2.2. Pareiginės priesaikos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Metrikoje

XV–XVIII a. istoriškai formavosi Lietuvos kanceliarijos dokumentų archyvas – 664 knygų apimties Lietuvos Metrika, šiuo metu saugoma Rusijos senųjų aktų archyve Maskvoje, Vyriausiajame senųjų aktų archyve Varšuvoje, Čartoriskių bibliotekoje Krokuvoje ir Lietuvos valstybės istorijos archyve. Ją sudaro įvairaus pobūdžio dokumentų nuorašų knygos, teikiančios reikšmingų duomenų šiandieninės Lietuvos, Baltarusijos, Ukrainos, Lenkijos, Latvijos, Estijos ir Švedijos istorikams ir teisininkams.

Ypatinga Lietuvos Metrikos, kaip sistemingo dokumentų rinkinio, vieta. Šiam tyrimui yra svarbiausi Metrikos įrašai, susiję su priesaikomis.

Lietuvos Metrikos 530-osios knygos pagrindinę dalį sudaro 1566–1572 m. (Antrojo Lietuvos Statuto galiojimo laikotarpio) dokumentai, tačiau yra ir ankstesnių – XVI a. I pusės, ir vėlesnių – XVII a. pavienių dokumentų.

Lietuvos Metrikos 530-osios knygos išskirtinumas – priesaikos (jų formulės); iš viso jų yra net 36: lotyniškai surašytų – 16, lenkiškai – 20 (vertimą į lietuvių kalbą žr. 1 priede). Knygoje pateikti šių pareiginių priesaikų tekstai: DLK referendoriaus ir raštininko priesaika, DLK referendoriaus priesaika, Ponų tarybos priesaika, Didžiojo maršalkos priesaika, Kanclerio ir pakanclerio priesaika, Žemės paiždininkio priesaika, Jo Karališkosios Didenybės raštininkų priesaika, Seniūno priesaika, Žemės pakamarių priesaika, Senatorių priesaika tarpuvaldžio metu [1530-02-21], Karalystės ponų priesaika šviesiausiajam kunigaikščiui, valdovui Žygimantui Augustui, Lenkijos karaliui, Lietuvos didžiajam kunigaikščiui ir t. t., duota esant gyvam jo tėvui, Šviesiausiojo karaliaus Žygimanto Augusto priesaika karalystės luomams, Valachijos vaivados Aleksandro priesaika Karališkajai Didenybei ir Lenkijos karalystei, Šviesiausiojo valdovo Lenkijos karaliaus Žygimanto Augusto priesaika Valachijos vaivadai Aleksandrui, Karalystės senatorių priesaika Valachijos vaivadai Aleksandrui, Karalystės kanclerio ir pakanclerio priesaika, Karalystės maršalkos priesaika, Karalystės iždininko priesaika, Marienburgo seniūno priesaika, Druskos kasyklų viršininko priesaika, Seniūnų priesaika, Sekretorių priesaika, Jo Karališkosios Didenybės stalo LDK pareigūnų priesaika, Mozūrijos seniūnų priesaika Jo Karališkajai Didenybei, Gdansko miesto burmistrų priesaika, Gdansko miesto tarybos narių priesaika, Gdansko miestiečių ir bendruomenės priesaika, Turkų kalbos vertėjo priesaika, Teisėjo ir pateisėjo priesaika, Žemės teismo raštininko priesaika, Kariuomenės raštininko priesaika, Senatorių priesaika, LDK arsenalų viršininko priesaika, Sekretorių priesaika, Jo Karališkosios Didenybės virtuvininko priesaika.[141]

Palyginimui galime tik pasakyti, kad 2004 m. atlikto tyrimo rezultatai atskleidė, jog mūsų valstybėje buvo 36 teisės aktuose įtvirtintos ir galiojančios priesaikos[142], dabar (2011 m.) jų jau žinoma daugiau kaip 40. Kaip matome iš šiame tyrime pateikiamų pareigybių pavadinimų, dabartinėje Lietuvos valstybėje neišlikusios savivaldos pareiginės priesaikos (seniūnų, miestiečių ir bendruomenės), taip pat Vyriausybės kanclerio, Seimo kanclerio, prisiekusiųjų vertėjų, teismo raštininko ir kt. priesaikos.

Priesaikų formulėse atsispindi skirtinga pareigūnų reikšmė valstybės valdyme. Pavyzdžiui, aukščiausiųjų pareigūnų, tokių kaip LDK kancleris, vaivada, priesaikose yra jų atliekamas pareigas atitinkantys įsipareigojimai. Žemesnes pareigas ėjusių pareigūnų – seniūnų, pakamarininkių priesaikose įvardytos jau kitos, būtent jų pareigoms būdingos funkcijos. 1566 m. surašytoje LDK kanclerio, kurio pareigas tuo metu ėjo Mikalojus Radvila Rudasis, priesaikos tekste atspindėti pagrindiniai šio pareigūno įsipareigojimo teisėtumui momentai apibrėžti taip:

1) neišduoti jokių pergamentų ir raštų be valdovo žinios ir jo žodinio nurodymo;

[141] Baronas D., Jovaiša L. Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 530 (1566–1572). Vilnius: Žara, 1999, p. 115–116.

[142] Skaistys A. Priesaikos institutas ir jo įgyvendinimo problemos. *Jurisprudencija*. Teisės socialinis veiksmingumas. 2004, 54(46):16–28, p. 18.

2) neišduoti valdovui ir valstybei galinčių pakenkti raštų arba tokių, kurie prieštarautų jau išduotiesiems.

Ypač įsipareigojama saugoti valstybės paslaptis, operatyviai perspėti valdovą apie gresiančius pavojus.[143] Tai buvo ypač svarbu užtikrinant nedelstinus valstybės vadovo sprendimus ir veiksmus išvengiant grėsmių valstybei arba jas operatyviai eliminuojant. Paskutinė priesaikos nuostata, kaip matome, yra adekvati tai, kurią dar Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo laikais priesaikoje minėdavo į Maskvos kunigaikštystę pabėgę didikai. Laikytina, kad šios nuostatos universalumas buvo būdingas ir pagoniškaisiais laikais, prigijo krikščioniškoje Lietuvoje ir pasiekė dabartinius laikus. Tai matysime vėliau, nagrinėdami šiuolaikinių Lietuvos kariuomenės kario ir šaulio priesaikų tekstus.

Priesaikos formulėje nenumatytos visos kanclerio prerogatyvos, kurios visiems buvusios akivaizdžios pagal jo vykdytas funkcijas: jis galėjo išduoti dokumentus, juos pasirašyti, panaikinti netekusius teisinės galios, bet pirmiausia organizuoti visą kanceliarijos darbą, tvarkyti personalo atleidimo ir įdarbinimo reikalus.

Iš atliktų tyrimų aiškėja, kad Lietuvos kanceliarija nuo pat susikūrimo pradžios Lenkijos Karūnos kanceliarijos pavyzdžiu į Metrikos knygas įrašydavo anaiptol ne visų kanceliarijoje surašytų ir išduodamų dokumentų kopijas ar jų turinį. Išsiaiškinta, kad nemažai išleistų aktų trūksta Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro laikų Metrikos knygose. XVI a. viduryje kanceliarijos veikla kito bene sparčiausiai, raštinės produkcijos nuolat gausėjo. Dėl šių priežasčių nebuvo galimybių įrašyti į Metriką visus dokumentus, juolab kad kūrėsi ir kitos valstybinės institucijos – žemės ir pilies teismai su savo raštinėmis, kurios šiek tiek mažino LDK kanceliarijos darbo apimtį. Vis dėlto valstybinės reikšmės dokumentų, bajorijai svarbių žemės, bajorystės patvirtinimo ir panašių raštų kopijos būdavo įrašomos į Metriką. Tačiau praėjus keleriems ar keliolikai metų suinteresuotiems asmenims ne visuomet pavykdavo rasti užfiksuotus reikiamus įrašus.[144] Atsižvelgiant į istorinius faktus apie tam tikrus LDK kanclerio pareigas ėjusių asmenų nukrypimus nuo pareigų vykdymo, būtų galima abejoti šios rūšies (pareiginių) priesaikų veiksmingumu.

2.3. Priesaikos elementas *pacta conventa* – valstybės valdymo sutartyje

Su elekciniais (išrinktaisiais) Žečpospolitos valdovais atsirado *pacta conventa*. Suteikiant privilegijas žemėms, miestams ir bajorams, buvo plačiai taikomas priesaikos institutas. Atsiradus valdovo rinkimo teisei, jis transformavosi į *pacta conventa* – abipusę valdovo ir pavaldinių priesaiką, kaip savotišką sutarties dėl Lenkijos karalystės ir LDK (Abiejų Tautų Respublikos) valdymo sąlygų privalomą atributą. *Pacta conventa (lot.)* – sudaryta sutartis (paprastai neverčiama). Joje buvo

[143] Baronas D., Jovaiša L. Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 530 (1566–1572). Vilnius: Žara, 1999, p. 23.

[144] Ragauskienė R. XVI a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleriai ir Lietuvos metrika: valstybės kanceliarijos dokumentų saugojimo ypatybės. Vilnius, 2003. <http://www.istorija.lt/lmn/ragauskiene2003lt.html> [interaktyvus, žiūrėta 2007-08-18].

aptariami ir nustatomi konkretesni naujai išrinkto valdovo įsipareigojimai, numatoma savotiška valdymo „programa“.[145] Tai savotiškas dabartinės Vyriausybės programos atitikmuo. Pirmoji *pacta conventa* sudaryta 1573 m., renkant karaliumi Henriką Valua. „Tai vadinamieji Henriko artikulai (*Artykuly Henrikowskie, Articuli Henriciani*), kuriuose nustatyta, kad karalius visada bus renkamas, kad bus užtikrinama tikybos laisvė, kad be Seimo pritarimo nebus nustatomi mokesčiai, kad Seimas bus sušaukiamas ne rečiau kaip kartą per dvejus metus, kad karalius be Seimo pritarimo nepradės karo.“[146] *Pacta conventa* – XVI–XVIII a. Lenkijos karaliui ir didžiajam Lietuvos kunigaikščiui keliamos išrinkimo sąlygos, kurios formalizuojamos raštu tarpuvaldžio laikotarpiu, kai vienam valdovui mirus būdavo renkamas kitas. Valdovo prisiekta *pacta conventa* buvo laikoma kardinalia valstybės teise, pagrindiniu valstybės santvarkos įstatymu. Tokios sutarties su valdovu sudarymo proga buvo plečiamos bajorų teisės, o valdovui nustatomi įvairūs įpareigojimai kaip Lenkijos karaliui ir Lietuvos didžiajam kunigaikščiui. „Valdovo padėtis valstybėje rėmėsi *pacta conventa* – jo kontraktu su bajorais, o tas kontraktas, valdovui neįvykdžius kurio nors punkto, galėjo būti bajorų nutrauktas.“[147] Toks *pacta conventa* patvirtintų abipusių įsipareigojimų laikymasis paaiškinamas tuo, kad iki šio prisiektinio susitarimo sudarymo buvo labai išsamiai aptariamos ir suderinamos sutarties sąlygos, kurių bajorams tiesiog buvo naudinga laikytis. Todėl savo teise nutraukti *pacta conventa* Lietuvos bajorai per visą Lietuvos didžiosios kunigaikštystės istoriją nepasinaudojo. Tam tikrų šios sutarties nutraukimo apraiškų galima įžvelgti tik 1792 m. Targovicos konfederatų (dalies Abiejų Tautų Respublikos diduomenės) veiksmuose, kurie privedė prie galutinio Lenkijos-Lietuvos karalystės sunaikinimo. Beje, Targovicos konfederatai visą valstybėje esantį blogį bandė paaiškinti 1791 m. gegužės 3 d. Abiejų Tautų Konstitucijos priėmimu ir jos įgyvendinimu.

Didėjantis privilegijų skaičius ir *pacta conventa* taikymas vis dažniau įgaudavo įvairias bajorijos savivalės formas, kurios ateityje tapo viena iš pagrindinių priežasčių žlugti vienai galingiausių to meto valstybių Europoje. Siekiant to išvengti, 1791 m. gegužės 3 d. priimtas Valdymo įstatymas – antroji pasaulyje (po 1787 m. JAV Konstitucijos) ir pirmoji Europoje (4 mėnesiais aplenkusi Prancūzijos Konstituciją) rašytinė konstitucija.

Šioje konstitucijoje įtvirtintos valstybės sutvarkymą nustačiusios reformos vertintinos teigiamai. Pagal jas karaliaus sostas turėjo tapti paveldimas (nebe renkamas), visa valstybė turėjo tapti labiau centralizuota, įstatymai priimami balsų dauguma (galutinai naikinama *liberum veto* teisė). Ne mažiau svarbi ir ta Konstitucijos vieta, kur nurodyta, kad prieš užimdamas sostą Abiejų Tautų karalius pirmiausia

[145] Šapoka A. Raštai. Lietuva Reformų seimo metu. Iki 1791 m. gegužės 3 d. konstitucijos. II tomas. Vilnius: VPU leidykla, 2008, p. 503.

[146] Jarašiūnas E. Apie pirmąsias konstitucijas ir jų reikšmę. *Jurisprudencija*, 2010, Nr. 2 (120), p. 33.

[147] Avižonis K. Rinktiniai raštai. IV tomas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994, p. 135.

prisiekia laikytis Konstitucijos, o vėliau prisiekia ir *pacta conventa*.[148] Šią nuostatą kai kurie Konstitucijai oponavę Seimo nariai tiesiogiai suprato kaip *pacta conventa* priesaikos sulaužymą.[149] Pirmenybiškumas prisiekti laikytis Konstitucijos – akivaizdus, gaila, ši tais laikais moderni Konstitucija tegaliojo tik 14 mėnesių, iki 1792 m. liepos 23 d., kada Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Stanislovas Augustas (1764–1795) prisijungė prie Targovicos konfederacijos (uždraudusios šią konstituciją). Nors tikslus priesaikos Konstitucijai tekstas šio tyrimo metu nerastas, tačiau pats prisijungimo prie konfederatų faktas akivaizdžiai byloja, kad karalius sulaužė 1791 m. gegužės 3 d. Konstitucijai duotą savo priesaiką. Torgovicos konfederatų priesaika pateikiama šio tyrimo priede. Šios priesaikos neabejotinas naujumas – beatsirandantis laisvės motyvas, bet vis dar suprantamas kaip bajoriškos laisvės, nors jau siejamos su respublikos arba tėviškės laisvėmis: „tuos, kurie prieš *šlėktos laisves*, <...> kalbins arba veiks, konfederacijai ir viešumai išduosiu; *neleisiu atplėšti nė mažiausios krašto dalies*. Ginsiu <...> *bajorų laisvę* ir lygybę ginsiu; <...> *neturėsiu jokių ryšių, gresiančių Respublikos arba tėviškės laisvėms*; konfederacijos neišsižadėsiu, bet tolei joje būsiu, <...> kol *respublikos laisva valdžia sugrįš* <...>.“[150] Ši naujovė, be abejonės, nepaneigia išsikeltos hipotezės, bet dar labiau ją sustiprina, kad tik tada priesaikose atsirado valstybės laisvės ir nepriklausomybės motyvas, kai teritorijų, kaip ir likusio valstybingumo, praradimas tapo realybe.

Kaip teigė E. Jarašiūnas „XVII–XVIII a. bajorų demokratija, silpstant valstybei, virto bajorų anarchija. Chaosą šalyje stiprino ir kaimyninės valstybės.“[151]

Įvertinus šiame tyrime analizuotas pareigines ir teismines priesaikas, jų davimo aplinkybes, pasitvirtina hipotezė, kad iki galutinės Lietuvos-Lenkijos valstybės (Žečpospolitos) okupacijos 1795 m. Lietuvoje priesaikos formulėse nebuvo valstybės laisvės ir nepriklausomybės motyvo, jis atsirado tik vėliau.

2.4. Santuokos priesaika kaip moterystės sakramento sustiprinimo priemonė

Siekiant atskleisti priesaikos religinį pobūdį, jau buvo nagrinėti šio instituto atsiradimo ir raidos istoriniai aspektai (I dalyje), todėl šioje tyrimo dalyje bus kalbama apie santuokos priesaiką, praktikuojamą nuo seniausių šeimos institutą Lietuvoje žyminčių laikų.

Ši priesaika, nors ir neturinti gryno pozityviosios (valstybės sankcionuotos) teisės pavidalo, per krikščioniškąją kanonų teisę ir per valstybės pripažįstamą bažnytinės santuokos registravimą įgavo valstybinį pripažinimą. Per santuokos prie-

[148] Bardach J. Konstytucja 3 maja 1791* 1791 gegužės 3-iosios Konstitucija* The Constitution of May 3,1791. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2001, p. 137.

[149] Šapoka A. Raštai. Lietuva Reformų seimo metu. Iki 1791 m. gegužės 3 d. konstitucijos. II tomas. Vilnius: VPU leidykla, 2008, p. 411.

[150] Bumblauskas A. Senosios Lietuvos istorija 1009–1795. Vilnius: R. Paknio leidykla, 2005, p. 417.

[151] Jarašiūnas E. Apie pirmąsias konstitucijas ir jų reikšmę. *Jurisprudencija*, 2010, Nr. 2 (120), p. 34.

saikos (gyvavusios ir sovietmečiu) kaip atskiro religinės priesaikos atvejo tyrimą bus lengviau nagrinėti ir patį jos religinį aspektą.

Santuokos priesaika pati savaime yra išskirtinis reiškinys visoje priesaikų rūšių sistemoje, ir, disertanto nuomone, sudaro atskirą rūšį. Kodėl atsirado toks išskirtinumas? Pradėsime nuo paties priesaikos teksto, padėsiančio atskleisti tą išskirtinumą.

„Jaunasis sako:

Aš, N, imu tave, N, savo žmona ir prisiekiu visada būti tau ištikimas: kai laimė lydės ar vargas suspaus, kai sveikata tvers ar ligos suims, – visą gyvenimą tave mylėsiu ir gerbsiu. Tepadeda man Dievas!

Jaunoji sako:

Aš, N, imu tave, N, savo vyru ir prisiekiu visada būti tau ištikima: kai laimė lydės ar vargas suspaus, kai sveikata tvers ar ligos suims, – visą gyvenimą tave mylėsiu ir gerbsiu. Tepadeda man Dievas!“

Kaip matome, Dievo akivaizdoje du asmenys (vyras ir moteris) prisiekia vienas kitam (ne tautai, jos atstovams ar pan.) – tai yra esmingasis elementas, išskiriantis šią priesaiką iš kitų – beje, jie ištaria identišką priesaiką, pabrėžiančią jų vienodą meilės, pagarbos ir ištikimybės vienas kitam išraišką bei lygiateisę padėtį kuriamoje šeimoje. Tai yra tartum 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijos (LRK) 38 straipsnio 5 dalies nuostatos „Sutuoktinių teisės šeimoje lygios“ įtvirtinimas, o kartu ir absoliučios teisių ir pareigų vienovės įgyvendinimo pavyzdys. Per Santuokos sakramentu sukuriamą šeimos institutą ir jame egzistuojančią teisių ir pareigų vienovės sistemą krikščioniškoji kanonų teisė tarsi legalizuojama pasaulietinėje teisėje. Tokio legalizavimo teisinė prielaida yra įtvirtinta LRK 38 straipsnio 4 dalies nuostatoje – „Valstybė pripažįsta ir bažnytinę santuokos registraciją“. Tiesa, „bažnytinė santuokos registracija“ yra ne vien santuokos priesaika, bet ir su tuo susijusių religinių, teisinių ir procedūrinių (apeiginių) elementų visuma. Visgi, anot kanonų teisės, santuokos priesaika, arba sakramentas, yra svarbiausias ir esminis bažnytinės santuokos atributas.

Siekdami išanalizuoti Santuokos sakramento reikšmę krikščioniškosios, ypač Lietuvoje labiausiai paplitusios jos formos – katalikiškosios, tradicijos visuomenei bei kitam svarbiam valstybinės bendruomenės atributui – šeimos institutui, panagrinėsime katalikiškosios teologijos ir kanonų teisės šaltinius, skirtus Santuokos sakramentui. Išanalizuosime ir Lietuvoje galiojusius bei tebegaliojančius teisės aktus, per bažnytinės santuokos registracijos pripažinimą legalizavusius ir mūsų sekuliarioje politinėje bendruomenėje (Lietuvoje nėra valstybinės religijos. LRK 43 straipsnio 7 dalis) įtvirtinusius atskirų religinio pobūdžio teisinių institutų funkcionavimą.

Anot kanonų teisės, „santuoka yra skirtingų lyčių asmenų – vyro ir moters, sudaryta visam gyvenimui sandrauga, kurios tikslas – siekti santuokinio gėrio bei gimdyti ir auklėti palikuonis.“ Šiuo atveju sutampa valstybės ir Bažnyčios tikslai: stipri ir vieninga šeima, gimstamumo užtikrinimas, vaikų auklėjimas. Tačiau krikščioniškoji (katalikiškoji) santuokinė sandrauga nuo bet kurių kitų valstybės sankcionuotų sutarčių (pvz., civilinės santuokos) skiriasi tuo, kad:

1) ji sudaroma tik tarp vieno vyro ir vienos moters;

2) negali būti nutraukta šalims laisvai susitarus;

3) jokios kitos institucijos negali būti nutraukta, tik sustabdyta;

4) turi sakramentinį pobūdį.

Bažnytinė santuoka (moterystė) yra katalikų sakramentas (kaip minėta, viena iš sakramento reikšmių yra priesaika). Tai sutartis tarp vyro ir moters su tam tikromis bažnytinėmis apeigomis (tarp jų ir Šventųjų Mišių aukojimo). Moterystės pavadinimo šaltiniu laikytinas lotyniškas žodis *matrimonium* iš *matris munium* – „motinos pareigos“. Per santuokos priesaiką, kaip minėta, kiekvieno iš sutuoktinių pareigos ir teisės šeimoje išsilygina, gal todėl vėliau (1972 m.) atsirado kitas lotynų k. žodžio *conubium* ar *nuptiae* vertinys, reiškiantis santuoką, jungtuves, sutuoktuves, – tiksliau apibūdinantis šį sakramentą pavadinimas – Santuokos sakramentas arba tiesiog Santuoka.

Paminėti kanonų teisės elementai atspindėti ir mūsų Konstitucijoje. Lietuvos Respublikos Konstitucijos, 1992 m. priimtos referendumu, 38 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta aksioma „*šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas*“, o šio straipsnio 3-6 dalys teigia:

„*Santuoka sudaroma laisvu vyro ir moters sutarimu*, Valstybė registruoja santuoką, gimimą ir mirtį. *Valstybė pripažįsta ir bažnytinę santuokos registraciją*, *Sutuoktinių teisės šeimoje lygios*, *Tėvų teisė ir pareiga - auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais*<...>.“

Visos šios Konstitucijos nuostatos yra susijusios su santuokinės priesaikos institutu, kuris savo ruožtu per bažnytinės santuokos registraciją, pripažįstamą valstybės, jungia paprotinę, kanonų ir pasaulietinę teisę, reglamentuojančią santuokos ir santuokinės priesaikos institutus.

Kanonų teisės užuomazgos randamos nuo XI a., o XII a. pabaigoje – XIII a. pradžioje parengta septyniolika katalikų kanonų kompiliacijų, iš jų penkios didelės. Oficialus visos katalikų kanonų teisės (*jus canonicum*) kodifikavimo darbas pradėtas XIII a. popiežiaus Grigaliaus IX nurodymu. XVI a. popiežiaus Grigaliaus XIII nurodymu keli kanonų rinkiniai sujungti į vieną rinkinį, kurį 1582 m. oficialiai imta vadinti Kanonų teisės sąvadu (*Corpus Juris Canonici*).[152] Abejotina, ar Prūsų teisyno sudarytojai 1340 m. jau žinojo apie kanonų teisės nuostatas, tačiau iš papročių ir besikuriančios valstybės tikslų išplaukiančios nuostatos – dėl gimstamumo užtikrinimo ir moters teisių šeimoje jau buvo ir minėtame paprastų žmonių elgesį reglamentuojančiame dokumente.

Bažnyčia, turėdama moralinio ir teisinio švietimo monopolį, pretendavo reguliuoti santuokos ir seksualinės dorovės klausimus. Ji nuo pat savo egzistavimo pradžios turėjo teologine prasme aiškiai suformuluotą mokymą apie santuoką, netrukus jį sureguliavo ir teisiškai. Iš Bažnyčios teismuose nagrinėjamų bylų daugiausia pasitaikydavo susijusių su santuokos teise. Iš esmės svarbiausias čia buvo krikščioniškasis santuokos nenutraukiamumo principas bei lyčių lygiateisiškumo šeimoje principas. Kaip matome, pastarasis rado tinkamą vietą ir Konstitucijos 38 straipsnio

[152] Maksimaitis M. Užsienio teisės istorija. Vilnius: Justitia, 1998, p. 95–96.

5 dalyje. Pabandysime pagrįsti anksčiau minėtų Konstitucijos nuostatų atsiradimą receptuojant Kanonų teisės nuostatas.

„Paulius Laiške ereziečiams (Ef 5, 32) apie santuoką ir santuokai prilygstantį Kristaus ir Bažnyčios santykį sakė: „Tai didis slėpinys!“ Išvertus į lotynų kalbą, Pauliaus žodis iš graikiškojo „slėpinys“ (*mysterion*) virto romėniškuoju *sacramentum*: *Sacramentum sanctum est*. Būtent šis sakinys tapo Bažnyčios mokymo apie santuoką kaip sakramentą pagrindu.“[153]

Taip pat galiojo kanonų teisės perimtos romėnų teisės norma – *consensus, non concubitus facit nuptias* (sužadėtinių laisvas sutikimas, o ne lytiniai santykiai sukuria santuoką), kurią Bažnyčia pavertė bibline tiesa, galiojančia iki šių dienų ir perkelta į daugelio valstybių konstitucinę ir civilinę (šeimos) teisę. Šiais laikais santuoka grindžiama bendru sužadėtinių sutarimu, o įgyvendinama per lytinius santykius: „Ieva sukurta panaši į Adomą, kad kaip moteris savo kitoniškumu jį atbaigtų tam, kad su juo taptų „vienu kūnu“. Drauge jie abu dalyvauja naujos gyvybės kūrimo darbe, taip tapdami Kūrėjo bendradarbiais: Būkite vaisingi ir dauginkitės, pripildykite žemę.“ Pagal Kūrėjo planą, šeima yra „pirminė žmogaus ir visuomenės humanizacijos vieta“ ir „gyvybės bei meilės lopšys.“[154]

Dievo suteiktą Santuokos sakramentą (kaip ir vienas kitam duotą priesaiką) draudžiama sulaužyti ar bandyti jo atsisakyti kaip neįvykusio fakto. Kadangi santuoka yra sakramentas, jos nutraukti neįmanoma. Žmogaus valioje yra tik santuoką sudaryti, bet ne nutraukti. Fariziejų klausiamas Jėzus atsakė (Mt 19, 6): „*Ką tad Dievas sujungė, žmogus teneperskiria*“ [155], tai reiškia, kad santuoka egzistuoja tol, kol sutuoktinius išskirs mirtis. Šis santuokos (ir jos priesaikos) nesulaužomumo principas nebuvo valstybės receptuotas.

Dievo laiminama santuokinė meilė yra skirta būti vaisinga ir tarnauti bendram visuomenės ir valstybės gyvybingumo tikslui. Santuokinė meilė apima visas asmeniui būdingas sritis: kūno, jausmų ir emocijų jėgą, dvasios ir valios siekius. Ši meilė sujungia ne tik kūnus, bet ir širdis. *Visiškas abipusis savęs atidavimas suponuoja nesuardomumą bei ištikimybę, todėl Santuokos sakramentas nėra išardomas iki vieno iš sutuoktinių mirties, o sutuoktiniai įsipareigoja likti ištikimi vienas kitam ir rūpintis vienas kitu tiek ligoje, tiek varge, tiek kitais atvejais visą gyvenimą iki mirties.* Taigi jie – jau nebe du, o vienas kūnas (Mt 19, 6). Šia prasme meilė trokšta būti nepakeičiama. Tačiau, atrodytų, sunku, netgi neįmanoma susisaistyti su kitu žmogumi visam gyvenimui. Tam, kad jaunieji, padedami Dievo malonės, galėtų tvirtai ryžtis priimti Santuokos sakramentą, reikia gilaus tikėjimo, todėl vien tradicija paremta motyvacija („visi taip daro“) nepakankama ir nepateisinama. Kunigas A. Valkauskas pačią priesaiką apibūdina kaip meilės ir atsakomybės junginį: labai svarbu, kad asmuo suvoktų, jog priesaika yra būtent įsipareigojimas meile ir atsakomybe.[156] Asmens suvokimas susijęs su jo branda, todėl Lietuvoje leistinas amžius santuokai – 18 metų. Jei nori tuoktis jaunesni, jie turi gauti teismo leidimą,

[153] Hattenhauer H. Europos teisės istorija. I tomas. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009, p. 241.
[154] Gandolfo C. Katalikų bažnyčios mokymas apie visuomenę. Vilnius: Politeia, 2011, p. 21.
[155] Ibid.
[156] Simanaitis E. Privalome išlikti stiprūs. Kaunas: Lietuvos šaulių sąjunga, 2004, p. 97.

tėvų sutikimą ir bažnytinės vyresnybės dispensą. Lietuvoje Santuokos sakramentą galima teikti tik nuo 17 metų.

Svarbiausias šiam tyrimui santuokos momentas – santuokos priesaika, kuria besituokiantieji vienas kitam prisiekia meilę ir ištikimybę. Prisiekdami jaunieji paduoda vienas kitam dešinę ranką ir žvelgdami vienas į kitą taria prieš tai nagrinėtus priesaikos žodžius. Užmauna vienas kitam žiedus, tardami „N, imk šį žiedą – *mano meilės ir ištikimybės tau ženklą* – vardan Dievo Tėvo ir Sūnaus, ir Šventosios Dvasios.“ Kaip matome viskas atliekama Dievo akivaizdoje, su Dievo palaiminimu ir vardan Dievo.

Santuoka gimsta iš meilės ir kartu kuria santuokinę meilę. Patvirtinta vieno kitam duota priesaika ir svarbiausia – pašventinta Kristaus sakramentu, ta meilė pasisekimuose ir nelaimėse lieka neišardomai ištikima kūnu ir siela, todėl svetima bet kokiam svetimavimui arba skyryboms. Viešpaties patvirtinta santuokos vienybė ypač paaiškėja iš lygaus vyro ir moters asmens orumo, pripažįstamo abipuse ir visaverte meile.[157] Dievo planuose santuoka yra platesnės šeimos bendruomenės pagrindas, nes pati santuokos institucija ir santuokinė meilė yra skirta palikuonims gimdyti ir auklėti, ir tai yra santuokos apvainikavimas.[158] Iš santuokinės meilės gimsta vaikai, kurie kartu yra ir santuokos saugotojai. Atrodo, kad mes vaikus auklėjame ir mokome. Iš tikrųjų jie mus moko ir auklėja. Pirmiausia jie mus moko nesavanaudiškos meilės. Meilės, kuri tik duoda ir nieko nesitiki atgauti atgal. Meilės, kuri be jokio suinteresuotumo siekia gėrio kitam. Vaikai mus moko kantrumo, susitvardymo, pasiaukojimo. Jie – natūrali gamtos pagalba santuokai stiprinti.[159] Vaikų vaidmuo šeimoje išskirtinis, nes po santuokos sudarymo paaiškėjęs vieno iš sutuoktinių nevaisingumas [lytinis nepajėgumas] yra vienas iš santuokinės priesaikos ir pačios bažnytinės santuokos negaliojimo pagrindų. Tai gali būti paaiškinama ir tuo, kad pagal Senąjį Testamentą priesaikos sulaužymas (duoto pažado nevykdymas) užtraukdavo nevaisingumo prakeiksmą.[160] Sulaužęs priesaiką žmogus pelnydavo Dievo bausmę – nevaisingumą, todėl neturėjo teisės vėl prisiekti (sudaryti santuoką), nes tai prieštarauja santuokos tikslui – sukurti naują gyvybę.

Pagal Lietuvoje veikiančius įstatymus kiekviena santuoka (nesvarbu, bažnytinė ar civilinė) turi būti užregistruota valstybinėje įstaigoje. Civilinės metrikacijos tradicija Lietuvoje nepalyginamai jaunesnė.

Nuo 1836 m. Rusijos imperijoje (kurios sudėtine dalimi Lietuva buvo iki 1918 m. vasario 16 d.) caro dekretu įvestas Santuokos įstatymas, pagal kurį visi su krikščionių santuoka susiję reikalai buvo pavesti išimtinai Bažnyčiai. Lietuvoje civilinė

---

[157] Pastoracinė konstitucija apie bažnyčią šiuolaikiniame pasaulyje *Gaudium Et Spes*. <http://www.lcn.lt/b_dokumentai/vatikano_2s/gaudium-et-spes.html#s47> [interaktyvus, žiūrėta 2011-02-11].

[158] Gandolfo C. Katalikų bažnyčios mokymas apie visuomenę. Vilnius: Politeia, 2011, p. 23.

[159] Santuokos sakramentas <http://www.jurgioparapija.lt/463/santuoka.html> [interaktyvus, žiūrėta 2011-02-11].

[160] Rubšys ir Kavaliauskas. Biblija, LBD ekumeninis leidimas, 1999 m. (Biblija RK_E1999). Pradžios knyga. Izaokas ir Rebeka. Pr. 24. <http://biblija.lt/index.aspx/lt_-vertimai/leidimai/b_rk_-e1999/kn_skyriai/index.aspx?cmp=reading&doc=BiblijaRKE1999_Pr_24> [interaktyvus, žiūrėta 2011-02-11].

metrikacija 1808–1836 m. buvo Užnemunėje, kol galiojo Napoleono civilinis kodeksas, ir Klaipėdos krašte iki 1939 m. (čia veikė Vokietijos civilinis kodeksas). Lietuvoje Santuokos įstatymas veikė iki 1940 metų. Vadinasi, teisiškai ir toliau buvo palaikomos konfesinės bendruomenės. Tarpukario Nepriklausomos Lietuvos konstitucijose (1922, 1928, 1938 m.) sąžinės laisvė buvo garantuota, nes kanoninė santuoka buvo privaloma tik tikintiesiems. Lietuvoje deklaratyvios civilinės jungtuvės Lietuvos piliečiams buvo leistos, bet nebuvo civilinės metrikacijos, nebuvo įstatymo, tad civilinės jungtuvės galėjo būti tik fakultatyvios, konfesinė (kanoninė) santuokos forma išliko privaloma visiems piliečiams. Todėl vieninteliai gimimo, santuokos ir mirties juridinių faktų registrai buvo bažnytinės knygos, kuriose esantys įrašai iki šiol naudojami kaip įrodymai valstybės institucijose ir teismuose.

Pasak M. Romerio, tai buvo ryškus valstybės apsileidimas: valstybė, kuri laikosi sąžinės ir tikybos laisvės režimo, norėdama sutvarkyti asmenų registraciją, turi greta bažnytinės įvesti ir valstybinę registraciją – bent tiems asmenims, kurie jokiai Bažnyčiai nepriklauso. Tačiau Romos katalikų dvasininkija griežtai priešinosi vyriausybės pastangoms įvesti Lietuvoje civilinę metrikaciją. 1937 m. bažnytinėse pamaldose buvo įvesta net speciali malda prieš civilinę metrikaciją ir už šeimos apsaugojimą nuo bedievystės. 1939 m. buvo organizuojamos pamaldos už šeimos katalikiškumą ir prieš metrikaciją ir leidimą skirtis.

Privaloma civilinė metrikacija Lietuvoje įvesta tik sovietmečiu. Reikėjo iš konfesinės visuomenės pereiti prie pasaulietinės (ir dar sovietinės), todėl perėjimas buvo revoliucinis ir drastiškas. Buvo imtasi visų priemonių: įstatymų, ideologinių ir konstruktyvių praktinių veiksmų.[161]

1940 m. rugpjūčio 15 d. įsigaliojo Santuokos įstatymas, t. y. visoje Lietuvos teritorijoje įvesta privaloma civilinė santuoka. Karo metais (1941–1944) jis neveikė ir buvo atnaujintas vėl įvedus sovietų valdžią. Pagal Santuokos įstatymą tik po civilinės santuokos sutuoktinių pageidavimu santuoka galėjo būti sudaroma pas dvasininką pagal tikybines sutuoktuvių apeigas, tačiau ji neturėjo teisinės galios. Be to, buvo numatyta bauda nesilaikantiems šio eiliškumo.

1969 m. priimtame Santuokos ir šeimos kodekse atsirado papildymas: civilinės metrikacijos organas praneša susituokiančiųjų darbovietei arba mokymo įstaigai ir savo patalpose iškabina skelbimą, kad su juo galėtų susipažinti visuomenė ne vėliau kaip prieš dvi savaites iki santuokos registravimo. Bažnytinė santuoka buvo neafišuojama, Santuokos sakramentas dažniausiai teiktas neiškilmingai (vykdavo tik su liudininkais, dažnai bažnyčioje, esančioje toliau nuo jaunųjų gyvenamos vietos), nes besituokiantieji vengė viešumos dėl galimos komunistų ar jiems prijaučiančiųjų reakcijos.

Nors 1992 m. spalio 25 d. priimta Konstitucija, kaip minėta, numatė bažnytinės santuokos registracijos pripažinimą, tačiau tai įgyvendinančios teisės normos atsirado tik 2000 m. liepos 18 d. priėmus naująjį Civilinį kodeksą (CK).

[161] Šidiškienė I. Institucinės santuokos apeigos: socialinės tvarkos įteisinimas Lietuvoje XIX a. II pusėje – XXI a. pradžioje. *Lituanistica*. 2006, 68(4), p. 89.

„3.7 straipsnis. Santuokos samprata

1. Santuoka yra įstatymų nustatyta tvarka įformintas savanoriškas *vyro ir moters susitarimas* sukurti šeimos teisinius santykius.

2. *Vyras ir moteris*, įstatymų nustatyta tvarka įregistravę santuoką, *yra sutuoktiniai*.“

Akivaizdu, kad CK atsispindi svarbiausių kanonų teisės normų recepcija: „savanoriškas (*vieno*) vyro ir (*vienos*) moters susitarimas <...>“, „Vyras ir moteris <...> yra sutuoktiniai.“ Neabejotinai tokių pavyzdžių randama ir kituose CK straipsniuose:

„**3.24 straipsnis. Santuokos sudarymas bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka**

1. Bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka *santuoka sudaroma pagal atitinkamos religijos vidaus (kanonų) teisės nustatytą procedūrą*.

2. *Santuokos sudarymas bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sukelia tokias pat teisines pasekmes kaip ir santuokos sudarymas civilinės metrikacijos įstaigoje*, jeigu:

1) nebuvo pažeistos šio kodekso 3.12–3.17 straipsniuose nustatytos santuokos sudarymo sąlygos;

2) santuoka buvo sudaryta *pagal Lietuvos Respublikoje įregistruotų ir valstybės pripažintų religinių organizacijų kanonų nustatytą procedūrą*;

3) santuokos sudarymas bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka buvo įtrauktas į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje šios knygos nustatyta tvarka.

3.25 straipsnis. Bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudarytų santuokų oficiali apskaita

Bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudarytos santuokos įtraukiamos į oficialią apskaitą šio kodekso 3.304 straipsnio nustatyta tvarka.“

<...>

„**3.304 straipsnis. Bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudarytų santuokų apskaita**

1. Atitinkamos religinės organizacijos įgaliotas asmuo privalo per dešimt dienų po santuokos sudarymo bažnyčios nustatyta tvarka pateikti santuokos sudarymo vietos civilinės metrikacijos įstaigai Teisingumo ministerijos nustatytos formos pranešimą apie santuokos įregistravimą bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka.

2. Civilinės metrikacijos įstaiga, gavusi pranešimą apie santuokos sudarymą bažnyčios nustatyta tvarka, įrašo santuokos įrašą ir išduoda santuokos liudijimą pagal šio kodekso 3.303 straipsnio 2, 3 ir 4 dalyse nustatytas taisykles tuo atveju, jeigu yra laikytasi šio kodekso 3.12–3.17 straipsnių reikalavimų. *Tokiu atveju santuoka laikoma sudaryta nuo jos įregistravimo bažnyčios nustatyta tvarka dienos*.

3. Jeigu per šio straipsnio 1 dalyje nustatytą terminą pranešimas apie santuokos įregistravimą bažnyčios nustatyta tvarka civilinės metrikacijos įstaigai nepateikiamas, santuoka laikoma sudaryta nuo tos dienos, kai ji buvo įtraukta į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje.“[162]

[162] Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

Atkūrus Lietuvos Respubliką, visose civilinės metrikacijos apeigose tekstai pasikeitė – supanašėjo su bažnytinėmis apeigomis. Nuo 2000 m. įgyvendinant CK normas, bažnyčios ir civilinės santuokos viena kitą dubliuoja. Kaip pažymėjo I. Kudinavičiūtė-Michailovienė, bažnytinės santuokos registracija turi būti valstybės pripažįstama be išlygų, nes suteikdama santuokos sakramentą Bažnyčia ir registruoja šį juridinį faktą, t. y. valstybei pripažinus bažnytinės santuokos registraciją, nereikia vėliau šios santuokos perregistruoti civilinės metrikacijos įstaigoje.[163]

Dar vienas svarbus aspektas numatytas CK 3.24 straipsnio 2 dalies 2 punkte – registruojama ne bet kokios religinės organizacijos sudaryta santuoka, bet tik tokios, kuri Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo 5 ir 6 straipsnių nustatyta tvarka yra pripažinta tradicine. Valstybė pripažįsta dešimt Lietuvos istorinio, dvasinio bei socialinio palikimo dalį sudarančių tradicinių Lietuvoje egzistuojančių religinių bendruomenių ir bendrijų: lotynų apeigų katalikų, graikų apeigų katalikų, evangelikų liuteronų, evangelikų reformatų, ortodoksų (stačiatikių), sentikių, judėjų, musulmonų sunitų ir karaimų[164] ir evangelikų baptistų[165]. Be to, minėto įstatymo 6 straipsnio nustatyta tvarka tradicinėmis gali būti pripažintos ir kitos bendruomenės, tačiau visos religinės organizacijos turi turėti savo kanonų nustatytą santuokos sudarymo procedūrą.

Kaip jau minėta, civilinės metrikacijos (susirašymo) būdu sudaryta santuoka nėra sakramentas. Todėl, kad užtikrintų bažnytinės santuokos sudarymo privalomumą ir kartu santuokos ir santuokinės priesaikos veiksmingumą, Bažnyčia numatė keletą religinio pobūdžio sankcijų.

Valstybė, pripažindama bažnytinę santuoką su priesaika, o civilinę metrikaciją atlikdama be priesaikos, sukuria santuokų nelygiavertiškumo elementą, nors pagal Civilinį kodeksą abi santuokos lygiavertės sukurtų teisinių pasekmių požiūriu. Apibendrintai galima teigti, kad krikščioniškoji kanonų teisė davė krikščioniškajam pasauliui ir Lietuvai išskirtinę priesaikos rūšį – santuokos priesaiką – tai Dievo akivaizdoje dviejų asmenų laisva valia vienas kitam prisiektina meilė ir ištikimybė bei teisių ir pareigų vienovės šeimoje išraiška. Šis apibrėžimas neabejotinai pildytinas kitu santuokos tikslu – gimdyti vaikus ir auklėti juos dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais. Toks santuokos priesaikos papildymas atspindėtų dabartinį Bažnyčios mokymą, todėl turėtų būti atspindėtas ir bažnytinės santuokos liturgijoje.

[163] Kudinavičiūtė-Michailovienė I. Santuokos sąlygos ir jų vykdymas. Vilnius: Justitia, 2006, p. 45.

[164] Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 89-1985.

[165] Kudinavičiūtė-Michailovienė I. Santuokos sąlygos ir jų vykdymas. Vilnius: Justitia, 2006, p. 39.

III. PRIESAIKOS, KAIP POZITYVIOSIOS TEISĖS KATEGORIJOS, SOCIALINIO VEIKSMINGUMO PROBLEMATIKA LIETUVOS TEISĖJE

1. Priesaikos instituto reikšmė atkuriant ir įtvirtinant Lietuvos valstybingumą ir teisę

1.1. Priesaikos taikymo galimybės atkuriant valstybingumą 1918 m. ir 1990 m.

Po I, II, o ypač III Žečpospolitos padalijimo Lietuvos kilmingieji – kunigaikščiai, ponai ir bajorai – buvo spaudžiami prisiekti ištikimybę Rusijos imperatorienei Jekaterinai II, nes iš neprisiekusiųjų ir išvykusiųjų iš šalies buvo atimami dvarai, konfiskuojamas turtas; todėl jai neprisiekė ištikimybės tik vienas kitas. Prisaikdinami taip pat buvo kunigai ir miestiečiai: „Bajorai ir Gardino miestelėnai atliko priesaiką; ji buvo padaryta iškilmingai ir su trenksmu, patrankoms šaudant. Kiti bajorai, nebuvusieji Gardine, priesaiką atliko savo pavietuose ir įsirašė į knygas; šitam padaryti buvo duota laiko vienas mėnuo, turi prisiekti iki 1795 m. sausio 17 d., o po to žadėjo uždaryti knygas.“[166] Kaip matome, tiek nustatytas trumpas 1 mėnesio terminas, tiek pompastiškas priesaikos ceremonialas rodo, kiek dėmesio Rusijos imperija skyrė ištikimybės imperatorienei priesaikai. Šios naujajai valdovei duodamos priesaikos veiksmingumui užtikrinti buvo numatytos ir nedelsiant taikomos sankcijos: dvarų atėmimas, turto konfiskavimas, trėmimai ir t. t.

Priesaika, kurią davė prisiekusieji, buvo pritaikyta to meto sąlygoms, nes buvo ką tik pasibaigęs 1794 m. T. Kosciuškos vadovaujamas suskilimas, todėl buvo prisiekiama daugmaž tokiais žodžiais: kad „bus ištikimi Rusų imperatorei, ne tik į maištą neis, bet dar apie sąmokslininkus praneš <...>“[167]. A. Janulaitis pažymi, kad tokia priesaika dar nebuvo Rusijos valdinių priesaika. Tokią priesaiką Lietuvos gyventojai davė po 1796 m. sausio 20 d. Repnino paskelbto visiško valstybės prijungimo prie Rusijos.

Tyrimo metu buvo nustatyta, kad ir 1830–1831 ir 1863–1864 m. sukilimų prieš carinę Rusiją metu sukilėliai duodavo priesaikas. Jų tikslių formulių atkurti nepavyko gal ir dėl to, kad, kaip teigia A. Janulaitis, „Bažnyčios knygose liko visokių sukilėlių įsakymų ir atsišaukimų. Įsakoma viskas išplėšti, originalus ir kopijas surankioti ir pristatyti vyriausybei.“[168] Žinoma ir tai, kad tiems sukilimų dalyviams, kuriems nebuvo įvykdyta mirties bausmė arba kurie nebuvo ištremti į Sibi-

[166] Janulaitis A. Lietuvos bajorai ir jų Seimeliai XIX amž. (1795–1863). Kaunas: Varpas, 1936, p. 47.

[167] Ibid., p. 48.

[168] Janulaitis A. Kunigai ir 1831 m. revoliucija Lietuvoje. Kaunas: Valstybės spaustuvė, 1923, p. 39.

rą, reikėjo duoti ištikimybės priesaiką Rusijos imperatoriui, ypač tai buvo taikoma kunigų luomo atstovams.[169]

Buvo rasta tik ši 1863–1864 m. sukilėlių priesaika: „1863 balandžio 19 dieną visi laisvės kovų dalyviai duoda priesaiką Tėvynei – *tarnaus jai ir gins iki paskutinio atodūsio, kol okupantai rusai nepasitrauks ir laisve nesidžiaugs visi Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žmonės*“[170](išskirta disertanto).

Pacituotoji priesaika reikšminga šiam tyrimui dviem aspektais:

1) pirmą kartą priesaikos formulėje paminėtas žodis „laisvė“; tai pagrindžia vieną iš šio tyrimo hipotezių, kad iki laisvės ir nepriklausomybės netekimo valstybiniu lygiu šios dvi vertybės priesaikų formulėse neatsispindėjo;

2) pirmą kartą įvardyta ne luominė valstybę sudarančios pilietinės bendruomenės sandara, o įvardijimu „visi LDK žmonės“ sukuriama prielaida, kad laisve Tėvynėje džiaugtųsi visi jos žmonės. Nors sukilimas buvo numalšintas, bet tai buvo pirmosios valstybės, kaip pilietinės bendruomenės, formavimo ne luominiu pagrindu ir jos valdymo ne aristokratiniu būdu apraiškos. Priesaikoje nurodytas unitarinės valstybės pavadinimas – Lietuvos didžioji kunigaikštystė rodo jos nepriklausomumą nuo kitų valstybių – Lenkijos karalystės ar carinės Rusijos.

Pirmoje XIX a. pusėje už laisvę kovojo ne tik lietuviai, lenkai, čekai, bet ir kitos Europos tautos. Išsikovoti laisvę siekė vokiečiai ir italai. 1831 m. kovai už šalies laisvę ir vienybę buvo sukurta slapta italų organizacija „Jaunoji Italija“. Organizacijos narių priesaikoje sakoma:

„*Dievo ir Italijos vardu; visų didvyrių ir kankinių, kovojusių už šventą Italijos reikalą ir žuvusių nuo svetimų ir savų tironų rankos, vardu*; tikėdamas, kad Dievas savo misijai pasirinko italų tautą, ir prisimindamas, kad kiekvienas italas privalo prisidėti prie šios misijos įgyvendinimo, aš stoju į „Jaunosios Italijos“ vyrų sąjungą ir prisiekiu visada ir visur pasišvęsti uždaviniui paversti Italiją vieninga, *nepriklausoma respublika*.“[171]

Ši romantiniam laikotarpiui būdinga priesaika su savo pakeitimais galėjo būti taikoma ir Lietuvos-Lenkijos sukilimuose, juolab kad nacionalinio išsivadavimo kova vienijo tautas ir tų kovų vadus.[172] Iki XIX a. Europos gyventojai neturėjo tautinės savimonės. XIX a. kilęs judėjimas už tautų laisvę ir vienybę peraugo į revoliucijas, žinomas „tautų pavasario“ vardu. Pagrindinis to laikotarpio šūkis: „Laisvas žmogus laisvoje tautoje!“

Visa tai ugdė žmonių sąmoningumą ir sampratą, kad kiekviena tauta turi gyventi laisva ir nepriklausoma. Kaip matome, laisvės motyvas jau atsirado 1863–

[169] Janulaitis A. Kunigai ir 1831 m. revoliucija Lietuvoje. Kaunas: Valstybės spaustuvė, 1923, p. 39.

[170] Janulaitis A. 1863–1864 m. sukilimas Lietuvoje. Kaunas: Krašto apsaugos ministerijos literatūros skyriaus leidinys, 1921, p. 30; Lietuvos.net. <http://www.lietuvos.org/istorija/1863/index2.htm> [interaktyvus, žiūrėta 2011-02-11].

[171] Brazauskas J., Jurkevičius S., Petrauskis K. Naujųjų amžių istorija. Vilnius: Kronta, 2004, p. 149.

[172] Janulaitis A. 1863–1864 m. sukilimas Lietuvoje. Kaunas: Krašto apsaugos ministerijos Literatūros skyriaus leidinys, 1921, p. 3, 31.

1864 m. sukilėlių priesaikoje, kuri pagal savo pobūdį yra kario – laisvės kovų dalyvio priesaika.

Įdomus ir tas faktas, kad bent jau 1863–1864 sukilėliai turėjo savo karo lauko teismus, sudarytus iš 12 asmenų (visai kaip prisiekusiųjų teisme didžioji žiuri): „juos teisė 12 žmonių (o gal ir daugiau, neprisimenu), kurie buvo išrinkti iš gaujoje buvusių eilinių žmonių tarpo“.[173] Tai lyg savotiška LDK laikų teismų instituto – „prisiekusiųjų sprendėjų“ tąsa.

Labai svarbūs tautiniam tapatumui formuotis buvo XIX a.–XX a. pradžios literatūrinio romantizmo atstovų Vydūno, A. Mickevičiaus, S. Daukanto, J. Tumo-Vaižganto, J. Jablonskio, K.Būgos, J. Basanavičiaus, O. Milašiaus ir kt. rašytojų kūriniai, šio amžiaus pabaigoje pradėjusios kurtis literatūrinės ir kitos nepartinės organizacijos, politinės partijos, panaikinus lietuviškos spaudos draudimą pasirodę periodiniai leidiniai lietuvių kalba: „Aušra“, „Varpas“, Tėvynės sargas“, „Apžvalga“ ir t. t. Reikia pažymėti, kad visa tai darė milžinišką įtaką, apie ją užsimena M.Romeris 1908 m. pradžioje pasirodžiusiame savo lietuvių tautinio atgimimo geneze vadinamame veikale lenkų kalba „Lietuva. Studija apie lietuvių tautos atgimimą“, kuris tik 2005 m. išleistas lietuvių kalba. Jis taip apibūdino naujos lietuvių inteligentijos susiformavimą: „niūriųjų dviejų dešimtmečių, kurie tęsėsi nuo 1864 iki 1883 m., pabaigoje subręsta nauja liaudies inteligentijos karta, sukaupusi savyje tautinės kultūros elementų kapitalą, visuomeninius ir kultūrinius liaudies poreikius, jos rūpesčius, gimusius nelaisvėje, bei jos skausmą ir neišnaudotos kūrybinės energijos ilgesį, ir kartu perėmusi į save kūrybinę savo didžiųjų pirmtakų – Donelaičio, Poškos, Daukanto ir kitų – tradiciją.“[174]

Šia valstybinio savarankiškumo kryptimi buvo einama daugiau nei 50 metų, kol galutinai susiformavo tautinė savivoka, o Lietuvos Taryba, kaip vienintelė Tautos atstovybė, 1918 m. vasario 16 d. paskelbė ne luominiu, o tautiniu pagrindu organizuotos nepriklausomos valstybės atkūrimą. Kaip teigia kai kurie istorikai, didžiausias veiksnys, nulėmęs tautinės valstybės susiformavimą, visgi buvo Pirmasis pasaulinis karas, jo pasekmės Europos tautoms ir Rusijoje prasidėjusi revoliucija.[175] Nepaneigiami argumentai, tačiau dėl to, kad atsikūrė ne federacinė Žečpospolita, o tautinė Lietuvos valstybė, yra svarbus kitas veiksnys. Kuriant valstybę buvo atsisakyta bajoriškosios ir miestietiškosios valstybės piliečių sampratos, o įsivyravo tam tikroje teritorijoje – Lietuvoje gyvenančių ir lietuvių Tautai priklausančių asmenų politinės bendruomenės samprata, privedusi prie modernios (ne luominiu pagrindu organizuotos) tautinės valstybės sukūrimo. Šioje vietoje suprantamas įžvelgtinas prieštaravimas, kad moderni valstybė susikūrė buvusių baudžiavinių (nelaisvų žmonių) valstiečių (žemdirbių) pagrindu. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad tuometiniame agrariniame krašte jie sudarė gyventojų daugumą, o bajorija ir laisvieji miestiečiai nebebuvo tautinio tapatumo puoselėtojai, greičiau atvirkščiai,

[173] Maksimaitienė O., Strazdanaitė R. A. Mackevičius, laiškai ir parodymai. Vilnius: Istorijos institutas, 1988, p. 102.

[174] Römeris M. Lietuva. Studija apie lietuvių tautos atgimimą. Vilnius: Versus Aureus, 2005, p. 48.

[175] Trumpa V. Lietuva XIX-tame amžiuje. Chicago: AM&M Publications, 1989, p. 128.

didžioji jų dalis buvo praradusi ryšį su tautinio valstybingumo idėja ir puoselėjo tik buvusių valstybinių ryšių su Lenkija, o dalis – net su carine Rusija atkūrimą. Žečpospolitos luominės valstybės reminiscencijos ir priesaikos buvusiems jos valdovams, dažnai primestiems didesniosios – Lenkijos – pusės arba bendrai išrinktiems kitų šalių (Vengrijos, Prancūzijos, Švedijos) karališkųjų dinastijų atstovams „išplovė“ tautinį bajorijos tapatumą. Po Abiejų Tautų Respublikos III padalijimo bajorų ir miestiečių ištikimybės priesaikos carinės Rusijos valdovams, kai tik vienas kitas atsisakė tokią priesaiką duoti ir emigravo arba buvo represuotas, rodė visišką luominiu pagrindu organizuotos pilietijos neperspektyvumą. Tą patvirtino ir 1831 bei 1863–1864 m. sukilimų baigtis. Tik tokia valstybė, kurios kiekvienas gyventojas jaustų pareigą ginti jos laisvę ir nepriklausomybę, turi vilčių įsitvirtinti tarp kitų valstybių, nors, kaip rodo tam tikrų tautų, pvz., čečėnų, patirtis, siekiant šio tikslo, reikia ir politinio elito nenukrypstamo apsisprendimo.

Prieš atkuriant Lietuvos valstybę 1918 m. vasario 16 d., tuometinis Lietuvos politinis elitas įėjęs į Valstybės tarybos sudėtį, aiškiai suvokė ir realizavo tautos suverenitetą apsisprendžiant dėl laisvės ir nepriklausomybės atkūrimo valstybiniu lygiu. Taip buvo įgyvendinta tautos apsisprendimo teisė.

Laisvės ir nepriklausomybės pajauta būdinga visai šiai epochai ir, kaip teigė L. Dromantienė, „universaliąsias ir europines kultūros paradigmas pritaikydami etniniams lietuviškosios kultūros elementams, jie formavo originalią vientisą nacionalinę kultūrą. <...> Sistemingą ir nuoseklų pobūdį tautinės kultūros elementų susiliejimas įgavo tarpukario metais įvairiomis tautos dvasinio, kultūrinio ir intelektualinio vieningumo formomis, realizavusiomis dešimtmečius puoselėtą esminį tautos siekį – Lietuvos valstybingumo atkūrimą ir įtvirtinimą pagrindiniuose valstybės teisiniuose aktuose – konstitucijose.“[176]

Lietuva savo, kaip unitarinės valstybės, konstitucionalizmo tradiciją pradėjo 1918-11-02 Laikinosios Konstitucijos pamatiniais dėsniais, tęsė 1919-04-04 Laikinąja Konstitucija,

1920-06-10 Laikinąja Lietuvos Valstybės Konstitucija, 1922-08-01 Lietuvos Valstybės Konstitucija, 1928-05-15 Lietuvos Valstybės Konstitucija, 1938-05-12 Lietuvos Konstitucija ir tebetęsia dabartine 1992-10-25 Lietuvos Respublikos Konstitucija. Priesaikos institutas ir iš jo išvestasis iškilmingo pasižadėjimo institutas Konstitucijoje atsirado 1922 metais su pirmąja nuolatine Konstitucija ir numatė Respublikos Prezidento ir Seimo nario priesaikas arba atitinkamai iškilmingus pasižadėjimus. Pagal 1928 m. Konstituciją Seimo nariai ir valstybės kontrolierius prisiekia arba iškilmingai pasižada, o Vyriausybę sudarantis Prezidentas – tik prisiekia, nors iš kitų Vyriausybę sudarančių Ministerių kabineto atstovų Konstitucija priesaikos nereikalauja. Šis precedentas, kai Prezidentas, prieš užimdamas pareigas, neturi pasirinkimo duoti iškilmingą pasižadėjimą ar prisiekti, disertanto nuomone, atsirado po to, kai K. Grinius, tapdamas Lietuvos Prezidentu, 1926 m. birželio 8 d. davė pasižadėjimą:

[176] Dromantienė L. Lietuvos kultūrinių teisinių ištakų Europos kultūroje istorinė raida. *Jurisprudencija*, 2005, 67(59), p. 136.

„Aš, Kazys Grinius, iškilmingai pasižadu visomis savo pajėgomis rūpintis Respublikos ir Tautos gerove, saugoti Konstituciją ir įstatymus, sąžiningai eiti savo pareigas ir būti visiems lygiai teisingas.“

1926 m. gruodžio 17 d. perversmo būdu į valdžią atėję tautininkai, matyt, nusprendė, kad Respublikos Prezidentas turi duoti priesaiką. Jau gruodžio 19 d. Seime išrinkus A. Smetoną Respublikos Prezidentu, naujasis valstybės vadovas prisiekė saugoti Konstituciją ir įstatymus, tačiau tolesni veiksmai – 1927 m. balandžio 12 d. paleistas Seimas ir nepaskelbti nauji Seimo rinkimai (pagal Konstituciją jie turėję įvykti per 60 dienų po Seimo paleidimo) rodo, kad priesaika faktiškai buvo sulaužyta.[177] Priesaikos ir iškilmingo pasižadėjimo dualistinės tradicijos virsmas monoteistine Respublikos Prezidento priesaika buvo įtvirtinta 1928 m. Konstitucijoje, ši novela (lot. *novellae* – naujai išleisto teisės akto norma, pakeitusi iki tol egzistavusią) pratęsta ir 1938 m. Konstitucijoje, kurioje, be kita ko, inkorporuotas ir visas Respublikos Prezidento priesaikos tekstas:

„*Visagalio Dievo akivaizdoje* prisiekiu, kad, vadovaudamas Valstybei, rūpinsiuosi Tautos vieningumu, saugosiu jos garbę, ugdysiu Lietuvos galią ir gerovę ir duotą man Konstitucijos galią vykdysiu teisingai, visuomet atsimindamas savo atsakymą už Lietuvos dabartį ir ateitį. Didingoji Senosios Lietuvos Praeitis ir sunki Nepriklausomybės atstatymo kova teskatina mane prie to. *Kad taip man, Dieve, padėtumei*“.

Šią priesaiką A. Smetona davė išrinktas nebe Seimo, o ypatingųjų tautos atstovų (rinkikų) 1931 m. gruodžio 11 d. ir 1938 m. gruodžio 12 d. Akivaizdu, kad ši sureliginta priesaika „*duotą Konstitucijos galią vykdyti teisingai*“ pagal savo prasmę iš esmės skyrėsi nuo K. Griniaus 1926 m. duotojo pasižadėjimo „*saugoti Konstituciją ir įstatymus*, *sąžiningai eiti savo pareigas ir būti visiems lygiai teisingas*“. Tą Prezidentui „Konstitucijos“ suteiktą galią A. Smetona suteikė sau, nes 1928 ir 1938 m. Konstitucijos buvo paskelbtos Prezidento dekretais.[178] Teiginį, kad galimybės Prezidentui pasirinkti duoti priesaiką ar iškilmingą pasižadėjimą Lietuvos Konstitucijose (1928 ir 1938 m.) buvo atsisakyta sąmoningai, pagrindžia ir tai, kad Seimo nariams, ministrams ir valstybės kontrolieriui šios Konstitucijos numato galimybę pasirinkti tiek priesaikos, tiek iškilmingo pasižadėjimo institutus pagal atitinkamas pareigas einančių asmenų santykį su religija.

Toliau šiame darbe bus nagrinėjamas dviejų respublikų (tarpukario ir dabartinę) epochas jungiantis šaulio priesaikos institutas, o per jį pagrindžiama ši priesaikos ir iškilmingo pasižadėjimo dualistinė tradicija.

1.2. Šaulio priesaikos socialinė būtinybė 1919–2011 m.

Šiame tyrime nagrinėjama šaulių priesaikos instituto kilmė, raida, šio instituto formos, rūšys, misija ir jos įgyvendinimas Lietuvoje. Kiek leidžia nagrinėti šaltiniai

[177] Truska L. Parlamentarizmo I Lietuvos Respublikoje (1918–1940 m.) bruožai. Vilnius: Seimo leidykla „Valstybės žinios“, Parlamento studijos II, 2004, p. 84.

[178] Ibid., p. 85.

(teisės aktai, kiti dokumentai ir publikacijos), chronologiškai apžvelgiami šaulio priesaikos, kaip atskiro juridinio instituto, atsiradimas Lietuvos rašytinėje teisėje, tarpukario ir dabartinės Lietuvos Respublikos epochų laikotarpiams priskirtinų šaulių priesaikų (iškilmingų pasižadėjimų) tekstai, šaulių priesaikas įtvirtinę teisės aktai. Dualistinis šaulio iškilmingo pasižadėjimo ir šaulio priesaikos tapatumas įrodomas per šių neatskiriamai susijusių teisinių institutų siekiamų vertybių tapatybę ir tų vertybių apsaugos užtikrinimo funkciją. Todėl šioje ir kitose disertacijos dalyse pavadinime įvardijama tik šaulio priesaika, kaip pirminis institutas, iš kurio buvo išvestas ir šaulio pasižadėjimo institutas.

Tyrime nustatomos vertybės, kurių laikytis buvo įsipareigojama duodant šaulio priesaiką ar iškilmingą pasižadėjimą. Vertybinė LŠS orientacija siejama su socialiniais procesais valstybėje ir jų raida, todėl toliau bus nagrinėjama LŠS ir jos narių elgsena įgyvendinant šaulių priesaikoje įtvirtintą organizacijos misiją.

Darbe išryškinamos šaulio priesaikos veiksmingumo užtikrinimo teisinės prielaidos, šaulio priesaikos ir šaulio iškilmingo pasižadėjimo santykis ir šio santykio atspindžiai priesaikos teisinio instituto raidai Lietuvoje bei šaulių įtaka valstybės kūrimo, laisvės ir nepriklausomybės kovoms, atstovavimo įstatymų leidybos institucijose ir teisinių santykių formavimo srityse.

Visuomeninių santykių, susijusių su Lietuvos šaulių sąjunga (LŠS), teisinis reglamentavimas pastaruosius keturiolika metų iškėlė juos į reikšmingų teisinių santykių kategoriją valstybėje[179]. Tas pat pasakytina ir apie šių santykių reikšmę tarpukario Lietuvos (1919–1940 m.) visuomeniniam gyvenimui. LŠS įsikūrė 1919 m., o aneksavus Lietuvą 1940 m. buvo likviduota. 1954 metais LŠS atsikūrė JAV (tremtyje), o 1989 metais – jau ir Lietuvoje, gyvuoja jau dvidešimt antrus metus. Šiam tyrimui sukauptas LŠS dokumentų fondas leidžia išsamiai išnagrinėti šaulių priesaikos paskirtį ir jos sąsajas su LŠS misija.

Kaip jau minėta, Lietuvos Respublikos Konstitucijos preambulėje nustatytas teisinės sistemos tęstinumas – lietuvių tauta Lietuvos valstybės teisinius pamatus grindė Lietuvos Statutais ir Lietuvos Respublikos konstitucijomis.[180]

Šiuo atveju tirsime Lietuvos kario archetipą įkūnijantį sąmoningo pasiryžėlio – stichiško (ne profesionalaus) apsisprendimo kovoti už Lietuvos valstybingumą dalyvio – šaulio pareiginės priesaikos tarnauti Tėvynei (jos laisvei ir nepriklausomybei) institutą. „Šaulys yra tautos karys“, –sakė LŠS įkūrėjas ir ideologas V. Pūtvis-Putvinskis; „šaulio misija – nuolat budėti Tėvynės aukuro sargyboje“. Jis „kūrė Šaulių sąjungą, kad ji būtų tikra Lietuvos kariuomenė, jos laisvės ir nepriklausomybės garantas, visų tautos ir valstybės vertybių puoselėtoja ir stiprintoja“.[181]

Iš šiuo metu žinomų teisės aktų galime spręsti, kad šaulių priesaika (iškilmingas pasižadėjimas) kaip ir pati LŠS užėmė ir užima svarbią vietą atskirais Lietuvos gyvavimo laikotarpiais – 1919–1940 ir 1989–2011 metais. Sovietinės okupacijos

[179] LŠS iki šiol yra vienintelė asociacija, kurios veikla reglamentuojama aukščiausią teisinę galią turinčiu aktu – įstatymu.

[180] Lietuvos Respublikos Konstitucija. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2008, p. 11.

[181] Simanaitis E. Privalome išlikti stiprūs. Kaunas: Lietuvos šaulių sąjunga, 2004, p. 108.

laikotarpiu (1940–1941 m. ir 1944–1990 m.) LŠS, nors ir eliminuota iš viešojo gyvenimo, sudarė 1941 m. birželio 23 d. sukilėlių, o vėliau ir laisvės kovų branduolį, taip demonstruodama šaulių priesaikoje įtvirtintų vertybių gyvybingumą ir veiksmingumą. Lietuvos partizanai, kurių vadovybė pagal šiuo metu galiojančius teisės aktus buvo įteisinta Lietuvos valdžia[182], ir toliau taikė priesaikos institutą, tačiau tai buvo ne šaulių, o Lietuvos partizanų (laisvės kovotojų) priesaika. Beje, partizanų priesaikos formulė yra labai panaši į 1936 metais LŠS statute nustatytą šaulio priesaiką, tik su kai kuriais nedideliais pakeitimais. Tai nepaneigiamai įrodo šaulių dalyvavimą Lietuvos laisvės kovose 1944–1953 metais. Šaulių priesaikos institutą iki šiol taiko 1954 m. Jungtinėse Amerikos Valstijose (JAV) susikūrusi Lietuvos šaulių sąjunga tremtyje (dabar – išeivijoje), kuri ir šiuo metu vienija JAV, Kanadoje, Australijoje ir kitose valstybėse gyvenančius šaulius. Tautinio atgimimo laikotarpiu, 1988–1990 m., pastebimas ir šios rūšies priesaikos instituto atgimimas. Viena iš pirmųjų organizacijų, atsikūrusi 1989 m., buvo Lietuvos šaulių sąjunga ir jos atsikūrimas buvo susijęs su šaulio priesaikos davimu. Ją davę asmenys paskelbdavo apie LŠS atsikūrimą vienoje ar kitoje Lietuvos vietovėje.

Socialinė būtinybė atsirasti ir plėstis Lietuvos šaulių sąjungai ir šaulių priesaikai

Įsikuriant LŠS, svarbų vaidmenį suvaidino Spaudos biuro prie Ministerių kabineto 1919 m. birželio 27 d. sušauktas trečiasis didesnis susirinkimas, įsteigęs ginkluotą visuomeninę draugiją, pavadintą šaulių vardu. Taip susikūrė LŠS ir jos oficiali susikūrimo diena laikoma 1919 m. birželio 27 diena.

Grėsmės Lietuvos nepriklausomybei 1919–1920 m. sukūrė būtinybę patriotiškai ir aktyviai veikti pasiryžusiai visuomenės daliai, burtis į kariškai organizuojamą visuomenės organizaciją – Šaulių sąjungą.

Krašto apsaugos ministerija 1919 m. rugsėjo 15 d. patvirtino Šaulių sąjungos įstatus, priimtus visuotinio LŠS Kauno skyriaus susirinkime 1919 m. rugsėjo 5 d., ir taip sukarino šią sportinę-pilietinę organizaciją.[183] 1919 m. gruodį Sąjungoje buvo jau 805 nariai – 16 skyrių (39 būriai).

Minėtuose įstatuose randame šaulių priesaikos instituto užuomazgų, nes pagal 1919 m. įstatų 19 straipsnį *šauliais galėjo būti visi įvairaus amžiaus Lietuvos piliečiai, dori žmonės, nepadarę nusikaltimų pagal baudžiamuosius įstatymus* (išskirta disertanto). Šių įstatų 20 straipsnis nurodo, kad naują narį priima LŠS skyriaus valdyba jį rekomendavus dviem šauliams *pagal įžadą*.

Kaip matome iš šio įžado teksto (žr. 2 priedą), atitinkančio to meto politinę ir visuomeninę Lietuvos padėtį, įžadą davę šauliai pirmiausia turėjo užtikrinti Lietuvos nepriklausomybę. Tai jie suprato kaip kovą su nepriklausomybės priešininkais, kol Lietuvoje bus bent vienas priešininkas. Pažymėtina, kad įžade nėra išreiškiama ištikimybė suverenui (Tautai, monarchui ar Lietuvos Respublikai), iš to galima spėti, kad tuometinis LŠS vadas, iš bajorų luomo kilęs V. Pūtvis-Putvinskis, vengė tai atspindėti įžado tekste. Tai buvo aktualu ir Krašto apsaugos ministerijai, patvir-

[182] Lietuvos Respublikos Pasipriešinimo 1940–1990 metų okupacijoms dalyvių teisinio statuso įstatymas. *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 12-230.

[183] Pagrindiniai Lietuvos šaulių sąjungos įstatai. Kaunas: Lietuvos valstybės spaustuvė, 1919.

tinusiai įstatus, nes tuo laikotarpiu dar buvo įmanomi įvairūs Lietuvos politinės sandaros variantai. Dar buvo neišrinktas Steigiamasis Seimas, kuris pagal Lietuvos Valstybės Tarybos sprendimą ir turėjo nustatyti Lietuvos politinės santvarkos formą. Šis Seimas buvo išrinktas tik 1920 m. balandžio 15 d. Svarbi ir antro šaulio įžado sakinio dalis „*Aš prižadu susirišti su kitais šauliais broliškais ryšiais <...>*“, tapusi ir dabar vartojamo kreipinio „broliai ir sesės šauliai“ pirmtake.

Pats įžadas galėtų būti vertinamas kaip šaulių priesaikos kilmės šaltinis ir netgi priesaikos atitikmuo. Vienas iš V. Pūtvio-Putvinskio kuriamos šaulių ideologijos principų – „Šaulys turi būti visų pirma absoliučiai teisus ir doras. *Jo žodis turi atstoti kitų priesaiką*.“[184] Šaulio duotas žodis, o šiuo atveju – įžadas (pažadas) reiškė, kad jis savo svarba prilyginamas kitų asmenų (pvz., karių ar pareigūnų) priesaikai.

Lietuvos šaulių sąjunga didėjo, plėtėsi, jos veikla valstybės nepriklausomybės gynimo ir visuomenės saugumo užtikrinimo srityje tapo vis reikšmingesnė. Pats LŠS susikūrimas, matyt, buvo susijęs ir su to, kad šalyje jau nuo 1919 m. gegužės vidurio prasidėjo savanorių mobilizacija kovoms su bermontininkais, Kaune ir kituose Lietuvos miestuose paaštrėjo vadinamojo „fronto užnugario“ saugumo problema. Šią mintį patvirtina tai, kad lenkai bandė išnaudoti situaciją organizuodami valstybės perversmą, o ką tik susikūrusi LŠS 1919 m. rugpjūčio–rugsėjo mėn. jau dalyvavo likviduojant POW sąmokslą Kaune, vėliau – išvarant bermontininkus iš Lietuvos 1919m. spalio – gruodžio mėn.

Išaugo ir šios visuomeninės-sukarintos organizacijos vaidmuo visuomenėje. Tai liudija faktas, kad tarp Steigiamojo Seimo narių buvo net 19 šaulių. Netrukus po LŠS įsikūrimo, 1920 m. balandžio 14–15 d. Lietuvoje buvo surengti pirmieji demokratiniai rinkimai į Steigiamąjį Seimą. Iš 112 Seimo narių (per 1920–1922 m., kol veikė šis Seimas, dalis jo narių pasikeitė, iš viso jų buvo 150) 19 buvo šauliai.[185] Tai, matyt, irgi turėjo reikšmės, kad iš 268 įstatymų, kuriuos priėmė Steigiamasis Seimas, vienas buvo skirtas LŠS, o pagal eiliškumą tai buvo 114 įstatymas.[186]

Pateikiama lentelė akivaizdžiai iliustruoja šaulių socialinį aktyvumą ir žymų įsitraukimą į politinį-visuomeninį gyvenimą, palikusį nemenką indėlį tarpukario Lietuvos parlamentarizmo tradicijoje.

[184] Pūtvis-Putvinskis V. Gyvenimas ir parinktieji raštai. Čikaga: LŠS tremtyje leidinys, 1973.

[185] Didysis Lietuvos parlamentarų biografinis žodynas. II tomas. Sudarytojai: A. Ragauskas, M. Tamošaitis. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2006.

[186] Didysis Lietuvos parlamentarų biografinis žodynas. III tomas. Sudarytojai: A. Ragauskas, M. Tamošaitis. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2007.

Šaulių dalyvavimas įstatymų leidybos institucijose 1920-1940 m.:

Institucija, jos veiklos laikotarpis	Seimo narių skaičius	Institucijos narių, priklausančių LŠS, skaičius	Proc.	Priimti teisės aktai skirti, LŠS	Pastabos
Steigiamasis Seimas (1920–1922)	112	19	17	1921 m. įstatymas	
I Seimas (1922–1923)	90	16	17,7		
II Seimas (1923–1926)	79	16	20,2	1924 m. įstatymas	
III Seimas (1926–1927)	92	16	17,4		
Respublikos Prezidentas A. Smetona (1927–1940)	1	1	100	1935 m. įstatymas	Dalyvavo LŠS veikloje
IV Seimas (1936–1940)	49	16	32,7		

2. Šaulio ir kario priesaikų integracija

2.1. Šaulio priesaika kaip vidinis asmens pasiryžimas ginti Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę

Lietuvos nepriklausomybės kovos su bolševikais ir bermontininkais, Lietuvos ir Lenkijos karas dėl Seinų, Alytaus, Druskininkų, Varėnos, Perlojos, Merkinės, Vilniaus ir Vilniaus krašto, prasidėjęs 1919 m., davė naują impulsą įgyvendinti LŠS misiją ir LŠS nario įžade nurodytas vertybes – „*ginti*, ligi būsiu gyvas, *Tėvynės Lietuvos nepriklausomybę*, naikinti priešininkus visomis karo priemonėmis ir *nesiliauti kovojus, kol bent vienas priešininkas bus Lietuvos žemėje*“. Šio disertacinio tyrimo metu aptikti 1920 m. šaulių fronto štabo Alytaus skyriaus šaulio priesaikos ir būrio vado pasižadėjimo tekstai, kurie neatsispindėjo oficialiuose teisės aktuose (LŠS įstatuose), bet galėjo būti patvirtinti LŠS Centro valdybos (LŠS vado įsakymu) arba LŠS fronto štabo ar net lauko štabų vadų įsakymais. Nors ši priesaika atsirado dėl konkrečių istorinių aplinkybių – kovų su lenkais, bet jos formulėje įtvirtintos bendro pobūdžio vertybės, būdingos nepriklausomybės kovų meto priesaikoms:

„Aš /Vardas Pavardė/ *prisiekiu visados būti geru šauliu, klausyti savo vadų ir niekados neatsisakyti nuo gynimo savo tėvynės Lietuvos*. Dieve man padėk.“[187] Tuo pat metu ir tame pačiame fronte, trečiajame štabe, buvo duodamas toks pasižadėjimas:

[187] Lietuvos šaulių sąjungos istorija. Sudarytojas A. Liekis. Vilnius: Lietuvos šaulių sąjungos centro valdyba, 1992, p. 42.

„Mes, Pranė Šimkūnytė, Ona Jauniškytė ir Marė Čipkutė, *tvirta valia ir visa siela prižadame ginti, ligi būsim gyvos, Tėvynės Lietuvos nepriklausomybę*, susirišti su kitais šauliais broliškais ryšiais, laikyti visus Sąjungos įstatus, instrukcijas ir be prieštaravimo klausyti savo vado ir valdybos įsakymų.“[188] Kaip matome iš pačios pirmosios šaulių priesaikos ir kartu šaulių pasižadėjimo, juose kalbama apie pagrindinį to meto LŠS uždavinį – Lietuvos nepriklausomybės gynimą. Tai be abejo buvo tuometės LŠS pagrindinė funkcija ir net misija.

Pažymėtina, kad pirmosios šaulių priesaikos (pasižadėjimai) skirtos įtvirtinti tiek lokalinius pačios organizacijos vidaus struktūros ir drausmės tikslus, tiek strateginį tikslą – Lietuvos nepriklausomybę.

Šią garbingą misiją įgyvendino jau tūkstančiai organizacijos narių: 1920 m. vėlyvą rudenį Simno–Varėnos ruože buvo 1,5 tūkst., o IV štabo žinioje – 1 tūkst. vyrų.[189] Kaip matome iš pasižadėjimą davusių merginų vardų ir pavardžių, dėl Lietuvos laisvės kovojo ne vien vyrai. Neatsakytas tik klausimas, kodėl jau tada buvo pradėta kartu taikyti priesaikos ir pasižadėjimo institutus, nors akivaizdu, kad jie duodami siekiant to paties tikslo. Tai galėjo būti susiję su tuo, kad pasižadant nebuvo kreipiamasi į Dievą pagalbos, o tai, disertanto manymu, yra būtinas priesaikos atributas, arba dėl to, kad priesaiką ir pasižadėjimą duodavo skirtingų lyčių atstovai. Dar vienas įdomus aspektas, kad pasižadama buvo ir grupėmis, tą akivaizdžiai iliustruoja pasižadėjimo tekstą pradedantis įvardis „Mes“. Šaulio iškilmingas pasižadėjimas buvo panašus į šaulio priesaiką dėl šiais institutais siekiamų ir ginamų vertybių – Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės. Kartu šie institutai buvo organizacijos narius vienijantis ir drausminantis elementas. Pasiryžimas (tvirta valia ir visa siela) paaukoti net gyvybę kovojant dėl tų vertybių, yra ypač svarbus aspektas, rodantis tų laikų visuomenės tautinį sąmoningumą ir pasiryžimą ginti savo šalį ir savo teisėtai išrinktą valdžią.

Pasižadėjimas, kaip teisiškai įpareigojantis institutas, nepriklausomybės karo laikotarpiu buvo taikomas gana plačiai. Pasižadėjimas buvo susijęs su tam tikrų karinių užduočių vykdymu, taip pat pasižadėjimu nenaudoti karinės amunicijos kitiems nei valstybės gynimas tikslams ir ataskaitos už jos naudojimą pateikimu:

„Aš, žemiau pasirašęs.... būrio vadas, priėmiau iš LŠ [Lietuvos šaulių] štabo savo žinion ir atsakomybėn ..... šautuvų, ... šovinių, ... rankinių granatų ir kartu *pasižadu*:

1) kad *ginklai nebus vartojami asmeniniams reikalams*; 2) kad *nebus pavartoti prieš valdžią*; 3) kad *nebus pavartoti paremti bent kokios partijos politiką*; 4) kad *būrys apsiims kovoti su priešu iš vidaus ir iš lauko*; 5) kad *ginklai pareikalavus bus gražinti tie patys* NN [pagal nr.]; 6) kad jie bus tvarkoje užlaikomi; 7) pristatyti smulkias žinias, kam išduotas ginklas; 8) pristatyti smulkią apskaitą suvartotų šovinių.“[190]

---

[188] Ibid.

[189] Ibid.

[190] Lietuvos šaulių sąjunga valstybės ir visuomenės tarnyboje 1919–2004. Sudarytojai: V. Kavaliauskas, J. Širvinskas, S. Jegelevičius. Kaunas: Lietuvos šaulių sąjunga, 2005, p. 38.

Pasižadama buvo ir bendradarbiauti (tarp kariuomenės ir šaulių) vykdant bendrą valstybės gynimo darbą:

„Aš, [žiemryčių] baro viršininkas, pasižadu *aprūpinti šaulius maistu kareivio porcija ir kiek išgalėdamas nesiųsiu nemokančių vartoti ginklo į pirmąją baro liniją*."

„Aš, šaulių viršininkas, pasižadu duoti esančius mano žinioje šaulius baro gynimo reikalams, *kad bendrai su kariuomene gintume Lietuvos nepriklausomybę*."[191]

Paskutiniai šaulių viršininko pasižadėjimo žodžiai atspindi tuometės LŠS esmę – bendra su kariuomene Lietuvos nepriklausomybės gynyba.

Kovų už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę laikotarpis ir buvo ta socialinė terpė, kurioje atsirado tokie dariniai kaip Lietuvos kariuomenė (savanorių pagrindu) ir sukarinta organizacija Lietuvos šaulių sąjunga. Jos atitiko to meto atsikūrusios Lietuvos visuomenės poreikį užtikrinti ginkluotą gynybą nuo išorės ir vidaus priešų, sukurti ir palaikyti saugumo jausmą. Būtent LŠS kartu su Lietuvos kariuomene ir policija aktyviai veikė šioje srityje. Tos pačios socialinės prielaidos, tarp tuometinės inteligentijos sugeneravusios ir įgyvendinusios idėją įkurti LŠS, sukūrė ir šaulio priesaikos institutą, kuris, kaip ir visa organizacija, buvo skirtas priesaikoje nurodytų vertybių apsaugai.

Lietuvos kariai prisiekdavo jau nuo 1919 m. gegužės 11 d.; pirmieji savanoriai, Kauno Rotušės aikštėje davę priesaiką, išskubėjo į frontą. Atkreiptinas dėmesys, kad kario ir šaulio priesaikos labai skyrėsi jose įrašytomis vertybėmis, kurių laikytis būdavo įsipareigojama. Lakoniškoje šaulio priesaikoje išskirtos tik tris tikslus atspindinčios vertybės (drausmė, vidinė organicazija, Lietuvos nepriklausomybė), o iškilminga (net patosine) kario priesaika siekiama „teisingai tarnauti", „ištikimybės konstitucijai", „drausmingumo", „paslapčių saugojimo", „besąlyginio Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės gynimo", „ginti mūsų žmones ir žemes", „griežto elgesio su priešu", „informuoti vadovybę apie priešą".[192]

Apie šaulių ištikimybę priesaikoje nurodytoms vertybėms byloja visa Lietuvos nepriklausomybės kovų istorija, kuri vaizdžiai atspindėta vieno iš Lenkijos karininkų mjr. S.Aleksandravičiaus pranešime „Turėjome nuostolių nuo jų partizanų „šaulių". Sekė mus iš uždangos, iš miškų pakraščių ar iš už pelkių mus apgaudinėjo. Paimti į nelaisvę su ginklu rankose ir nuteisti sušaudyti – neleisdavo sau užrišti akių. *Mirdavo drąsiai ir su orumu, atiduodami gyvybes atskirumo ir nepriklausomybės idėjai*."[193]

Atsižvelgiant į visuomeninių santykių, susijusių su LŠS veikla, valstybėje svarbą, 1921 m. liepos 7 d. Steigiamajame Seime priimtas Lietuvos šaulių sąjungos įstatymas (paskelbtas „Vyriausybės žiniose" 1921 m. rugpjūčio 11 d.). Jo 6 straipsnyje nurodyta, kad jis galioja šauliams, tarp jų ir tiems, kurie buvo įstoję į LŠS

[191] Lietuvos šaulių sąjungos istorija. Sudarytojas A. Liekis. Vilnius: Lietuvos šaulių sąjungos centro valdyba, 1992, p. 43.

[192] Krašto apsauga. Vilnius: Krašto apsaugos ministerijos informacinis leidinys. 2008, Nr. 20 (149), p. 5.

[193] Lietuvos šaulių sąjunga valstybės ir visuomenės tarnyboje 1919–2004. Sudarytojai: *V. Kavaliauskas, J. Širvinskas, S. Jegelevičius*. Kaunas: Lietuvos šaulių sąjunga, 2005, p. 44.

pagal minėtus 1919 m. rugsėjo 15 d. įstatus. Pagal LŠS įstatymo 6 straipsnio nuostatas „Šauliai, eidami Valstybės gynimo darbą, naudojasi *visomis karių teisėmis bei privilegijomis*, nukentėję ar žuvę fronte, ar teikdami pagalbą valdžios ar savivaldybių organams, naudojasi pašalpomis ir pensijomis kaip kariai“, bet svarbesnės yra įstatymo 2 straipsnio nuostatos, teigiančios, kad šauliais „gali būti *visi Lietuvos piliečiai ir pilietės, kurie stovi ant pamato nepriklausomos demokratinės Lietuvos Respublikos*, kurie nebuvo baudžiami už kriminalinius bei tėvynės išdavimo ar kokius kitus nusikaltimus ir nusižengimus, atimančius visas arba kai kurias piliečių teises“.[194] Ši nuostata duoda aiškią nuorodą į Steigiamojo Seimo 1920 m. gegužės 15 d. visais balsais priimtą ir paskelbtą Lietuvos Nepriklausomybės deklaraciją ir pagal ją nustatytą valstybės valdymo formą ir režimą – „nepriklausomą Lietuvos valstybę kaip demokratinę respubliką“[195], kartu siejant tai, kad šauliais gali būti tik tie *piliečiai ir pilietės*, kurie remia nepriklausomos demokratinės Lietuvos Respublikos idėją ir pasirengę už ją kovoti. Tą galima atsekti iš įstatyme suformuluoto LŠS tikslo – „stiprinti ir didinti valstybės gynimo pajėgas“[196].

Netrukus po šio įstatymo įsigaliojimo, 1921 m. rugpjūčio 23 d., Lietuvos Vyriausybė partvirtino Šaulių sąjungos Karinės organizacijos dėsnius[197], jie paskelbti „Vyriausybės žiniose“ 1921 m. rugsėjo 28 dieną. LŠS įstatyme ir minėtuose dėsniuose nieko nekalbama apie šaulių priesaiką ar pasižadėjimą, todėl kartu buvo duodamas 1919 metais LŠS įstatuose nustatytas įžadas ir 1920 metais LŠS Centro valdybos sudaryto Centro štabo nustatyta priesaika, kurią duodavo į frontą siunčiami šauliai.[198]

Šaulių kovas už Lietuvos nepriklausomybę ir laisvę bei žemių vientisumą vainikavo Klaipėdos išvadavimo 1923 m. pradžioje operacija. Visą nepriklausomybės kovų laikotarpį LŠS buvo aktyvi svarbiausių įvykių dalyvė, tai lėmė jos statuso teisinį įtvirtinimą svarbiausius visuomeninius santykius reguliuojančiame teisės akte – įstatyme.

Pirmas šaulių priesaikos ir iškilmingo pasižadėjimo įstatymo lygmeniu reglamentavimas nustatytas 1924 m. liepos 18 d. Lietuvos šaulių sąjungos įstatyme. Jo 6 straipsnis nurodo: „Lietuvos Šaulių Sąjungos nariai vadinasi šauliai. Stodami į Sąjungą, *šauliai priima priesaiką arba daro iškilmingą pasižadėjimą klusnumo ir ištikimybės Lietuvos Respublikai ir jos Konstitucijai* (išskirta disertanto). Įstojimo į Šaulių Sąjungą tvarką nustato statutas.“[199] Kaip matyti iš šio teksto, šauliai prisiekia arba pasižada būti klusnūs ir ištikimi jau ne vien Lietuvos Respublikai, bet ir jos Konstitucijai. Tai labai svarbus akcentas, nes, Steigiamajam Seimui 1922 m. rugpjūčio 1 d. priėmus nuolatinę Lietuvos Valstybės Konstituciją, skelbiančią, kad

[194] Lietuvos šaulių sąjungos įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1921, Nr. 70-624.

[195] Steigiamojo Seimo 1920 m. gegužės 15 d. Lietuvos Nepriklausomybės deklaracija. <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=1666&p_d=2817&p_k=1> [interaktyvus, žiūrėta 2011-02-02].

[196] Lietuvos šaulių sąjungos įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1921, Nr. 70-624.

[197] Šaulių sąjungos Karinės organizacijos dėsniai. *Vyriausybės žinios*, 1921, Nr. 71-637.

[198] Lietuvos šaulių sąjungos istorija. Sudarytojas A. Liekis. Vilnius: Lietuvos šaulių sąjungos centro valdyba, 1992, p. 42.

[199] Lietuvos šaulių sąjungos įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1924, Nr. 166-1154

Lietuva yra nepriklausoma demokratinė respublika, kurioje suvereni valstybės valdžia priklauso Tautai[200], šauliai savo priesaika arba iškilmingu pasižadėjimu susisieja ištikimybės saitais su šia Konstitucija, o kartu ir su joje įtvirtinta valstybės valdymo forma ir režimu. Atkreiptinas dėmesys, kad iki 1922 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijos galiojo Steigiamojo Seimo 1920 m. priimta Laikinoji Lietuvos Valstybės Konstitucija, su kuria šaulių nesiejo nei įžadas, nei jos veiklą reglamentuojantys teisės aktai. Tačiau šauliai, matyt, reaguodami į 1922 m. Lietuvos Valstybės Konstitucijoje įtvirtintą valstybės demokratinį pobūdį, nuo 1922 m., prieš užimdami šaulių būrio vado pareigas, duodavo pasižadėjimą: „*dėti visas pastangas, kad man pavestas būrys būtų ištikimas demokratiniam mūsų valstybės sutvarkymui* ir, jei būtų reikalas, *ginti Seimo pastatytą valdžią nuo pasikėsinimo iš šalies ar vidaus*“, taip pat „pildyti be prieštaravimo visus skyriaus vado ir Centro valdybos įsakymus“[201] (išskirta disertanto), o tai suponuoja labai aiškią vertybių subordinaciją. Pirmiausia – ištikimybė demokratinei valstybės santvarkai, paskiau – ginti Seimo, kaip Tautos atstovybės, suformuotą valdžią, paskiausiai – vykdyti savo tiesioginių vadų ir kolektyvinio organizacijos valdymo organo įsakymus.

Vadovaujantis pirmojo LŠS įstatymo nuostatomis, 1925 m. rugpjūčio 21 d. LŠS vado įsakymu Nr. 29 buvo patvirtintas Laikinasis Lietuvos šaulių sąjungos vidaus tvarkos statutas[202], o jame ir šaulių iškilmingo pasižadėjimo tekstas bei kitos su šiuo teisiniu institutu susijusios nuostatos. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šis LŠS statutas buvo laikinasis, nes priimtas LŠS Centro valdybos pirmininko M. Šalčiaus, atsižvelgiant į LŠS įstatymo 1 straipsnį ir krašto apsaugos ministro 1925 m. rugpjūčio 19 d. rezoliuciją, o pagal 1924 metų LŠS įstatymo 1 straipsnį patvirtinti organizacijos vidaus tvarką nustatantį statutą turėjo Ministerių kabinetas (Vyriausybė). Gal todėl Laikinojo LŠS statuto 6 straipsnyje buvo įtrauktas tik iškilmingo pasižadėjimo institutas.[203] Šiame statute neatsirado vietos šaulio priesaikai, nors LŠS įstatymo 6 straipsnyje parašyta: „šauliai *priima priesaiką arba daro iškilmingą pasižadėjimą* klusnumo ir ištikimybės Lietuvos Respublikai ir jos Konstitucijai“ (išskirta disertanto). Gal ši įstatymo nuostata buvo suprasta taip, kad užtenka vieno iš dviejų išvardytų institutų, nes pats įstatyme pavartotas jungtukas „arba“ rodo jų netapatumą, bet kartu ir vieno iš jų pakankamumą tapti LŠS nariu. Tikėtina, kad dauguma šaulių, dalyvavusių nepriklausomybės kovose, buvo davę jau anksčiau aprašytą šaulio priesaiką, o atskirais atvejais ir kario priesaiką; tai, matyt, suformavo nuomonę dėl galimo priesaikų dubliavimosi. Antra vertus, šaulio iškilmingas pasižadėjimas pasižymėjo sinonimiškumu priesaika siekiamų vertybių apsaugos prasme. Atkreiptinas dėmesys, kad iškilmingame pasižadėjime atsispindėjo tai, jog nepriklausomybės kovos jau tapo praeitimi, todėl pasižadama „*atsidė-*

[200] Valančius K. L. Lietuvos valstybės konstitucijos. Vilnius: UAB „Ekonomikos mokymo centras“, 2001, p. 25.

[201] Lietuvos šaulių sąjungos istorija. Sudarytojas A. Liekis. Vilnius: Lietuvos šaulių sąjungos centro valdyba, 1992, p. 178.

[202] Laikinasis Lietuvos šaulių sąjungos vidaus tvarkos statutas. Kaunas: K. Narkevičiaus ir V. Atkočiūno spaustuvė, 1925.

[203] Laikinasis Lietuvos šaulių sąjungos vidaus tvarkos statutas. Kaunas: K. Narkevičiaus ir V. Atkočiūno spaustuvė, 1925, p. 5.

jus ruoštis tėvynės Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės gynimui“, o „stojęs [ją] ginti“ pasižada tai daryti „negailėdamas nei sveikatos nei gyvybės“. Nežinia, ar paties tuomečio LŠS vado M. Šalčiaus asmenybė, ar jo nuostatos dėl LŠS misijos, o gal jo santykiai su tuomete kariuomenės vadovybe iškilmingo pasižadėjimo tekste atsispindėjo jau naujais atspalviais: „sąžiningai atlikdamas visas man uždedamas pareigas, *saugosiu Demokratinės Lietuvos Respublikos Konstituciją*, šventai laikysiu visas patikėtas man paslaptis, niekuomet su Lietuvos priešais nesidėsiu, jokių žinių jiems nei raštu, nei žodžiu neteiksiu ir visa, ką tik apie juos sužinosiu, tuojau savo viršininkams pranešiu, *saugosiu šalies gerovę ir visame kame elgsiuos, kaip doram, klusniam ir narsiam šauliui ir piliečiui elgtis pridera*“. Daugelis šių nuostatų pasižymėjo tokiu universalumu, kad net pasiekė mūsų laikus ir atsispindi dabarties priesaikose: sąžiningas pareigų atlikimas, demokratinės konstitucijos apsauga, paslapčių apsauga, nebendradarbiavimas su priešu, šalies gerovės apsauga, doras, klusnus ir narsus elgesys, priderantis ir šauliui, ir piliečiui. Būtent įsisąmonintas piliečio, o kartu ir šaulio pareigų vykdymas ir būtų būtina sąlyga, vedanti į šalies gerovę.

Pakeitus LŠS įstatymą ir statutą, keitėsi ir visa organizacija, nors buvo išlaikytas jos visuomeniškas statusas ir apsiginklavimas. Išnykus ginkluoto valstybės gynimo prioritetui, 1926 metais LŠS Cento valdyba nustatė organizacijai šią kryptį: „Tuo tarpu, kai įvairios mūsų partijos ir organizacijos kuria politinę ir ekonominę valstybės buitį, Šaulių sąjungai tenka ypatingai rūpintis auklėti bendrus tautos ir valstybės idealus, jungiant savo eilėse visų valstybiškų partijų žmones.“[204]

1924 m. LŠS įstatymo redakcija išsilaikė iki pat 1935 m. liepos 15 d., kai buvo pakeistas visas LŠS įstatymas[205], pagal kurio 19 straipsnį „Stodamas į Sąjungą, kiekvienas asmuo prisiekia arba iškilmingai pasižada būti klusniu ir ištikimu Lietuvos Respublikai. Priesaikos ir pasižadėjimo tekstus nustato Šaulių Sąjungos statutas.“

Per Laikinojo LŠS statuto galiojimo laikotarpį 1925–1935 m. Lietuvoje įvyko keletas visuomeninių- politinių įvykių ir net sukrėtimų (1927 m. perversmas, po kurio A. Smetona atėjo į valdžią). Pirmoji „smetoninė“ (1928 m.) Konstitucija Lietuvą dar deklaravo kaip Demokratinę Respubliką[206], o 1938 m. Konstitucijos 3 straipsnis jau skelbė, kad „Lietuvos valstybė yra Respublika.“[207] Žodžio „demokratinė“ pašalinimas iš Konstitucijos reiškė formalų demokratinės santvarkos atsisakymą. Nieko nuostabaus, kad iš šaulių priesaikos ir iškilmingo pasižadėjimo „demokratija“ buvo išnykusi jau anksčiau – 1936 m. pakeitus LŠS statute esančius šaulių priesaikos ir iškilmingo pasižadėjimo tekstus.

[204] Lietuvos šaulių sąjunga valstybės ir visuomenės tarnyboje 1919–2004. Sudarytojai: V. Kavaliauskas, J. Širvinskas, S. Jegelevičius. Kaunas: Lietuvos šaulių sąjunga, 2005, p. 125.

[205] Šaulių sąjungos įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1935, Nr. 490-3423.

[206] Valančius K. L. Lietuvos valstybės konstitucijos. Vilnius: UAB „Ekonomikos mokymo centras“, 2001, p. 34.

[207] Ibid., p. 42.

Lietuvos Respublikos Prezidentas A. Smetona 1936 m. balandžio 23 d. patvirtino LŠS statutą. Šio statuto 237 punktas nustato šaulio priesaikos ir iškilmingo pasižadėjimo tekstus[208] (žr. 2 priedą).

Priesaikos ir iškilmingo pasižadėjimo formulėse nebeliko pasirengimo saugoti „Demokratinės Lietuvos Respublikos Konstituciją“ motyvo, bet kitos formulės sudėtinės dalys liko iš esmės nepakitusios.

2.2. Šaulio priesaikos vykdymas po 1940 m.

Tai, kad 1940 m. Sovietų Rusijai aneksavus Lietuvą LŠS buvo panaikinta[209] ir įrašyta į NKVD „juodąjį sąrašą“, rodė, jog šaulius sovietai laikė itin pavojingais „nacionalistiniais elementais“, kartu pasmerkdami juos ir jų šeimos narius represijoms. Absoliuti dauguma šaulių liko ištikimi priesaikai ir 1940–1941 m. išėjo į antisovietinio pasipriešinimo pogrindį. Partizanais save vadinusių šaulių būriai – viena svarbiausių 1941 m. birželio 22–23 d. prasidėjusio sukilimo prieš sovietinius okupantus jėgų. Birželio 24 d. buvo paskelbta šaulių mobilizacija: šauliai, kurie dar nebuvo išėję į sukilimą, privalėjo nedelsdami atvykti į savo būrių vadavietes, buvusias iki 1940 m. birželio 15 d. Kai kurie tyrėjai nurodo, kad sukilime dalyvavo per 100 tūkstančių Lietuvos partizanų ir šaulių[210], kitų istorikų duomenimis, jų galėjo būti 20 tūkstančių.[211] Per sukilimą žuvo apie 4000 sukilėlių ir kitų žmonių.[212] Juos pakeitę nacistinės Vokietijos okupantai šaulių taip pat netoleravo. 1944–1945 m. prasidėjusi Sovietų Sąjungos reokupacija užtruko iki 1990 m.

Nuo 1944 m. šauliai dalyvavo partizaniniame kare, čia jie jau davė partizano (laisvės kovotojo) priesaiką, o nuo 1949 m. vasario 16 d. įvykusio partizaninio judėjimo vadų susirinkimo – ir partizano iškilmingą pasižadėjimą (netikintieji). Organizuotas pasipriešinimas okupantams tęsėsi iki 1953 m., o nuo 1954 m. Lietuvos šauliai tremtyje (JAV, Kanadoje, Australijoje ir t. t.) ir toliau taikė priesaikos institutą. Šaulio priesaika šiame tyrime išanalizuota kaip modelis pareiginės (karinės) priesaikos, kurios vykdymas nenutrūko nuo jos atsiradimo 1919 m. iki šių dienų.

2.3. Lietuvos šaulių sąjungos ir jos priesaikos instituto atkūrimas, jo naujoji paskirtis ir teisinė reglamentacija

Atkuriant LŠS, 1989 m. rugpjūčio 22 d. patvirtintas šaulio priesaikos ir šaulio iškilmingo pasižadėjimo tekstai. Simboliška, kad pirmieji šauliai prisiekė 1989 m. rugsėjo 18 d. Kelmėje, prie LŠS įkūrėjo Vlado Pūtvio-Putvinskio kapo. Palyginki-

[208] Šaulių sąjungos įstatymas ir statutas. Kaunas: Šaulių sąjungos leidinys, 1936, p. 64–65.

[209] Rėmeris (Romeris) M. Lietuvos sovietizacija 1940–1941. Vilnius, Lituanus, 1989, p. 34.

[210] Lietuvos šaulių sąjungos istorija. Sudarytojas A. Liekis. Vilnius: Lietuvos šaulių sąjungos centro valdyba, 1992, p. 266.

[211] Tamakauskas Z. 1941 metų birželio sukilimas be pakampių šešėlių. Vilnius: *Varpas*, Nr. 43, 2011, p. 47.

[212] Ibid., p. 48.

me: pirmoji savanorių (valstybės institucijų atstovų-karių) priesaika duota kiek vėliau nei po metų – 1990 m. lapkričio 23 d. Kaune, Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje, perlaidojant Nežinomo kario palaikus. Čia prisiekė apie 150 savanorių.[213] Asmenys, 1989 m. atkurdami Šaulių sąjungą, davė priesaiką ar iškilmingą pasižadėjimą, panašius į 1936 metais LŠS statute nustatytą šaulių priesaiką ar iškilmingą pasižadėjimą. Šiek tiek pakeistame priesaikos tekste prisiekiama ne vien Dievo, bet ir „Lietuvių Tautos akivaizdoje“, o už priesaikos sulaužymą „tenubaudžia mane Dievas *ir pasmerkia Tauta*“. Tas pats, tik be Dievo, atkartota ir iškilmingo pasižadėjimo tekste. Galima sakyti, priesaikos ir pasižadėjimo tekstai pakeisti labai laiku ir atspindi to meto LŠS teisinę padėtį. Dar nelegalizavus LŠS, šios priesaikos nesilaikymą buvo galima sankcionuoti tik visuomeninio poveikio priemone – Tautos pasmerkimu, o tikintiesiems buvo dar viena stipri priesaikos laikymosi garantija – Dievo bausmė. Bet kuriuo atveju tai tik moralinio pobūdžio sankcija, nesukelianti jokių teisinių pasekmių. Kita vertus, moralinio imperatyvo galia gali būti gerokai veiksmingesnė priemonė, užtikrinanti įsipareigojimų laikymąsi, nei tik teisinio poveikio priemonės. Siekiant didžiausio priesaikos saugomų vertybių užtikrinimo veiksmingumo, reikėtų derinti vidinį moralinį-imperatyvinį nusistatymą su galimomis priesaikos pažeidimo teisinėmis pasekmėmis.

LŠS atkuriamoji konferencija įvyko tik 1990 m. vasario 15 d., joje buvo priimti Šaulių sąjungos įstatai. Jie buvo įregistruoti netrukus po 1990 m. kovo 11 d. įvykusio Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo – 1990 m. kovo 23 d. Lietuvos Respublikos Ministrų Tarybos (Vyriausybės) nutarimu Nr. 78 „Dėl Lietuvos šaulių sąjungos įstatų registravimo“.[214] Registruotų LŠS įstatų 19 ir 20 punktai nustatė, kad „Stodamas į Sąjungą, kiekvienas *asmuo prisiekia arba iškilmingai pasižada būti klusniu ir ištikimu Lietuvos Respublikai*. Priesaikos ir pasižadėjimo tekstus nustato Šaulių sąjungos statutas“ ir „Už tarnybinius nusikaltimus ir nusižengimus, *už priesaikos ar iškilmingo pasižadėjimo sulaužymą* ir už šaulio garbę žeminančius veiksmus *šauliai atsako drausmės tvarka pagal statutą*.“ Šis tekstas beveik identiškas 1935 metų LŠS įstatymo 19 ir 20 straipsnių turiniui, o tai rodo, kad šaulio priesaikos ir iškilmingo pasižadėjimo teisiniai institutai įgavo tęstinį pobūdį jau dabartinės Lietuvos Respublikos laikais. LŠS suvažiavimui 1990 m. lapkričio 24 d. patvirtinus LŠS statutą, atsirado ir drausminė priesaikos ir iškilmingo pasižadėjimo sulaužymo pažeidimo sankcionavimo tvarka – pašalinimas iš LŠS.

Tyrimo metu nustatyta, kad asmenys, stojantys į LŠS, prisiekdavo ar iškilmingai pasižadėdavo ištardami, kaip minėta, šiek tiek modifikuotus priesaikos ir iškilmingo pasižadėjimo tekstus, oficialiai jie buvo paskelbti tik 1992 m. išleisto LŠS Statuto priede.[215] Būtent tokią priesaiką davė pirmieji atsikuriančios LŠS nariai.

Šis LŠS statutas buvo taikomas net iki 2000 m. sausio 12 d., nors formaliai joks teisės aktas iki šiol nėra panaikinęs jo galiojimo.

---

[213] Voveris V. Trečioji savanorių karta. Vilnius: Krašto apsaugos ministerija, 2007, p. 17, 28.

[214] Lietuvos Respublikos Ministrų Tarybos nutarimas Nr. 78 „Dėl Lietuvos šaulių sąjungos įstatų registravimo“. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=3438&p_-query=&p-_tr2=> [interaktyvus, žiūrėta 2010-01-05].

[215] Lietuvos šaulių sąjunga. Statutas. Vilnius: Štabo leidinys, Nr. 2, 1992, p. 12

Atsikūrusios LŠS nariai, kaip ir jų pirmtakai, aktyviai dalyvavo ginant Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę. 1991 m. sausio mėn. šauliai sudarė nemažą tautos atstovybės – Lietuvos parlamento gynėjų dalį, kuri vėliau tapo 1991 m. sausio 17 d. susikūrusios Savanoriškosios krašto apsaugos tarnybos (SKAT – dabar KASP) pagrindu. Daug šaulių nuėjo į atsikuriančias Lietuvos valstybingumą stiprinančias struktūras: muitinę, sienos apsaugą, policiją, kariuomenę ir t. t.

Šauliai, gynę Aukščiausiąją Tarybą-Atkuriamąjį Seimą, 1991 m. sausio 11 d. davė kario priesaiką. Jie prisiekė: „*negailėdamas savo jėgų ir gyvybės ginti Lietuvos valstybę ir jos nepriklausomybę*“, „*sąžiningai vykdyti Lietuvos valstybės įstatymus* ir savo viršininkų įsakymus“, „*šventai saugoti visas patikėtas paslaptis*, Lietuvos priešams jokių žinių neteikti ir *visada dirbti Lietuvos Tėvynės labui*“.[216] Kaip matyti iš specialiai šiam įvykiui sukurto dokumentinio filmo, duodant šią priesaiką į tekstą natūraliai ir neatskiriamai buvo įrašytas sakinys „Tepadeda man Dievas!“, kuris, disertacijos autoriaus įsitikinimu, yra būtinas priesaikos instituto elementas. Svarbi ir šios priesaikos davimo vieta bei aplinkybės: priesaika buvo duota parlamento rūmuose, kur ją duoda tik svarbiausi Lietuvos pareigūnai. Iki priesaikos buvo suteiktas 15 minučių laikotarpis apsispręsti, duoti priesaiką, ar ne. Priesaikos davimo ceremoniją baigė kunigo R. Grigo palaiminimas, kas dar labiau padidina prisiekusiojo ryšį su prisiektomis vertybėmis ir nuostatomis, o kartu Dievo autoritetu sustiprina priesaikos laikymosi veiksmingumą.

1991 m. sausio 12–13 d. tikslus Tautos atstovybę gynusių šaulių skaičius dar nustatinėjamas. Vienais duomenimis, jų buvo 153[217], o kitais – apie 300[218], kas sudarė apie 1/4 visų Lietuvos parlamente buvusių gynėjų. Šiomis tragiškomis dienomis ir mėnesiais neapsieita ir be šaulių aukų: prie Vilniaus televizijos bokšto žuvo 2 šauliai – D. Gerbutavičius ir I. Šimulionis, o kiek vėliau – 1991 m. gegužės 19 d., eidamas pareigas, saugodamas valstybės sieną, žuvo pasienietis ir šaulys G. Žagunis.

Įvertindamas LŠS indėlį į valstybės gynybinių pajėgumų stiprinimą, Lietuvos Respublikos Seimas dar 1996 m. pabaigoje, priimdamas Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymą[219], šio įstatymo priedėlyje apibrėžė Šaulių sąjungos pobūdį: „Šaulių sąjunga yra *savanoriška sukarinta organizacija*, veikianti pagal savo statutą. Ji yra valstybės remiama *pilietinės savigynos institucija*. Šaulių sąjungos dalyvavimą krašto apsaugos veikloje ir bendradarbiavimą su Krašto apsaugos ministerija reglamentuoja įstatymas. Šaulių sąjungos reikalams Krašto apsaugos ministerija skiria atsakingą pareigūną.“

Lietuvos Respublikos Seimas tais pačiais 1997 metais, kai įsigaliojo Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas, visuomeninių santykių sritį, susijusią su Lietu-

---

[216] © Glinskis L. Filmas „Laužai prie Parlamento“. 1991 m. sausio 11 d. Priesaika. [diskas]. 2011 m.

[217] Gečas J. Parlamento gynėjai. Nepriklausomybės gynėjų sąjunga, Vilnius: 2011, p. 2–9.

[218] Jankus G. Nepabūgome, nesitraukėme, neišdavėme. 2011-01-13. <http://www.balsas.lt/naujiena/520454/g-jankus-nepabugome-nesitraukeme-neisdaveme> [interaktyvus, žiūrėta 2011-01-14].

[219] Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 2-16.

vos šaulių sąjunga, ėmėsi pakylėti į įstatymais reguliuojamą, t. y. valstybės formaliai apibrėžtą, organizacijos nariams visuotinai privalomą ir prireikus garantuojamą valstybės prievartos priemonėmis.

1997 m. liepos 2 d. priimto Lietuvos šaulių sąjungos įstatymo[220] 18 straipsnis reglamentuoja priesaiką ir įveda novelą – *jaunojo šaulio iškilmingą pasižadėjimą*, taip pat paveda LŠS statute nustatyti šaulio priesaikos ir jaunojo šaulio iškilmingo pasižadėjimo tekstus: „Kiekvienas asmuo, stodamas į Sąjungą, *prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai. Šaulio priesaikos bei jaunojo šaulio iškilmingo pasižadėjimo tekstą ir priėmimo į Sąjungos narius tvarką nustato Sąjungos statutas*."

Ir iki šiol į LŠS būdavo priimami nepilnamečiai – nuo 16 metų, tačiau įstatymų leidėjas gerokai pajaunino priimamų į LŠS narių amžių ir nustatė, kad šauliais negali būti jaunesni nei 12 metų asmenys. LŠS įstatymo 18 straipsnio 1 dalis reikalauja: „Kiekvienas asmuo, stodamas į Sąjungą, prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai"[221], o tai reiškia, kad ši nuostata dėl priesaikos privalomumo yra taikoma ir asmenims nuo 12 metų. Kadangi šiame įstatyme nenustatyta, kas turėtų tvirtinti naują LŠS statutą, buvo vadovaujamasi 1992 m. išleistu LŠS statutu ir atitinkamai galiojo jame buvę šaulių priesaikos ir iškilmingo pasižadėjimo tekstai bei kitos su tuo susijusios nuostatos. Tačiau *jaunojo šaulio iškilmingo pasižadėjimo* tekstas nebuvo nustatytas jokiu teisės aktu. Taip atsirado teisinio reglamentavimo spraga, diskreditavusi teisinės novelos – *jaunojo šaulio iškilmingo pasižadėjimo* atsiradimą ir panaudojimą pagal projektuotą šio instituto paskirtį.

1999 m. įstatymų leidėjas ištaisė šią klaidą ir tų metų gegužės 11 d. priėmė Lietuvos šaulių sąjungos įstatymo pakeitimo įstatymą[222], kuris pasižymėjo pavydėtinu pastovumu ir galiojo iki 2010 m. (per 10 metų nekeista ir nepildyta jokia šio įstatymo nuostata!). Šio įstatymo 6 straipsnis nurodo, kas turėtų būti nustatoma LŠS statute, ir šio statuto priėmimo tvarką: „<...> uniformos bei kitų atributų patvirtinimo ir naudojimo tvarką, *priesaikos bei jaunojo šaulio iškilmingo pasižadėjimo tekstą,* priėmimo į Sąjungos narius, pašalinimo iš jų tvarką ir atsakomybę už statutinius nusižengimus, <...>", „*Sąjungos statuto projektą, Statuto pakeitimo ir papildymo projektus, pritarus Sąjungos rinktinių atstovų suvažiavime, Krašto apsaugos ministerija teikia tvirtinti Vyriausybei*."

LŠS įstatymo pakeitimo įstatymo 19 straipsnyje be pakeitimų atkartotos 1997 m. priimto įstatymo 18 straipsnyje įtvirtintos nuostatos, susijusios su priesaika ir jaunojo šaulio iškilmingu pasižadėjimu.

1999 m. priėmus LŠS įstatymą, šaulio priesaikos ir jaunojo šaulio iškilmingo pasižadėjimo tekstų nustatymo (kaip ir kitų LŠS statutu reglamentuojamų nuostatų) kompetencija buvo priskirta 3 subjektams: Sąjungos rinktinių atstovų suvažiavimui, Krašto apsaugos ministerijai ir Vyriausybei, taip pat nustatytas jų kompetencinis eiliškumas. Vyriausybei įstatymu suteikta teisė patvirtinti LŠS statutą, o tai suponuoja jos išskirtinę ir lemiamą reikšmę statuto priėmimo ir patvirtinimo sub-

[220] Lietuvos Respublikos šaulių sąjungos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 69-1736.

[221] Lietuvos Respublikos šaulių sąjungos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 69-1736.

[222] Lietuvos Respublikos šaulių sąjungos įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 47-1468.

jektų sistemoje, kartu pakylėja LŠS statutą Lietuvos teisės aktų hierarchijoje ant Vyriausybės nutarimams skirto laiptelio.

LŠS statutas priimtas 2000 m. sausio 12 d., kai Vyriausybė savo nutarimu Nr. 32 jį patvirtino[223], o kartu šio statuto skyriuje „Priesaika“ (96–111 punktai) nustatė šaulio priesaikos ir jaunojo šaulio pasižadėjimo tekstus (žr. 2 priedą).

2.4. Šaulio priesaikos ir iškilmingo pasižadėjimo skirtumai

Palyginę šaulio priesaikos ir iškilmingo pasižadėjimo tekstus, akivaizdžiai matome, kad priesaiką duodavo tikintieji, nes su tikėjimu susiję žodžių junginiai „prisiekiu Visagalio Dievo akivaizdoje“, „šventai laikysiu visas patikėtas man paslaptis“, „Tepadeda man Viešpats Dievas mano darbuose Tėvynei Lietuvai“. Tuo tarpu iškilmingame pasižadėjime įvedami terminai, nesusiję su tikėjimu – „iškilmingai pasižadu“, „saugosiu patikėtas man paslaptis“, „visada atsidėjęs dirbsiu Tėvynei Lietuvai“. Tas atsispindėjo ir LŠS statuto nuostatose, susijusiose su priesaikos ir iškilmingo pasižadėjimo davimo ceremonijos vieta. Tikintieji „Priimtieji į šaulių eiles prisiekia arba iškilmingai pasižada. *Prisiekiama bažnyčioje arba aikštėje*.“ Tuo tarpu duodantys pasižadėjimą iškilmingai pasižada „*aukštesniojo viršininko akivaizdoje*“[224]. Tačiau valstybę abi pusės laiko vienoda vertybe ir jos naudai pasiruošusios vienodai veikti. Taigi priesaika ir iškilmingas pasižadėjimas sutapo savo turiniu, o skyrėsi kultūrinės tradicijos, t. y. formos, požiūriu.

Tai rodo, kad tuometinėje Lietuvos visuomenėje jau buvo gana smarkiai paplitęs sekuliarumas, atsispindėjęs ir visuomeninius santykius reglamentuojančiuose teisės aktuose, o šiuo atveju LŠS įstatyme ir statute. Taip siekiama neatstumti netikinčiųjų, bet, atvirkščiai, visais įmanomais būdais, – šiuo atveju panaudojant priesaikos ir iškilmingo pasižadėjimo dualizmą, – juos integruoti bendram veikimui Lietuvai naudingoje srityje. Tai, be abejo, didino šių atskirų, bet tam pačiam tikslui ir vertybinei misijai taikomų teisės institutų veiksmingumą.

1935 m. LŠS įstatyme priesaikos ir iškilmingo pasižadėjimo veiksmingumui užtikrinti svarbus yra 20 straipsnis, suvienodinęs šių institutų turinį – „Už tarnybinius nusikaltimus ir nusižengimus, *už priesaikos ar iškilmingo pasižadėjimo sulaužymą,* už neleistiną ginklo vartojimą ir už šaulio garbę žeminančius veiksmus *šauliai atsako karo teisme arba drausmės tvarka kaip kariai*.“[225] Pažymėtina, kad kaip ir priesaika, taip ir iškilmingas pasižadėjimas yra „sulaužomas“; parodomas ne bet koks pažeidimas, bet tam suteikiamas vertinamasis pobūdis, nes sulaužoma šiurkščiai.

Iš šio tyrimo išplaukia, kad šaulių priesaika ar iškilmingas pasižadėjimas yra prilyginami kario priesaikai ir atitinkamai šių dviejų institutų laikymuisi užtikrinti pasitelkiamas tiek karo teismas, tiek Lietuvos kariuomenės drausmės statutas.

---

[223] Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos šaulių sąjungos statuto patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 5-147.

[224] Šaulių sąjungos įstatymas ir statutas. Kaunas: Šaulių sąjungos leidinys, 1936, p. 64.

[225] Ibid., p. 13.

Svarbu pažymėti, kad 1936 m. balandžio 23 d. patvirtintas LŠS statutas nutraukė 1925 metų Laikinojo Lietuvos šaulių sąjungos vidaus tvarkos statuto galiojimą; taip buvo išspręstas jau anksčiau aptartas šaulio priesaikos nebuvimo klausimas. Tas faktas tik patvirtina tuo metu Lietuvos teisės aktuose jau nusistovėjusią priesaikos ir iškilmingo pasižadėjimo sintezę, kuri rado deramą vietą reglamentuojant LŠS ir valstybės santykius.

2000 metų statute išsamiai nustatoma šaulio priesaikos davimo ceremonija ir kiti su priesaika susiję aspektai. Kartu sugriaunama iki jo įsigaliojimo vyravusi priesaikos ir iškilmingo pasižadėjimo dualistinė tradicija, atėjusi iš tarpukario Lietuvos laikų ir tebesitęsusi iki šio statuto įsigaliojimo 2000 m. sausio 12 d. Nuo LŠS statuto įsigaliojimo šauliai duoda tik priesaiką ir, priklausomai nuo jų santykio su religija, ištardami arba ne žodžius „Tepadeda man Dievas“. *Šaulio iškilmingo pasižadėjimo* institutas nepagrįstai pakeičiamas *jaunojo šaulio iškilmingu pasižadėjimu*. Taip pakeičiama jo esmė ir giluminė paskirtis, t. y. susiejama nebe su asmens religijos išpažinimo laisve, bet su jo amžiumi ir statusu organizacijoje. Jaunieji šauliai – tai šauliai nuo 12 iki 18 metų. Ši, disertacijos autoriaus manymu, esminė klaida, paneigianti priesaikos instituto religinę esmę, atsirado būtent sovietmečiu, kai priesaika (išskyrus kario) buvo eliminuota iš visų gyvenimo sričių, o jos religinė dimensija – ir iš kario priesaikos. Lietuvos teisininkai ir politikai tarpukaryje buvo gerai perpratę priesaikos religinį pradą, kaip būtiną jos atributą, be kurio tas institutas paprasčiausiai negalėtų vadintis priesaika. Todėl tarpukario Lietuvoje ir buvo rastas priesaikos atitikmuo arba priesaikos pakaitalas, vadintas „iškilmingo pasižadėjimo“ vardu. Kaip minėta, 1926 m. birželio 8 d. Lietuvos Respublikos Prezidentas K. Grinius, naudodamasis savo religijos išpažinimo laisve, davė iškilmingą pasižadėjimą, kuriame neminimas Dievas.

Su priesaikos institutu susijusios srities neišmanymą rodo 2000 metais LŠS statuto 99 ir 100 punktuose tuomečio iš tikrosios kario tarnybos atėjusio LŠS vado mjr. L. Bakaičio iniciatyva atsiradę šaulio priesaikos atžvilgiu diskriminacinio pobūdžio įrašai: „Asmenys, prisiekę Lietuvos Respublikai tarnaudami Lietuvos kariuomenėje ar kaip kariai kitomis aplinkybėmis, *nuo šaulio priesaikos atleidžiami. Kario priesaika prilygsta šaulio priesaikai*“ ir „*šauliai*, kurie nėra tarnavę Lietuvos Respublikos kariuomenėje ar prisiekę Lietuvos Respublikai kaip kariai kitomis aplinkybėmis, *duoda kario priesaiką*. *Šaulio priesaika neprilygsta kario priesaikai*“. Šios nuostatos bando panaikinti prieš tai aprašytą kariuomenės ir šaulių organizacijos simbiozę, nes karys, atėjęs į Šaulių sąjungą, neprisiekdavo vykdyti savo viršininkų – šaulių įsakymų, jis buvo saistomas vien karinės priesaikos suponuotu kariuomenės vadovybės paliepimų vykdymu, o šauliai – priešingai, vadovaudamiesi minėta LŠS statuto nuostata, privalėjo papildomai duoti kario priesaiką, kuri ją davusiuosius saistydavo su kariuomenės vadovybe. Be abejo, šauliams, 1991 m. sausio–rugpjūčio mėnesiais ir vėliau davusiems kario priesaiką, iš naujo prisiekti nebereikėjo. Tokių nuostatų atsiradimas neatitiko LŠS misijos ir šaulio priesaikos paskirties. Minėta diskriminacinio pobūdžio nuostata neteko galios tik 2010 m. sausio 1 d., įsigaliojus krašto apsaugos ministrės R. Juknevičienės įsakymu patvirtintam naujam LŠS statutui ir, atsižvelgiant į tai, kad prieš tai galiojęs LŠS statutas

buvo patvirtintas Vyriausybės nutarimu, priėmus atitinkamą Vyriausybės nutarimą, pripažįstantį Vyriausybės 2000 m. sausio 12 d. nutarimą Nr. 32 „Dėl Lietuvos šaulių sąjungos statuto patvirtinimo“ netekusiu galios.

Kad sovietmečiu nutrūko teisės tradicija, rodo ir Konstitucinio Teismo jurisprudencija: „*Priesaika yra asmens iškilmingas bei tvirtas pasižadėjimas* prisiimti jį saistančias pareigas ir jas vykdyti arba pažadas sakyti tiesą, *paprastai kreipiantis ir į Dievą*. *Tarp priesaikos ir pasižadėjimo nedaroma esminių skirtumų, tos sąvokos traktuojamos kaip beveik vienareikšmės*. Tiesa, tam tikrų skirtumų galima aptikti, jeigu kreipsime dėmesį į formos dalykus. Antai *priesaika yra apibūdinama kaip iškilmingas ir tvirtas pasižadėjimas*. Priesaikų būna įvairių: bažnytinių, valstybinių, tarnybinių, profesinių, teisminių ir t. t.“[226]

Atkreiptinas dėmesys į keletą 2000–2010 m. šaulių priesaikos ir jaunojo šaulio iškilmingo pasižadėjimo tekstuose buvusių aspektų.

Pirmiausia šiuose tekstuose neatspindėta iki 2010 m. veikusio LŠS įstatymo pakeitimo įstatymo 19 straipsnio 1 dalies nuostata, kad „kiekvienas asmuo, stodamas į Sąjungą, *prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai*“. Vietoj to priesaikos tekste yra *prisiekiama Lietuvos valstybei <...> ginti jos Laisvę ir Nepriklausomybę*. Žinoma, būtų galima polemizuoti, kad neištikimas Lietuvos Respublikai asmuo negintų Lietuvos valstybės laisvės ir nepriklausomybės, arba atvirkščiai, tas, kuris prisiekia ginti Lietuvos valstybės laisvę ir nepriklausomybę, kartu yra ištikimas ir tai valstybei. Bet kuriuo atveju įstatymo leidėjas įstatymo tekste nurodė ne tik valstybės pavadinimą – Lietuvą, bet ir valdymo formą – respubliką, todėl įstatymą įgyvendinančiame teisės akte nustatant abstraktesnį Lietuvos valstybės terminą yra pernelyg laisvai interpretuojama įstatyme suformuota ir išreikšta įstatymų leidžiamosios institucijos valia.

Dar laisvesnė įstatymų leidėjo valios interpretacija buvo nustatyta jaunojo šaulio iškilmingo pasižadėjimo tekste. Jauniesiems šauliams turėtų būti tiesiogiai taikoma LŠS įstatymo pakeitimo įstatymo 19 straipsnio 1 dalies nuostata, kad „kiekvienas asmuo, stodamas į Sąjungą, *prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai*“, nes jie irgi stoja į LŠS. Tačiau vietoj ištikimybės priesaikos Lietuvos Respublikai mes randame tik iškilmingą pasižadėjimą „<...> *stropiai rengtis ginti* Lietuvos Laisvę ir Nepriklausomybę“.

Ši, disertanto nuomone, įstatymų leidėjo valią visiškai iškreipianti nuostata atsirado dėl teisės tradicijų tęstinumo nepaisymo ir klaidingo LŠS įstatymo pakeitimo įstatymo 19 straipsnio 2 dalies nuostatos „*Šaulio priesaikos bei jaunojo šaulio iškilmingo pasižadėjimo tekstą* ir priėmimo į Sąjungos narius bei pašalinimo iš jų tvarką *nustato Sąjungos statutas*“ supratimo. Niekas neprieštarauja, kad šauliai, duodantys šaulio priesaiką, ir jaunieji šauliai, duodantys iškilmingą pasižadėjimą, tampa Sąjungos nariais. Todėl tiek šaulio priesaikos, tiek jaunojo šaulio iškilmingo pasižadėjimo tekstuose buvo būtina nustatyti priesaiką arba iškilmingą pasižadėji-

[226] Konstitucinio Teismo 1998 m. lapkričio 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 38 straipsnio 4 dalies ir Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 36 straipsnio 4 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 100-2791.

mą būti ištikimam Lietuvos Respublikai ir taip įvykdyti įstatymo leidėjo nustatytą privalomą sąlygą stojantiems į Sąjungą asmenims. Atkreiptinas dėmesys, kad iki 2000 m. sausio 19 d. galiojusioje šaulio priesaikoje ir šaulio iškilmingame pasižadėjime taip pat nebuvo pasižadama būti ištikimam Lietuvos Respublikai. Nors šią pareigą nustatęs LŠS įstatymas jau veikė nuo 1997 m. liepos 23 d., kaip jau buvo nagrinėta anksčiau, tekstuose dominuoja prisiekimo ar pasižadėjimo ginti Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę motyvas.

Atsirado dar vienas svarbus šaulio priesaikos ir jaunojo šaulio iškilmingo pasižadėjimo formulės elementas – pasižadėjimas laikytis šaulių etikos. Šis pasižadėjimas gana ilgai negalėjo būti įgyvendintas, nes nebuvo vieningos sampratos, kas yra „šaulių etika“. Tik 2006 m. spalio 28d. LŠS Garbės teismo sprendimu Nr. 16 buvo patvirtintas Šaulių etikos (elgesio) kodeksas, kuris „sudarė teisinį pagrindą veiksmingai įgyvendinti šaulių priesaiką arba iškilmingą jaunojo šaulio pasižadėjimą laikytis šaulių etikos <...>“.[227] LŠS etikos kodeksas pavedė LŠS Garbės teismui (visuotinio atstovų susirinkimo išrenkamai 2 pakopų kontrolės ir priežiūros institucijai) prižiūrėti, kaip laikomasi šaulio priesaikos ir jaunojo šaulio iškilmingo pasižadėjimo.

Visuomeninių santykių raida žengė pirmyn, Lietuvos teisės aktuose keitėsi daug nuostatų, susijusių su nacionalinio saugumo užtikrinimu, su priesaikos institutu. Atėjo eilė pakeisti ir LŠS įstatymą. Nors paskutinį LŠS įstatymo pakeitimo įstatymo projektą inicijavo dar G. Kirkilo vadovaujama Vyriausybė, jį priėmė XI Seimas 2009 m. liepos 23 d., o jis įsigaliojo 2010 m. sausio 1 dieną.[228] Jau pačiame LŠS įstatymo pakeitimo įstatyme, kitaip nei prieš tai buvusiuose įstatymuose, yra nemažai nuostatų, susijusių su šaulių priesaika ir jaunojo šaulio iškilmingu pasižadėjimu. Tam yra skirtas įstatymo 31 straipsnis. LŠS įstatyme įtvirtintos nuostatos, stiprinančios priesaikos ir iškilmingo pasižadėjimo veiksmingumą. Nurodoma, kad „*atsisakęs duoti šaulio priesaiką ar jaunojo šaulio pasižadėjimą, taip pat davęs šaulio priesaiką ar su išlygomis asmuo negali būti priimamas į LŠS*“, įstatymu nustatomi subjektai, – LŠS Garbės teismas ir Krašto apsaugos generalinis inspektorius, – galintys nustatyti priesaikos sulaužymo faktą ir taikyti tai kaip pagrindą pašalinti iš LŠS ar atleisti iš einamų pareigų Sąjungoje. Šaulio priesaikos ir jaunojo šaulio iškilmingo pasižadėjimo tekstų nustatymas tradiciškai pavedamas LŠS statutui, bet jau įstatyme suformuluotos tam tikros esminės šių dviejų institutų nuostatos – „*prisiekia būti ištikimi Lietuvos valstybei, ginti ir saugoti jos nepriklausomybę, teritorijos vientisumą ir konstitucinę santvarką, laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, sąžiningai vykdyti šaulio pareigas*“.

Galutinį ir visiškai sutvarkytą šaulio priesaikos ir jaunojo šaulio iškilmingo pasižadėjimo tekstą įstatymų leidėjas paveda suformuluoti dviem subjektams, kurie atsakingi už LŠS statuto priėmimą ir patvirtinimą: LŠS padalinių atstovų suvažiavimui ir krašto apsaugos ministrui (šiuo atveju ministrei R. Juknevičienei). Kartu įstatymų leidėjas LŠS statutą iš Vyriausybės nutarimo lygmens teisės aktų hierar-

[227] Šaulių etikos (elgesio) kodeksas. Kaunas: *Trimitas*, 2006, Nr. 12, p. 9.

[228] Lietuvos Respublikos šaulių sąjungos įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 95-4033.

chijoje perkėlė į žemesnį – ministro įsakymo lygmenį: 2009 m. gruodžio 15 d. krašto apsaugos ministro įsakymu Nr. V-1177 „Dėl Lietuvos šaulių sąjungos statuto patvirtinimo“[229] buvo patvirtintas LŠS statutas (įsigaliojo 2010 m. sausio 1 d.), kurio visas VIII skyrius (170–182 punktai) yra skirtas šaulio priesaikai ir jaunojo šaulio iškilmingam pasižadėjimui. Nustatyti priesaikos ir jaunojo šaulio iškilmingo pasižadėjimo tekstai pasirinktinai (žr. 2 priedą).

Akivaizdu, kad dabartiniai šaulio priesaikos ir jaunojo šaulio iškilmingo pasižadėjimo tekstai yra nepriekaištingai sutvarkyti juridinės technikos ir pastarųjų metų tendencijų šioje srityje (alternatyvūs tekstai su paskutiniu sakiniu „Tepadeda man Dievas“ arba be jo) požiūriu. Tačiau išliko ta pati esminė klaida, susijusi su priesaikos turinio ir prigimties suvokimu. Negalima sakyti, kad šioje srityje nebuvo stengiamasi nieko pakeisti. Būtent pirmą kartą po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo Seime svarstant LŠS įstatymo projektą 2009 m. birželio16 d. buvo registruotas Seimo narių V. Bacevičiaus ir A. Ramanauskaitės-Skokauskienės pasiūlymas dėl Lietuvos Respublikos šaulių sąjungos įstatymo pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-3456[230], kuriuo buvo siūloma grįžti į tarpukario Lietuvoje nusistovėjusį autentišką priesaikos ir iškilmingo pasižadėjimo teisinį reglamentavimą, tačiau šis pasiūlymas Seimo plenariniame posėdyje palaikymo nesulaukė.

Naujasis LŠS įstatymo pakeitimo įstatymas išgrynino šios Sąjungos tikslus – stiprinti Lietuvos Respublikos nacionalinį saugumą telkiant Lietuvos Respublikos piliečius aktyviai prisidėti prie valstybės gynybinės galios didinimo, viešojo saugumo užtikrinimo, visuomenės pilietinio, patriotinio ir tautinio ugdymo, taip pat ugdyti pasitikinčius savimi, kūrybingus, motyvuotus, drausmingus Lietuvos Respublikos piliečius, pasirengusius ginti Tėvynę ir padėti nelaimės atveju kitiems.

LŠS funkcijos esmingai buvo papildytos viešojo administravimo savybių turinčiomis funkcijomis: *organizuoja ir vykdo šaulių karinį rengimą, taip pat prisideda prie kariuomenės organizuojamų kitų Lietuvos Respublikos piliečių savanoriškų karinio rengimo mokymų ir pratybų bei įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka teikia pagalbą kariuomenei, policijai, Valstybės sienos apsaugos tarnybai prie Vidaus reikalų ministerijos (toliau – Valstybės sienos apsaugos tarnyba), civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos pajėgoms ir švietimo įstaigoms.*

Šaulių sąjungai ypač reikšmingas yra Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas, kad piliečiams, vykdantiems savo konstitucines pareigas, *(be kita ko)* pareigą ginti valstybę nuo užsienio ginkluoto užpuolimo, turi būti sudarytos prielaidos tinkamai pasirengti vykdyti šią pareigą; turi būti nustatytos parengimo ginti valstybę priemonės (pvz., privalomi kariniai mokymai, *dalyvavimas atitinkamos organizacijos, priskiriamos krašto apsaugos sistemai, veikloje*, visuotiniai krašto apsaugos sistemos renginiai ir pan.), užtikrinančios tinkamą piliečių paren-

[229] Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro įsakymas „Dėl Lietuvos šaulių sąjungos statuto patvirtinimo“ *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 6-246.

[230] Pasiūlymas dėl Lietuvos Respublikos šaulių sąjungos įstatymo pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-3456. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=-346337&p_query=-&p_tr2=> [interaktyvus, žiūrėta 2010-01-05].

gimą vykdyti konstitucinę pareigą ginti valstybę nuo užsienio ginkluoto užpuolimo (*be kita ko*, mobilizacijos atveju).[231]

Pagal tai netrukus buvo suderintos ir kitų įstatymų nuostatos. Štai paskutinis Viešojo administravimo įstatymo pakeitimas nustatė asociacijos teisinę formą turintiems subjektams – o būtent toks subjektas yra Lietuvos šaulių sąjunga (2 straipsnio 2 dalis) – įstatymo nustatyta tvarka įgyti viešojo administravimo subjekto teises:[232] *viešojo administravimo subjektas* – <...> asociacija*, šio įstatymo nustatyta tvarka įgalioti atlikti viešąjį administravimą.* To paties įstatymo 4 straipsnyje nustatyta, kad asociacijoms viešojo administravimo įgaliojimai gali būti suteikti: įstatymais*,* kai tame teisės akte nurodomas konkretus veikiantis ar numatomas steigti subjektas (prireikus jo pavadinimas, paskirtis, teisinė forma, santykiai su kitais viešojo administravimo subjektais ir kt.) ir šiam subjektui nustatomi konkretūs viešojo administravimo įgaliojimai.[233] Tokiu būdu galutinai legalizuoti pagal atliekamų funkcijų pobūdį jau ir taip turėti Šaulių sąjungos viešojo administravimo įgaliojimai. Taip atsiranda šios asociacijos suvalstybinimo prielaidos. Jei ta kryptimi bus einama ir toliau, ateityje LŠS virs valstybinės institucija, kas *de facto* yra jau dabar.

2.5. Šaulio priesaikos ir (jaunojo) šaulio iškilmingo pasižadėjimo subjektiškumo problemos

LŠS reglamentavimas įstatymu nuo 1997 m. aiškiai rodo tarpukario Lietuvoje egzistavusios ir dabartinės LŠS teisinių santykių tęstinumą. 1997 m. LŠS įstatyme nurodyta: „Šis įstatymas nustato Šaulių sąjungos (toliau – Sąjunga), tęsiančios iki 1940 m. birželio 15 d. veikusios organizacijos veiklą, valdymą, narystę ir likvidavimo tvarką“, 1999 m. LŠS įstatymo pakeitimo įstatyme nurodyta: „Šis įstatymas nustato Šaulių sąjungos (toliau – Sąjunga), tęsiančios iki 1940 m. birželio 15 d. veikusios organizacijos veiklą, valdymą, narystę, teisę į išlikusį nekilnojamąjį turtą ir jos likvidavimo tvarką.“ Pagaliau 2009 m. Lietuvos Respublikos Seimas, priim-

[231] Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas byloje Nr. 16/2009 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. kovo 13 d. rezoliucijos „Dėl Lietuvos kariuomenės organizavimo principų“ penktosios, šeštosios ir aštuntosios pastraipų nuostatų, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. birželio 18 d. nutarimu Nr. 620 „Dėl Naujos redakcijos Lietuvos Respublikos karo prievolės įstatymo koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos naujos redakcijos Lietuvos Respublikos karo prievolės įstatymo koncepcijos 18 punkto nuostatos, Lietuvos Respublikos principinės kariuomenės struktūros 2008 metais, planuojamos principinės kariuomenės struktūros 2013 metais nustatymo ir civilinę krašto apsaugos tarnybą atliekančių statutinių valstybės tarnautojų ribinio skaičiaus patvirtinimo įstatymo 3 straipsnio 2 dalies 2 punkto, Lietuvos Respublikos principinės kariuomenės struktūros 2009 metais, planuojamos principinės kariuomenės struktūros 2014 metais nustatymo ir civilinę krašto apsaugos tarnybą atliekančių statutinių valstybės tarnautojų ribinio skaičiaus patvirtinimo įstatymo 3 straipsnio 2 dalies 2 punkto galiojimo atstatymo.“ *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 115-4889.

[232] Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo 2, 3, 4, 4^1, 6, 7, 8, 10, 11, 14, 15, 16, 23, 24, 34 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 44 straipsniu įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 4-125.

[233] Ibid.

damas LŠS įstatymo pakeitimo įstatymą, pažymėjo „istorinį Lietuvos šaulių sąjungos ir jos narių vaidmenį atkuriant Lietuvos valstybę, ginant jos laisvę nepriklausomybės kovose 1919–1920 metais, organizuojant ir vykdant Klaipėdos krašto sukilimą 1923 metais, ginklu priešinantis Sovietų Sąjungos okupacijai 1944–1953 metais ir ginant atkurtąją Lietuvos Respublikos nepriklausomybę 1991 metais“ ir konstatavo, „kad Lietuvos šaulių sąjunga tęsia 1919 m. birželio 27 d. įkurtos organizacijos veiklą“.

Svarbu pažymėti ir tai, kad pagal susiklosčiusią teisės tradiciją iki jaunojo šaulio iškilmingo pasižadėjimo atsiradimo šaulio iškilmingas pasižadėjimas būdavo duodamas ne pagal šaulio statusą (jaunasis, rikiuotės ar nerikiuotės, garbės), bet pagal jo santykį su tikėjimu, t. y. tikintieji duodavo priesaiką, o netikintieji – iškilmingą pasižadėjimą. Šioje vietoje Lietuvos teisėje atsirado novela – naujas teisinis reglamentavimas, taikomas jau ne tik Šaulių sąjungai, bet ir visai su priesaikos instituto teisiniu reglamentavimu susijusiai sistemai.

Nepilnamečių šaulių (iki 18 metų) būta nuo pat LŠS įsikūrimo, keitėsi tik jauniausiojo amžiaus riba, nuo kurios asmuo su tėvų sutikimu arba be jo galėjo tapti šauliu.

Nuo susikūrimo 1919 m. iki 1921 m. šauliu galėjo tapti asmenys „be amžiaus skirtumo“, t.y. bet kurio amžiaus.

Nuo 1921 m. iki 1924 m. piliečiai, „nebaigę 17 metų“ (iki 18 metų), turėdavo pristatyti tėvų sutikimą.

Nuo 1924 m. iki 1935 m. visateisiu šauliu tapdavo asmenys nuo 17 metų, o asmenys iki 17 metų galėjo dalyvauti LŠS veikloje tėvams arba globėjams sutikus. Mokiniai dalyvaudavo LŠS veikloje švietimo ministro nustatyta tvarka.

Nuo 1935 m. iki 1940 m. šauliais galėjo būti tik 16 metų sulaukę asmenys.

Nuo 1954 m. LŠS tremtyje, o dabar – išeivijoje šauliu gali tapti asmuo nuo 15 metų.

Nuo 1989 m. iki 1997 m. asmenys nuo 16 metų galėjo tapti visateisiais LŠS nariais.

Nuo 1997 m. iki 2010 m. jaunaisiais šauliais galėjo tapti asmenys nuo 12 iki 18 metų, o šauliais – nuo 18 metų.

Nuo 2010 m. jaunaisiais šauliais gali tapti asmenys nuo 11 iki 18 metų, o šauliais – nuo 18 metų.

Pažymėtina, kad visais laikotarpiais iki 2000 m. sausio 19 d. nepilnamečiai šauliai duodavo šaulio priesaiką arba šaulio iškilmingą pasižadėjimą priklausomai nuo savo santykio su tikėjimu (religija), bet jau vienuolikti metai jie duoda jaunojo šaulio iškilmingą pasižadėjimą priklausomai nuo amžiaus arba jaunojo šaulio statuso. Kiti šauliai duodavo tik priesaiką, bet pagal savo santykį su tikėjimu galėjo prisiekti be paskutinio sakinio „Tepadeda man Dievas“.

2000 m. mokslininkai N. Balas, K. Lee, R. Lindsay ir V. Talwaras atliko tyrimą, kuriuo siekė išsiaiškinti, kokį poveikį pažadas ir priesaika daro elgesiui. Pasak Mykolo Romerio universiteto Psichologijos katedros docentės A. Diržytės, tyrimo rezultatai parodė, kad „kuo žmogus labiau psichologiškai nesubrendęs, tuo mažesnę įtaką jo elgesiui daro duotas pažadas arba priesaika. Kita vertus, galimi atvejai,

kai žmonės gana aiškiai nesupranta duoto pažado esmės – šiuo atveju pažado ar priesaikos poveikis elgesiui taip pat bus mažesnis“. Apibendrindama šių ir kitų mokslininkų tyrinėjimus, A. Diržytė sako, kad „pažado ar priesaikos poveikis elgesiui priklauso nuo asmenybės brandos, žmogaus požiūrio į pažado esmę ir pažado laikymosi ar nesilaikymo padarinių vertinimo. Taigi vieniems asmenims pažadas gali būti tik socialinio vaidmens ar aplinkybių lemtas veiksmas, kitiems – sąmoningas įsipareigojimas, kurio bus stengiamasi laikytis“.[234] Atsižvelgiant į Lietuvos šaulių sąjungos misiją – ugdyti Lietuvos jaunosios kartos patriotizmą, sąmoningumą, atsiranda būtinybė socialinį šaulio vaidmenį versti įsisąmonintu įsipareigojimu priesaika ginamoms ir saugomoms vertybėms, prireikus užtikrinamu priesaikos nesilaikymo padariniais. Tai lyg savotiška priesaikos mokykla, kurioje per Šaulių sąjungos garbingos istorijos pavyzdžius („<...> 1919 m. ir kiek vėlesniame laikotarpy laisvės kovose šaulių žuvo – 77, sužeistų 146, tarp žuvusių 4 moksleiviai: J. Ambrazas, St. Klimavičius, V. Dovydaitis, A. Jasaitis“[235]; 1991 m. sausio 13 d. ginant Televizijos bokštą žuvo du septyniolikamečiai šauliai – D. Gerbutavičius ir I. Šimulionis) įgyji žinių ir nepaneigiamų įrodymų, kad LŠS veikloje dalyvavę nepilnamečiai jau aiškiai suvokė pareigą ginti šalies laisvę ir nepriklausomybę. Neatsitiktinai Konstitucijos 139 straipsnio 1 dalyje nurodyta: „Lietuvos valstybės gynimas nuo užsienio ginkluoto užpuolimo – kiekvieno Lietuvos Respublikos piliečio teisė ir pareiga“, o piliečiais Lietuvoje tampama nuo gimimo[236]. Todėl svarbus yra kiekvieno susivokusio ir pasirengusio gynybai piliečio stojimas į krašto gynybą. Tik tokią „priesaikos mokyklą“ baigę piliečiai bus psichologiškai subrendę duoti ir kitas priesaikas. Matyt, dėl tam tikrų abejonių asmenybės branda Konstitucijoje numatytas amžiaus cenzas duoti Seimo nario ar Respublikos Prezidento priesaikas ir eiti šias pareigas – atitinkamai nuo 25 ir 40 metų.

Civilinio kodekso 2.9 straipsnyje nurodyta, kad nepilnametis, sulaukęs 16 metų, tėvų, rūpintojo ar globos (rūpybos) institucijų pareiškimu gali būti teismo pripažintas visiškai veiksniu (emancipuotu), jeigu yra pakankamas pagrindas leisti jam savarankiškai įgyvendinti visas civilines teises ir vykdyti pareigas.[237] Terminas „emancipacija“ (lot. *emancipatio*) reiškia paleidimą iš tėvų globos.[238] Įvertinant dabarties žinių visuomenės padarinį – ankstyvą jaunimo brandą, neturėtų būti dirbtinai (teisės aktais) sudaromos kliūtys, ypač tokiose organizacijose kaip Šaulių sąjunga, jaunimui ugdyti savo asmenybę, perprasti priesaikos esmę asmeniniu pavyzdžiu ir būti pasirengusiam ateityje duoti didesnės atsakomybės (teisinės ir moralinės) reikalaujančias priesaikas.

Dar vienas svarbus aspektas, įtvirtintas šiuo metu galiojančioje šaulio priesaikoje ir jaunojo šaulio iškilmingame pasižadėjime, – priesaika arba pasižadėjimas laikytis Šaulių etikos kodekso. Ši gana pažangi nuostata, įtvirtinta 2000 m. priesai-

[234] Kuzmickaitė J. Požiūris į priesaiką rodo brandos lygį. *Atgimimas*. Nr. 7 (784), 2004, p. 5.
[235] Prunskis J. Bolševikų nužudyti šauliai. Čikaga: LŠS tremtyje Centro valdyba, 1982, p. 5.
[236] Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymas. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 144-7361.
[237] Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74.
[238] Kudinavičiūtė-Michailovienė I. Santuokos sąlygos ir jų vykdymas. Vilnius: Justitia, 2006, p. 105–106.

kos ir jaunojo šaulio iškilmingo pasižadėjimo tekstuose, turėjo „palaukti“, kol bus nustatytas „šaulių etikos“ sampratos teisinis tapatumas ir galiausiai tos nuostatos veiksmingumą užtikrinantis teisinis reglamentavimas. Tai atliko 2006 m. spalio 28 d. Šaulių sąjungos Garbės teismo sprendimu Nr. 16 patvirtintas Šaulių etikos (elgesio) kodeksas[239]. Šiuo kodeksu yra baigiamas šaulio priesaikos ir jaunojo šaulio iškilmingo pasižadėjimo laikymosi priežiūros sistemos teisinis nustatymas, sustiprinantis šaulio priesaikos (pasižadėjimo) veiksmingumą ir reikšmingumą. Tai pavyzdys valstybės tarnautojams, kurie ne tik neduoda priesaikos, bet ir neturi parengto Etikos kodekso, nustatančio elgesio standartą ir priesaikos laikymosi patikros sistemą. Bet apie tai plačiau – kitoje šio darbo dalyje.

Šaulio priesaikos tekstuose atsiskleidžia esminė LŠS paskirtis, o kartu ir šios organizacijos misija. Didelė atsakomybė ir didelė garbė įgyvendinti šį valstybės paliepimą šauliams elgtis tik taip, kaip iš jų reikalauja jų pačių duotas įsipareigojimas. Per pastaruosius 90 metų LŠS rado sau deramą vietą tarp šalies nacionalinį saugumą stiprinančių institucijų ir yra viena iš reikšmingiausių jaunąją Lietuvos kartą patriotiškai ir pilietiškai ugdančių organizacijų.

3. Valstybinės priesaikos instituto teisinė funkcija ir reikšmė priėmus 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstituciją

1990 metais atkuriant Lietuvos nepriklausomybę, buvo įgyvendinta ne Tautos apsisprendimo, o valstybingumo tęstinumo teisė, ką vaizdžiai parodė kelias, 1988–1990 metais vedęs į nepriklausomos valstybės atkūrimą. Nepriklausomybės idėją iškėlęs išsilaisvinimo judėjimas Lietuvos Sąjūdis išreiškė ją savo dokumentuose, programinėse nuostatose, savo rinkimų programoje. Labai svarbus buvo Sąjūdžio Seimo narių priesaikos, duotos 1989 m. vasario 16 d. Kaune, tekstas: „Mes, Sąjūdžio Seimo deputatai, Lietuvos nepriklausomybės dieną atėję prie Laisvės paminklo, sakome: *Tebūnie Lietuva tokia, kokios norės jos žmonės*, *Mūsų tikslas – laisva Lietuva*. Mūsų likimas – Lietuva. Tepadeda mums Dievas ir viso pasaulio geros valios žmonės.“[240] Kaip matome iš šio teksto, jame yra laisvės motyvas, būtinas priesaikos elementas – kreipimasis į Dievą ir atsiradusi novela – susisaistymas su Tautos suverenios valios išraiška. Taigi tiesioginių, laisvų ir demokratiškų rinkimų būdu į valdžią atėjęs išsivadavimo judėjimas, laimėjęs laisvus rinkimus į Aukščiausiąją Tarybą-Atkuriamąjį Seimą (AT) jau viename iš pirmųjų Tautos atstovybės posėdžių 1990 m. kovo 11 d. paskelbė aktą „Dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo“. Šiam tyrimui svarbus faktas, kad šį aktą paskelbę parlamentarai apie priesaiką Lietuvai pradėjo kalbėti tik 1990 m. kovo 19 d. Deputatas A. Norvilas apibūdino ją kaip „moralinę problemą, liečiančią mūsų visų rinkėjus, mus pačius ir tą darbą, kurį mes neseniai padarėme, atstatydami Lietuvos Respub-

[239] Šaulių etikos (elgesio) kodeksas. Kaunas: *Trimitas*, 2006, Nr. 12, p. 9.
[240] Čepaitis V. Su Sąjūdžiu už Lietuvą. Vilnius: Tvermė, 2007, p. 206.

liką. Tai yra priesaikos klausimas.“[241] Šis klausimas išsamiai apsvarstytas 1990 m. balandžio 11 d. priimant įstatymą „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos deputato statuso“. Beje, dauguma posėdyje dalyvavusių deputatų buvo už tai, kad AT deputato priesaiką duotų ne visi AT nariai, o tik AT pareigūnai, todėl tos pačios dienos vakariniame posėdyje Tautai prisiekė tik 22 (iš 133, nes antrasis rinkimų turas dar buvo nepasibaigęs) AT nariai:

„Aš, Vytautas Landsbergis, aš, Bronius Kuzmickas, aš, Kazimieras Motieka, aš, Česlovas Stankevičius, aš, Liudvikas Sabutis, aš, Aloyzas Sakalas, aš, Romas Gudaitis, aš, Mečys Laurinkus, aš, Gediminas Vagnorius, aš, Eugenijus Petrovas, aš, Jonas Prapiestis, aš, Eduardas Čobotas, aš, Gediminas Šerkšnys, aš, Virgilijus Čepaitis, aš, Rimantas Astrauskas, aš, Zigmas Vaišvila, aš, Emanuelis Zingeris, aš, Kazimieras Antanavičius, aš, Eimantas Grakauskas, aš, Audrius Rudys, aš, Gediminas Ilgūnas, aš, Stasys Kropas, jums liudijant

prisiekiu būti ištikimas Lietuvos Respublikai;

prisiekiu gerbti ir vykdyti jos įstatymus, saugoti jos žemių vientisumą;

prisiekiu visomis išgalėmis stiprinti Lietuvos nepriklausomybę, sąžiningai tarnauti Tėvynei, Demokratijai, Lietuvos žmonių gerovei.

Tepadeda man Dievas.”[242]

Tame pačiame posėdyje prisiekė ir pirmoji Lietuvos Respublikos Vyriausybė:

„Aš, Kazimira Danutė Prunskienė, aš, Algirdas Brazauskas, aš, Kostas Birulis, aš, Romualdas Ozolas, aš, Romualdas Kozyrovičius, aš, Vaidotas Antanaitis, aš, Algirdas Saudargas, aš, Rimvydas Jasinavičius, aš, Vytas Navickas, aš, Algis Dobravolskas, aš, Marijonas Misiukonis, aš, Romualdas Sikorskis, aš, Leonas Ašmantas, aš, Jonas Biržiškis, aš, Algimantas Nasvytis, aš, Darius Kuolys, aš, Albertas Sinevičius, aš, Vytautas Knašys, aš, Juozas Olekas, aš, Pranas Kūris, jums liudijant

prisiekiu būti ištikimas Lietuvos Respublikai;

prisiekiu gerbti ir vykdyti jos įstatymus, saugoti jos žemių vientisumą;

prisiekiu visomis išgalėmis stiprinti Lietuvos nepriklausomybę, sąžiningai tarnauti Tėvynei, Demokratijai, Lietuvos žmonių gerovei.

Tepadeda man Dievas.“[243]

Palygindami šiuos priesaikų tekstus, matome jų visišką tapatumą, tai išliko iki šių dienų, tik išbraukti žodžiai „jums liudijant“ ir po žodžių „prisiekiu gerbti ir vykdyti jos“ dėl visiems suprantamų priežasčių įrašyti žodžiai „Konstituciją ir“.

Daugelio valstybių pagrindiniame įstatyme – konstitucijoje yra įtvirtinta priesaikos instituto vieta ir reikšmė formuojant valstybės valdžią ir valstybės sandarą. 1992 m. Lietuvos tauta visuotiniame referendume priėmė ir paskelbė Lietuvos Respublikos Konstituciją, kurioje irgi reikšmingas statusas suteiktas priesaikos institutui. Priesaikos institutui Konstitucijoje parodytą dėmesį E. Kūris apibūdina

---

[241] 1990-03-19 AT posėdžio stenograma. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=251062> [interaktyvus, žiūrėta 2010-01-05].

[242] 1990-04-11 AT posėdžio stenograma. <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/-dokpaieska.showdoc_l?p_id=251529> [interaktyvus, žiūrėta 2010-01-05].

[243] Pirmoji Vyriausybė. *Apžvalga*, 2010. Specialus priedas, skirtas Pirmosios Vyriausybės 20-mečiui, p. 40.

taip: „deskriptyvi konstitucijų analizė leidžia teigti, kad nepaisant tam tikrų „tipiškų“ santykių grupių, būdingų absoliučiai daugumai konstitucijų, esama ir tokių santykių, kurie konstituciškai reguliuojami tik keliose, galbūt tik vienoje konstitucijoje. Nedaug terasime konstitucijų, kuriose būtų nustatytas parlamento nario priesaikos tekstas.“[244] Net vienuolikoje Konstitucijos straipsnių yra normų, susijusių su priesaika, jos davimu ar sulaužymu: V skirsnis. Seimas – 56, 59, 74 straipsniai; VI skirsnis. Respublikos Prezidentas – 82, 86 straipsniai; VII skirsnis. Lietuvos Respublikos Vyriausybė – 93 straipsnis; VIII skirsnis. Konstitucinis Teismas – 104 straipsnis; IX skirsnis. Teismas – 112, 116 straipsniai ir XII skirsnis. Valstybės kontrolė – 133 straipsnis, Lietuvos Respublikos įstatymo dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos, kuris yra sudėtinė Konstitucijos dalis – 5 straipsnis.[245] Tos pačios Konstitucijos pagrindu 1993 m. įkurtas Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas[246] savo jurisprudencijoje (ji apžvelgta disertacijos įvade) skyrė didelį dėmesį ir teisiniam priesaikos institutui.

Vakarų šalyse duodamos priesaikos taip pat turi konstitucinę reikšmę, sukelia teisines pasekmes. Konstitucija nustato konstitucinius teisinius reikalavimus valstybės valdžios, savivaldybių įstaigoms ir piliečiams. Jie sudaro prielaidas reikalauti iš valstybės valdžios ir kitų valdžios įstaigų sąžiningo darbo, pagarbos žmogaus teisėms ir laisvėms, tarnavimo žmonėms, taip pat iškelia labai aukštus kvalifikacijos ir reputacijos reikalavimus. Konstitucijoje priesaikos institutui suteiktą išskirtinę reikšmę liudija faktas, kad priesaikos sulaužymas yra savarankiškas pagrindas apkaltos procesui inicijuoti. Lyginant Lietuvos ir kitų valstybių – Airijos, Austrijos, Čekijos, Estijos, Graikijos, Italijos, Kipro, Latvijos, Lenkijos, Prancūzijos, Slovakijos, Slovėnijos, JAV ir Vengrijos konstitucijose apibrėžtus apkaltos pagrindus, tik Lietuvoje priesaikos sulaužymas išskirtas kaip savarankiškas pagrindas apkaltos procesui inicijuoti.[247] Tai paryškina, koks glaudus yra priesaikos instituto santykis su žmonių pasitikėjimu valdžia ir koks svarbus pats priesaikos institutas Lietuvoje.

Atkreiptinas dėmesys, kad nors tiesiogiai Konstitucijos tekste nenurodyta, tačiau neabejotina priesaikos instituto reikšmė yra ir kitiems svarbiems konstituciniams institutams –šeimos ir pilietybės. Priesaikos ir pilietybės sąsajas nagrinėsime valdžios institucijų formavimo ir jų atsakomybės bei atskaitomybės tautai kontekste.

3.1. Visuomeninė priesaikos instituto misija ir paskirtis

Istoriškai susiformavo priesaikos esminė paskirtis – viešai įsipareigoti saugoti ir ginti bendražmogiškąsias savybes bei vertybes – vienybę, laisvę, ištikimybę, tiesą, teisingumą, patikimumą, sąžiningumą, garbę, dorovę, lojalumą ir kt. Priesai-

[244] Kūris E. Konstitucijos dvasia. Vilnius: *Jurisprudencija*, 2002, t. 30(22), p. 14.

[245] Lietuvos Respublikos Konstitucija. Vilnius: Seimo leidykla „Valstybės žinios“, 1996, p. 25, 26, 32, 34, 37, 41, 46, 50, 51, 57, 68.

[246] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 6-120.

[247] Lietuvos Respublikos Seimo Informacijos analizės skyrius. Valstybės pareigūno priesaika, atsakomybė ir pašalinimas iš posto, 2004-01-23. Vilnius, 2004.

ką duodantis žmogus prisiima pareigą saugoti ir ginti tai, kas jam ir kitiems yra svarbu bei vertinga, kas sudaro tvirtą pagrindą bendruomeniškumui ir tarpusavio pasitikėjimui. Priesaikos tikslai leidžia išskirti dvi pagrindines priesaikos funkcijas: priesaikoje esančių vertybių įgyvendinimas ir priesaika ginamų vertybių apsauga.

Dabartiniais laikais priesaikos instituto pagrindu atsiranda teisiniai santykiai, pvz., prieš tai aptarti santuokos santykiai. Šie teisiniai santykiai itin aktualūs, todėl neatsitiktinai vis dažniau priesaikos institutas diegiamas naujausiuose Lietuvos teisės aktuose (pvz., Baudžiamojo proceso, Civilinio proceso kodeksuose, Vietos savivaldos įstatyme ir t. t.).

Šiuo metu Lietuvoje veikia įvairių rūšių priesaikos:

1) pareiginės (profesinės),
2) teisingumo vykdymo,
3) bažnytinės,
4) kitos.

Pagal trukmę priesaikos skirstomos į:

1) terminuotas ir
2) neterminuotas.

Pagal prasmę priesaikos skirstomos į:

1) asertorines (fakto patvirtinimo) ir
2) promisorines (garantuojančias, kaip asmuo elgsis eidamas pareigas).

Atsižvelgiant į tai, kad šiuolaikinėse teisės formose – teisės aktuose nemažai dėmesio skirta priesaikai, galima daryti išvadą, kad priesaikos institutas – gana reikšmingas šiuolaikinių visuomeninių santykių reglamentavimo (reguliavimo) elementas arba įrankis.

Analizuojant valstybinės priesaikos reikšmę, galima teigti, kad tai yra išskirtinė priesaika, susijusi su pačia valstybe, jos suverenitetu. Tokios priesaikos pagrindinė paskirtis – Tautos interesų ir pagrindinių jos vertybių apsauga. Akivaizdu, kad priesaikos institutas padeda Tautai reikšti suverenias galias remiantis ne tik įstatymais reglamentuota pozityviąja teise, bet ir moraliniais etiniais principais. Neatsitiktinai priesaika grindžiama sąžine paremtu pažadu vykdyti įstatymus, pabrėžiama ištikimybė Lietuvos Respublikai, sąžiningas tarnavimas žmonėms, nuostata visomis išgalėmis stiprinti valstybės nepriklausomybę, taip pat įsipareigojimas didinti tautos pasitikėjimą valstybės valdyme dalyvaujančiais asmenimis. Priesaikos institutas išplečia pozityviąją teisę ir nustato tam tikrus konkrečius reikalavimus asmeniui, norinčiam dalyvauti valstybės valdyme ir eiti atitinkamas pareigas. Tokiai priesaikai būdingas imperatyvumas, kuris padeda užtikrinti bendrųjų tautos interesų realizavimą valstybės tarnyboje bei tarnavimą žmonėms. Neatsitiktinai priesaikos tekstas įtvirtintas Konstitucijoje, taip pat ir konkrečiuose įstatymuose (teisės aktuose). Svarbu ir tai, kad atsisakymas duoti priesaiką arba mėginimas prisiekti lygtinai sukelia aiškias teisines pasekmes tiek konstituciniams pareigūnams, tiek įstatymuose minimiems pareigūnams – jie negali eiti pareigų ir negali realizuoti savo siekių tarnauti valstybei.

Napoleonas Bonapartas (1769–1821) teigė, kad „lengviau sukurti įstatymą, negu jį vykdyti“[248]. Šiuolaikinėje visuomenėje įstatymai kuriami ir priimami turint aiškią nuostatą, kad jie bus vykdomi. Tačiau ypatingais atvejais tai reikia prisiekti. Priesaikos institutas iki 2004 m. daryto tyrimo buvo įtrauktas į 39 Lietuvos Respublikos įstatymus, o du iš jų specialiai skirti būtent jam – Lietuvos Respublikos Seimo nario priesaikos įstatymas[249] ir Lietuvos Respublikos valstybės kontrolieriaus priesaikos įstatymas[250] (nebegalioja nuo 1995 m. birželio 22 d., nes jo nuostatos įtrauktos į Valstybės kontrolės įstatymą), o 2011 m. – jau į 43 įstatymus.

2004 m. atliktų tyrimų rezultatai atskleidė, kad mūsų valstybėje yra 36 teisės aktuose įtvirtintos ir galiojančios priesaikos: Respublikos Prezidento, Seimo nario, Ministro Pirmininko ir ministrų, Konstitucinio Teismo teisėjo, teisėjo, valstybės kontrolieriaus, prokuroro, diplomato, kariuomenės vado, kario, karininko, civilinės krašto apsaugos tarnybos valstybės tarnautojo, vidaus tarnybos, policijos, Valstybės saugumo departamento, Specialiųjų tyrimų tarnybos, Kalėjimų departamento bei jam pavaldžių įstaigų ir valstybės įmonių, muitinės pareigūnų, civilinės krašto apsaugos tarnybos civilio statutinio valstybės tarnautojo, notaro, asmenų, kuriems suteikiama Lietuvos Respublikos pilietybė natūralizacijos ar optavimo būdu priesaika Lietuvos Respublikai, Vyriausiosios rinkimų komisijos pirmininko, šios komisijos nario, auditoriaus, antstolio, advokato, šaulio, liudytojo, nukentėjusiojo, eksperto, asmens, kuriam pavesta atlikti ekspertizę, specialisto, vertėjo, šalies, trečiojo asmens priesaikos.

Iki šių dienų šias priesaikas papildė: savivaldybės tarybos nario, vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos nario, vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus, vyriausybės atstovo priesaikos.

3.2. Priesaikos, kaip teisinio instituto, universalumas

Teisės šakų požiūriu priesaikos institutas yra universalus, t. y. priesaika kaip teisės institutas taikoma ne tik konstitucinėje teisėje (Konstitucija, Pilietybės įstatymas), bet ir baudžiamojoje (Baudžiamojo proceso kodeksas), civilinėje (Civilinio proceso kodeksas), administracinėje (statutinių institucijų veiklą reglamentuojantys teisės aktai) teisėje ir net tarptautinėje teisėje (1998 m. liepos 17 d. JTO priimtas Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos Statutas, priesaikos tarptautinėms organizacijoms), todėl, sudarydamos atskirų teisės šakų sistemose esančių priesaikų visumą, priesaikos įgyja tarpšakinio teisinio instituto statusą.

Priesaikos instituto universalumą patvirtina ir tai, kad jis yra taikomas visose šiandien žinomose 193 teisinėse sistemose (Lietuvos teisės sistema viena iš jų): romanų-germanų (kontinentinėje), anglosaksų (precedentinėje), religinėje bendruomeninėje Azijos ir Afrikos šalių bei ideologizuotos teisės teisinių sistemų šakose. Šių laikų demokratinėje visuomenėje priesaika duodama pamatinėms žmo-

[248] Balzakas H. Napoleonas. Mintys ir maksimos. Kaunas, 2001, p. 72.

[249] Lietuvos Respublikos Seimo nario priesaikos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 32-978.

[250] Lietuvos Respublikos valstybės kontrolieriaus priesaikos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 3-53.

giškosioms vertybėms ginti, ir tai daro ją vienodai reikšmingą skirtingų demokratinių teisės tradicijų sistemose.

Konstitucija ir kiti teisės aktai įtvirtina priesaikos institutą, nustato priesaikos instituto įgyvendinimo konstitucines teisines sąlygas, priesaikos davimo ar jos sulaužymo pasekmes, tačiau analizuojant sisteminiu požiūriu galima konstatuoti, jog vis dar pasitaiko konstitucinių ir įstatymais įtvirtinto priesaikos instituto reguliavimo spragų, mažinančių šio instituto veiksmingumą.

4. Priesaikos socialinio veiksmingumo problemos Lietuvos teisėje

Akivaizdu, kad asmuo, pretenduojantis atstovauti kitiems asmenims (būti valdžios atstovu), tik prisiekęs prisiima jam priskirtus įgaliojimus ir Konstitucija ar įstatymai jam nustato tų prisiimtų įsipareigojimų trukmę. Svarbu tai, kad Konstitucija ir įstatymai reglamentuoja atsakomybę už priesaikos sulaužymą – pareigų netekimas ir papildomi apribojimai eiti tam tikras pareigas. Tai paryškina, koks glaudus yra priesaikos instituto santykis su žmonių pasitikėjimu valdžia ir koks svarbus pats priesaikos institutas.

Aukščiausieji valstybės pareigūnai – Respublikos Prezidentas, Seimo nariai, Konstitucinio Teismo, Aukščiausiojo ir Apeliacinio teismo teisėjai, valstybės kontrolieriai, duodami jų einamas pareigas atitinkančią priesaiką, išreiškia politinį ir teisinį lojalumą demokratinės valstybės ir teisės viršenybės pamatiniams principams. Jų duotos priesaikos sulaužymo faktas ir pats to fakto nustatymas yra susiję su teisiniais padariniais: apkaltos procesu, pašalinimu iš pareigų ar Seimo nario mandato panaikinimu.

4.1. Teisiniai procedūriniai pagrindai priesaikos pažeidimui ir sulaužymui nustatyti

Konstitucinis Teismas 1999 m. gegužės 11 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 259 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ konstatavo, kad „Teisinėje sistemoje turi būti įtvirtinta galimybė *pašalinti iš pareigų valstybės pareigūnus*, kurie pažeidžia įstatymus, asmeninius ar politinius interesus iškelia virš visuomenės interesų, savo veiksmais diskredituoja valstybės valdžią. Valdžios atsakomybė visuomenei – teisinės atsakomybės principas, kuris konstituciškai įtvirtinamas nustatant, kad valdžios įstaigos tarnauja žmonėms.“[251] Konstitucinis Teismas, atsižvelgdamas į Konstitucijos 74 straipsnyje nustatytus 3 savarankiškus apkaltos pagrindus: 1) Konstitucijos šiurkštų pažeidimą; 2) priesaikos sulaužymą ir 3) nusikaltimo padarymą, šiame nutarime pabrėžia, kad apkalta „taikoma specialiai nustatytais pagrindais. Tokie pagrindai paprastai yra priesaikos

[251] Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 259 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 42-1345.

sulaužymas, Konstitucijos pažeidimas, valstybės išdavimas, taip pat įvairaus sunkumo nusikaltimai“. Visiškai aiškiai nustatyta, kad už priesaikos sulaužymą taikomas pareigūno pašalinimas iš pareigų arba jo mandato panaikinimas – specifinė konstitucinė sankcija. Šios sankcijos išskirtinumas yra tas, kad „*apkaltos tvarka pritaikyta konstitucinė sankcija yra negrįžtamojo pobūdžio*“[252]. Ši nuostata turėtų būti suprantama taip, kad apkaltos būdu iš pareigų pašalintas valstybės pareigūnas negali automatiškai vėl jų eiti, t. y. sankcijos galiojimas susijęs su tų pačių pareigų ėjimu, tačiau, anot Europos Žmogaus Teisių Teismo, jei rinkėjai atnaujintų pasitikėjimą tuo pačiu asmeniu, jie galėtų jį rinkti tik į įstatymų leidybos instituciją (Tautos atstovybę). Kartu valstybei formuluojamas uždavinys nustatyti proporcingą sankciją už priesaikos sulaužymą.

Kita vertus, jei paaiškėja, kad Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys yra padarę nusikaltimą, jiems gali būti taikoma ne tik pašalinimo iš pareigų sankcija, bet ir Baudžiamojo kodekso (BK) 44 straipsnyje nustatytas viešųjų teisių būti išrinktam ar paskirtam į valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų, įmonių ar nevalstybinių organizacijų renkamas ar skiriamas pareigas atėmimas nuo 1 iki 5 metų, kuris gali būti skiriamas už nusikalstamą veiką, padarytą piktnaudžiaujant viešosiomis teisėmis. Baudžiamosios atsakomybės už priesaikos sulaužymą BK nenustato. Tačiau jei priesaikos sulaužymas turės nusikalstamos veikos, padarytos piktnaudžiaujant viešosiomis teisėmis, požymių, tokiam asmeniui gali būti nustatytas minėtas viešųjų teisių apribojimas arba teisės dirbti tam tikrą darbą (ar užsiimti tam tikra veikla) apribojimas, jei tokia sankcija BK specialiosios dalies straipsnyje yra numatyta.[253]

Jeigu apkaltos procesas vyksta dėl šiurkštaus Konstitucijos pažeidimo, tai Seimas, remdamasis Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies 4 punktu ir Seimo statuto 239 straipsnio 1 dalimi[254], kreipiasi į Konstitucinį Teismą dėl išvados, ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Analogiška teisės norma įtvirtinta ir Konstitucinio Teismo įstatymo 73 straipsnyje.[255] Pažymėtina, kad minėtuose teisės aktuose šios normos nėra suderintos. Pagal galiojančią įstatymo redakciją Konstitucinis Teismas gali konstatuoti, kad konkretūs pareigūno veiksmai *prieštarauja* Lietuvos Respublikos Konstitucijai, tačiau tai dar nebus pagrindas pašalinti pareigūną iš pareigų, nes, kaip minėta, vienas iš apkaltos pagrindų yra ne bet koks prieštaravimas Konstitucijai, o tik šiurkštus. Be abejonės, Konstitucinis Teismas turi pateikti išvadą, ar pareigūno veiksmai šiurkščiai pažeidžia Konstituciją. Tačiau pagal Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalį ir 105 straipsnio 3 dalį Konstitucinio Teismo išvados nėra privalomos jų prašiusiam Seimui ar Respublikos Prezidentui, todėl galima ir tokia teisinė situacija, kai Seimas nepašalina iš pareigų pareigūno, kuriam taikoma apkalta dėl konkrečių veiksmų, kurie kvalifikuojami kaip šiurkštus Konstitucijos pažeidimas, kartu ir priesaikos sulaužymas.

---

[252] Ibid.
[253] Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Vilnius, 2002, p. 22–24.
[254] Lietuvos Respublikos Seimo statutas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 5-97 ir 2004, Nr. 165-6025.
[255] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1993, Nr. 6-120.

Įsigilinkime į kitą apkaltos pagrindą – „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“. Atsakomybės subjektai apkaltos proceso tvarka Lietuvoje gali būti (disertanto pabraukta) pašalinami iš pareigų ar atimamas jų mandatas, jei nustatoma, kad jie padarė nusikaltimą. Buvusio Seimo nario Audriaus Butkevičiaus apkaltos pavyzdys rodo, kad ir nuteisus už nusikaltimo padarymą ne visada atimamas nuteistojo Seimo nario mandatas. Taigi „gali būti pašalinami“ netapatu imperatyvui „pašalinami“. Tas pat pasakytina ir apie Seimo narių L. Karaliaus ir A.Sacharuko apkaltą: nors Konstitucinis Teismas jų veiksmus įvertino vienodai – šiurkštus Konstitucijos pažeidimas ir priesaikos sulaužymas, tačiau Seimas iš Seimo nario pareigų pašalino tik vieną jų – L. Karalių.

Visai kitaip Seimo statuto 239 straipsnio 2 dalyje suformuluotas Seimo kreipimasis į Konstitucinį Teismą dėl apkaltos subjekto, kuris įsiteisėjusiu apkaltinamuoju teismo nuosprendžiu pripažintas padaręs nusikaltimą, kai tuomet prašoma išvados, „ar asmens, kuriam pradėta apkaltos byla, konkrečiu nusikaltimu buvo šiurkščiai pažeista Konstitucija ir sulaužyta priesaika“[256]. Nors čia ir akivaizdu, kad jau tiksliau prašoma pateikti išvadą dėl „šiurkštaus“ Konstitucijos pažeidimo ir priesaikos sulaužymo, bet, disertanto manymu, dėl perdėto teisinio reglamentavimo (hiperreguliavimo) bręsta dar vienas konstitucinis politinės praktikos precedentas. Esant įrodytam (įsiteisėjusiu teismo apkaltinamuoju nuosprendžiu) apkaltos savarankiškajam pagrindui – nusikaltimo padarymui, prašoma, kad Konstitucinis Teismas pateiktų išvadą ir dėl kitų dviejų apkaltos pagrindų, kurių nustatymas, disertanto manymu, yra perteklinis. Atrodo, kad šiuo atveju Konstitucinio Teismo gali būti prašoma pateikti išvadą, ar Seimo nario R. Žilinsko veiksmai, kurie jau baudžiamojo teismo pripažinti nusikalstamais (kol kas dar neįsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu), prieštarauja Konstitucijai, nors tie veiksmai buvo padaryti iki tam asmeniui tampant Seimo nariu. Jei nusikaltimas buvo padarytas dar iki priesaikos davimo, kaip ji galėjo būti sulaužyta? Akivaizdu, kad šiuo atveju yra logiškas trečiojo (savarankiško) apkaltos pagrindo –paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas, egzistavimas, rodantis įžvalgią Konstitucijos kūrėjų konstitucinių visuomeninių santykių inžineriją. Pagal Konstitucinio Teismo suformuluotą oficialiąją konstitucinę doktriną priesaikos sulaužymas yra ir šiurkštus Konstitucijos pažeidimas,

t. y. abu šie dalykai traktuojami kaip vienos monetos dvi pusės. Taigi toks teisinis reguliavimas, kai savarankiški apkaltos pagrindai sujungiami į vieną visumą, veda į teisinę aklavietę. Todėl prieš 7 metus Konstitucinio Teismo pasirinktas lengvesnis kelias per konkretų kriterijų – Lietuvos Respublikos Prezidento priesaikos turinio *expresis verbis*, išreikšto Konstitucijos tekste, pažeidimą, kartu ir nustatymas, ar Konstitucijos pažeidimas yra „šiurkštus“, sukelia teisines pasekmes, kurios po Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos sprendimo byloje *Paksas prieš Lietuvą* (Nr. 34932/04) yra pripažįstamos mūsų nacionalinės teisės nenaudai, bet žmogaus teisių įgyvendinimo naudai. Taigi „paaiškėjimas, jog padarytas nusikaltimas“ yra savarankiškas pagrindas apkaltai inicijuoti, o kartu ir „rezultatyviai“ (jei tokia būtų Seimo valia) užbaigti. Šiuo atveju pamirštama kito, jau

[256] Lietuvos Respublikos Seimo statutas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 5-97 ir 2004, Nr. 165-6025.

buvusio Seimo nario – A. Butkevičiaus – apkalta, kai nereikėjo Konstitucinio Teismo išvados dėl kitų dviejų Konstitucijoje nurodytų apkaltos pagrindų. Kodėl Seimo statute ignoruojamas Konstitucinio Teismo 2000 m. kovo 30 d. nutarimas, kuriame yra doktrinos užuomazgos, teigiančios, jog cituotoji Seimo statuto nuostata kelia abejonių jos atitikties Konstitucijai aspektu? Gal Seimo narius klaidina kiti jau besiformuojančią doktriną „suvėlę“ Konstitucinio Teismo nutarimai: 2003 m. gruodžio 30 d., 2004 m. balandžio 15 d., 2004 m. gegužės 25 d. ir 2004 m. kovo 31 d. išvada, „suplakę“ du lygiai tokius pačius „savarankiškus“ apkaltos pagrindus – šiurkštų Konstitucijos pažeidimą ir priesaikos sulaužymą į vieną?

Bet ką reikėtų daryti Konstituciniam Teismui, jeigu į jį būtų kreiptasi dėl apkaltos Seimo nariui pagal minėtą Seimo statuto nuostatą, kuri (taip galėtų būti nustatyta nagrinėjant bylą) prieštarauja Konstitucijai? Išvadoje Konstitucinis Teismas to konstatuoti negalėtų – ne ta baigiamojo akto forma: ne nutarimas. O nutarimo priimti jis negali, nes nėra konstitucinės justicijos bylos dėl teisės akto atitikties Konstitucijai. Padėti išvengti šios kolizijos galėtų pats Seimas, jei pirmiau paklaustų Konstitucinio Teismo dėl atitinkamos Seimo statuto nuostatos konstitucingumo. Tai, į ką tiesiogiai neatsako joks įstatymas, konkrečioje teisinėje situacijoje išspręstų Konstitucinis Teismas ir taip – per savo praktiką – formuotų šį konstitucinės justicijos proceso teisės fragmentą. Pastarasis logiškai vestų prie kitų dviejų apkaltos pagrindų išskyrimo, leisiančio „pasitaisyti“ Konstitucinio Teismo jau suformuotai doktrinai, o kartu padėsiančio išspręsti kitas iš to išplaukiančias problemas.

Kaip minėta, dviejų savarankiškų apkaltos pagrindų sutaptis yra galima tik vertinant Respublikos Prezidento ir Seimo nario priesaikas, kartu ir šiurkštų Konstitucijos pažeidimą. Gali kilti klausimas, kodėl tik jų, o ne visų Konstitucijoje išvardytų apkaltos subjektų? Disertanto įsitikinimu, taip gali būti tik dėl to, kad visas Seimo nario priesaikos turinys *expressis verbis* yra Konstitucijos sudėtinė dalis, o Respublikos Prezidento priesaikos turinio dalis yra Konstitucijos sudėtinė dalis; kitų Konstitucijoje išvardytų apkaltos subjektų priesaikos yra įtvirtintos jų veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose. Todėl tik nustatant Seimo nario arba Respublikos Prezidento priesaikos sulaužymo faktą ekspertine institucija gali būti Konstitucinis Teismas, ir, kaip parodė visiškai neseni įvykiai, tik Seimas yra tas subjektas, kuris patvirtina arba ne priesaikos sulaužymo faktą. Jis (aukščiausioji valdžios institucija) įgyvendina teisės subjektiškumo principą – *kas priesaiką priima, tas ir sprendžia apie jos sulaužymą*. Šiuo atveju Konstitucinis Teismas yra tik ekspertas, o sprendžia apkaltos byloje, kaip minėta, tik Seimo kvalifikuota dauguma (3/5 visų narių balsų), nes pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją (105 straipsnio 3 dalį ir 107 straipsnio 3 dalį) Seimo daugumai Konstitucinio Teismo išvada (kuri gali būti priimta tik didesnės nei 1/2 (5) šio teismo narių balsų dauguma) nėra imperatyviai privaloma. Lygiai taip pat kaip ir teismui eksperto išvada nėra vienareikšmiškai privaloma ir yra tik vienas iš įrodymų, o bylą teismas išsprendžia visų bylos aplinkybių (įrodymų) subendrinimo pagrindu. Bet kuriuo atveju svarbus šioje vietoje tam tikras subjektas, atliekantis nepriklausomą ir objektyvų ekspertinį tyrimą dėl priesaikos sulaužymo. Šiuo atveju tai atlieka Konstitucinis Teismas, kitais atvejais turėtų būti nustatyta (įstatymais ir kitais teisės aktais reglamentuota) tvarka, kas

(teismas ar Seimo specialioji tyrimo komisija, ar Vyriausioji tarnybinės etikos komisija, ar kt.) ir kaip (procedūros ir įgaliojimai) nustatys priesaikos sulaužymo faktą ir pateiks išvadą atitinkamam subjektui (darbdaviui), priėmusiam priesaiką, – Seimui, Respublikos Prezidentui, Vyriausybei, ministrui, generaliniam direktoriui, viršininkui ir pan.

Jei priesaikos sulaužymo klausimą sprendžia kolektyvinė institucija, pvz., Seimas, svarbu nustatyti, kokia dauguma – paprasta ar kvalifikuota – bus sprendžiamas priesaikos sulaužymo klausimas. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje apdairiai nenurodytas tikslus Seimo kvalifikuotą daugumą (apkaltos atveju – 3/5, o ne 85 Seimo nariai) sudarančių Seimo narių skaičius. Atsižvelgiant į tai, kad pagal Konstituciją Seimas laikomas išrinku, kai išrinkta ne mažiau nei 3/5 (85) Seimo narių, Seimo narių kiekiui sumažėjus (dėl mirties, išrinkimo į Europos Parlamentą, pareigų atsisakymo ar dėl kitų priežasčių), 3/5 kvalifikuota Seimo dauguma turi būti skaičiuojama ne nuo 141 Seimo nario, o nuo tuo metu faktiškai esančių Seimo narių skaičiaus, kuris neturi būti mažesnis nei 85. Pavyzdžiui, mirus Seimo nariui A. Rimui ir į jo vietą dar neišrinkus naujo Seimo nario, buvusioje A. Sacharuko ir L. Karaliaus apkaltoje dėl priesaikos sulaužymo ir šiurkštaus Konstitucijos pažeidimo būtų reikėję surinkti 84 (3/5 nuo 140 narių), o ne 85 (3/5 nuo 141 nario) Seimo narių kvalifikuotą daugumą. Atsižvelgiant į tai, kad 80 Seimo narių pritarė Seimo nario A.Sacharuko apkaltai ir 89 Seimo nariai – savo jau buvusio kolegos L. Karaliaus apkaltai, yra aišku, kad svarbus kiekvienas Seimo nario balsas, kuriuo jie, įgyvendindami laisvo Seimo nario mandato teisę, naudojasi kiekviename balsavime. Disertanto nuomone, apkaltos proceso objektai – net du Seimo nariai, dėl kurių Seimas sprendė pašalinimo iš Seimo klausimą, taip pat neturėtų dalyvauti balsavime, nes pats dėl savęs negali objektyviai spręsti, be to, pažeidžiamas teisės principas – niekas negali būti teisėju savo byloje (lot. *nemo iudex in propria causa*). Išeitų, kad šiuo atveju 3/5 būtų skaičiuojamos ne nuo 141, o nuo 138, todėl apkaltai turėtų užtekti 83 Seimo narių daugumos.

4.2. Priesaikos pažeidimo formos ir teisinių padarinių nustatymo problemos

Konstitucijos 74 straipsnis numato tris pagrindus apkaltai pradėti: šiurkščiai[257] pažeidus Konstituciją, sulaužius duotą priesaiką ir paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas. A. Vaišvila išskiria Konstitucijos pažeidimą į dvi rūšis: šiurkštų ir nešiurkštų, teigdamas, jog „jei Konstitucijos kūrėjai vis dėlto pavartojo specialų terminą „šiurkštus pažeidimas“, tai jie išsakė būtinybę skirti dvi galimas Konstitucijos pažeidimų rūšis: 1) paprastą arba formalų, kuris nesukelia realios žalos piliečių teisėms, o yra tik potenciali grėsmė tokiai žalai atsirasti; todėl neužtraukia konstitucinės atsakomybės ir nesudaro pagrindo prieš laiką pašalinti Prezidentą iš parei-

[257] Žodis „šiurkštus“ traktuotinas pagal pažeidimo padarymo pobūdį bei laipsnį ir reiškia „grubus, neleistinas, labai didelis“. Keinys S., Klimavičius J., Paulauskas J. ir kt. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV leidimas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000, p. 811.

gų, ir 2) kvalifikuotą – šiurkštų, kuris jau daro realią ir didelę žalą Konstitucijos saugomoms vertybėms ir tuo pagrindu užtraukia konstitucinę atsakomybę“[258]. Tas pats turėtų būti pasakyta apie kitą apkaltos pagrindą – priesaikos sulaužymą. Čia priesaikos pažeidimo pobūdį kvalifikuojantis reikšminis žodis yra „sulaužymas“[259], kuris pagal savo semantinę reikšmę yra šiurkštus veiksmas, griaunantis teisinę tvarką, panaikinantis ryšį tarp asmens ir jo pareigų. Kitu atveju Konstitucijos kūrėjai būtų apsiriboję paprastu „priesaikos pažeidimo“ terminu.

Atidžiau pažvelgus ir išanalizavus Konstitucijoje numatytus apkaltos pagrindus – „šiurkščiai pažeidus Konstituciją“, „sulaužius priesaiką“ ir „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“, gali kilti pagrįstas klausimas, ar šiurkščiai pažeidžiant Konstituciją arba padarant nusikaltimą nėra sulaužoma priesaika. Neatsitiktinai 2003 m. gruodžio 30 d. Konstitucinio Teismo nutarime konstatuota, kad „Priesaikos sulaužymas kartu yra ir šiurkštus Konstitucijos pažeidimas, o šiurkštus Konstitucijos pažeidimas kartu yra ir priesaikos sulaužymas.“ (Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas, 2004 m. kovo 31 d. išvada).

Keletas probleminių klausimų iškyla svarstant priesaikos sulaužymo atvejus, todėl labai svarbu išsiaiškinti Tautos referendume priimtos Konstitucijos nuostatas, taip pat ir kitas šią teisinę idėją, normą ir teisinius santykius išplečiančias arba siaurinančias teisines kategorijas. Žodžių junginys „priesaikos sulaužymas“ yra konstitucinį statusą turintis teisės institutas. Jis įtvirtintas kelete LR Konstitucijos straipsnių ir reiškia nei daug, nei mažai – savarankišką apkaltos pagrindą. Bene iškalbingiausias yra Konstitucijos 74 straipsnis, kuris skelbia: „Respublikos Prezidentą, Konstitucinio Teismo pirmininką ir teisėjus, Aukščiausiojo Teismo pirmininką ir teisėjus, Apeliacinio teismo pirmininką ir teisėjus, Seimo narius, šiurkščiai pažeidusius Konstituciją arba sulaužiusius priesaiką, taip pat paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas, Seimas 3/5 visų narių balsų dauguma gali pašalinti iš užimamų pareigų ar panaikinti Seimo nario mandatą. Tai atliekama apkaltos proceso tvarka, kurią nustato Seimo statutas.“

Šis straipsnis nurodo trijų *savarankiškų* apkaltos pagrindų egzistavimą:

1) šiurkštų Konstitucijos pažeidimą;

2) priesaikos sulaužymą ir

3) nusikaltimo padarymą.

Būtent toks Konstitucijoje įtvirtintas eiliškumas nurodo, kad priesaikos sulaužymas pagal savo svarbą eina po šiurkštaus Konstitucijos pažeidimo, bet prieš nusikaltimo padarymą. Tokiu būdu nurodoma, kad vertybių apsaugos požiūriu priesaikos sulaužymas yra mažiau reikšmingas už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, bet reikšmingesnis už nusikaltimo padarymą. Ši vertybių apsaugos hierarchija atkreipia apkaltos instituto tyrėjų dėmesį į vertybių, kurias saugo kiekvienas apkaltos pagrindas, pobūdį. Nepretenduodami į detalaus visų apkaltos pagrindų saugomų ver-

[258] Vaišvila A. Lietuvos Respublikos Prezidentui Rolandui Paksui iškeltų kaltinimų vertinimas teisės ir sistemos požiūriu. *Respublika*, 2004-03-13, p. 18.

[259] Žodis „sulaužyti“ reiškia „į dalis sutrupinti, sutreškinti“, „sugriauti, sunaikinti, nesilaikyti“. Kruopas J., Jonikaitė Z., Kučinskaitė A. ir kt. Lietuvių kalbos žodynas, VII tomas. Vilnius: Mintis, 1966, p. 200–201.

tybių sąrašo nustatymą, panagrinėkime vien priesaikoje įtvirtintas vertybes. Atsižvelgdami į tai, kad kiekviena priesaika individualizuojama pagal prisiekiančio asmens pareigų pobūdį arba jo procesinę padėtį, nagrinėsime tik Seimo nario priesaikoje, nustatytoje Konstitucijos sudedamosios dalies teisės akte – Lietuvos Respublikos įstatyme „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“, – esančius įsipareigojimus prisiimti Seimo narį saistančias pareigas, jas vykdyti ir taip saugoti ir ginti priesaikoje nurodytas ir iš jos išplaukiančias vertybes. Kreipimasis į Dievą yra lyg garantas, užtikrinantis priesaikos laikymosi nenukrypstamumą. Vertybių pobūdis – ištikimybė Lietuvai, pagarba Konstitucijai ir įstatymams bei jų vykdymas, Lietuvos nepriklausomybės stiprinimas (visomis išgalėmis), sąžininga tarnystė Tėvynei, demokratijai ir Lietuvos žmonių gerovei – rodo, kad kiekvienos iš jų atskirai ar visų bendrai užtikrinimo turi būti siekiama *aktyviais veiksmais*. Pati priesaikos paskirtis yra šių vertybių užtikrinimas ir apsauga, o to pasiekti be aktyvių prisiekusiojo pastangų – neįmanoma. Todėl norint išsiaiškinti, ar Seimo nario priesaika nebuvo sulaužyta, svarbu nustatyti, ar buvo pakankamai aktyviai stengiamasi pasiekti tų priesaikos tikslų – priesaikoje įtvirtintų vertybių užtikrinimo ir apsaugos. Atsižvelgdami į tai, galime išskirti dvi pagrindines priesaikos funkcijas:

1) priesaikoje esančių vertybių įgyvendinimas ir

2) priesaika ginamų vertybių apsauga.

Savaime suprantama, kad priesaikoje (šiuo atveju Seimo nario) išvardytų vertybių universalumas ir konstitucinis statusas sukelia trijų savarankiškų apkaltos pagrindų atribojimo vieno nuo kito problemų, todėl labai svarbu nustatyti šių vertybių pažeidimo pobūdį. Šiurkštaus Konstitucijos pažeidimo atvejis pakankamai išsamiai aptartas Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, o nusikaltimo padarymo atveju didesnių problemų ligi šiol nėra iškilę. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Konstitucinis Teismas savo nutarimuose yra pažymėjęs, jog „šiurkštus Konstitucijos pažeidimas yra ir priesaikos sulaužymas“ ir atvirkščiai – „priesaikos sulaužymas yra ir šiurkštus Konstitucijos pažeidimas“, bet toks sulyginimas galimas tik išimtiniais atvejais, kai šiais dviem savarankiškais apkaltos pagrindais saugomos vertybės idealiai sutampa. Tai, disertanto manymu, įmanoma tik konstitucinių priesaikų atžvilgiu, t. y. tokių priesaikų, kurios nėra vien tik nurodytos Konstitucijos tekste, kaip duodamos tam tikros institucijos atstovų: Respublikos Prezidento, Seimo nario, Vyriausybės nario, teisėjo, valstybės kontrolieriaus, bet, svarbiausia, su pačios priesaikos teksto *expressis verbis* įrašymu į Konstituciją, t. y. tik Respublikos Prezidento ir Seimo nario.

Konstitucijoje esantis išskyrimas į tris savarankiškus apkaltos pagrindus mus įpareigoja siekti nustatyti ne tik šių pagrindų galimus bendrus, bet ir jų išskirtinumą pabrėžiančius požymius. Esminis priesaikos sulaužymo atvejo išskirtinumas turėtų būti siejamas su pobūdžiu, kuriuo yra pažeidžiamos priesaikoje įtvirtintos vertybės. Kaip ir šiurkštaus Konstitucijos pažeidimo atveju yra nustatinėtina semantinė žodžio „šiurkštus“ reikšmė – atžarus, status, nemandagus, neleistinas, labai didelis (apie nukrypimus). Priesaikos sulaužymo atveju yra svarbu išsiaiškinti žodį „sulaužymas“. Šis žodis teisėje vartojamas išskirtinai tik priesaikoms, o tai suponuoja tam

tikros žodžio „sulaužyti“ perkeltinės prasmės „nesilaikyti“ (šiuo atveju priesaikos) pobūdį. Tai koks gi tas priesaikos nesilaikymo pobūdis? Priesaikos nesilaikymas arba pažeidimas pagal žodžio „sulaužymas“ sinonimiškumą turi būti triuškinantis. Triuškinantis jis yra priesaika užtikrinamų ir saugomų vertybių atžvilgiu. Kitaip tariant, priesaika sulaužoma neleistinais priesaikos institutu saugomų vertybių eliminavimo veiksmais. Priesaikoje įtvirtintos vertybės griaunamos pažeidėjo tyčiniu veikimu, todėl šioje vietoje neturėtų būti nagrinėjamos priešingos teisei netyčinės priesaikos pažeidimo formos. Esant neatsargumui ir nerūpestingumui priesaika nebūtų sulaužoma, bet esant tyčiniam veiksmui, nukreiptam priešinga, nei nustatyta priesaikoje, linkme, reikėtų konstatuoti priesaikos sulaužymą. Įvertinant Seimo nario priesaikoje įtvirtintų vertybių įvairialytį pobūdį – teisinį, moralinį-etinį, politinį ir net religinį, – nustatinėtinas kiekvieno aspekto atskiras ir visų bendras pažeidimas.

Atsižvelgiant į savarankiško apkaltos pagrindo – priesaikos sulaužymo – vertybinę orientaciją, darytina išvada, kad šis apkaltos pagrindas apima teisinius, etinius, religinius elementus, taip pabrėždamas savo išskirtinumą, talpumą ir ypatingą universalumą, palyginti su kitais dviem, galima sakyti, grynai teisiniais apkaltos pagrindais. Atlikus tyrimą atsiranda pagrindas teigti, kad priesaikos sulaužymas apima kitus du pagrindus apkaltos procesui inicijuoti: 1) šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, 2) paaiškėjimą, jog padarytas nusikaltimas. Todėl priesaikos sulaužymas yra universalesnis reiškinys ir bendresnis pagrindas apkaltos procesui inicijuoti, žinoma, ne be išimčių, ką rodo Seimo nario R. Žilinsko atvejis.

Vertybinis priesaikomis ginamų (saugomų) visuomeninių santykių pobūdis ryškiausiai atsiskleidžia per apkaltos būdu nustatomas pažeidimo aplinkybes ir tas aplinkybes nustatančius subjektus.

Norint nustatyti pirmąjį ir trečiąjį Konstitucijoje ir Seimo statute numatytą pagrindą inicijuoti apkaltos procesą, reikia teismo arba Seimo sudarytos specialios tyrimo komisijos išvados. Įtariant šiurkščiu Konstitucijos pažeidimu, reikia Konstitucinio Teismo išvados, o įtariant nusikaltimo padarymu, – kitų Lietuvos teismų sprendimų arba minėtos komisijos išvados.

Priesaikos sulaužymo, kaip savarankiško pagrindo inicijuoti apkaltos procesą, atveju pakanka nustatyti ir išaiškinti visas pažeidimo aplinkybes, nustatyti tuo pažeidimu padarytą žalą Konstitucijos ir įstatymų saugomoms vertybėms. Pagal Seimo statutą Seimas gali pradėti parengiamuosius apkaltos proceso veiksmus ir vėliau spręsti atsakomybės subjekto pašalinimą iš pareigų apkaltos proceso tvarka. Pavyzdžiui, jeigu Respublikos Prezidento veiksmai ar tų veiksmų seka silpnina šalies saugumą, nors tai nėra nusikaltimas, arba kitokie jo veiksmai pažeidžia šalies interesus, tuomet galima inicijuoti apkaltos procesą priesaikos sulaužymo pagrindu. Pats Seimas gali priimti politinį sprendimą, ir šiuo atveju svarbu nustatyti priesaikos pažeidimo pobūdį (šiurkščiai ar ne), nes tas šiurkštumas išplaukia iš semantinės žodžio „sulaužyti“ prasmės, kurią jau aptarėme.

„Šiurkštaus Konstitucijos pažeidimo“ ir „paaiškėjimo, jog padarytas nusikaltimas“ atvejais pagal šių pagrindų apkaltos procesui prasmę yra sulaužoma priesaika, todėl, kaip minėta, priesaikos sulaužymas yra universalesnis pagrindas už kitus

du pagrindus inicijuoti apkaltą. Visus tris apkaltos pagrindus turi patvirtinti kvalifikuota Seimo dauguma – ne mažiau kaip 3/5 visų Seimo narių. Tai rodo, koks svarbus padaryto pažeidimo vienareikšmiškas vertinimas.

Lietuvoje vyrauja požiūris, kad bet koks įstatymo pažeidimas dar nėra priesaikos sulaužymas ir kartu pagrindas apkaltos procesui Seime. Todėl formaliuoju požiūriu priesaikos sulaužymo fakto nustatymas turėtų būti aiškus ir nesudaryti prielaidų politinėms ar kitoms reinterpretacijoms. Suprantama, jei dėl bet kurio įstatymo pažeidimo būtų inicijuojama apkalta, iškiltų ginčų vertinant padaryto pažeidimo subjektyviąją pusę – nustatant kaltės formą (tyčia ar neatsargumas), jo padarymo pobūdį, laipsnį ir panašiai. Tačiau būna įstatymų pažeidimo atvejų. Todėl svarstytina, ar nederėtų išskirti priesaikos pažeidimą ir sulaužymą į dvi atskiras kategorijas, išsamiai ir aiškiai atribojant kiekvieną pagal teisės pažeidimo rūšis, jo padarymo pobūdį ir laipsnį. Už priesaikos pažeidimą, kitaip nei priesaikos sulaužymą, būtų galima taikyti švelnesnio pobūdžio drausminę atsakomybę. Skiriant paprastą priesaikos pažeidimą, nesuponuojantį apkaltos arba pašalinimo iš pareigų, turėtų būti svarbios materialinės pažeidimo pasekmės (žala, padaryta tam tikriems valstybės saugomiems interesams), kaip objektyvus pagrindas, atribojantis priesaikos pažeidimą nuo priesaikos sulaužymo, priešingu atveju būtų sunku išvengti subjektyvumo ir painiavos.

Priesaikos institutas dėl savo universalumo sietinas su materialiosios ir procesinės teisės šakomis. Kai priesaikos instituto taikymas ir kartu pažeidžiamumas susiejamas vien su procedūrinėmis teisės normomis, t. y. su prisiekimu ar neprisiekimu, tai pačiu priesaikos davimo faktu yra užtikrinamas šio instituto veiksmingumas. Šiuo atveju viskas aiškiau – tam tikras asmuo nesąmoningai ar sąmoningai neteisingai ištarė priesaikos tekstą ar išvis neprisiekė arba prisiekė lygtinai, arba nepasirašė priesaikos lapo – priesaikos instituto pažeidimas yra akivaizdus.

Tačiau vis dar iškyla problemų, kaip nustatyti dieną, nuo kurios Respublikos Prezidentas pradeda eiti savo pareigas. Pavyzdžiui, 2009 m. liepos 12 d. penkioliktoji A. Kubiliaus vadovaujama Vyriausybė grąžino įgaliojimus išrinktajai Respubliko Prezidentei D. Grybauskaitei. Vadovaudamasis Konstitucijos 92 straipsniu ir Vyriausybės įstatymo 8 straipsniu, Ministras Pirmininkas A. Kubilius 2009 m. liepos 12 d. įteikė Respublikos Prezidentei raštišką pareiškimą dėl jo vadovaujamos Vyriausybės įgaliojimų grąžinimo. Pagal įstatymus, išrinkus Respubliko Prezidentą, Vyriausybė turi grąžinti jam įgaliojimus tą dieną, kai šis pradeda eiti pareigas.

Vyriausybės vadovui svarbu žinoti Konstitucijos nuostatas, nusakančias kada Respublikos Prezidentas pradės eiti valstybės vadovo pareigas. Konstitucijos 82 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Išrinktas Respublikos Prezidentas *savo pareigas pradeda eiti rytojaus dieną pasibaigus Respublikos Prezidento kadencijai, po to, kai Vilniuje, dalyvaujant Tautos atstovams – Seimo nariams, prisiekia* Tautai būti ištikimas Lietuvos Respublikai ir Konstitucijai, sąžiningai eiti savo pareigas ir būti visiems lygiai teisingas.“ Vadovaujantis formalios logikos principais, jeigu Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė priesaiką davė 2009 m. liepos 12 d., tai savo, kaip valstybės vadovo, pareigas pradėjo eiti tik rytojaus dieną – 2009 m. liepos mėn. 13 d.

Vyriausybės vadovas, grąžindamas įgaliojimus Respublikos Prezidentei D. Grybauskaitei 2009 m. liepos mėn. 12 d., sukūrė tokią teisinę padėtį, kad Prezidentė dar negali priimti Vyriausybės įgaliojimų grąžinimo ir negali pavesti penkioliktajai Vyriausybei toliau eiti pareigas, kol Vyriausybė iš naujo gaus Seimo įgaliojimus arba kol bus sudaryta nauja Vyriausybė. Jeigu Respublikos Prezidentė priims grąžintus Vyriausybės įgaliojimus ir paves tai pačiai Vyriausybei eiti pareigas dar tą pačią dieną, toks įgaliojimų priėmimas ir pavedimas toliau laikinai eiti pareigas neatitiks teisės aktų.

Prezidentė D. Grybauskaitė 2009 m. liepos mėn. 12 d. priėmė Ministro Pirmininko A. Kubiliaus grąžinamus Vyriausybės įgaliojimus. Iš to seka, kad dar nepradėjusi eiti savo, kaip valstybės vadovo, pareigų Prezidentė jau atlieka teisinius veiksmus, kurie pagal Konstituciją dar negali būti atlikti. Taip yra pažeista Konstitucijos 82 straipsnio nuostata, nusakanti, kada naujas Lietuvos Respublikos Prezidentas pradeda eiti savo pareigas. Atitinkamai, nepradėjęs eiti pareigų, jis negali atlikti jokių pagal kompetenciją valstybės vadovo pareigoms priskirtų veiksmų. Tokie veiksmai prieštarauja Prezidentės prieš kelias valandas duotai ištikimybės Lietuvos Respublikos Konstitucijai priesaikai, kuria Tautai pasižadama gerbti ir vykdyti įstatymus. Savaime suprantama, kad, nepradėjęs eiti pareigų, niekas negali naudotis įgaliojimais, būdingais toms konkrečioms pareigoms. Šiuo atveju Respublikos Prezidentė negali pasirašinėti dekretų dėl Vyriausybės įgaliojimų priėmimo ir pavedimo toliau eiti pareigas. Toks dekretas, reikia pabrėžti, neturi teisinės galios. Įstatymais turi būti aiškiai nustatyta išrinktojo, bet pareigų dar nepradėjusio eiti Respublikos Prezidento statusas, jo atliekamų funkcijų pobūdis. Visa tai turi būti susieta su priesaikos davimo diena ir pareigų ėjimo pradžią žyminčia diena. Kaip rodo Lietuvos ir pasaulio istorinė patirtis, priesaikos davimo ceremonijose pasitaiko netikslumų, todėl priesaiką kartais reikia pakartoti. Svarbu, kad Respublikos Prezidentas pareigas pradėtų eiti tada, kai jo duotos priesaikos tikslumas ir ceremonijos baigtumas niekam nekelia abejonių.

Kai priesaikos instituto pažeidimas yra materialinės teisės lygmens, susijęs su paties priesaikos turinio pažeidimu ir galimybe nustatyti priesaikos pažeidimo ar net sulaužymo faktą, aiškiai pastebimas vengimas inicijuoti tokio pobūdžio procesus visose valstybinės veiklos srityse, kur priesaikos institutas taikomas. Taip mažinama pati priesaikos instituto reikšmė ir šio instituto taikymo veiksmingumas. Taip nėra užkardyta melagingos priesaikos davimo galimybė. Tai galėjo būti viena istorinių priežasčių, dėl kurios nyko priesaikos davimo socialinė reikšmė. Todėl atkuriant priesaikos instituto funkcionalumą turi būti išvengta praeities klaidų. Išryškinti šią tendenciją yra šio darbo sudėtinė dalis.

Priesaikos instituto funkcionalumas ir jo socialinė reikšmė didėtų, jei priesaikos sulaužymo institutas būtų siejamas su įstatymo, reglamentuojančio atitinkamus santykius, šiurkščiu pažeidimu. Pavyzdžiui, Valstybės tarnybos įstatymo 2, 4, 9, 14, 15, 16, 29, 30 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo 29 straipsnio 5 ir 6 dalyse apibrėžtą šiurkštų tarnybinį nusižengimą ir šiurkštų pažeidimą būtų galima sugretinti su priesaikos pažeidimu ar sulaužymu. „Šiurkštus tarnybinis nusižengimas – tai nusižengimas, kuriuo šiurkščiai pažeidžiamos valstybės tarnybos bei kitų

valstybės tarnautojo veiklą reglamentuojančių įstatymų ar kitų norminių teisės aktų nuostatos arba kitaip šiurkščiai nusižengiama valstybės tarnautojo pareigoms ar valstybės tarnautojo veiklos etikos principams. Šiurkščiu pažeidimu laikoma: 1) valstybės tarnautojo elgesys, diskredituojantis valstybės tarnybą, žeminantis žmogaus orumą, ar kiti veiksmai, tiesiogiai pažeidžiantys žmonių konstitucines teises; 2) *valstybės, tarnybos ar komercinės paslapties atskleidimas*; 3) korupcinio pobūdžio nusikalstamos veikos požymių turinti veika, nors už šią veiką valstybės tarnautojas ir nebuvo traukiamas baudžiamojon ar administracinėn atsakomybėn; 4) piktnaudžiavimas tarnyba bei Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo reikalavimų pažeidimas; 5) dalyvavimas su valstybės tarnyba nesuderinamoje veikloje; 6) nebuvimas tarnyboje (darbe) vieną ar daugiau darbo dienų be pateisinamos priežasties; 7) buvimas tarnybos (darbo) metu neblaiviam ar apsvaigusiam nuo narkotinių ar toksinių medžiagų, jei valstybės tarnautojo elgesys įžeidžia žmogaus orumą ar diskredituoja valstybės ir savivaldybės institucijos ir įstaigos autoritetą; 8) kiti nusižengimai, kuriais šiurkščiai nusižengiama valstybės tarnautojo pareigoms ar valstybės tarnautojo etikos principams.“[260] Deja, valstybės tarnautojai (išskyrus, statutinius) priesaikos neduoda, jų etiką reglamentuojantis Etikos kodeksas taip pat nepriimtas. Neabejotinai svarbus daugelyje pareiginių ir karinių priesaikų formulėse įtvirtintas pažadas „[šventai] saugoti [visas] man patikėtas paslaptis“ ar „saugoti valstybines ir tarnybines paslaptis“ arba „saugoti man patikėtas valstybės paslaptis“, kartais pasižadama „saugoti profesines(-ę) paslaptis(-į)“. Atkreiptinas dėmesys į įsipareigojimų nevienodumą, todėl būtina išsiaiškinti, kaip teisės aktais apibrėžiamas valstybės, tarnybos, profesinės ir komercinės paslapties turinys.

„Valstybės paslaptis – šio [Valstybės ir tarnybos paslapčių] Įstatymo nustatyta tvarka įslaptinta politinė, karinė, žvalgybos, kontržvalgybos, teisėsaugos, mokslo ir technikos informacija, kurios praradimas arba neteisėtas atskleidimas gali sukelti grėsmę Lietuvos Respublikos suverenitetui, teritorijos vientisumui, gynybinei galiai, padaryti žalos valstybės interesams, sukelti pavojų žmogaus gyvybei. Valstybės paslapčių kategorijų sąrašą nustato šis [Valstybės ir tarnybos paslapčių] Įstatymas. Tarnybos paslaptis – šio [Valstybės ir tarnybos paslapčių] Įstatymo nustatyta tvarka įslaptinta politinė, karinė, ekonominė, teisėsaugos, švietimo, mokslo ir technikos informacija, kurios praradimas arba neteisėtas atskleidimas gali pakenkti valstybės ar jos institucijų interesams arba sudaryti prielaidas neteisėtam valstybės paslaptį sudarančios informacijos atskleidimui, sukelti pavojų žmogaus sveikatai. Tarnybos paslapčių kategorijų sąrašą nustato šis [Valstybės ir tarnybos paslapčių] Įstatymas.“[261] Pagal Valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymo 7 straipsnio 1 dalį pateiktas 28-ių, o pagal 2 dalį – 26-ių atitinkamai valstybės ir tarnybos paslaptį sudarančios informacijos kategorijų sąrašas. Įslaptinta informacija skirstoma net į keturias kategorijas. Kiekviena skiriasi įstatymais saugomų vertybių reikšmingu-

[260] Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo 2, 4, 9, 14, 15, 16, 29, 30 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 73-3358.

[261] Lietuvos Respublikos valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 105-3019.

mu; savaime suprantama, kad tarnybos paslapties, žymimos slaptumo žyma „riboto naudojimo“, ir valstybės paslapties, žymimos slaptumo žyma, „visiškai slaptai“ atskleidimas sukels skirtingus padarinius. Įstatymas numato, kad žyma „visiškai slaptai“ suteikiama valstybės paslaptį sudarančiai informacijai, kurios praradimas arba neteisėtas atskleidimas gali sukelti grėsmę Lietuvos Respublikos suverenitetui ar teritorijos vientisumui arba turėti ypač sunkių pasekmių valstybės interesams, arba sukelti pavojų žmogaus gyvybei, o žyma „riboto naudojimo“ suteikiama tarnybos paslaptį sudarančiai informacijai, kurios praradimas arba neteisėtas atskleidimas gali pakenkti valstybės institucijų interesams. Tačiau ir vienu, ir kitu atveju gali būti pripažinta, kad asmuo, atskleidęs įslaptintą informaciją, sulaužė priesaiką. Teisinėje valstybėje labai svarbu individualizuoti pažeidimą padariusio asmens bausmę, todėl minėta įstatymo nuostata, kai šiurkščiu tarnybiniu nusižengimu laikomas ir valstybės, ir tarnybos ar komercinės paslapties atskleidimas, mums to padaryti neleidžia. Atvirkščiai, paviešinus labai skirtingos vertės ir slaptumo lygio informaciją (pvz., valstybės gynybos, kariuomenės ir kitų ginkluotųjų pajėgų valdymo ir vadovavimo planus, o kitu atveju – brandos egzaminų užduotį ar jų dalies turinį), reikėtų konstatuoti, kad ir vienu, ir kitu atveju buvo sulaužyta priesaika. Toks teisinis priesaikos instituto reglamentavimas diskredituoja priesaikos institutą, mažina jo socialinį vaidmenį ir veiksmingumą. Išskaidymas į dvi atskiras priesaikos pažeidimo sudėtį sudarančias kategorijas – paprastą priesaikos pažeidimą ir kvalifikuotą priesaikos pažeidimą (priesaikos sulaužymą) sudarytų prielaidas padidinti priesaikos instituto funkcionalumą.

Priesaikos pažeidimo (sulaužymo) sudėtis

Nagrinėjant priesaikos instituto veiksmingumą, esminis elementas yra tas, kad šio teisės instituto pažeidimas suponuoja net dviejų rūšių atsakomybę – teisines ir moralines pasekmes. Net sankcija, kaip matėme iš Respublikos Prezidento Rolando Pakso apkaltos bylos, yra sudėtinė: pagrindinė – pareigų netekimas ir papildoma – negalėjimas eiti tam tikrų valstybinių pareigų. Tik išnagrinėję elementus, sudarančius priesaikos instituto pažeidimą, ir padarinius, numatytus už šio pažeidimo padarymą, galėsime spręsti apie paties instituto veiksmingumą. Veiksmingumą nagrinėsime ne tik per pažeidimo padarymo sudėtį, bet ir per priesaikos instituto prevencinį pobūdį. Priesaikos pažeidimas sietinas ir su veiksnumo bei teisnumo kategorijomis. Visa tai išnagrinėję nuspręsime dėl priesaikos instituto dominuojančio pobūdžio.

Sąvoka „pažeidimo sudėtis“ kilusi iš lotyniškojo termino – *corpus delicti* – „delikto (pažeidimo) kūnas“, t. y. pažeidimo sudėtis. Šiuo metu ji vis labiau vartojama baudžiamojoje teisėje ir baudžiamajame įstatyme. Taigi nusikalstamos veikos sudėtis – tai įtvirtintų baudžiamosios veikos (nusikaltimo) objektyvių ir subjektyvių požymių, pagal kuriuos nustatoma baudžiamoji veika, visuma.

Nors nusikalstamos veikos sudėtis ilgainiui susiklostė kaip išimtinai baudžiamosios teisės mokslo kategorija, šiame tyrime nusikalstamos veikos sudėties elementai taikomi kaip metodas, galintis padėti išsamiau atskleisti priesaikos instituto,

kuris labiau sietinas su konstitucinės, administracinės, civilinės teisės šakomis, o dar labiau – su šių teisės šakų procesinėmis formomis.

Baudžiamosios, administracinės, civilinės ir konstitucinės teisės pažeidimo sampratos panašios, tačiau jos skiriasi pagal: padarytų veikų pavojingumą, priešingumą teisei ir teisines kiekvienos iš jų pažeidimo pasekmes.

Išskirdami priesaikos instituto pažeidimą į dvi kategorijas (sulaužymą ir paprastą pažeidimą), įvertinsime ir veikos mažareikšmiškumo institutą.

Teisės pažeidimą (TP) sudaro elementų sistema, susidedanti iš *objektyvinės* ir *subjektyvinės* pusių, būtinų teisinei atsakomybei atsirasti. Jeigu nėra vieno iš elementų, kurie įeina į TP sudėtį, tai nėra ir teisinės atsakomybės. Tik priesaikos pažeidimą sudarančių požymių (elementų) visuma –sudėtis – leidžia mums kalbėti apie pažeidimo egzistavimą.

Teisės pažeidimo elementai:

1.*Teisės pažeidimo subjektas* – tai asmuo, padaręs TP. Juo gali būti pakaltinamas fizinis ar juridinis asmuo. Priesaikos pažeidimo atveju gali būti tik fizinis asmuo, ir tai ne kiekvienas, o tik turintis tam tikrą teisinę – procesinę arba socialinę padėtį (pareigūnas, politikas, teisėjas, teisminio proceso dalyvis, šaulys ir t. t.).

2. *Teisės pažeidimo objektas* gali būti aplinkinio pasaulio reiškinys, prieštaraujantis teisei reiškinys. Objektais gali būti socialinės ar asmeninės vertybės, kurioms padaroma žala. Pažeidimo objektu gali būti visuomeniniai santykiai. Priesaikos pažeidimo objektas – pačioje priesaikoje nurodytos ir jos saugomos vertybės, kurias išvardijome jau ankstesniuose šio darbo skyriuose. Šių vertybių pagrindu valstybėje užtikrinama socialinė tvarka.

3.*Objektyvioji TP pusė:*

3.1 *Prieštaraujanti teisei veika*. Priesaikos sulaužymas gali būti padaromas tik aktyviais veiksmais; jei būtų išskirta pagal savo padarymo pobūdį švelnesnė priesaikos *pažeidimo* veika, tai ji gali būti padaryta ir neveikimu. Pareigūnas, neatliekantis savo pareigų, galėtų būti pripažintas pažeidusiu priesaiką, taip būtų įvertintas veikos mažareikšmiškumo institutas, bet tokio priesaikos pažeidimo pakartotinumas suponuotų priesaikos sulaužymo sudėtį.

3.2 *Žala*. Priesaikos sulaužymo atveju padaroma žala (ir materialinė, ir moralinė) tiems visuomeniniams santykiams (vertybėms), kurie užtikrinami priesaikos instituto apsauginės funkcijos. Šiuo atveju turėtų būti svarbios materialinės pažeidimo pasekmės (žala padaryta tam tikriems valstybės saugomiems interesams ir vertybėms), kurios būtų objektyvus pagrindas, atribojantis priesaikos pažeidimą nuo priesaikos sulaužymo, priešingu atveju subjektyvumo ir painiavos neišvengsime. Čia išskirtina antrinė pasekmė ir dėl jos atsirandanti žala socialiniam kapitalui – pasitikėjimui valdžios ir valdymo institucijomis kaip visuomeninės tvarkos prielaida.

3.3 *Priežastinis ryšys tarp veikos ir žalos*. Kaip ir kiekvieno kito pažeidimo atveju šį elementą nustatyti būtina, kad galėtume patvirtinti arba paneigti patį priesaikos sulaužymo (pažeidimo) faktą. Nesant tiesioginio priežastinio ryšio tarp veikos ir pasekmių (materialinės ir moralinės žalos), nebus ir paties priesaikos sulaužymo.

4. *Subjektyviąją pusę sudaro kaltė*, kuri suprantama kaip teisės pažeidimo psichinis požiūris į padarytą veiką ir jos pasekmes. Čia svarbu nustatyti, ar priesaiką davęs subjektas suvokia, kokias pasekmes sukelia jo konkretūs veiksmai, o pagal tų atliktų veiksmų pobūdį jo kaltė skirstoma į tiesioginę tyčią ir netiesioginę tyčią:

1) *tiesioginė tyčia* – asmuo numatė žalą, ir jos siekė. Ši tyčios forma nustatinėtina tik priesaikos sulaužymo atveju;

2) *netiesioginė tyčia* – asmuo numatė žalą, bet jos nesiekė. Tai yra svarbu priesaikos sulaužymo arba lengvesnės formos – priesaikos pažeidimo atveju.

Netyčia: *neatsargumas* – nusikalstamas pasitikėjimas, kai asmuo numato elgesio pasekmes, bet naiviai tikisi, kad jų išvengs, ir *nusikalstamas nerūpestingumas* – kai asmuo nenumatė visuomenei galimos žalos, bet turėjo ją numatyti. Šios abi netyčinių veiksmų formos neturėtų būti nagrinėjamos įvertinant priesaikos sulaužymo sudėtį, tačiau nustatant priesaikos pažeidimą būtina tai įvertinti, ypač pagal tokio pažeidimo sukeltas pasekmes.

Pažymėtina, kad veikos pavojingumą teisei iš tikrųjų dažnai lemia kėsinimosi objektas (pvz., veika, kuria sukeltas pavojus žmogaus gyvybei, yra pavojingesnė negu kėsinimasis į jo turtą). Tačiau veikos pavojingumo vertinimą lemia ne vien objekto vertingumas. Jos pavojingumui gali turėti reikšmės ir jos padarymo būdas (pvz., atviras turto pagrobimas panaudojus smurtą yra pavojingesnis už tokio pat turto pagrobimą slaptai), kaltės forma (pvz., tyčinis turto sunaikinimas yra pavojingesnis už tokį pat neatsargų turto sunaikinimą), pažeidimo subjekto ypatumai. Priesaikos atveju svarbios yra vertybės (įstatymų viršenybė, šalies laisvė, nepriklausomybė), į kurias kėsinamasi, ir to kėsinimosi pobūdis (pvz., ciniškumas, šiurkštumas), be abejonės, svarbus subjektas, ypač turintis teisinį imunitetą, šiuo atveju svarbūs subjekto valdiniai įgaliojimai ir jo pareigų paskirtis (pvz., Respublikos Prezidentas, Seimo narys, teisėjas ir pan.).

Kitas klausimas – tai asmenų lygybė įstatymų taikymo atžvilgiu. Konstitucijos 29 straipsnio pirmojoje dalyje nustatyta: „Įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys yra lygūs.“ Lygybės prieš įstatymą principas teisėje reiškia „lygų matą“, kai tą pačią normą reikia taikyti skirtingiems asmenims, tuo labiau, kai tie asmenys turi priesaikos teikiamus įgaliojimus ir imunitetą. Teisės pažeidimo požymių visuma, aprašyta įstatyme, apibūdina veiką kaip nusikaltimą ir tuo atžvilgiu nusikaltimo sudėtis tampa „lygiu matu“ visiems tam tikrą veiką padariusiems asmenims. Kitaip tariant, jeigu veikoje trūksta bent vieno įstatyme aprašyto nusikaltimo sudėties požymio, asmuo negali būti patrauktas atsakomybėn. Kita vertus, jeigu asmens veika atitinka įstatyme aprašytus pažeidimo požymius, jokios kitos asmens savybės, socialinė padėtis ir pan. negali turėti reikšmės tokį asmenį patraukiant atsakomybėn. Tačiau vienodas patraukimo atsakomybėn pagrindas nereiškia, kad visiems asmenims, padariusiems tokį pat pažeidimą, turi būti paskirta ir vienoda bausmė. Įstatymais nustatyta, kad skiriant bausmę atsižvelgiama į padaryto nusikaltimo pobūdį, kaltininko asmenybę, kaltės laipsnį, atsakomybę lengvinančias ar sunkinančias aplinkybes ir tuo remiantis bausmė turi būti individualizuota. Bausmės individualizavimas nepažeidžia asmens

lygybės prieš įstatymą principo. Tai taikytina ir traukiant asmenis konstitucinėn atsakomybėn. Bausmės individualizavimo chrestomatinis pavyzdys – Seimo narių L. Karaliaus ir A. Sacharuko apkalta, kai Konstitucinis Teismas pripažino, kad abu Seimo nariai sulaužė priesaiką, o Seimas tik L. Karaliui panaikino Seimo nario mandatą.

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje nurodyta, kad niekas negali būti nuteistas už veiksmus ar neveikimą, kurie pagal jų įvykdymo momentu galiojusius valstybės vidaus įstatymus arba tarptautinę teisę nebuvo laikomi nusikaltimais (7 straipsnis).

Mūsų šalies Konstitucija skelbia, kad asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas įstatymo nustatyta tvarka (31 straipsnis). Matome, kad jau aukščiausios galios teisės akte – Konstitucijoje – įtvirtintas *nullum crimen, nulla poena sine lege* (jokio nusikaltimo, jokios bausmės be įstatymo) principas. Tai reiškia, kad jokiam asmeniui negali būti vykdomas teisinis persekiojimas, jeigu jo veiksmai neatitinka įstatyme įtvirtintos konkrečios teisės pažeidimo sudėties. Priesaikos sulaužymo atveju turėtų galioti tos pačios nuostatos. Kai asmens veikoje nėra teisės pažeidimo sudėties, tokia veika negali būti laikoma nusižengimu. Tad priesaikos pažeidimo, kaip nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo, teisiniai padariniai turi būti susieti su visos pažeidimą sudarančios sudėties – įstatyme numatytų objektyvių ir subjektyvių požymių visumos, lemiančios vienos ar kitos pavojingos veikos pripažinimą nusikaltimu ar nusižengimu, – nustatymu. Konstitucinio nusižengimo sudėtis turi būti įtvirtinta įstatymu.

4.3. Užsienio valstybei duotos priesaikos ar pasižadėjimo atsisakymo įgyvendinimo problemos

Priesaikos instituto veiksmingumas yra susijęs su pačios priesaikos prasmės, jos turinio supratimu, su priesaikos galiojimo trukme ir kitomis įmanomomis galiojimo ribomis, taip pat ir su kitais aspektais.

Vienas iš aspektų yra tas, kad ne kiekvienam asmeniui suteikiama teisė duoti priesaiką, be to, priesaika ne visada suteikia tam tikras teises ar pareigas, kartais jas ir riboja. Kai kurias priesaikas gali duoti tik tie asmenys, kurie atitinka tam tikrus reikalavimus arba kurie yra išrenkami atstovauti Tautai, bet ir jiems taikomi tam tikri ribojimai, įtvirtinti konstitucijose ir (ar) kituose įstatymuose.

Panagrinėkime Lietuvos teisinėje sistemoje gerai žinomą su priesaikos institutu susijusią problemą – asmens susiejimą priesaika ar pasižadėjimu su kita valstybe. Konstitucijos 56 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtintas principinis bendro pobūdžio reikalavimas, kuris kartu yra viena iš trijų būtinų sąlygų, kad Seimo nariu gali būti renkamas tik toks Lietuvos pilietis, kuris nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei. Šia konstitucine nuostata siekiama garantuoti ištikimybės Tautai ir Lietuvos valstybei prielaidas: Seimo nariais – Tautos atstovais gali būti renkami tik tie asmenys, kurių nesaisto priesaikos ar pasižadėjimų įsipareigojimai užsienio

valstybei, t. y. kad Seimo nariai be užsienio valstybės įtakos galėtų laisvai ir nevaržomai atstovauti Tautai.

Svarbūs ir kiti su Seimo nario priesaikos davimu susiję aspektai – priesaikos davimo ceremonija ir padariniai, atsirandantys atsisakius duoti priesaiką arba davus ją su išlygomis. Svarbu, ar Seimo nario priesaiką duodantis asmuo yra nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu su kita valstybe, t. y. svarbu, ar jis neturi dvigubos pilietybės arba ko nors panašaus į kitos valstybės pilietybę. Susisiejimas pasižadėjimu su kita valstybe galėtų būti suprantamas ir kaip pasižadėjimas bendradarbiauti su kitos valstybės specialiosiomis tarnybomis arba kitomis valstybės institucijomis.

Neseniai Lietuvoje didelio atgarsio sulaukęs garsaus Lietuvos futbolininko A. Narbekovo Lietuvos pilietybės netekimo atvejis rodo, kad jei šis Lietuvai nusipelnęs asmuo ir prisieks Lietuvai ir tuo pagrindu gaus antrąją – Lietuvos pilietybę, t. y. kartu su turima Austrijos pilietybe, tai dar nereiškia, kad galės tapti Seimo nariu. A. Narbekovas galėtų juo tapti tik tuo atveju, jei jis būtų išrinktas į Seimą, atsisakytų Austrijos pilietybės ir jos netektų pagal Austrijos teisės aktų nustatytą tvarką iki Seimo nario priesaikos davimo dienos.

Ši Konstitucijos nuostata yra labai svarbi ir aktuali kai kuriems 2008 m. rudenį į Seimą išrinktiems asmenims. Manytina, kad Vyriausioji rinkimų komisija turėtų pagal įstatymais nustatytas savo pareigas išsiaiškinti, ar kai kurie glaudžiais ryšiais su kitomis valstybėmis susiję asmenys, išrinkti į Seimą, neturi Lietuvos Respublikos Konstitucijos nustatytų priesaika ar pasižadėjimu grįstų sąsajų. Susisiejimas pasižadėjimu su kita valstybe galėtų būti suprantamas ir kaip pasižadėjimas bendradarbiauti su kitos valstybės specialiosiomis arba kitomis valstybės institucijomis. Apie tai sakoma Asmenų, slapta bendradarbiavusių su buvusios SSRS specialiosiomis tarnybomis, registracijos, prisipažinimo, įskaitos ir prisipažinusiųjų apsaugos įstatymo 8 straipsnio 3 dalyje. Šioje dalyje teigiama, kad slapta bendradarbiavusių ir įstatymo nustatyta tvarka neprisipažinusių tai darius, o vėliau užėmusių su priesaikos davimu susijusias pareigas asmenų veikla vertinama kaip *priesaikos sulaužymas*, pareigūno vardo pažeminimas[262].

Šiuo atveju įstatymų leidėjas supainiojo „žanrą“, netiksliai panaudodamas priesaikos sulaužymo, kaip savarankiško pagrindo apkaltai arba tiesiog pašalinimo iš pareigų, pagrindą, nors šiuo atveju turėjo nustatyti, kad slapta bendradarbiavę ir įstatymo nustatyta tvarka neprisipažinę (įstatymo nustatyta tvarka nenutraukę sąsajų su užsienio valstybe) tai darę asmenys yra *susiję priesaika ar pasižadėjimu* su užsienio valstybėmis ir todėl negali prisiekti, o jeigu jie prisiekė ir jų sąsajų klausimas paaiškėjo vėliau, – turėtų būti šalinami iš pareigų tuo pagrindu, kuris daro jų priesaiką negaliojančią. Jei tai būtų renkamų asmenų (Respublikos Prezidento ir Seimo narių; įstojus į Europos Sąjungą ir suderinus teisės aktus, Europos Parlamento nariai, išrinkti Lietuvoje, ir Lietuvos savivaldybių tarybų nariai gali būti susiję priesaika ar pasižadėjimu su kita valstybe, pvz., būti kitų valstybių pilie-

[262] Lietuvos Respublikos asmenų, slapta bendradarbiavusių su buvusios SSRS specialiosiomis tarnybomis, registracijos, prisipažinimo, įskaitos ir prisipažinusiųjų apsaugos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 104-2976.

čiais)[263] klausimas, tai šiuo atveju būtų svarbios dviejų institucijų – Asmenų, slapta bendradarbiavusių su buvusios SSRS specialiosiomis tarnybomis, veiklos vertinimo (Liustracijos) komisijos ir Vyriausiosios rinkimų komisijos – išvados, kurių pagrindu būtų neleidžiama prisiekti, o prisiekus pašalinama iš pareigų arba atimamas mandatas.

Būtent tokių ar kitokių sąsajų su Lenkija gali turėti Seimo nariai L. Talmontas, M. Mackevičius ir J. Narkevičius. Kaip 2008 m. lapkričio 4 d. kreipimesi į Vyriausiąją rinkimų komisiją teigia į Seimą išrinktas G. Songaila, birželio 16 d. Lenkijos prezidentas Pacų rūmuose

71-am Lietuvos Respublikos piliečiui įteikė vadinamąsias Lenko kortas, tarp jų ir M. Mackevičiui. Tai ypač svarbu nustatyti, nes nuo 2008 m. balandžio Lenkijoje įsigaliojęs Lenko kortos įstatymas populiarėja Lietuvoje tarp lenkakalbių jos piliečių (prieš metus, neoficialiais duomenimis, Lietuvoje buvo apie 2424[264] tokios kortelės turėtojus, o šio metu – 3230[265]) ir šios kortos turėtojui suteikiamos tam tikros pilietinės ir politinės teisės Lenkijoje, kaip ir tam tikri įsipareigojimai Lenkijos Respublikai.

Asmuo, turintis Lenko kortą, gali nemokamai gauti ilgalaikę vizą, suteikiančią teisę į daugkartinį įvažiavimą į Lenkijos Respubliką; gali legaliai dirbti Lenkijos Respublikoje; *gali Lenkijos Respublikoje vykdyti ūkinę veiklą tokiomis pačiomis sąlygomis kaip ir Lenkijos piliečiai*; turi teisę į nemokamą švietimą pradinėse septynmetėse, vidurinėse ir aukštosiose švietimo įstaigose kaip ir Lenkijos piliečiai; ūmios ligos atveju gali gauti būtiną medicinos pagalbą kaip ir Lenkijos piliečiai; turi teisę gauti 37 procentų nuolaidą geležinkelio transporto bilietams keliaudami Lenkijos teritorijoje; gali nemokamai lankytis valstybiniuose Lenkijos muziejuose; *turi pirmumo teisę prašydami finansinės paramos iš Lenkijos valstybės ar savivaldybės biudžeto, skirto užsienyje gyvenantiems lenkams paremti*.[266] Asmuo, prašydamas Lenko kortos, turi per Lenkijos konsulinę įstaigą raštu pareikšti savo valią priklausyti lenkų tautai. Be to, Lenko kortos gavimas ar prašymo atmetimas siejamas su Lenkijos Respublikos gynyba, saugumu, viešąja tvarka, nekenkimu pagrindiniams Lenkijos Respublikos interesams. Būtent tokiu būdu Lietuvos pilietis, turintis Lenko kortą, gali būti susijęs pasižadėjimu su kita valstybe – Lenkija. Valstybės institucijos turėtų nustatyti, ar tarp išrinktųjų į Seimą nėra Lenko kortos turė-

[263] Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų narių rinkimų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 86-4523; 1994 m. gruodžio 19 d. Tarybos direktyva 94/80/EB, nustatanti išsamias priemones Sąjungos piliečiams, gyvenantiems valstybėje narėje ir nesantiems jos piliečiais, naudotis balsavimo teise ir būti kandidatais per vietos savivaldos rinkimus (OL 2004 m. *specialusis leidimas*, 20 skyrius, 1 tomas, p. 12), su paskutiniais pakeitimais, padarytais 2006 m. lapkričio 20 d. Tarybos direktyva 2006/106/EB (OL 2006 L 363, p. 409).

[264] Maleje zainteresowanie Kartą Polaka. // <http://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/-411172,maleje_zainteresowanie_karta_polaka.html> [interaktyvus, žiūrėta 2011-02-11].

[265] Grupė parlamentarų vėl bando išjudinti Seimą paklausti teismo, ar Lenko korta suderinama su priesaika Lietuvai.// <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/grupe-parlamentaru-vel-bando-isjudinti-seima-paklausti-teismo-ar-lenko-korta-suderinama-su-priesaika-lietuvai.d?id=44445419> [interaktyvus, žiūrėta 2011-04-15].

[266] Ustawa z dnia 7 wrzesnia 2007 r. o Karcie Plaka. (Dz. U. z dnia 28 wrzesnia 2007 r.) // <http://newsby.org/karta_polaka/ustawa_o_karcie_polaka.htm> [interaktyvus, žiūrėta 2011-02-11].

tojų, o jei tokių yra, tai pasiūlyti jiems iki Seimo nario priesaikos davimo dienos šios kortos nustatyta tvarka atsisakyti. Priešingu atveju asmuo, raštu išreiškęs savo valią priklausyti lenkų tautai, gali duoti melagingą Seimo nario priesaiką, nes ją duodamas turi prisiekti sąžiningai tarnauti tėvynei, kuri gali būti suprantama skirtingai.

Nagrinėjant Seimo rinkimų įstatymo 38 straipsnio 4 dalies[267] nuostatas, labai svarbu nustatyti Konstitucijos 56 straipsnio 1 dalyje[268] vartojamos sąvokos „nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei“ turinį. Žodis „susijęs“ reiškia „turintis tarpusavio ryšių, jungtį“. Taigi susijusiu su užsienio valstybe priesaika ar pasižadėjimu jai laikytinas asmuo, kuris yra davęs priesaiką ar pasižadėjimą užsienio valstybei, ši priesaika ar pasižadėjimas galioja, dėl to jungia asmenį su užsienio valstybe. Nesusijusiu su užsienio valstybe priesaika ar pasižadėjimu jai laikytinas asmuo, kuris nėra davęs priesaikos ar pasižadėjimo užsienio valstybei arba tokios priesaikos ar pasižadėjimo yra atsisakęs.

Konstitucinės normos neatskleidžia sąvokos „priesaika ar pasižadėjimas užsienio valstybei“ turinio ar galimų ribų. Lietuvos įstatymų leidėjas šią konstitucinę sąvoką rinkimų įstatymuose apibrėžė nepakankamai aiškiai ir tiksliai, taip sukurdamas prielaidas ją nevienodai interpretuoti ir taikyti. Seimo rinkimų įstatymo 38 straipsnio 4 dalyje nurodyta, kad asmenys, kurie yra davę kitų valstybių piliečio priesaiką, turi jos raštu atsisakyti ir anketoje nurodyti, kaip ir kada jie tai padarė. Minėtos įstatymo nuostatos išimtinai susijusios su pilietybės institutu, bet, pvz., kaip teigiama Lenko kortos įstatyme, Lenko korta pilietybės nesuteikia, tokiu atveju Vyriausioji rinkimų komisija, vadovaudamasi šia įstatymo nuostata, negalėtų prašyti kandidato į Seimo narius „atitinkamos formos ir turinio rašytinio sutikimo, kad Vyriausioji rinkimų komisija galėtų gauti duomenis iš Lietuvos Respublikos, kitos valstybės (kitų valstybių) kompetentingų institucijų“ apie tokio asmens sąsajas su kita valstybe.

Kandidatų į Respublikos Prezidentus turėtos užsienio valstybės pilietybės klausimai buvo nagrinėti ir 1997 metų rinkimų kampanijos į Lietuvos Prezidentus išvakarėse, kai Vyriausioji rinkimų komisija svarstė ir 1997 m. spalio 5 d. priėmė du sprendimus: Nr. 230 „Dėl atsisakymo išduoti rinkėjų parašų rinkimo lapus Liucijai Baškauskaitei“ ir Nr. 231 „Dėl atsisakymo išduoti rinkėjų parašų rinkimo lapus Valdui Adamkui“. Pastarajame sprendime Vyriausioji rinkimų komisija konstatavo, kad „1997 m. spalio 2 d. pareiškime Vyriausiajai rinkimų komisijai Valdas Adamkus pareiškė, kad nuo šios dienos jis nelaiko savęs susijusiu priesaika Jungtinėms Amerikos Valstijoms ar pasižadėjimu bet kuriai kitai užsienio valstybei. Kadangi šiuo metu galiojantys įstatymai nenustato tvarkos, pagal kurią turėtų būti atsisakyta nuo užsienio valstybei duotos priesaikos, Vyriausioji rinkimų komisija pripažįsta paminėtą Valdo Adamkaus atsisakymą nuo JAV duotos piliečio priesai-

[267] Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1992. Nr. 22-635

[268] Lietuvos Respublikos Konstitucija. Vilnius: Seimo leidykla „Valstybės žinios“, 1996, p. 25.

kos pakankamu.“[269] Tačiau šiuo atveju turėtų būti svarbus konkretaus asmens pilietybę patvirtinančio galiojančio dokumento (paso, asmens tapatybės kortelės) arba pasižadėjimu pagrįsto dokumento (Lenko kortos) turėjimas, kas įrodo jo sąsajas su kita valstybe.

Vadovaudamiesi įstatymų nuostatomis, Vyriausioji rinkimų komisija ir teismai reikalaudavo raštu atsisakyti duotos kitos valstybės piliečio priesaikos ir nurodyti tai kandidato anketoje. Būtent užsienio valstybei duotos priesaikos ar pasižadėjimo atsisakymo tų užsienio valstybių nustatyta tvarka įforminimo tvarkos nebuvimas leido kandidatuoti per Seimo ar Respublikos Prezidento rinkimus asmenims, turėjusiems Lietuvos ir kitų valstybių pilietybę, kai jie tik raštu deklaruodavo, jog atsisako duotos kitos valstybės piliečio priesaikos. Pažymėtina, kad tokių asmenų, pagal tuo metu galiojusius rinkimų įstatymus išrinktų Seimo nariais ar Respublikos Prezidentu, mandatai neprieštarauja teisės aktams. Tačiau kaip jau buvo minėta, priesaikos ar pasižadėjimo užsienio valstybei atsisakymas, o tuo labiau užsienio valstybės pilietybės atsisakymas, turi būti reglamentuotas ne Lietuvos, bet tų konkrečių užsienio valstybių teisės aktuose. Tas pats pasakytina ir apie JAV taikomą Atsisakymo priesaiką, kai asmuo, gaudamas JAV pilietybę ir kartu duodamas Ištikimybės priesaiką, atsisako buvusios ištikimybės ir lojalumo: „Prisiekdamas aš deklaruoju, kad absoliučiai ir visiškai atsisakau ir išsižadu viso lojalumo ir ištikimybės bet kuriam užsienio valdovui, įtakingam asmeniui, valstybei ar aukščiausiajai valdžiai, kuriam ar kuriems aš iki šio laiko buvau pilietis.“[270] Tiek Lietuvos, tiek JAV atveju išlieka tikimybė, kad tos valstybės pilietybę gavęs asmuo išlaikys ir turėtą kitos valstybės pilietybę, jei pastarosios valstybės teisės aktai nenumatys automatiško tos valstybės pilietybės netekimo įgyjant kitos valstybės pilietybę. Iš esmės šį klausimą išsprendė 2004 m. liepos 15 d. Seimo rinkimų įstatymo 38 straipsnio 4 dalies pakeitimas, įgalinantis Vyriausiąją rinkimų komisiją reikalauti iš kandidato Lietuvos Respublikos, kitos valstybės (kitų valstybių) kompetentingų institucijų išduoto dokumento, liudijančio kitos valstybės (kitų valstybių) pilietybės atsisakymą ar jos netekimą. Analogiški Prezidento rinkimų įstatymo pakeitimai padaryti 2004 m. balandžio 15 d.

1998 m. Konstitucinio Teismo svarstytoje byloje pareiškėjas – Seimo narių grupė abejojo, ar įstatymuose įtvirtintas įpareigojimas kandidatams į Seimo narius ir savivaldybių tarybų narius raštu atsisakyti kitos valstybės piliečio priesaikos atitinka Konstituciją. Pareiškėjas manė, kad sąvoka „piliečio priesaika“ nėra tapati sąvokai „pilietybė“. Teismas konstatavo, kad „politinį pilietybės pobūdį lemia asmens nuolatinis ryšys su ypatinga politine institucija – tam tikra valstybe ir pripažinimas jam atitinkamų politinių teisių ir laisvių, suteikiančių galimybę dalyvauti tos valstybės ir visuomenės politiniame gyvenime, įskaitant teisę dalyvauti valdant

[269] Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 1997 m. spalio 5 d. sprendimas Nr. 231 „Dėl atsisakymo išduoti rinkėjų parašų rinkimo lapus Valdui Adamkui“. <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=44160&Condition2=priesaik*> [interaktyvus, žiūrėta 2003-07-21].

[270] Scherner-Kim K. The Role of the Oath of Renunciation. Washington: *The Georgetown Law Journal*. 1999, Nr. 88. p. 329.

savo šalį“[271]. Remdamasis šia pozicija, Konstitucinis Teismas padarė išvadą, kad *bet kokie politinio pobūdžio įsipareigojimai užsienio valstybei* – tiek kylantys iš formaliai duotos priesaikos ar pasižadėjimo, tiek atsirandantys kaip politinė pareiga ar politinio lojalumo reikalavimas, susijęs su kitos valstybės pilietybės turėjimu, – *turėtų būti traktuojami kaip pasižadėjimas užsienio valstybei*. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad svarbiausias būdas konstitucinei sąlygai – būti nesusijusiam priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei – įvykdyti ir yra užsienio valstybės pilietybės atsisakymas.[272] Atsižvelgiant į šiuos oficialius konstitucinių ir įstatymais įtvirtintų normų išaiškinimus, kitos valstybės pilietybės turėjimas yra traktuotinas kaip pasižadėjimas užsienio valstybei. Todėl „kitos valstybės pilietybės atsisakymas – būtina sąlyga, kad asmuo įgyvendintų konstitucinį reikalavimą – būtų nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei“[273].

Taigi sąvokos „priesaika ar pasižadėjimas užsienio valstybei“ turinio ar galimų ribų dar esantis nepakankamas apibrėžtumas Lietuvos teisės aktuose suponuoja atskirų konstitucinių ir įstatyminių normų socialinį neveiksmingumą. Tai atsirado ir dėl to, kad dviejų savarankiškų teisės institutų „priesaikos“ ir „pasižadėjimo“ atskyrimas žodeliu „ar“ teisininkus suklaidina, nes rodo tam tikrą jų netapatumą. Disertanto manymu, iš tarpukario konstitucionalizmo tradicijos atėjęs priesaikos ir pasižadėjimo dualizmas nebuvo pakankamai gerai įvertintas, todėl dabartinė šių dviejų institutų konstitucinė padėtis, išskirta jungtuku „ar“, suponuoja jų skirtingumą, o interpretuojant šias konstitucines normas priesaikos ir pasižadėjimo institutams tai suteikia skirtingą prasmę, bet jau ne pagal jų santykį su religija ir jos autoritetu, o pagal politinio pobūdžio įsipareigojimus. Žodelis „ar“ čia reikštų silpnąją disjunkciją, t. y. tos pačios pagal turinį ir ginamų vertybių pobūdį sąvokos pavadinimą skirtingais terminais.

Kaip jau buvo minėta, Konstitucijos 56 straipsnio 1 dalies normos nustato tam tikras sąlygas asmenims, pretenduojantiems tapti Tautos atstovybės nariais. Minėtos normos turi dvejopą reikšmę: pirma, jos yra susijusios su Lietuvos Respublikos piliečių labai svarbių politinių teisių įgyvendinimu; antra, jos lemia tam tikrą aukščiausiosios valstybės institucijos – Seimo, kaip įstatymų leidžiamosios valdžios, formavimo sureguliavimą. Todėl tos normos ateityje turėtų būti interpretuojamos ir taikomos labai tiksliai. Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus ir aprašytą teisinę polemiką šiuo klausimu, būtina reikalauti, kad asmenys kandidatuojantys į Seimo narius ar Respublikos Prezidentus, pateiktų oficialų kitos valstybės, kurios piliečiais jie yra buvę, patvirtinimą, jog atitinkamos valstybės teisės aktų nustatyta tvarka yra ne tik atsisakę arba netekę šios valstybės pilietybės, bet ir neturi jokių kitų pasižadėjimų kitai valstybei.

---

[271] Konstitucinio Teismo 1998 m. lapkričio 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 38 straipsnio 4 dalies ir Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 36 straipsnio 4 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 100-2791.

[272] Dambrauskienė G., Darulis T., Nekrošius I. ir kt. Red. K. Jovaišas. Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras. 1 dalis. Vilnius, 2000, p. 274–275.

[273] Jovaišas K. Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras. 2 dalis. Vilnius, 2002, p. 8.

Konstitucinis Teismas 1998 m. lapkričio 11 d. priėmė nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 38 straipsnio 4 dalies ir Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 36 straipsnio 4 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Jo IV skyriaus 3.1 punkto nuostatos yra skirtos konstitucinės sąvokos „nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei“ turiniui aiškinti. Šiame punkte Konstitucinis Teismas *inter alia* konstatavo, kad:

1) „*Konstitucija iš Seimo nario besąlygiškai reikalauja ištikimybės priesaikos vien Lietuvos valstybei, pasižadėjimo gerbti ir vykdyti jos Konstituciją ir įstatymus*. Tai suprantama, nes valstybės institucijose gali dirbti tik lojalūs tai valstybei asmenys, kurių ištikimybė jai ir patikimumas nekelia jokių abejonių. Akivaizdu, kad jeigu Seimo nario priesaiką duotų asmuo, kuris priesaika ar pasižadėjimu yra susijęs su užsienio valstybe, kiltų abejonių dėl naujos priesaikos tikrumo ir patikimumo, o tokio asmens teisinė politinė situacija taptų dviprasmiška“;

2) konstitucinės normos neatskleidžia sąvokos „priesaika ar pasižadėjimas užsienio valstybei“ turinio ar galimų ribų. Lietuvos įstatymų leidėjas šią konstitucinę sąvoką rinkimų įstatymuose apibrėžė nepakankamai aiškiai ir tiksliai, taip sukurdamas prielaidas ją nevienodai interpretuoti ir taikyti;

3) būtina aiškinti konstitucinės sąvokos „nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei“ turinį. Visų pirma reikėtų pabrėžti, kad ši sąvoka yra abstraktaus pobūdžio, t. y. ją reikėtų suprasti kaip bet kurią priesaiką ar pasižadėjimą užsienio valstybei. Antra, aiškinant šią sąvoką būtina prisiminti ir svarbiausius tikslus, dėl kurių ji (kartu su kitomis sąlygomis) Konstitucijoje buvo suformuluota.

Tai iš esmės politiniai tikslai: užtikrinti tinkamą aukščiausiosios politinės valstybinės institucijos, įkūnijančios valstybėje teisinės tautos atstovavimo idėją, suformavimą. *Akivaizdu, kad tautai atstovauja tik tos valstybės piliečiai, žinantys ir sugebantys išreikšti savo bendrapiliečių lūkesčius bei interesus, suvokiantys ir galintys formuoti savo valstybės politinę valią. Taigi bet kokie politinio pobūdžio įsipareigojimai užsienio valstybei – tiek kylantys iš formaliai duotos priesaikos ar pasižadėjimo, tiek atsirandantys kaip politinė pareiga ar politinio lojalumo reikalavimas, susijęs su kitos valstybės pilietybės turėjimu, turėtų būti traktuojami kaip pasižadėjimas užsienio valstybei.* Konstitucinis Teismas pabrėžia, kad svarbiausias būdas konstitucinei sąlygai – būti „nesusijusiam priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei“ – įvykdyti yra užsienio valstybės pilietybės atsisakymas. Tačiau to gali nepakakti, kaip rodo Lenko kortos pavyzdys. Suprantama, įstatymų leidėjas, įgyvendindamas tokį minėtos konstitucinės normos turinį, gali nustatyti ir papildomų reikalavimų šiai konstitucinei nuostatai vykdyti. Tačiau visais atvejais įstatymo normos turi būti suformuluotos tikrai aiškiai, kad būtų užkirstas kelias nevienodam konstitucinių normų interpretavimui.

Atsižvelgiant į šį Konstitucinio Teismo nutarimą, priesaikos ar pasižadėjimo užsienio valstybei buvimas, nesuderinamas su Seimo nario statusu pagal Konstitucijos 56 straipsnio pirmąją dalį, paprastai buvo suprantamas tik kaip kitos, o ne Lietuvos Respublikos, valstybės pilietybės turėjimas, su tokios pilietybės turėjimu susijusi priesaika ar pasižadėjimas. Tačiau nei Konstitucijos 56 straipsnio pirmoji dalis, nei Konstitucinio Teismo 1998 m. lapkričio 11 d. nutarimas *expressis verbis*

nesaisto priesaikos ar pasižadėjimo užsienio valstybei tik su tos valstybės pilietybės turėjimu, t. y. tiesiogiai neeliminuoja kitokio galimo politinio pobūdžio pasižadėjimo užsienio valstybei. Minėta, kad 1998 m. lapkričio 11 d. nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo, jog priesaiką ar pasižadėjimą užsienio valstybei „*reikėtų suprasti kaip bet kurią priesaiką ar pasižadėjimą užsienio valstybei*“, kad „*bet kokie politinio pobūdžio įsipareigojimai užsienio valstybei – tiek kylantys iš formaliai duotos priesaikos ar pasižadėjimo, tiek atsirandantys kaip politinė pareiga ar politinio lojalumo reikalavimas, susijęs su kitos valstybės pilietybės turėjimu, turėtų būti traktuojami kaip pasižadėjimas užsienio valstybei*“, kad „įstatymų leidėjas, įgyvendindamas tokį minėtos konstitucinės normos turinį, gali nustatyti ir papildomus reikalavimus šiai konstitucinei nuostatai vykdyti“, t. y. siekdamas įgyvendinti Konstitucijos 56 straipsnio pirmosios dalies nuostatą kelti kitus, nei vien užsienio valstybės pilietybės atsisakymas, reikalavimus.

Praktikoje jau kyla klausimų, ar pasižadėjimu užsienio valstybei, kuris pagal Konstitucijos 56 straipsnio pirmąją dalį nesuderinamas su Seimo nario statusu, taip pat laikytinas Lietuvos Respublikos piliečio pasižadėjimas, nors ir neduodamas įgyjant kitos valstybės pilietybę, bet duodamas pagal užsienio valstybės įstatymą užsienio valstybei ir priimamas užsienio valstybės pareigūno, taip pat išreiškiantis Lietuvos Respublikos piliečio valią priklausyti ir kitai, nei Lietuvos, tautai, susijęs su tam tikrų politinių, socialinių, ekonominių ir kultūrinių teisių turėjimu kitoje valstybėje pagal jos įstatymus bei tokių teisių turėjimą patvirtinančio užsienio valstybės dokumento (šiuo atveju – Lenko kortos) išdavimu. Tokio dokumento išdavimas gali būti siejamas su tuo, kad Lietuvos Respublikos piliečio bent vienas iš tėvų, senelių ar prosenelių buvo atitinkamos užsienio valstybės pilietis ar priklausė tos valstybės tautai, o tokio dokumento išdavimas ir turėjimas yra siejamas su asmens įsipareigojimu nekenkti kitos valstybės ir tautos interesams, nes nepagarba tai valstybei ar tautai arba kenkimas jos interesams gresia minėtų teisių ir jas patvirtinančio dokumento atėmimu. Todėl situacija, kai Lietuvos Respublikos pilietis pagal užsienio valstybės įstatymą iš užsienio valstybės pareigūno gauna tokį dokumentą, kurio išdavimas ir turėjimas siejamas su atitinkamu Lietuvos Respublikos piliečio elgesiu užsienio valstybės atžvilgiu – pagarba tai valstybei ir jos tautai bei nekenkimu tos valstybės ir jos tautos interesams, gali būti vertinama kaip Lietuvos Respublikos piliečio politinio lojalumo kitai valstybei įsipareigojimas, kuris nors ir neprilygsta užsienio valstybės pilietybės turėjimui, bet taip pat yra nesuderinamas su konstituciniu reikalavimui Seimo nariui kaip ir Respublikos Prezidentui nebūti pasižadėjimu susijusiam su užsienio valstybe.

Kad rinkimų įstatymuose būtų nedviprasmiškai, aiškiai ir tiksliai apibrėžta konstitucinė sąvoka „nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei“ ir prireikus nustatyti papildomi reikalavimai Konstitucijos 56 straipsnio pirmosios dalies nuostatai įvykdyti, įstatymų leidėjas turi įstatymais labai tiksliai nustatyti, kokio pobūdžio pasižadėjimas (rašytinis, žodinis, sutikimas slapta bendradarbiauti, anketos užpildymas ir pan.) ir kokio pobūdžio užsienio valstybės dokumento turėjimas (kortos, paso ir t. t.) yra suderinamas su Seimo nario ar Respublikos Prezidento statusu.

4.4. Laisvo mandato ir priesaikos santykis

Kaip teigia Konstitucijos 59 straipsnio paskutinė dalis, „Pareigas eidami Seimo nariai vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, valstybės interesais, savo sąžine ir *negali būti varžomi jokių mandatų*“. Laisvojo ir imperatyviojo mandatų santykį išsamiai atskleidė J. Žilys savo straipsnyje „Parlamentaro konstitucinio statuso bruožai demokratijoje. Teisinis istorinis aspektas.“[274] Jis teigia, kad „*laisvojo mandato* samprata ir turinys brendo parlamentinės demokratijos ilgalaikėje istorinėje raidoje ir įsitvirtino kaip vienas esmingiausių požymių, išreiškiančių politinės demokratijos bei parlamentarizmo fundamentaliuosius dėsnius. *Laisvasis mandatas reiškia* tokį atstovaujamosios institucijos (parlamento) nario ryšį su rinkėjais, kai jis juridiškai nesaistomas vadinamaisiais rinkėjų priesakais, neprivalo įgyvendinti rinkimų apygardos rinkėjų valingų nurodymų ir negali būti atšauktas prieš laiką, tai yra nutrauktas mandato galiojimas nepasibaigus parlamento kadencijos laikui.“[275] Ten pat pateikiama ir imperatyviojo mandato (lot. – *imperativus*) samprata – „kaip atstovaujamosios institucijos nario (parlamentaro) santykis su rinkėjais, o dar konkrečiau – šių santykių konkretus teisinis turinys, kai atstovaujamosios institucijos narys privalo vykdyti rinkėjų valingus nurodymus. Politinėje teisinėje praktikoje, nustatant rinkėjų pavedimų privalomumą, numatoma išrinktųjų atsakomybė už šių priesakų įgyvendinimą. Pagrindinė tokios politinės atsakomybės forma – deputato atšaukimo institutas, reiškiantis, kad asmuo, įgydamas parlamento nario mandatą, įsipareigoja vykdyti rinkėjų išreikštą valią ir savo pažadus, įsipareigojimus, duotus rinkimų kampanijos metu ar vėliau. Tokiu būdu deputato laisvė, sprendžiant parlamente įvairius klausimus, yra suvaržoma, nes jis privalo atstovauti ne visos tautos, bet rinkimų apygardos rinkėjų interesams.“[276] Kadangi Lietuvoje nuo 1992 m. Konstitucijos įsigaliojimo Seimo nariai (Tautos atstovai) gauna „laisvą mandatą“, galima suprasti, kad partijų programos, partijų ir frakcijų vadovų paliepimai ar koalicinės sutartys Seimo nariui neturi jokių imperatyvų, juk jis jau yra visos Tautos atstovas ir priima sprendimus vadovaudamasis Konstitucija ir valstybės interesais, pagal savo sąžinę ir įsitikinimus. Seimo nario laisvas mandatas Lietuvoje vis labiau absoliutinamas ir tai prisideda prie demokratijos lygio šalyje „infliacijos“. Apie laisvo mandato absoliutinimo pavojus demokratiniams rinkimams ir formuojant valdančiąją koaliciją rašo A. Vaišvila: rinkimai – tai tik piliečių interesų vertimas nuasmenintais „valstybės interesais“[277], manipuliuojant koalicijomis susidaro sąlygos partijoms [pavieniams kandidatams ar jų sąrašams], gavusioms rinkimuose mažesnį žmonių pasitikėjimą, išeiti į politikos priekį nustumiant didesnį žmonių pasitikėjimą gavusias partijas į opoziciją ir taip jas vienokiu ar ki-

[274] Žilys J. Parlamentaro konstitucinio statuso bruožai demokratijoje. Teisinis istorinis aspektas. Vilnius: Seimo leidykla „Valstybės žinios“, *Parlamento studijos* II, 2004, p. 131–175.

[275] Žilys J. Parlamentaro konstitucinio statuso bruožai demokratijoje. Teisinis istorinis aspektas. Vilnius: Seimo leidykla „Valstybės žinios“, *Parlamento studijos* II, 2004, p. 135–136.

[276] Ibid., p. 137.

[277] Vaišvila A. Korporacinis valdymas – istorinis atsitiktinumas ar demokratijos esmės komponentas? Teisė ir demokratija. Demokratija Lietuvoje: tarp Vakarų ir Rytų (1990–2007). Kolektyvinė monografija. Sudarytojas A.Vaišvila. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 160.

tokiu mastu nušalinti nuo dalyvavimo priimant sprendimus ir galiausiai iškreipti autentiškąją rinkėjų valią, jos struktūrinį pasiskirstymą.[278] Anot A. Vaišvilos, „tai lemia politinį rinkėjų pasyvumą ir skatina pardavinėti savo balsus“.[279]

Tačiau ar iš tiesų Seimo nario nevaržo jokie įsipareigojimai? Disertanto įsitikinimu, yra atvirkščiai, ir tą patvirtina pati Konstitucija. Konstitucijoje įtvirtintas Seimo nario laisvas mandatas negali būti suprantamas tik kaip leidimas veikti vien savo nuožiūra ir ignoruoti Konstituciją. Konstitucija suponuoja tokią Seimo nario nuožiūros ir sąžinės sampratą, kurioje neturi būti atotrūkio tarp Seimo nario nuožiūros bei Seimo nario sąžinės ir Konstitucijos reikalavimų, Konstitucijos saugomų ir ginamų vertybių: pagal Konstituciją Seimo nario nuožiūra ir jo sąžinė turi būti orientuotos į Konstituciją, į Tautos ir Lietuvos valstybės interesus[280]. J. Žilys pasako dar daugiau – „laisvasis mandatas, užtikrinantis deputato nepriklausomybę nuo elektorato grupių, politinių partijų, regioninių valdžių, politinių valstybės institucijų, nereiškia deputato absoliučios laisvės ir neneigia parlamentarų ir rinkėjų organiškojo nuolatinio ryšio būtinumo. Atstovaujamosios institucijos narys negali prarasti ryšio su rinkėjais jau vien todėl, kad jis sieks rinkėjų palaikymo kituose rinkimuose.“[281] Šiam disertaciniam tyrimui labai svarbi Seimo nario laisvo mandato ir jo duodamos priesaikos santykis ir vidinė dermė. Konstitucijos 59 straipsnis teigia: „išrinktas Seimo narys *visas Tautos atstovo teises įgyja tik po to, kai Seime jis prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai*“, o kita to paties straipsnio nuostata – „Seimo narys, įstatymo nustatyta tvarka neprisiekęs arba prisiekęs lygtinai, netenka Seimo nario mandato“ – patvirtina, kad Seimo nario priesaika yra netgi svarbesnė nei per rinkimus rinkėjų išreikšta valia. Išrinktasis į Seimą asmuo *visas* Tautos atstovo teises, o kartu ir pareigas įgyja ne nuo jo išrinkimo momento, bet tik tada, kai prisiekia – duoda specialią Seimo nario priesaiką. Ne mažiau svarbi ir Tautos atstovo teisių įgijimo momentą apibrėžianti nuostata „*tik po to, kai Seime jis prisiekia*“ verčia kreipti dėmesį į patį Seimo nario priesaikos tekstą, kuris įtvirtintas ir Konstitucijoje, ir Seimo statute:

„*Aš, (vardas, pavardė),* prisiekiu būti ištikimas (-a) Lietuvos Respublikai*; prisiekiu gerbti ir vykdyti jos Konstituciją ir įstatymus, saugoti jos žemių vientisumą; prisiekiu visomis išgalėmis stiprinti Lietuvos nepriklausomybę, sąžiningai tarnauti Tėvynei, demokratijai, Lietuvos žmonių gerovei. Tepadeda man Dievas*!“

Seimo nario priesaika, be ištikimybės Lietuvos Respublikai, suponuoja ir Seimo nario mandato paskirtį tarnauti ne jį išrinkusių, bet visų žmonių gerovei, nes tik prisiekęs (be išlygų) jis tampa visos Tautos atstovu. Anot Konstitucijos 74 straipsnio, „Seimas [Tautos atstovybė] 3/5 visų narių balsų dauguma gali pašalinti [Seimo narį] iš užimamų pareigų *ar* panaikinti Seimo nario mandatą.“ Seimo narys pašali-

[278] Ibid., p. 164.

[279] Ibid., p. 164–165.

[280] Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1^1 straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 85-3094.

[281] Žilys J. Parlamentaro konstitucinio statuso bruožai demokratijoje. Teisinis istorinis aspektas. Vilnius: Seimo leidykla „Valstybės žinios“, *Parlamento studijos* II, 2004, p. 137.

namas iš pareigų tik apkaltos proceso tvarka, bet kyla klausimas, kaip panaikinimas Seimo nario mandatas, ar būtinai tai turi būti susiję su apkalta ir 3/5 Seimo narių dauguma. Konstitucijos 59 straipsnio 3 dalis mums „sufleruoja“ kitą Seimo nario mandato netekimo būdą: „Seimo narys, įstatymo nustatyta tvarka *neprisiekęs arba prisiekęs lygtinai, netenka Seimo nario mandato*. Dėl to Seimas priima nutarimą“, šiuo atveju užtenka ir paprastosios Seimo narių daugumos. Visgi čia įžvelgtinas prieštaravimas tarp dalies ir visumos, jei 3/5 Seimo narių (Konstitucijos 55 straipsnio 2 dalis) gali atlikti Tautos atstovybės funkcijas, o jos atskiri nariai yra išrenkami tik dalies Tautos, tačiau per priesaikos institutą įgyja teisę ir pareigą atstovauti visai Tautai, o ne jos 3/5 daliai, tai kodėl tokį reikalavimą pažeidusį Seimo narį turi pašalinti būtinai tik visai Tautai galinti atstovauti 3/5 Seimo dauguma? Manytina, kad šiuo atveju reikėtų praplėsti konstitucinės normos „nustatyta tvarka neprisiekęs arba prisiekęs lygtinai“ sampratą – į ją įtraukti Seimo nario, neatstovaujančio visai Tautai, o tik jos daliai, mandato panaikinimą, kaip priesaikos laikymąsi su išlyga, lygų lygtinei priesaikai.

Atsižvelgiant į tai, kad „už Konstitucijos teksto slypi tam tikra vertybių sistema, slypi teisė, kuri buvo sukurta priimant Konstituciją“[282], ir iš Seimo nario priesaikos teksto galima nustatyti, kad prisiekiantysis, be ištikimybės Lietuvos Respublikai, pasižada gerbti, vykdyti, saugoti, stiprinti šioje priesaikoje nurodytas konkrečias vertybes ir joms tarnauti, taip pat įsipareigoja visai teisinei tradicijai, atėjusiai iš paprotinės teisės ir išsivysčiusiai iki šių dienų. Be tokio įsipareigojimo Tautai, kuri išrinko savo atstovą, Seimo narys neįgyja teisės vadintis Tautos atstovu ir, žinoma, netampa Tautos atstovo teisių ir pareigų turėtoju.

Konstitucijoje minimas Seimo nario mandatas yra tam tikra abipusio pasitikėjimo išraiška, kuri įgyjama Tautai išrinkus savo atstovaujamąjį, o atstovaujamajam prisiekus tinkamai atstovauti jos (lietuvių Tautos) interesams ir ištikimybei Lietuvos Respublikai. Priesaikos tekstui ir jos davimo ceremonijai turi būti teikiama derama pagarba ir reikšmė, nes netiksliai arba su išlygomis perskaitytas priesaikos tekstas turi būti nedelsiant įvertintas ir paprašoma pakartoti tikslų priesaikos tekstą arba, jei tai padaryta sąmoningai, siekiant suklaidinti Tautą, toks veiksmas turi būti vertinamas kaip savanoriškas atsisakymas priimti Tautos teikiamą mandatą arba atsisakymas jau suteikto mandato.

4.5. Priesaikų suderinamumas kaip vertybių įgyvendinimo ir subordinacijos problema

Nagrinėjant Respublikos Prezidento, kaip vykdomosios valdžios institucijos, priesaiką, jos santykį su tos pačios valdžios atstovų – Ministro Pirmininko ir ministrų, taip pat Seimo narių priesaikomis ir jų sulaužymu, pabrėžtina, kad visos priesaikos nėra vien formalus ar simbolinis aktas, jos nėra vien iškilmingas priesaikos žodžių ištarimas ir priesaikos akto pasirašymas. Kadangi Respublikos Prezi-

[282] Sinkevičius V. Seimo galių ribojimo konstituciniai pagrindai: kai kurie teoriniai aspektai. Vilnius: Seimo leidykla „Valstybės žinios“, *Parlamento studijos* IX, 2010, p. 177.

dento, kaip ir Seimo nario, priesaikos institutas ir priesaikos turinys yra įtvirtinti Konstitucijoje, Respublikos Prezidento duota priesaika turi konstitucinę teisinę reikšmę ir sukelia konstitucinius teisinius padarinius: tol, kol Respublikos Prezidentas (Seimo narys) neprisiekė, jis negali pradėti eiti savo pareigų; atsisakymas prisiekti, priesaikos davimas su išlyga arba priesaikos teksto pakeitimas, atsisakymas pasirašyti Respublikos Prezidento (Seimo nario) priesaikos tekstą pagal Konstituciją reiškia, kad Respublikos Prezidentas (Seimo narys) negali pradėti eiti savo pareigų; jeigu asmuo, išrinktas Respublikos Prezidentu (Seimo nariu), neprisiekė, turi būti skelbiami nauji Respublikos Prezidento rinkimai. Šiek tiek kita teisinė padėtis, disertanto manymu, yra Seimo nario, kuris „visas“ Seimo nario teises įgyja tik prisiekęs, bet tai aptarsime vėliau.

Išrinkto Respublikos Prezidento priesaika skiriasi nuo Seimo nario, Ministro Pirmininko ir ministrų, Konstitucinio Teismo teisėjo, kitų teismų teisėjų duodamos priesaikos. Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarime nustatyta, kad priesaikos yra skirtingos: „Pažymėtina, kad išrinkto Respublikos Prezidento priesaika skiriasi nuo Seimo nario, Ministro Pirmininko ir ministrų, Konstitucinio Teismo teisėjų ir kitų teismų teisėjų duodamos priesaikos. Išrinktas Respublikos Prezidentas yra vienintelis Konstitucijoje nurodytas asmuo, prisiekiantis ypatingam subjektui, kuriam priklauso suverenitetas – išrinktas Respublikos Prezidentas prisiekia tautai.“ „Nors atstovavimo tautai ir atstovavimo Lietuvos valstybei negalima priešpriešinti, tačiau atstovavimas tautai ir atstovavimas Lietuvos valstybei nėra tapačios kategorijos, kiekviena iš jų turi tik jai būdingą teisinį turinį.“[283] Tautos atstovas atstovauja Tautai, Prezidentas yra valstybės vadovas ir atstovauja Lietuvos valstybei.

Taigi kiekvieno pareigūno priesaikos teisinis turinys atspindi tik pareigūnui būdingas funkcijas ir sukelia tik tam pareigūnui nustatomas atitinkamas teisines pasekmes tą priesaiką sulaužius. Tyrimo metu nustatyta, kad svarbias valstybės funkcijas – viešosios tvarkos ir valstybės sienos apsaugą atliekantys policininkai ir pasieniečiai jų atliekamoms funkcijoms būdingos priesaikos neduoda! Jie duoda bendro pobūdžio vidaus tarnybos pareigūno priesaiką: „negailėti jėgų gindamas (-a) žmogaus teises ir laisves, visuomenės ir valstybės interesus, sąžiningai atlikti man patikėtas pareigas ir visada saugoti gerą vidaus tarnybos sistemos pareigūno vardą“. Kadangi kiekvienas valstybės pareigūnas užtikrina žmogaus teisių apsaugą ir gynimą, akivaizdu, kad ši priesaika jokiu funkcijų išskirtinumu nepasižymi. Kitaip nei minėtu atveju, išrinkto Respublikos Prezidento priesaikoje Tautai atsispindi pačios svarbiausios, universalios konstitucinės vertybės, nuo kurių eidamas savo pareigas Respublikos Prezidentas negali nukrypti; šios konstitucinės vertybės yra neatsiejamos viena nuo kitos, šių vertybių turinys yra labai talpus, apima daugybę kitų ne mažiau reikšmingų konstitucinių įpareigojimų.

[283] Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. balandžio 11 d. dekreto Nr. 40 „Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Lietuvos Respublikos pilietybė išimties tvarka suteikiama Jurij Borisov, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo 16 straipsnio 1 daliai“. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 124-5643.

Respublikos Prezidento priesaikos aktas yra konstituciškai teisiškai reikšmingas ir dėl to, kad Respublikos Prezidentas – valstybės vadovas, duodamas priesaiką Tautai, viešai ir iškilmingai įsipareigoja veikti tik taip, kaip jį įpareigoja ši priesaika, ir jokiomis aplinkybėmis šios priesaikos nesulaužyti.[284]

Į minėtą Respublikos Prezidento ir Seimo nario priesaikų, o kartu ir pareigų skirtybę atsižvelgė Europos Žmogaus Teisių Teismo (EŽTT) Didžioji kolegija 2011 m. sausio 6 d. sprendime byloje *Paksas prieš Lietuvą* (pareiškimo Nr. 34932/04). Didžioji kolegija 14 balsų prieš 3 konstatavo, kad byloje buvo pažeista Europos žmogaus teisių konvencijos (toliau – Konvencija) 1 Protokolo 3 straipsnio nuostata. EŽTT sprendime teigiama:

„Vis dėlto sprendimą uždrausti aukštam pareigūnui, kuris pasirodė esąs netinkamas eiti savo pareigas, kada nors tapti parlamento nariu visų pirma turėtų priimti rinkėjai, kurie rinkimuose turi galimybę pasirinkti, ar vėl pasitikėti atitinkamu asmeniu. Tai akivaizdu iš 1 Protokolo 3 straipsnio formuluotės, kurioje minima „žmonių nuomonės raiškos laisvė renkant įstatymų leidybos institucijas“.[285] Šiuo atveju tai lyg ir nesikerta su Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje nustatytu „konstitucinės sankcijos negrįžtamuoju pobūdžiu“ – asmuo nebegali užimti Respublikos Prezidento pareigų ir net tuo, kad „Respublikos Prezidento priesaika skiriasi nuo Seimo nario, Ministro Pirmininko ir ministrų, Konstitucinio Teismo teisėjų ir kitų teismų teisėjų duodamos priesaikos“ nurodo, kad lietuvių Tauta gali „atnaujinti pasitikėjimą Respublikos Prezidento pareigų apkaltos būdu netekusiu asmeniu“ ne visais atvejais, bet tik tais, kai jos išrinktasis į Tautos atstovybę – Seimą galės duoti Seimo nario priesaiką. Taip būtų užtikrintas ir konstitucinės sankcijos proporcingumo principas.

EŽTT Didžioji kolegija, minėtame sprendime *Paksas prieš Lietuvą* atsižvelgdama į tai, kad Respublikos Prezidentas yra vienasmenė valdžios institucija, o Tautos atstovybę (Seimą) sudaro 141 narys, priėmė logišką sprendimą. Bet žmogaus teisės pagal Konvencijos 1 Protokolo 3 straipsnį turėtų būti įgyvendinamos ne per pareiškėjo (R. Pakso) klaidingai suprastą subjektinę teisę vėl būti renkamam į Seimą, bet per rinkėjų (piliečių) subjektinę teisę atnaujinti pasitikėjimą asmeniu, kuris jau kartą prarado tokį pasitikėjimą ir apkaltos būdu buvo pašalintas iš pareigų, vėl jį rinkti į įstatymų leidybos instituciją, o kartu ir Tautos atstovybę. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad pagal Konstitucinio Teismo doktriną „ištikimybė Lietuvos valstybei yra neatsiejama nuo ištikimybės ir Konstitucijai; o sulaužius priesaiką būti ištikimam Lietuvos Respublikai, kartu yra šiurkščiai pažeidžiama ir Konstitucija“, išky-

[284] Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. balandžio 11 d. dekreto Nr. 40 „Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Lietuvos Respublikos pilietybė išimties tvarka suteikiama Jurij Borisov, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo 16 straipsnio 1 daliai“. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 124-5643.

[285] Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2011 m. sausio 6 d. sprendimas byloje *Paksas prieš Lietuvą* (pareiškimo Nr. 34932/04). Didžioji kolegija 14 balsų prieš 3 konstatavo, kad byloje buvo pažeista Europos žmogaus teisių konvencijos 1 Protokolo 3 straipsnyje numatyta pareiškėjo teisė būti renkamam į Seimą. <http://www.tm.lt/eztt/naujiena/102> [interaktyvus, žiūrėta 2011-01-06].

la dilema, ar asmuo, kartą sulaužęs priesaiką, vėl įgijęs teisę duoti priesaiką (dėl piliečių teisės atnaujinti pasitikėjimą tokiu asmeniu) ir ją davęs, įgyja „*visas* Seimo nario teises“? Ar čia galima teigti, kad toks Seimo narys yra davęs priesaiką su išlyga, jeigu jis vertybių požiūriu analogišką (Respublikos Prezidento), bet adresato (Tautos) požiūriu skirtingą priesaiką yra sulaužęs, ir dėl to jam taikyti tam tikrus Seimo statute nustatytus apribojimus, pvz., užimti Seimo Pirmininko postą – pagal savo pobūdį artimiausią Respublikos Prezidento pareigybei (Konstitucijoje numatytais atvejais Seimo Pirmininkas eina Respublikos Prezidento pareigas).

Svarbi yra dar viena Konstitucijos – 59 straipsnio 3 dalies – nuostata: „Išrinktas Seimo narys *visas Tautos atstovo teises* įgyja tik po to, kai Seime jis prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai.“ Šios talpios normos „visas Tautos atstovo teises“ neatskleidžia joks įstatymų lygio teisinis reguliavimas. Čia yra svarbi žodžio „visas“ apimtis, nes jeigu yra „visos teisės“, įtvirtintos Konstitucijoje ir Seimo statute, tai gali būti ir „ne visos“ arba „dalis teisių“, kurias Seimo narys įgyja po to, kai Vyriausioji rinkimų komisija patvirtina jo išrinkimo Seimo nariu juridinį faktą. Pažymėtina, kad Konstitucija Prezidento, kitaip nei Seimo nario, teisių neskirsto į visas arba ne visas. Tai reiškia, kad Respublikos Prezidentas prisiekdamas įgyja visas teises, o jei neprisiekia, prisiekia su išlyga arba sulaužo priesaiką, tai netenka visų savo teisių. Raktas galėtų būti Seimo nario ir Respublikos Prezidento priesaikų turinys, kuris, anot Konstitucinio Teismo, yra skirtingas: „Konstitucijoje nustatytų šių asmenų priesaikų tekstai taip pat yra nevienodi, tačiau visų nurodytų valstybės pareigūnų priesaikų tekstuose įvairiais aspektais atsispindi tos pačios konstitucinės vertybės; kita vertus, *priesaikų tekstuose yra pabrėžiamos būtent tos vertybės, kurias Tauta sieja su atitinkamomis pareigomis, su asmenų, užimančių šias pareigas, veikla*.“[286]

Kaip minėta, Seimo narys, neprisiekęs, prisiekęs su išlyga arba sulaužęs priesaiką, pagal Konstituciją gali turėti dalį savo teisių, kurios būtinai turi būti apibrėžtos įstatymu. Ypač dabar, Seime įvykus precedentui, kai Seimo narys A. Sacharukas yra Konstitucinio Teismo pripažintas sulaužęs priesaiką, tačiau apkaltos proceso būdu Seimo kvalifikuotos daugumos nepašalintas iš Seimo nario pareigų, būtina Seimo statutu (teisės aktu, turinčiu įstatymo galią) nustatyti Seimo nario mandato (suteikto Tautos) ir Seimo nario priesaikos (kaip įsipareigojimo Tautai sąžiningai atlikti savo pareigas, o kartu ir teisės viršenybės principui) santykį. Šiuo metu Lietuvoje toks atvejis sprendžiamas panaikinant Seimo nariui A. Sacharukui leidimą dirbti su įslaptinta informacija, o tai eliminuoja šio Seimo nario galimybes visavertiškai atlikti tam tikras Seimo nario pareigas, pvz., būnant Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto nariu arba Operatyvinės veiklos parlamentinės kontrolės komisijos nariu. Manytina, kad aiškios tvarkos, nustatytos Seimo statute, nebuvimas yra teisinio reguliavimo spraga, kuri gali sudaryti prielaidas piktnaudžiauti suteiktais įgaliojimais, šiuo atveju Seimo Pirmininko įgaliojimais neišduoti leidimo dirbti su

[286] Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1^1 straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 85-3094.

įslaptinta informacija arba jį panaikinti. Čia pavyzdys Lietuvai gali būti Didžiosios Britanijos parlamentas, kur išrinktam į parlamentą asmeniui, atsisakiusiam prisiekti arba iškilmingai pasižadėti (kaip matome, jie išskiria šiuos du institutus pagal prisiekiančiojo santykį su religija), pagal Lordų rūmų Elgesio kodeksą, o Bendruomenių rūmų nariui pagal Priesaikos įstatymą[287] neleidžiama dalyvauti plenariniuose posėdžiuose ir balsuoti, taip pat ir atlikti vyriausybės parlamentinės kontrolės, bet jis gali dirbti kitą su parlamentaro statusu susijusį darbą: atstovauti savo rinkėjams, dalyvauti partinėje veikloje ir pan. Jei neprisiekęs ar nepasižadėjęs narys dalyvauja posėdyje arba balsuoja, už kiekvieną tokį veiksmą yra baudžiamas 500 Didžiosios Britanijos svarų sterlingų bauda, tokiam parlamentarui gali būti pritaikytos ir kitos bausmės (iki pašalinimo iš parlamento), taip pat, jei visi tos pačios partijos nariai atsisako prisiekti, tokia partija išbraukiama iš parlamentinių partijų sąrašo.[288]

Pagal Konstituciją ir kitus įstatymus politikų, pareigūnų, valstybės tarnautojų ir kitų asmenų teisinis statusas skiriasi. Priesaika suponuoja konkrečias atsakomybės formas: drausminę, baudžiamąją, administracinę, civilinę, konstitucinę ar net ir politinę, išplaukančias iš prisiekusio asmens teisinio statuso.

Priesaikos reikšmė tiksliai nurodyta besiformuojančioje administracinių teismų praktikoje: Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. vasario 19 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. A[502]-35/2008 nurodyta: „Pareigūno priesaika nėra vien tik simbolinės reikšmės aktas. Kadangi pareigūno priesaikos turinys buvo ir yra įtvirtintas įstatyme, duota priesaika turi teisinę reikšmę ir sukelia teisines pasekmes: policijos pareigūnas, prisiekdamas Lietuvos valstybei, įsipareigoja elgtis tik taip, kaip jį įpareigoja ši priesaika, ir jokiomis aplinkybėmis šios priesaikos nesulaužyti. Jei jis elgiasi priešingai, t. y. savo elgesiu sulaužo duotą priesaiką, jis padaro teisės pažeidimą. Taigi, atsižvelgiant į paminėtą, pareigūno vardo pažeminimas yra teisės pažeidimas, nes tokiu elgesiu sulaužoma duota priesaika saugoti gerą vidaus tarnybos sistemos pareigūno vardą (jei prisiekta pagal Vidaus tarnybos statutą) arba susilaikyti nuo veiksmų, kurie galėtų pakenkti geram policijos vardui (jei prisiekta pagal Policijos įstatymą). Vidaus tarnybos statutas numato vienintelę ir itin griežtą teisinę pasekmę, kuri kyla asmeniui, savo poelgiu padariusiam tokį teisės pažeidimą, t. y. pažeminusiam pareigūno vardą, – toks pareigūnas atleidžiamas iš vidaus tarnybos (Vidaus tarnybos statuto 53 straipsnio 1 dalies 7 punktas).“[289]

Priesaikų suderinamumo problematika jau pradėta nagrinėti administracinių teismų sistemoje. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. vasario 9 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. A[62]– 309/2011 buvo sprendžiamas vidaus tarnybos pareigūno ir kario priesaikos santykis. Šiais laikais kai kurie valstybės tarnautojai ir pareigūnai (pvz., Vadovybės apsaugos departamento (VAD) darbuo-

[287] Swearing in and the Parliamentary Oath. <http://www.parliament.uk/about/how/elections-and-voting/swearingin/> [interaktyvus, žiūrėta 2011-01-06].

[288] Sear C. The Parliamentary Oath. Research paper 01/116, London, 2001, p. 11–14.

[289] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. vasario 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A[62]– 309/2011. Bylos Nr. A-62-309-11. <http://bylos.lvat.lt/Default.aspx?item=nutartFast&lang=1> [interaktyvus, žiūrėta 2011-04-10].

tojai) priklauso ir Krašto apsaugos savanorių pajėgoms. Teisme buvo sprendžiamas to paties asmens darbiniai ir tarnybiniai santykiai, taip pat ir tai, kaip dera jo duotos priesaikos. Vilniaus apygardos administracinis teismas, išnagrinėjęs šią bylą, 2010 m. vasario 26 d. sprendimu (b. l. 34–38) pareiškėjos E. K. skundą tenkino iš dalies, o dėl atsakovo (VAD) argumentų, „kad pareiškėja neturės galimybių vienu metu vykdyti ir vidaus tarnybos, ir kario savanorio priesaiką“, teismas pareiškė, „kad jie [priesaikų nesuderinamumo argumentai] neturi teisinės reikšmės, nes įstatymų leidėjas tokių išlygų įstatymuose nenumato. Be to, *priesaikų tekstai yra iš esmės panašūs, abi priesaikos duodamos Lietuvos Respublikai, todėl, anot teismo, nėra pagrindo manyti, kad teisėti abiejų tarnybų vadų įsakymai galėtų vienas kitam prieštarauti*“.[290]

Pagal Vidaus tarnybos statuto 12 straipsnio 2 dalyje nustatytą priesaikos tekstą VAD pareigūnas prisiekia šiais žodžiais: „Aš, (vardas, pavardė), prisiekiu būti ištikimas (-a) Lietuvos Respublikai, gerbti ir vykdyti jos Konstituciją ir įstatymus, negailėti jėgų gindamas (-a) žmogaus teises ir laisves, visuomenės ir valstybės interesus, sąžiningai atlikti man patikėtas pareigas ir visada saugoti gerą vidaus tarnybos sistemos pareigūno vardą. Tepadeda man Dievas.*“[291] Beje, tokią pačią priesaiką duoda pareigūnai, tarnaujantys kitose vidaus reikalų sistemos centrinėse įstaigose: Policijos departamente prie Vidaus reikalų ministerijos, Valstybės sienos apsaugos tarnyboje prie Vidaus reikalų ministerijos, Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamente prie Vidaus reikalų ministerijos, Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyboje prie Vidaus reikalų ministerijos, Viešojo saugumo tarnyboje prie Vidaus reikalų ministerijos. Kaip minėta, toks teisinis reglamentavimas, kai priesaikų turinys yra bendro pobūdžio ir neatspindi pareigūno atliekamų funkcijų, iš esmės yra ydingas, nes kiekviena priesaika turi būti individualizuota pagal prisiekiančio asmens einamų pareigų ir atliekamų funkcijų pobūdį. Krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymo 23 straipsnio 2 dalyje nustatytas toks kario (savanorio) priesaikos tekstas: „Aš, (vardas, pavardė), be išlygų prisiekiu: ištikimai tarnauti Lietuvos Respublikai, negailėdamas jėgų ir gyvybės ginti Lietuvos valstybę, jos laisvę ir nepriklausomybę, sąžiningai vykdyti Lietuvos Respublikos Konstituciją, įstatymus ir savo vadų įsakymus, saugoti visas man patikėtas paslaptis; pasižadu būti doras ir garbingas Lietuvos karys. Tepadeda man Dievas.*“[292] Pagrindinis su priesaikų suderinamumu susijęs klausimas, iškilęs teisme, buvo subordinacijos – kurio vado įsakymas duotas vienu metu bus vykdomas, jei VAD direktoriaus ir kariuomenės vado įsakymai funkciškai prieštaraus vienas kitam. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas šią bylą išsprendė remdamasis teisiniais argumentais, „kad pareiškėjos, kaip statutinės VAD tarnautojos, dalyvavimas Krašto apsaugos savanorių pajėgose gali kliudyti jai atlikti jos tiesiogines

[290] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. vasario 9 d. nutartis administracinėje byloje A^{502}-35/2008. Bylos Nr. A-62-309-11. <http://bylos.lvat.lt/Default.aspx?item=-nutartFast&lang=1> [interaktyvus, žiūrėta 2011-04-10].

[291] * Prisiekti galima be paskutinio sakinio. Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 42-1927.

[292] * Prisiekti galima be paskutinio sakinio. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 49-1325.

funkcijas (pvz., karo atveju gali tekti vykdyti tiek kario savanorio, tiek VAD pareigūno pareigas)“, tačiau pats priesaikų nesuderinamumo klausimas nebuvo plačiau nagrinėtas.

Šiai bylai labai svarbi ta aplinkybė, kad visos pareiginės priesaikos išsirutuliojo iš kario priesaikos, todėl išlieka pagrindinė visų priesaikų formulėje esanti nuostata – ištikimybė Lietuvos Respublikai. Panagrinėkime istorines tam tikrų valstybės institucijų įsteigimo aplinkybes. Pavyzdžiui Vadovybės apsaugos departamentas buvo įkurtas 1990 m. vasarą ir pasižymėjo 1991 m. sausio mėn., kai buvo sprendžiamas ne tik aukščiausiųjų valstybės pareigūnų saugumo, bet ir Lietuvos valstybingumo klausimas. Tuometinis VAD vadinosi Aukščiausiosios Tarybos Apsaugos skyriumi. Įgyvendindamas savo funkcijas, jis gynė Lietuvos valstybę, jos laisvę ir nepriklausomybę. Kaip matome, tai viena kitai neprieštaraujančios, bet viena kitą papildančios misijos: šalies gynyba ir jos piliečių (šiuo atveju vadovų) saugumo ir kitų teisių užtikrinimas. Jei valstybės tarnautojai ateityje duos priesaiką, tai priesaikų suderinamumo klausimų padaugės, nes šiuo metu nemažai valstybės tarnautojų yra Krašto apsaugos savanorių pajėgų kariai arba šauliai. Įstatymais nustačius asmenų pavaldumą ir subordinaciją, karo ir nepaprastosios padėties metu būtų išspręstas kario ir pareigūno (ateityje ir valstybės tarnautojo) atkiekamų funkcijų bei jų priesaikų suderinamumo klausimas.

4.6. Savivaldos priesaikos įgyvendinimo problemos

Lietuvoje visai neseniai priesaikos institutas vėl pradėtas taikyti savivaldoje – 2011 m. savivaldybių tarybų rinkimuose išrinktieji tarybų nariai davė jų pareigas atitinkančią priesaiką, pademonstravo Lietuvos teisės istorinį tęstinumą ir grįžimą į Vakarų teisės tradiciją. Pabrėžtina, kad disertacinio tyrimo metu nustatyta, jog savivaldybės tarybos nario priesaika Lietuvoje buvo duodama nuo XV a. (žr. 1 priedą), o po nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. įteisinta 2008 m. priėmus naujos redakcijos Vietos savivaldos įstatymą.[293]

Su savivaldybės tarybos nario priesaikos davimu susijusios problemos išryškėjo tik tada, kai priesaikos pradėtos duoti po 2011 m. savivaldybių tarybų rinkimų. Darbe apžvelgsiu keletą svarbiausių aspektų ir pasiūlysiu iškilusių problemų sprendimų būdus.

Pastaruoju metu tapo aktualus tam tikros tautinės mažumos (lenkų) duodamos priesaikos (savivaldybės tarybos nario) klausimas. Tai susiję su pagrindine priesaikos paskirtimi – ištikimybės savo valstybei (pilietinei bendruomenei), taip pat ir kitoms Lietuvos Konstitucijoje įtvirtintoms vertybėms pareiškimu. Pirmasis naujos kadencijos Vilniaus rajono savivaldybės tarybos posėdis 2011 m. balandžio 15 d. prasidėjo akibrokštu – prisiekdami šiais žodžiais: „*Aš, (vardas, pavardė), prisiekiu gerbti ir vykdyti Lietuvos Respublikos Konstituciją ir įstatymus, sąžiningai atlikti visas savivaldybės tarybos nario pareigas ir susilaikyti nuo veiksmų, pažeidžiančių*

[293] Lietuvos Respublikos vietos savivaldos pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 113-4290.

gyventojų teises ir viešuosius interesus. Tepadeda man Dievas.“, trys Lietuvos lenkų rinkimų akcijos nariai (išrinkti į savivaldybės tarybą) neprivalomus priesaikos žodžius „tepadeda man Dievas“ tarė lenkiškai.[294]

Rinkimų apygardos pirmininkė, priėmusi priesaikas, dalį priesaikos lenkiškai skaičiusius politikus įpareigojo prisiekti iš naujo. Ši problema iškilo dėl kai kurių tarybos narių klaidingai suprasto priesaikos teksto traktavimo. Jų nuomone, neprivalomi priesaikos žodžiai „Tepadeda man Dievas“ gali būti ištarti ir kita (jų gimtąja) kalba. Kaip minėta, priesaikų dualistinė tradicija, kai vienas priesaikos variantas yra su kreipimusi į Dievą, o kitas be jo, atsirado dėl teisinių ir istorinių tradicijų nepaisymo. Jau tarpukaryje plačiai taikant ir priesaikos, ir iškilmingo pasižadėjimo institutus, tas klausimas buvo išspręstas. Dabar atsiranda sąmoningai ar nesąmoningai manančių, kad priesaikoje egzistuoja neprivalomi žodžiai „Tepadeda man Dievas“. Priesaikoje negali būti neprivalomų žodžių, todėl, kad ir kokį priesaikos variantą priesaikos davėjas pasirenka, – su kreipimusi į Dievą ar be jo, – jis turi valstybine kalba ir tiksliai ištarti visą pasirinktąjį priesaikos tekstą. Jei priesaikos teksto dalis nesąmoningai iškraipoma ją ištariant nevalstybine, bet tautinės mažumos kalba, toks veiksmas traktuotinas kaip priesaikos davimas su išlyga, kas lygu neduotai priesaikai. Savivaldybės tarybos narys prisiekia „gerbti ir vykdyti *Lietuvos Respublikos Konstituciją ir įstatymus*“, o ištardamas dalį priesaikos nevalstybine kalba rodo nepagarbą konstituciniam valstybinės (lietuvių) kalbos statusui. Todėl, jei būtų įrodytas šis – Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų negerbimo – motyvas, tokį asmenį būtų galima apkaltinti ką tik ištartos priesaikos sulaužymu. Nustatant nepagarbos Konstitucijai motyvą, turi būti įvertintos priesaikos davėjo sąsajos su Lenko korta, nes jos turėtojas laiko save kitos tautos – lenkų dalimi, toks asmuo gali teigti, kad ne jo gimtąja kalba ištarta priesaika jo nesaisto (tokių pavyzdžių Lietuvos ir kitų valstybių istorijoje yra) su Lietuvos Konstitucija ir joje įtvirtintomis nuostatomis. Todėl ateityje (po Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimo atitinkamoje byloje) reikia įvertinti Lenko kortos turėtojų lojalumą Lietuvai ir jų pasiryžimą veikti tik taip, kaip juos įpareigoja duota priesaika.

Kita ne mažiau svarbi problema susijusi su priesaiką priimančio asmens įgaliojimais ir jo galimybėmis prižiūrėti, kaip duotos priesaikos įgyvendinamos. Pagal galiojančią Vietos savivaldos įstatymo redakciją tarybos nario priesaiką priima apygardos rinkimų komisijos pirmininkas, kuris savo ruožtu yra laikinai einantis pareigas, nes pagal Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo (STRĮ) 18 straipsnio 2 dalį „pasibaigus rinkimams, savivaldybių ir apylinkių rinkimų komisijų narių, pirmininkų įgaliojimai nutraukiami“.[295] Tai reikštų, kad priesaika duodama asmeniui, kuris pats nėra davęs priesaikos, o tik rašytinį pasižadėjimą (STRĮ 17 straipsnis), kartu ir tokiam asmeniui, kurio, kaip rinkimų komisijos pirmininko, įgaliojimai jau

[294] Kiškis E. Vilniaus rajono politikai į priesaiką įterpė lenkiškų žodžių. „Lietuvos ryto“ televizija <*http://m.lrytas.lt/-13028780471301806478-vilniaus-rajono-politikai-C4AF-priesaikC485-C4A-FterpC497-lenkiC5A1kC5B3-C5BEodC5BEiC5B3-video.htm*> [interaktyvus, žiūrėta 2011-04-27].

[295] Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 53-996.

gali būti nutrūkę. Seimo narys K. Ramelis po paskutinių savivaldybių rinkimų suskubo siūlyti keisti Vietos savivaldos įstatymo 22 straipsnio 3 dalį, bet registruotus pakeitimus motyvavo ne disertanto įvardytais pastebėjimais, bet tuo, kad „apygardos rinkimų komisijos pirmininkas yra partinis asmuo, todėl būtų tikslinga, jog išrinktų tarybos narių, kurie yra skirtingų partijų atstovai, priesaikas priimtų nepriklausantis jokiai partijai asmuo. Tokiu asmeniu galėtų būti apylinkės teismo pirmininkas“.[296] Atsižvelgdamas į tai, Seimo narys registravo Vietos savivaldos įstatymo 22 straipsnio pakeitimo įstatymo projektą, pagal kurį savivaldybės narių priesaiką priimtų apylinkės teismo pirmininkas. Toks pasiūlymas sulaukė Seimo Teisės departamento motyvuotų pastabų: „diskutuotina, ar siūlomu teisiniu reguliavimu teismo pirmininkui nebūtų sukuriamos pareigos, nesusijusios su teismo pirmininko įgaliojimais teismo administravimo srityje bei su teismų funkcija – vykdyti teisingumą – ir ar tai atitiktų Konstitucijos 5 straipsnyje įtvirtintą valdžių padalijimo principą, Konstitucijos 109 straipsnyje įtvirtintą teismo paskirtį ir kompetenciją bei Konstitucijos 119, 120 straipsnius. Pagal Konstituciją valstybės valdymas ir vietos savivalda – tai dvi viešosios valdžios sistemos. Vietos savivalda yra įstatymo nustatytų administracinių vienetų teritorinių bendruomenių valdžia, kuri formuojama ir funkcionuoja kitokiais nei valstybės valdžia konstituciniais pagrindais. Konstitucijoje savivalda nėra tapatinama su valstybės valdymu. Valstybės valdymas ir vietos savivalda, kaip dvi viešosios valdžios įgyvendinimo sistemos, yra susijusios, tačiau kiekviena jų įgyvendina joms būdingas funkcijas (Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d., 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimai).

Be to, pažymėtina, kad pagal Konstitucijos 111 straipsnio 4 dalį teismų sudarymą ir kompetenciją nustato Lietuvos Respublikos Teismų įstatymas. Taigi Konstitucija ne tik įpareigoja Seimą visų Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalyje nurodytų Lietuvos Respublikos teismų steigimą, kompetenciją, garantijas, šių teismų pirmininkų, teisėjų statusą ir t. t. nustatyti įstatymu, bet ir įtvirtina to įstatymo pavadinimą – „Teismų įstatymas“. Taigi teismų pirmininkų įgaliojimai turi būti reglamentuoti būtent Teismų įstatyme. Teismo pirmininko statusas ir jo įgaliojimų reguliavimas Teismų įstatymu (pvz., 80, 102, 103 straipsniai) yra viena esminių jo, kaip teismo vadovo (teismo pareigūno), nepriklausomumo garantijų užtikrinant tinkamą teismo funkcionavimą nukreiptą į konstitucinės teisingumo funkcijos vykdymą. Atsižvelgus į tai, manytina, kad teismo pirmininko pareigos negali būti nesusijusios su jo, kaip teismo pirmininko, įgaliojimais teismo administravimo srityje ir su teismų funkcija – vykdyti teisingumą ir negali būti įtvirtintos kitame įstatyme.

Diskutuotinas projekto siūlomos nuostatos praktinis taikymas, nes šiuo metu Lietuvoje yra 60 savivaldybių ir 54 apylinkių teismai. Kai kuriose savivaldybėse pvz., Birštono, Kalvarijų, Elektrėnų, Rietavo, Pagėgių ir Neringos, nėra apylinkių teismų, o Vilniaus miestas turi 4 apylinkių teismus, kai kurių apylinkių teismų

[296] Ramelis K. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 22 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas. <http://www3.lrs.lt/pls/inter/dokpaieska.showdoc_l?p_id=394507&p_query=&p_tr2=> [interaktyvus, žiūrėta 2011-04-27].

veiklos teritorija nesutampa su savivaldybės teritorija, pvz., Klaipėdos miesto apylinkės teismo ir Neringos savivaldybės.“[297]

Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas atmetė Teisės departamento pastabas motyvuodamas, kad „*Priesaikos priėmimas yra ritualinio pobūdžio veiksmas, kuris nesukurs apylinkės teismo pirmininkui jokių administracinių įgaliojimų savivaldybės tarybos narių atžvilgiu.* Be to, praktikoje teismų pirmininkai vykdo ne tik teisingumą, pvz., Konstitucinio Teismo pirmininkas priima Seimo narių priesaikas, tačiau tokie jo įgaliojimai nustatyti tik Seimo statute. Pagal dabartinį teisinį reguliavimą apygardos rinkimų komisijos pirmininkas, kuris dažniausiai būna tam tikros politinės partijos narys, priima išrinktų savivaldybės tarybos narių, priklausančių skirtingoms politinėms partijoms, priesaikas, tačiau pats nėra prisiekęs.“[298]

Žinant Konstitucinio Teismo jurisprudenciją ir administraciniuose teismuose besiformuojančią praktiką priesaikos atžvilgiu, šiek tiek keistokai skamba šis Seimo Teisės teisėtvarkos komiteto argumentas, bet, kita vertus, kadangi Vietos savivaldos įstatyme nenustatyta atsakomybė už priesaikos sulaužymą, tai savivaldybės tarybos nario priesaika išties tampa formaliu veiksmu. Tokios teisinio reglamentavimo spragos nesudaro prielaidų veiksmingai įgyvendinti įsipareigojimus priesaikos tekste esantiems imperatyvams.

Pažymėtina, kad pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją Seimo narys prisiekia Seime, kitų Tautos atstovų akivaizdoje, t. y. jis prisiekia Seimui, Konstitucinio Teismo pirmininkas, dalyvaujantis priesaikos davimo ceremonijoje, yra tik ją prižiūrintis pareigūnas, kuris patvirtina patį priesaikos davimo juridinį faktą. Tą patvirtina ir tai, kad Konstitucinis Teismas duoda išvadą dėl priesaikos sulaužymo, kuri nėra įpareigojanti Seimui, nes jis pats 3/5 balsų dauguma priima sprendimą dėl priesaiką sulaužiusio asmens pašalinimo (sankcijos pritaikymo) iš einamų pareigų, taip įgyvendindamas subjektiškumo principą – kam priesaika duodama, tas ir skiria sankciją už priesaikos sulaužymą. Atsižvelgiant į tai, kad savivaldos lygmenyje priesaikos sulaužymo klausimas gali būti politizuojamas, įstatymais reikia suskurti sistemą, kaip turi būti vykdoma priesaikos laikymosi priežiūra ir kontrolė. Tai turėtų daryti nepriklausoma institucija, kuri būtų ekspertė, nurodanti savivaldybės tarybos kvalifikuotai (būtinai!) daugumai, ar konkrečiu atveju buvo sulaužyta priesaika. Disertanto manymu, tokia institucija turėtų būti Vyriausioji tarnybinės etikos komisija arba Vyriausioji rinkimų komisija, nes jos pagal savo funkcijas dažnai ir sprendžia klausimus, kurie *expressis verbis* atsispindi savivaldybės tarybos nario priesaikos tekste, pvz., *gerbti ir vykdyti Lietuvos Respublikos Konstituciją ir įstatymus, <...> susilaikyti nuo veiksmų, pažeidžiančių gyventojų teises ir viešuosius*

[297] Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento 2011 m. kovo 23 d. išvada „Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 22 straipsnio pakeitimo įstatymo projektui 2011-03-23 Nr. XIP-3020“. <http://www3.lrs.lt/pls/inter/dokpaieska.showdoc_l?p_id=394877&p_query=&p_tr2=> [interaktyvus, žiūrėta 2011-04-27].

[298] Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2011 m. kovo 30 d. išvada „Dėl preliminaraus įvertinimo ar Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 22 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas (Nr. XIP-3020) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. <http://www3.lrs.lt/pls/inter/dokpaieska.showdoc_l?p_id=395441&p_query=&p_tr2=> [interaktyvus, žiūrėta 2011-04-27].

interesus. Seimo nario K. Ramelio pasiūlytas apylinkės teismo pirmininko variantas nebūtų optimalus dėl Seimo Teisės departamento pastabose išreikštų abejonių ir dėl to, kad teisminės valdžios atstovas vykdytų jam nebūdingas priesaikos priežiūros funkcijas ir pagal nusistovėjusią praktiką būtų ekspertas, sprendžiantis priesaikos sulaužymo juridinį faktą. Juolab, kad pagal Vietos savivaldos įstatymo 22 straipsnio 4 dalį „Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimas [dėl tarybos nario, neprisiekusio įstatymų nustatyta tvarka] *gali būti skundžiamas Vyriausiajam administraciniam teismui*“, o tai reiškia, kad Vyriausioji rinkimų komisija, vadovaudamasi apylinkės teismo pirmininko pranešimu, priims sprendimą, kuris gali būti vėl skundžiamas kitos rūšies teisminės valdžios įstaigai.

Todėl, atsižvelgiant į administraciniuose teismuose besiformuojančią teisminę praktiką, sprendžiant su priesaikomis susijusius klausimus, ir į Vyriausiosios rinkimų komisijos konstitucinį statusą, šių institucijų pareigūnams, darbo tvarka pasiskirsčiusiems savivaldybes, būtų įmanoma priimti ir savivaldybių tarybų narių priesaikas, o vėliau – prižiūrėti, kaip jos vykdomos.

4.7. Priesaikos instituto taikymo srities išplėtimo būtinybė

„Demokratinėje teisinėje valstybėje visos valstybės institucijos ir visi pareigūnai *privalo vadovautis Konstitucija ir teise*. Valdžios atsakomybė visuomenei neatsiejama nuo konstitucinio teisinės valstybės principo; ji konstituciškai įtvirtinama nustatant, kad valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, kad valdžios galias riboja Konstitucija, kad valstybės pareigūnai, kurie pažeidžia Konstituciją ir įstatymus, asmeninius ar grupinius interesus iškelia aukščiau *visuomenės interesų*, savo veiksmais *diskredituoja valstybės valdžią*, įstatymų nustatyta tvarka gali būti pašalinti iš pareigų.“[299] Šis Konstitucinio Teismo suformuluotas teisinių padarinių dėl kaltų valstybės pareigūno veiksmų atsiradimo pagrindimas aiškiai nusako, kokių interesų apsaugos siekiama ir priesaikos institutu. Tačiau dėl nepakankamo priesaikos pažeidimo formų aiškumo, apibrėžtumo sunku įrodyti bendro pobūdžio teiginiais, tokiais kaip „valstybės valdžios diskreditavimas“, „nepriekaištinga reputacija“ ir panašiais, pagrįstą priesaikos sulaužymą (pažeidimą). Turi būti įvertinta ir administraciniuose teismuose su priesaikos traktavimu susijusi praktika. Vyriausiasis administracinis teismas 2011 m. vasario 28 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. A[146]-2006/2011 pažymėjo: „Statutinio pareigūno priesaika nėra formalus aktas. Ja pabrėžiama, jog statutinės tarnybos pareigūnams tarnyboje keliami padidinti reikalavimai, nustatomi nepriekaištingo elgesio standartai ir jie prisiekia jų laikytis. Prisiekdamas vidaus tarnybos pareigūnas, be kita ko, prisiekia visada saugoti gerą vidaus tarnybos sistemos pareigūno vardą.“

Todėl svarbu, kad kuo daugiau Lietuvos pareigūnų (tarnautojų) duotų priesaiką, nustatančią Konstitucijos ir teisės viršenybę, o kartu jų įsipareigojimą tarnauti

[299] Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento Rolando Pakso, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 49-1600.

žmonėms, ir jokiais būdais savo veiksmais nesudarytų prielaidų valstybės valdžiai diskredituoti. Atsižvelgdama į tai, Seimo valdybos 2004 m. sausio 19 d. sudaryta darbo grupė Priesaikos įstatymo koncepcijai ir įstatymų projektams parengti parengė koncepciją, kuriai 2004 m. vasario 25 d. pritarė ta pati Seimo valdyba, bet vėliau nei Priesaikos įstatymo projekto, nei kitų įstatymų pakeitimų projektų ši darbo grupė neparengė.

Kaip jau minėjau, Lietuvos teisėje yra pastebima priesaiką duodančių asmenų kategorijų gausėjimo tendencija (tyrimu nustatyta, kad 2004 m. buvo duodamos 36 priesaikos, o 2011m. – jau 40 priesaikų), pvz., pirmą kartą po nepriklausomos valstybės atkūrimo (1990 m. kovo 11 d.) priesaiką davė savivaldybių tarybų nariai, 2011 m. išrinkti savivaldos rinkimuose. Tačiau svarbu, kad priesaiką duotų ne tik valstybės politikai ar pareigūnai, bet ir kiti valstybės valdžios aparatą sudarantys asmenys – valstybės tarnautojai. Pažymėtina, kad kai kuriose Europos Sąjungos valstybėse tokia priesaika duodama: Čekijoje, Estijoje, Latvijoje, bet labiausiai praktikuojamos tarnautojų priesaikos yra precedentinės teisės sistemą turinčiose valstybėse – Didžiojoje Britanijoje ir JAV.

Bandymų, bet kol kas nesėkmingų, Lietuvoje jau yra buvę. 1998 m. liepos 8 d. priimto Valstybės tarnybos įstatymo 19 straipsnis buvo skirtas karjeros valstybės tarnautojo priesaikai ir net nustatė jos tekstą: „*Aš, (vardas, pavardė), prisiekiu ištikimai tarnauti Lietuvos Respublikai ir jos žmonėms, gerbti ir vykdyti Lietuvos Respublikos Konstituciją ir įstatymus, sąžiningai atlikti valstybės tarnautojo pareigas. Tepadeda man Dievas*.*“[300] Tačiau, kaip ir daugelis kitų įstatymų leidybos institucijos iniciatyvų, ši nebuvo deramai įgyvendinta įstatymų vykdomosios valdžios ir pasikeitus politinei valdžiai 2002 m. balandžio 23 d. ši nuostata buvo išbraukta iš naujos Valstybės tarnybos įstatymo redakcijos.[301]

Šiuo metu yra keletas pavienių Seimo narių bandymų užregistruoti atitinkamas Valstybės tarnybos įstatymo pataisas ir grąžinti buvusią padėtį. Pavyzdžiui, visai nesenas atvejis, kai Seimo narys E. Jurkevičius registravo Valstybės tarnybos įstatymo 9, 44, 48 straipsnių papildymo ir pakeitimo, Įstatymo papildymo 14^1 straipsniu įstatymo projektą Nr. XIP-2013(2)[302]. Būtų galima pasekti kad ir mūsų kaimynų estų pavyzdžiu ir susieti valstybės tarnautojo priesaiką su Etikos (elgesio) kodekso reikalavimais. Estijos valstybės tarnybos įstatymo (priimto 1995 m. sausio 25 d.) 28 straipsnyje „Valstybės tarnautojo priesaika“ (*Oath of office*) pasakyta: „Asmuo, pirmą kartą paskirtas į valstybės tarnybą, privalo pasirašytinai prisiekti jį paskyrusio asmens akivaizdoje: „Prisiekiu būti ištikimas Estijos konstitucijos nuostatoms ir sąžiningai bei kruopščiai eiti man patikėtas pareigas. Žinau, kad įstatymu

[300]*Prisiekti galima ir be paskutinio sakinio. Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas. <http://www3.lrs.lt/pls/inter/dokpaieska.showdoc_l?p_id=108027&p_query=&p_tr2=> [interaktyvus, žiūrėta 2011-01-06].

[301] Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 45-1708.

[302] Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo 9, 44, 48 straipsnių papildymo ir pakeitimo, Įstatymo papildymo 14^1 straipsniu įstatymo projektas Nr. XIP-2013(2). <http://www3.lrs.lt/pls/inter/dokpaieska.showdoc_l?p_id=386777&p_query=&p_tr2=> [interaktyvus, žiūrėta 2011-01-06].

esu įpareigotas laikytis Valstybės tarnybos kodekso reikalavimų ir už jų nesilaikymą yra numatyta atsakomybė.“[303] Todėl Valstybės tarnybos įstatymo nuostatų ir rengiamo Tarnautojų etikos kodekso[304] susiejimas yra laikytinas svarbiu priesaikos instituto veiksmingumui ir priesaikoje įtvirtintų vertybių įgyvendinimui ir apsaugai užtikrinti.

Dėl teisinio reguliavimo spragų Lietuvoje pasitaiko atvejų, kai už priesaikos sulaužymą nenustatyta jokia teisinė atsakomybė, kai kuriais atvejais nėra aiškus priesaikos sulaužymo fakto nustatymo reglamentavimas, nėra teisinio mechanizmo, reguliuojančio atsakomybę už priesaikos sulaužymą. Įstatymuose nėra numatyta asmenų skatinimo sistema, kuri padėtų nenuvertinti priesaikos instituto, o skatintų asmenis tobulinti savo gebėjimus ir už nepriekaištingos reputacijos išsaugojimą įgyti papildomų socialinių garantijų. Taip pat nėra pakankamai teisiškai sureguliuotas asmenų apsaugojimas nuo to, kad prisidengiant priesaikos sulaužymu gali būti suvedamos sąskaitos su pareigūnais, jie gali būti neteisingai apkaltinti ir pašalinti iš pareigų.

Valstybės tarnautojų priesaika yra ne tik visuomeninės jų atliekamų funkcijų kontrolės įrankis, bet ir savotiškas jų nepriklausomybės nuo politinės valdžios valios (jeigu ji prasilenkia su Konstitucijos ir įstatymų pagrįstu teisės viršenybės principu) garantas. Kaip teigė J. A. Rorh‘as, viešojo administravimo darbuotojai turi turėti tam tikrą autonomiją nuo politinės valdžios, „įstatymo numatyti įgaliojimai, reikalaujantys, kad viešojo administravimo darbuotojai duotų priesaiką laikytis konstitucijos nuostatų, galėtų suteikti vilties kibirkštėlę įteisinant profesinę autonomiją“[305]. Šis mokslininkas savo knygoje „Etika biurokratams“ (1978) teigia: „kadangi JAV konstitucija yra išskirtinis mūsų (JAV) politinių vertybių simbolis, priesaika laikytis konstitucijos yra ir įsipareigojimas laikytis tų santvarkos vertybių, kurias sukuria konstitucija. Taigi priesaika, kurią duoda valstybės pareigūnai, leidžia biurokratams jaustis vienos moralinės bendruomenės nariais, o kitu atveju tai būtų neįmanoma dėl mūsų (visuomenės) pliuralizmo“[306]. Konstitucija pripažįstama moraliniu, o kartu ir teisiniu biurokratų (valstybės tarnautojų) etikos pagrindu – oficialaus elgesio kelrodžiu. Toks susisaistymas su konstitucijoje deklaruotomis vertybėmis yra būtinas šiuolaikinėje teisinės valstybės statuso siekiančioje pilietinėje bendruomenėje, įgyvendinančioje teisės viršenybę, o kartu sukuriančioje tam tikrą pageidautino elgesio standartą tiems asmenims, iš kurių jie tikisi sąžiningo tarnavimo viešiesiems interesams.

---

[303] Public Service Act // [interaktyvus, žiūrėta 2011-01-06]. <http://www.legaltext.-ee/en/andmebaas/ava.asp?tyyp=SITE_ALL&ptyyp=I&m=000&query=public+servant&nups.x=34&nups.y=12>.

[304] Lietuvos Respublikos Seimo valdybos 2010 m. gruodžio 15 d. sprendimas Nr. SV-S-669 „Dėl darbo grupės Valstybės tarnautojų elgesio kodekso projektui parengti sudarymo“. <http://www3.lrs.lt/pls/inter/dokpaieska.showdoc_l?p_id=389064&p_query=&p_tr2= > [interaktyvus, žiūrėta 2011-02-06].

[305] Valstybės tarnautojų etika. Straipsnių rinkinys. Sudarytojas G. Gulyas. Vilnius: Margi raštai, 2002, p. 99.

[306] Ibid., p.102–103.

Priesaikos sulaužymas turi būti traktuotinas kaip nepriekaištingos reputacijos stoka, kuri būtų kliūtis kandidatuoti į tam tikras priesaikos reikalaujančias pareigas. Taip būtų sustiprintas priesaikos instituto veiksmingumas. Naujai rengiamame Tarnautojų etikos kodekso projekte būtų tikslinga tarpusavyje susieti priesaikos sulaužymo ir nepriekaištingos reputacijos kategorijas, taip užtikrinant abiejų veiksmingumą.

Tokio susiejimo pavyzdys yra Asmenų, slapta bendradarbiavusių su buvusios SSRS specialiosiomis tarnybomis, registracijos, prisipažinimo, įskaitos ir prisipažinusiųjų apsaugos įstatymo 6, 8 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas, kurio 8 straipsnyje detalizuojama, kas yra laikoma Respublikos Prezidento, Seimo ar savivaldybės tarybos nario, Vyriausybės nario, teisėjo arba prokuroro, arba į juos kandidatuojančių asmenų priesaikos sulaužymas: „Šių asmenų neprisipažinimas slapta bendradarbiavus su buvusios SSRS slaptosiomis tarnybomis ar žinomai melagingų žinių pateikimas apie save, kitus asmenis ir specialiųjų tarnybų veiklą arba tokios informacijos nuslėpimas, turimų dokumentų ar daiktų, susijusių su buvusios SSRS specialiosiomis tarnybomis, neperdavimas šio įstatymo nustatyta tvarka *reiškia priesaikos sulaužymą*, pareigūno vardo pažeminimą.“[307] Tik, kaip jau rašyta anksčiau, reikėtų įstatymu nustatyti, kad toks *asmuo yra susijęs priesaika ar pasižadėjimu su užsienio valstybe*.

Kitas pavyzdys, kai dėl pokalbių su aukštu rusų generolu pareigų netekęs Lietuvos kariuomenės oro pajėgų vadas pulkininkas J. Marcinkus negavo leidimo dirbti su įslaptinta informacija ir negrįžo į tarnybą. Besiformuojanti teismų praktika, kai Vilniaus apygardos administracinis teismas paskelbė, kad buvęs aukštas karininkas sulaužė Lietuvos Respublikai duotą priesaiką, – bendraudamas su Rusijos karininku atskleidė valstybės paslaptį, – pagrindžia priesaikos sąsajas su valstybės ir tarnybos paslapčių laikymusi. Kaip minėta, įstatyme esantis įslaptintos informacijos skirstymas į valstybės ir tarnybos paslaptis gali būti pagrindas priesaikos pažeidimą skaidyti į lengvą ir kvalifikuotą, o tai savo ruožtu leistų priesaikos vykdymą prižiūrinčioms institucijoms dažniau taikyti priesaikos institutą, kaip veiksmingą prisiekusiojo kontrolės įrankį.

Tokie įstatymų pakeitimai ne tik detalizuoja gana abstraktaus pobūdžio įstatymo formuluotes, bet ir sustiprina įstatymų veiksmingumą, sudarydami sąlygas veiksmingai taikyti imperatyvaus pobūdžio normas. Kadangi absoliuti dauguma priesaikos institutą reglamentuojančių teisės normų turi imperatyvų pobūdį, jų taikymo veiksmingumą galima užtikrinti tik aiškiai reglamentavus priesaikos pažeidimo (sulaužymo) fakto nustatymo mechanizmą, patį priesaikos pažeidimo (sulaužymo) turinį ir atsakomybės už priesaikos pažeidimą (sulaužymą) formas.

[307] Lietuvos Respublikos asmenų, slapta bendradarbiavusių su buvusios SSRS specialiosiomis tarnybomis, registracijos, prisipažinimo, įskaitos ir prisipažinusiųjų apsaugos įstatymo 6, 8 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 52-1485.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Priesaikos sampratos tyrimas atskleidžia šio instituto subjektyvinį (asmenybinį) veiksnį, t. y. per asmenų įsisąmonintą abipusės atsakomybės ir garbės supratimą susiformavo priesaikos būtinybė ir jos paskirtis – teisinės tvarkos ir asmens savanoriškos ištikimybės jai užtikrinimas. Per asmens vidinę nuostatą elgtis taip, kaip iš jo reikalauja paties duotas įsipareigojimas, sustiprinamas visuomenei bendrų vertybių įgyvendinimas ir apsauga. Valstybės ir tautos interesai reikalauja, kad per priesaikos instituto plėtrą ir veiksmingumą būtų sustiprintas tautos ir jos atstovų ryšys, taip pat užtikrinama valdžios socialinė kontrolė, stiprinanti tautos gyvybingumą ir kurianti Lietuvos valstybės vertę tarp Europos ir pasaulio tautų.

2. Aukščiausiųjų valstybės pareigūnų ir teisėjų patikimumo poreikis, jo realizavimas vidiniu apsisprendimu ištikimai tarnauti demokratijai ir teisei, pasitikėjimas tokiu asmeniu realizuojamas ne tik suteikiant jam tam tikrą socialinį statusą ir įgaliojimus, bet ir nustatant atsakomybę už piktnaudžiavimą jais. Svarbus patikros mechanizmas, kaip toks asmuo laikosi viešai duoto pasižadėjimo būti ištikimas teisės viršenybės ir demokratijos vertybėms.

3. Įvertinus tyrimo rezultatus, modeliuotinas šis universalus priesaikos teisinis apibrėžimas:

Priesaika – viešas laisva valia duodamas įsisąmonintas pasižadėjimas veikti tiksliai pagal ištikimybės konkrečioms, priesaikos aktu aktualizuotoms vertybėms, suponuotą elgesio modelį (standartą), suvokiant, kad už pasižadėjimo nesilaikymą gresia teisinės ir moralinės sankcijos.

I. Priesaikos institutas kaip paprotinės teisės kategorija

4. Pirmosios priesaikos Lietuvoje, pagrįstos tradicijomis ir papročiais, buvo dalis senosios baltų (pagoniškosios) religijos, kaip visuomeninės sanklodos ir tvarkos joje palaikymo priemonė. Priesaikos atsiradimas susietas su griežtos socialinės drausmės, dievų autoritetu paremtos valdžios ir visuomenės integravimu bendriems išgyvenimo tikslams pasiekti, vienybės ir paprotinio teisingumo užtikrinimo poreikiu.

5. Priesaika buvo baltų gentinės ir valstybinės integracijos priemonė, lingvacentristiniu pagrindu sukurtos Lietuvos valstybės vienijimo ir vasalinių priesaikų pagrindu prijungtų slavų žemių integravimo į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę priemonė. Įsigalint krikščioniškajai pasaulėžiūrai ir priesaikos rašytinei formai, priesaika tampa neatskiriamu politinės valdžios įtvirtinimo visuomenėje atributu ir religiniu teisiniu institutu. Vėliau, nykstant priesaikos religinei dominantei, ji vis labiau tampa teisiniu institutu, nors religinio autoriteto neatsisakoma ir šiais laikais.

II. Priesaika kaip paprotinės ir pozityviosios teisės sąveikos rezultatas

6. Garsiausiuose ir žinomiausiuose rašytiniuose Lietuvos teisės šaltiniuose papročiais ir Dievo autoritetu grindžiamoje teisėje priesaikos instituto reikšmė tapo centrine tarp kitų teisingumą įgyvendinančių ir jį stiprinančių institutų iki pat XIX

a. Nesant ikiteisminio tyrimo stadijos, Lietuvos teismai XIV–XVIII a. priesaikos institutą taikė kaip veiksmingiausią tiesos nustatymo ir teisingumo įgyvendinimo baudžiamosiose ir civilinėse bylose priemonę. Teismas, atsižvelgdamas į besibylinėjančių šalių reputaciją, skirdavo vienai iš šalių pareigą prisiekti, kartu įgyvendinant šią pareigą legalizuodavo jai teisę į teisingumą. Su prisiekusiąja šalimi prisiekdavo ir jos nurodyti prisiekusieji sprendėjai – Prisiekusiųjų teismo lietuviškoji atmaina.

7. Šis priesaikos instituto tyrimas atskleidė, kad priesaikų, taikytų Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, formulėse iki 1795 m. (visiškos Lietuvos okupacijos) neaptinkama laisvės ir nepriklausomybės motyvo. Šios dvi vertybės įgavo aktualumą ir imtos įtraukti į priesaikų formules tik tada, kai lietuvių tauta prarado savo valstybę.

III. Priesaikos institutas kaip rašytinės (pozityviosios) teisės kategorija

8. Dėl pareigines, teismines ir santuokos priesaikas sudarančių požymių ir tikslų netapatumo atsižvelgiant į istorinę priesaikos sampratą išskirtinos keturios priesaikos teisinės sąvokos, apibūdinančios jų paskirtį, funkcijas ir vaidmenį:

8.1. *istorinė priesaika* – tai religinė pagal savo tikslus ir argumentus priesaika, kaip laisva valia atliekamas ritualizuotas kreipimasis į dievus (Dievą), skirtas sudaryti tarpusavio sąjungai reikšmingiems veiksmams atlikti, sąmoningai įsipareigojant atsilyginti už dievišką globą pagal protėvių papročius, sutarties neįvykdymo atveju pasmerkiant save prakeiksmui ir dievų (Dievo) skirtai bausmei;

8.2. *pareiginė priesaika* – sąžine (vidiniu imperatyviu apsisprendimu) ir Dievo autoritetu pagrįstas pažadas užtikrinti teisės viršenybę, pabrėžtina ištikimybė Lietuvos Respublikai ir jos vientisumui, sąžiningam tarnavimui žmonėms, nuostata visomis išgalėmis stiprinti valstybės laisvę ir nepriklausomybę, taip pat įsipareigojimas didinti tautos pasitikėjimą valstybės valdymą (tarnystę žmonėms) užtikrinančiais asmenimis, kreipiantis į Dievą, prašant Jo pagalbos šiems įsipareigojimams įgyvendinti;

8.3. *teisminė priesaika* – vidiniu apsisprendimu ir Dievo autoritetu pagrįstas pažadas teisingai liudyti ir sakyti tik tiesą kaip teisingumo ir teisės viršenybės įgyvendinimo priemonę, kreipiantis į Dievą, prašant Jo pagalbos šiems įsipareigojimams įgyvendinti;

8.4. *santuokos priesaika* – Dievo akivaizdoje dviejų skirtingų lyčių asmenų laisva valia vienas kitam visam gyvenimui prisiektina meilė ir ištikimybė kaip teisių ir pareigų vienovės šeimoje išraiška ir kaip pagrindas sukurti šeimos sandraugą, kurios strateginiai tikslai – siekti santuokinio gėrio, gimdyti vaikus ir auklėti juos dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais.

9. Aukščiausieji valstybės pareigūnai yra lojalūs savo valstybei, kai jų ištikimybė jai ir patikimumas nekelia jokių abejonių. Todėl jie negali būti susiję priesaika ar pasižadėjimu su užsienio valstybe (būti užsienio valstybės piliečiais). Asmenys, susiję su užsienio valstybėmis ir pretenduojantys būti išrinkti ar paskirti į aukščiausias valstybės institucijas, turi tų užsienio valstybių nustatyta tvarka atsisakyti užsienio valstybės priesaikos ar pasižadėjimo (pilietybės).

10. Tik priesaikos pažeidimo (sulaužymo) sudėties elementų visapusio, visaverčio ir išsamaus tyrimo pagrindu galima nustatyti priesaikos paprasto pažeidimo arba kvalifikuoto pažeidimo – priesaikos sulaužymo – faktą. Priesaikos sulaužymas pagal savo pobūdį apima kitus du savarankiškus pagrindus apkaltos procesui inicijuoti: 1) šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, 2) paaiškėjimą, jog padarytas nusikaltimas. Todėl priesaikos sulaužymas yra universalesnis institutas ir bendresnis pagrindas apkaltos procesui inicijuoti.

Iškeltų hipotezių patvirtinimas

1. Priesaikos instituto tradicijų atgaivinimas ir Vakarų teisės tradicijos tęstinumo užtikrinimas naujausiuose Lietuvos teisės aktuose įrodo, kad priesaika yra ganėtinai reikšmingas ir efektyvus šiuolaikinių visuomeninių santykių sutvarkymo (sureguliavimo) elementas arba įrankis. Šaulių priesaikos, kaip atskiro su priesaikos institutu susijusio pareiginės priesaikos pavyzdžio, tyrimas akivaizdžiai parodė priesaikos instituto reikšmės stiprėjimą Lietuvoje. Priesaikos instituto reguliavimo spragos Lietuvos teisės aktuose suponuoja šio instituto nevisavertį veiksmingumą. Pasitaikantis priesaikos instituto teisinio reglamentavimo brokas nepaneigia šio instituto reikšmės Lietuvos teisei ir mūsų visų gyvenimui.

2. Tyrimas atskleidė, kad Lietuvoje egzistavo Prisiekusiųjų teismas, jį pagrindė prisiekusiųjų sprendėjų funkcinis teisingumo įgyvendinimo pobūdis. Dėl priesaikos reikšmės teisminiame procese mažėjimo šis teismas taip ir neįgavo savo institucionalizuotos (atskiro teismo) išraiškos.

Pasiūlymai

1. Priesaikos instituto išskaidymas pagal pažeidimo pobūdį ir lygį į dvi kategorijas – priesaikos pažeidimą ir priesaikos sulaužymą – bei susiejimas su nepriekaištingos reputacijos reikalavimu sudarytų sąlygas veiksmingiau taikyti atsakomybę už šio instituto pažeidimą.

2. Priesaikos institutą išreiškiančių teisės normų imperatyvumas gali būti užtikrintas detalizavus priesaikos pažeidimo nustatymo institucinę aplinką (sukuriant institucijų ir pareigūnų, nagrinėjančių priesaikos pažeidimo sistemą), teisinį pažeidimo nagrinėjimo mechanizmą (procesą), priesaikos pažeidimą sudarančių požymių visumą (sudėtį) ir atsakomybės (sankcijų) už priesaikos pažeidimą turinį.

3. Siekiant stiprinti valstybinį ir vietos savivaldos valdymą, jų atstovų atsakomybę už priimamus sprendimus ir jų įgyvendinimą, reikėtų atitinkamuose įstatymuose įtvirtinti priesaikos institutą visiems valstybės tarnautojams, savivaldybių administracijos direktoriams ir valdinius įgaliojimus turintiems savivaldybių darbuotojams, taip pat viešųjų įstaigų, kurioms yra perduotos valstybės funkcijos, darbuotojams.

4. Autentiškos teisės raiškos formos turi būti atgaivinamos šiuolaikinėse teisės formose (įstatymuose, statutuose), ypač jeigu jose reglamentuojami teisinių santykių tęstinumą užtikrinantys teisiniai institutai. Šiuo atveju Lietuvos šaulių sąjungos istorinį tęstinumą pabrėžiantis šaulio priesaikos arba šaulio iškilmingo pasižadėjimo teisinis institutas (kaip ir kitais pareiginių priesaikų atvejais) turi būti siejamas

su asmens religijos išpažinimo laisve. Būtina panaikinti nuostatas, nurodančias šauliams prisiekti arba iškilmingai pasižadėti atsižvelgiant į jų statusą organizacijoje (amžių).

5. Užtikrinant priesaikos paskirties veiksmingumą, reikia derinti vidinį nusistatymą laikytis duotos priesaikos ir grėsmės sulaukti teisinių sankcijų už priesaikos sulaužymą.

6. Kad rinkimų įstatymuose būtų labai aiškiai ir tiksliai apibrėžta konstitucinė sąvoka „nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei“ ir nustatyti papildomi reikalavimai Konstitucijos 56 straipsnio pirmosios dalies nuostatai įvykdyti, įstatymų leidėjas turi įstatymu nustatyti, kokio pobūdžio pasižadėjimas (rašytinis, žodinis, sutikimas slapta bendradarbiauti, anketos užpildymas ir pan.) ir kokio pobūdžio užsienio valstybės dokumento turėjimas (kortos, paso ir t. t.) yra (ne)suderinamas su Seimo nario ar Respublikos Prezidento statusu.

7. Įstatymais reikia nustatyti savivaldybių tarybų narių priesaikos laikymosi priežiūros institucinę sistemą, užtikrinti jos nepriklausomumą nuo politinės valios. Tokios sistemos sudėtine dalimi galėtų būti Vyriausioji tarnybinės etikos komisija (ir) arba Vyriausioji rinkimų komisija, o galutinį sprendimą turėtų priimti Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas.

JURIDICAL OATH INSTITUTION AND ITS SOCIAL SIGNIFICANCE

Summary

The subject matter of the research and its relevance

The subject matter. In the present paper one of the inter-branch law institutes namely – the oath is being under discussion. The treatment of the problem embraces the development of law from time honored stages up to the present state. Within the period the law terms has changed considerately and the process is still in progress, especially in the sphere of the implementation of its functions. In the given paper the objects of research are the historical and native Lithuanian sources; i.e. the norms of national, international legal acts and the acts of other states in which the oath institution is called upon, as well as the Lithuanian law doctrine dealing with this problem.

The general approach to the research of the juridical Oath Institution and its social significance has a long standing tradition in Lithuania. The cognition of the concept of the oath is an organic element of the law doctrine, as an integral formation, however has never yet received a deeper research either in legal norms or in theory. The given paper is an attempt to reveal the juridical and social essence of the oath, its evolution and transformation into a really meaningful juridical regulation of values and its fitting functions. It ought to be a concentration of the fundamental values stated in the Constitution and at the same time – an instrument of the assurance of their implementation. Rephrasing prof. A. Vaišvila „when explaining law (in this case – law as a concentrated expression of law) it is not sufficient to state that law (in this case – the oath [singled out by the researcher] as a rule of behaviour (a matter of form). It is important to reveal its essence, i.e. its correlation with social interests, whose expression this particular rule of behaviour is".

The expression of the rules of behaviour functioned by word of mouth before the written law emerged. Nevertheless, it preserved essential features for its successful implantation. These features arouse more than one conceptual doctrine question the answer to which has become a permanent law scientific research problem.

Thus, the primary theoretical problem of the given paper is the analysis of the main oath features and its correlation with the social environment, the localization of the oath in the law system and finally the formulating of the definition. Further on, it is an attempt to reveal the significance of the values guarded by the oath, and to try to prove that the two factors are mutually supportive interdependent. At the same time the aim is to show that between the undertaken commitments – the efficiency and the oath institution there is an organic bilateral relationship. It is quite evident that the current situation in the state does not provide prerequisites to state *de facto* that the oath institution is omnipotent. This encourages not only looking deeper into the content of the oath institution but also searching for new means to ensure the efficiency of the analyzed institution.

The attempt to work out objective and rational means of eliminating the above stated drawbacks encouraged to abstract the following theoretical problems: social context and the necessity to form a relationship regulating organ, i. e. the Institute of the Oath. The Institute's function is the application of formal and content criteria, the sufficiency of legal reglamentation and Institute supervision (control) efficiency and sufficiency in Lithuanian law.

The relevance of the research. The relevance has been determined by several sound reasons. By the end of the 20th century, as a result of social changes in Lithuania, all law systems underwent an essential restructuring. The objective outcome was the fact that Lithuanian law systems were integrated into Romanic-Germanic law family and the Oath as an institution was reborn in the law. In deciding the relations between individuals and their community, between individuals and the state, it was imperative to find the optimal solutions searching for the best ways out between the priority of social laws and individual striving for liberty. It was imperative to conform the interests of generating the dynamic law system and the individual. This challenging process brought out generating a very dynamic social problems regulation instrument.

1) The loopholes in the implementation of the Oath institution theory. When realizing the Oath institution doctrine we observe that by far too little attention is given to the analysis of the concept of the oath. Being ignorant of the significance of the object (the oath in this case) there is no sense and opportunities to discuss the social aspects and implementation problems of the institution itself. Thus, one of the factors of the relevance of the paper is to attempt to fill in the gaps in the sphere of the concept of the oath.

2) The significance of social relations. In the jurisprudence in Lithuania the category of the oath is used fairly frequently. One can observe it in scientific books as well as in law application acts, still the social context of the Oath and the rapport with the oath itself remains open.

The importance of fundamental law science, i. e. the history and theory of law is indisputable. Thus, the identification of public law related to the Oath institute, regulating social relations ought to enable to formulate a scientific attitude towards contemporary problems in law. In the European Court of Law of Human Rights the case of *Paksas vs. Lithuania* was recently heard (case No. 34932/04). It very clearly showed the level on which the social relations, related to the Oath institution, are being arbitrated. This kind of verdict implementation is particularly acute for Lithuanian law system. That is why, in this paper, possible law generating changes concerning human rights are being analyzed and coordinated with the European jurisprudence.

3) Drawbacks of the regulation of the Oath institution. The present juridical the Oath institute regulating is not integral. Law acts do not define the consecutive and effective mechanism for verdict implementation. The paper emphatically points out the necessity to discover the relations between the Oath and the other law institutes, so as to be able to establish the interdependence which, in its turn,

ought to determine a more effective application of law and the realization of the state aims.

The survey of the problem under study and the assessment

It should be noted that so far there have not been any complex law investigations. There are several publications by the author of this paper. In them the author analyzes the juridical and historical aspects of the Oath, whereas other researchers devote their papers to the separate aspects of the Oath, such as the memorial of the Lithuanian language or concentrate on fragmentary research of its historical or law problematic aspects.

In the given paper the attention to oath in different epochs is dissimilar, due to the fact that the written heritage at some historical periods was rather poor. Besides, the number of researchers was regretfully small. More than that – this institute has never been investigated from the law point of view. The only scientists analyzing it purposefully were philologists and their works were valuable sources. Oaths as linguistics monuments are studied in the entire world. One of such researchers is M. Stain-Wilkeshuis. The researchers of the Lithuanian language present rather significant oath texts, which need to be seriously analyzed from the point of law. An example serving as a good example is is an article by D. Burba: "Five unpublished GDL of 17th – 18th century oaths". The texts of oaths are analyzed in the article by A.Markevičius: "Ukmergė Court of Law 17th century Lithuanian oaths and their wording in comparison to the current subdialect around Širvintai". Z. Kiaupa in the article "Manuscript Miscellania from the Past. The Lithuanian oath from the middle of the 18th century". The author presents one more specimen of a law oath formula clearly illustrating the sphere of the application of oaths. Of late, humanitarians are showing an active interest seeking to find out the origins in Antique Greece. It is seen in prof. A. Sommerstain and J.Fletcher monography published in 2007: "Horkos: the Oaths in Greek Society".

Out of all alternative law subsystems existing in Lithuania till the 18th century most attention has so far been given to the aristocratic Lithuanian State Law. The main representative of international significance in the territory was the gentry and it codified the public law. At that period the Statutes of Lithuania were drawn and, judging by their jurisprudence techniques, were among the most advanced contemporary European Codes of Law. That is why the doctorate thesis by R. Kazlauskienė is especially important for the present research. The title reads, "Public Law in the Statutes of Lithuania and its residual value for the modern law system of Lithuania". "The Estimable History and Law System of the Great Dukedom of Lithuania" has always been the source of national pride having inspired patriots in 1794, in 1821, in 1863, and even the insurgents in 1941 as well as the fighters for the independence of their own country in the beginning of the 20th century.

The principal flaw of the studies of public law in Lithuania, carried out up to 1990 in the withdrawal from the Western law tradition, are undoubtedly due to ideological reasons. The return to the Western Law Tradition during the last two decades has considerably helped solve not only crucial problems in the evolution of

the legal State Law but has also lead to a satisfactory solving of minor issues. One of the most characteristic examples is J. Machovenko comparison between two institutes concerning similar law systems. The comparison was carried out juxtaposing the law systems of Lithuania and the West. Beliackin's share is also notable. His sphere was the substantiation of the necessity to establish the institution of Sworn Jury. This general research of the Oath Institute has been continuing associative oath phenomenon analysis and brings us ever closer to the Western law Tradition, the substantiation and the continuation in the law of Lithuania today.

The present research has made use of the works by foreign and home law specialists, historians and philologists: N. Vėlius, R. C. Rovelis, P. Pakarklis, A. Bumblauskas, V. Raudeliūnas, A. Baliulis and R. Firkovičius, K. Avižonis, J. Jurginis, T. Baranauskienė, A. Masiulis and B. Masiulis, Z. Svinskis, G. Beresnevičius, A. Šapoka, H. Hatenhaueris, A. Vaišvila, V. Sinkevičius, J. Žilys, M. Maksimaitis, Z. Zinkevičius and others.

It is noteworthy that none of those above named scientists like the ones mentioned previously ever analyzed the Oath as a juridical institution. But while describing the history of the Lithuanian language, the history of Lithuania and its law history, the history of European law systems, the institute of citizenship, the family institute, the dispersal of justice, the constitutional structure of the governments and their inner working relations, the rights of the high state officials and their duties, etc., simultaneously analyzed the institutes of oath and occasionally presented examples of the oaths.

One of the most profitable and accessible ways to obtain the necessary data for the given research is to follow the systematically collected and published information by other researchers. In this respect outstanding documents by laws' historian V. Raudeliūnas ought to be mentioned. In his work he presents the systemized Court of Laws books in the regions of Biržai and Žagarė. Another significant source, in which the oaths comparisons of Lithuania and other European States are especially valuable for the research at hand, is the work by H. Hatenhauer "The History of European Law" vol. 1. This book offers very useful information explaining the origins of the oath and its purpose. One of the tasks of the present paper has been to relate the elements of both origins and purpose with the history of Lithuania's past. There is important information in H. Hatenhauer's book concerning the family institute. It is imperative to mention some Lithuanian scientists such as K. Meilius and G. Sagatys, L. V. Papirtis, and I. Kudinavičiūtė – Michailovienė who analyzed the juridical relations between the state and church, but regretfully did not single out the marriage oath as an object deserving a separate analysis.

Official and other kinds of oaths are published in Lithuanian Metrics, (Public Affairs Book No. 530), prepared by D. Baronas and L. Jovaiša. The main part of the book contains the documents of 1566 to 1572, but there are also some early ones reaching as far back as the beginning of the 16th century and some later materials belonging to the 17th century. The distinguishing feature of this book is the abundance of oaths and their formula. The 35 oaths in Latin and Polish have been translated into Lithuanian by R. J. Apanavičius – Master of Classical Philology in

Vilnius University. He has also translated seven oaths applied in Kėdainiai in the 17th century. The documents are stored into the Vilnius university library manuscript department (F4 - (A216) 17078, 17079). A. Vaišvila has prepared the study of oaths presented for publication concerning their states and rights in Šiluva region from the 16th to 20th century. In the manuscript two more oaths applied to the certification of juridical facts, have been found. All these oaths are brought to public notice in Lithuania for the first time and are constituent part of this research.

So far the institute of National Guards Oath and its social significance have never been studied. In present paper it is juxtaposed with the oath of a serviceman (the defender of the country) and is extensively explained relating it to the social interest and to the necessity of the establishment such as institute and the further development of the positive law from the day of its establishment up to now. The analysis of the National Guards member oath has not been a random choice. This oath, its functional mission is very closely connected with that of a serviceman but differently its realization was never interrupted even during the 50 years long soviet occupation. The servicemen gave a different obligatory oath to the occupants. Keeping to that oath never actually stopped: during the fight for the freedom of Lithuania (1944 to 1953), its revival in the USA (in 1954 National Guard in exile was organized) and during the national rebirth movement (1989) in Lithuania, National Guards oath came to being in 1919 and has been undergoing evolutionary processes since. The modal of its evolution is particularly important for disclosing the social interest it possesses. The facts for the research were taken from the materials by historian A. Liekis from the historical research of the National Guards.

The implementation of the Oath institute is also reflected in the jurisdiction of the Lithuanian Constitution. The problems, concerning this oath, have been discussed in the Constitutional Court of Law of the Lithuanian Republic (further on – Constitutional Court of Law). Three times Constitutional Court of Law analyzed and pronounced its conclusions concerning the problems related to the oath (in 1993-10-01, in 1998-10-10, in 1999-05-11). The institute of Oath and its relations with such problems as citizenship, elections, impeachment and the like were extensively discussed in the Constitutional Court of Law jurisprudence in which the official Oath constitutional doctrine is being formulated (in 1998, in 2000, in 2003, in 2004, in 2010). All these instances are extensively analyzed in the given paper with the view of revealing the place of the constitutional Oath in the law system of Lithuania and ensuring its effective implementation.

The aim and tasks of the paper

The main task is to reveal the concept of the Oath (its features, context, kinds, tasks and functions) and clarify the situation of whether the existing jurisprudence means fulfill its essential function sufficiently well. Explicitly clarifying this task, it should be noted, that aspiration is to formulate theoretical foundations and establish an effective system controlling the measures of the responsibility for the infringement or violation of the oath. It would be also desirable to ensure the conditions for the demand to the society to control the government officials reminding

them to observe the implementation of the aspirations of the state, increasing the social dialogue and mutual confidence.

The ample content of the oath embraces all social context what predetermined the establishment of this institute. Thus, one of the primary aims of this research is to return to the roots of the Oath, to settle its essence its values and orientation.

Other aims of the research

1. To identify the place of the Oath in the law system, to formulate the main characteristic features, to generate the legal concept of this Law Category and dis-associate it from the institute of ceremonial promises and pledges.
2. To determine and survey all kinds of oaths: juridical, marriage, etc. and make their retrospective historic analysis.
3. To reveal the Oath mission and its functions.
4. To thoroughly examine the procedural and theoretical problems in the cases of the infringement of the Oath.
5. To thoroughly examine the role of the oaths in different historical epochs and their contemporary mission in various contexts.

The research hypotheses

The research is based on the following hypotheses:

1. In the theory of Law there exists no exactly worded conception of the Oath and its mission.
2. The regulation of social relations, realized by the Oath institution, is not overeffective.
3. The Trial Jury institute for a time achieved a rather prominent place as a separate element of jurisprudence. But its mission lacked the definition of its limits and it never acquired the institutional expression.

The research methodology

The research was based on the methods of scientific analysis such as: systemic analysis, abstraction, generalization, historical comparison and juxtaposition. Besides, the empirical semantic method was also helpful especially in the linguistic analysis of the documentary oaths analysis.

Systemic analysis method helped analyze the problems in which it was imperative to discover the interdependent relations between the social context and the Oath institute. The aim of the application of this method was to systematically examine the institute of Oath in Lithuania. The application of this method was helpful not only in defining the problems of the implementation of this institute, but also in trying to eliminate those problems.

Applying the method of abstraction enabled the author to separate the different features of the oath.

The method of Generalization synthesized those features and was instrumental in formulating a universal definition of the Oath. Besides, different kinds of oaths acquired separate concrete specific properties in accordance with their aims, func-

tions and the spheres of their application. They also acquired definitions adequate for every separate kind.

The Historical-comparative method enabled to accomplish the retrospective analysis of the Oath development. It presented opportunities to find out the origins of the institute itself and the evolution of its development in the context of historical dialectics. The following of the genesis evolution presented excellent opportunities to appreciate the impact of the Oath, its importance and spheres of application in the course of human history.

The juxtaposition gave an opportunity to dwell upon the phenomenon in the cases when an oath given to a foreign country is to be annulled or when the representatives of the state and government officials disclaim the oath. The problem arises whether such a perjurer could be impeached or demanded to be otherwise punished for the lack of juridical responsibility. This problem, in its turn, presented an opportunity to define the juridical imperfections and suggest possible ways out.

The empirical semantic method was of great importance in explaining not only the legal norms (117 oaths and pledges) but it also enabled to go deep into the jurisprudence of the verdict of the European Court of law of human rights, dated in 2011-01-06, the verdicts of the Constitutional Court of Law (8 verdicts and 2 conclusions), the resolutions of the Supreme Administrative court of Law (2 resolutions and 1 verdict) in connection with separate aspects of the Oath. While analyzing, the application of this method, the main elements of the of the oaths' wording have been analyzed, namely the grammatical, syntactical and other rules of the languages. It ought to be noticed that a specific feature of this analysis was the fact that the documents had been published in English, Russian, Polish and Latin.

The methods of documentary analysis to reveal the juridical norms content embraced the classical as well as the formalized ways. They contributed to the revealing of a certain evolution in the Oath institution. The teleological method was oriented towards aims of the juridical norms regulating the oaths.

The Scientific Novelty of the paper

The novelty of the research can be observed in its essential statements:

1. The complex analysis of the jurisprudence. It is noteworthy that the oath as a separate judiciary institution in the history of Lithuanian law has never been complexically analyzed in the history of Lithuania. It has been dealt with in the works of individual authors who did not treat it as a homogeneous sum total but only fragmentarily. At present we do not have any scientists investigating the institution of the Oath, its mission and effectiveness. It is evident that it is not enough to rely on the existing institutions if we wish to eliminate the imperfections in the sphere of tis juridical regulation and realization. The legal investigation of the oath as a separate institution has been undertaken for the first time. Up to the present time the oath was analyzed from the historical or linguistic points of view. The novelty of the present paper also emerges from the fact that the documentary materials themselves are being dealt with, though in the majority these are fragmentary

and the extracted information is scanty. The author's aim was to build up the entity of this written heritage and to put it into a meaningful shape.

2. The originality of ideas

2.1. A newly formed concept of the institute. While analyzing the notion of the Oath it became clear that the spectrum of the oaths in different countries, including Lithuania, has been scanty. It was also evident that in the course of the development of this institute the concept of the oath was undergoing changes. That is why, as one of the results of the investigation, was the singling out of the most typical properties of the oaths in different historical epochs. The final outcome was the forming of the adequate definitions of the oaths of the periods.

2.2. The new subjects for the investigation employing new sources. The fundamental sources for the research were the scientific analytical documents presenting the different historical epochs, their law history and linguistic works. The essential feature of the given paper was an attempt to delve deep into the theme that has never been seriously discussed in the scientific juridical discourse, keeping in mind the mission of the Oath, its historical evolution, the assessment of the social context, the legal state of the Jury, and the foundations of its implementation.

2.3. A new qualitative approach to the social control of the Jury. The necessity to analyze the stated problems was prompted by the demands to be convinced of the reality of Law and its effectiveness, the necessity to include a personal factor which for quite a time had been neglected, whereas the objective factors dominated. The given research attempts to offer a progressive attitude towards the Oath institution, as a significant social instrument for controlling state officials.

Arguments for the defense of the dissertation conclusions

1. The Oath is an interbranch institution safeguarding its constituents – definite values *expressis verbis* consolidated in international documents defining Human Rights in Lithuanian Constitution and Laws ensuring its implementation and security. The social role of the juridical Oath institute is the feedback between the society and Jury imperative for the successive implementation of the Oath safeguarding values in juridical relations. The essence of the impact of the Oath is the dominating system of values observed in the society.

2. The legal significance of swearing an oath presupposes some requirements of objective and subjective traits of the swearer himself. The taker of the Oath is not only supposed to understand the significance of his obligations but to follow them thus realizing his social commitments.

3. The social role of taking an oath is closely linked with the effective institutional and disciplinary means system oriented towards its states autonomous from state administration. The violation of the Oath fact ought to be established by an independent institution i.e. Constitutional Court of Law, Chief Official Ethics Commission, The Central Electoral Commission, Supervisory body of Professional Ethics, Court of Honor or some other non-judiciary institution or a fully authorized person obtaining all the necessary materials, obligatory for the process capable of enabling to make the objective decision.

4. Before the final partition of Lithuania and Poland state (Žečpospolita) and the occupation of Lithuania in 1795 there was no motive of independence and freedom as neither freedom nor political independence were problems at the time. This motive sprang up when these two values at the state level were lost.

5. The inner self-determination to loyally devote oneself to Law is a means for building a Law observing state. These important Oaths, presupposing the supremacy of Law came into being after several centuries first being consolidated in constitutional tradition, later on in the modern forms of expression, i.e. constitutions, legislation and other acts of Law.

6. The social effectiveness of the Oath would increase if it were classified into separate kinds: minor offence and outrage or infringement.

The importance of the research

The research, apart from its theoretical interest, is of some practical value. The analysis of various legal institutions and their historical development, the publication of the conclusions, form our juridical, and social upbringing. The aim of this paper is to analyze and show that time honored legal forms have remained up to our times and they can enrich the notion of contemporary laws. The Oath Institution had been undeservedly removed from social relations but at present it is again securing a due place in Lithuania's Law acts and the loyalty to the sworn oath is an imperative on the constitutional level. In the preamble of the state Constitution it is stated that the succession of the juridical system of Lithuania is based on the Lithuania's Statutes and its Constitutions. This turn back to the past is necessary as it is imperative to revive and strengthen the sadly declined social confidence. R. Putnam in his research revealed the role of social confidence influence for the effectiveness of democracy development. Thus, it is possible to maintain that the state of social confidence determines the further increase or decrease of the effectiveness of the development of economics and democracy in Lithuania. F. Fukuyama lays a special stress on the growth of economics. The further development of democracy is essentially important for the strengthening of the members of the community (population) confidence in state institutions and its officials. Social confidence is based on the close relations between the nation and the democratic government the symbol of which is the feedback. The Oath is a rather effective mean to guarantee this relationship. That is why it is so important to expand the sphere of its application and strengthen the functioning opportunities of this institute.

Scientific debates concerning the Oath *per se* do not cause any juridical problems, but can be valuable in the setting up of practical jurisprudence.

The research has revealed the imperfections and inexactness in the Law regulations at the same time suggesting ways and means of their removal what, in its turn, offers conceptual principles for perfecting the legal norms.

The structure of the Dissertation

The structure of the research conforms to research logics. It has been set by the stated aims and tasks. It consists of the Introduction, three research parts and the conclusions based on the basis of the research. At the end there is bibliography list the appendices and the list of author's publications.

The enunciation part embraces three sections. The first section includes origin, development and conception of the Oath as a category of the customary Law and is restricted to the theoretical analysis, the determining of causes leading to the necessity of establishing the Oath institute, and the genesis of this institute. In this section the development of the Oath institute following customary Law, its social impact, religious and ethic arguments ensuring the effectiveness of the oath are discussed.

In this section the ethimology of the word „Priesaika" [Oath] is discussed and the place of the oath in the practice of the Balts culture and religion is established. The organized discipline and unity needs called forth the necessity of the oath which could strengthen the sense of responsibility to the community, side by side with the individual religious consciousness especially so that the institutes of sacrifice and curse were in use.

In this section the features between the processional and material sides of the oath are abstracted as well.

1. Typical of the processional side of the oath:

a. the person swearing the oath (man and gods (God), man and man, people and community, tribe and tribe, state and state);

b. witnesses (people and gods (God), to whom or in whose presence the oath is sworn);

c. Holly objects or important properties of objects (such as: a tree – an oak, a lime tree, a crooked staff „krivūlė" as a sign to gather together, a cross, the Bible, the properties of steel or stone for their weight and hardness, etc.);

d. the ritual – processional actions;

e. A sacrifice to gods (God): the transference of apart of one's property (the ceremony of sacrifice). Later in history it was changed into the Eucharist sacrifice;

f. The place of sacrifice (under a tree – an oak or a lime tree, oak groves, holy spots, alka hills „alkakalniai", a church, a market place or any other public place);

2. Typical of the material side of the oath:

g. Wording – the content (the uttered or later written power of word was undeniable and irrevocable);

h. The values as a subject of the oath (discipline, unity, justice, fidelity, loyalty, freedom, truth, etc.);

i. Values by which the oath is taken (life, honor, health, the prolongation of the kin or tribe, freedom, etc.);

j. The psychological attitude of the swearing person to those values (for which the loyalty is sworn or by which the oath is taken).

All these facts enable the author to formulate the definitions of historical, modern and other kinds of oaths.

In the second section, „the oath as the result of common and positive law reciprocity“, the increase of the power of Oath institute and expansion is analyzed. This is related to the stages of the historical and juridical development, the Baltic cultural inheritance and reciprocity with the processes in other countries, i. e. Prussia, Poland, Russia, Germany, Austro-Hungary and their influence to Lithuania. Exceptional attention in the Second part is given to the oath as a category of the implementation of justice. Beginning with the Prussian Code of law, drawn in 1340 which later on was elaborated in Lithuanian Statutes and functioned in common with the Western law tradition expanding into the means of the implementation of juridical acts, i.e. the Trial Jury. After the analysis of the criteria for the selection of the sides to communicate with in the sphere of laws, and finding out the nature of their laws' functions, a more precise title of the persons participating in the process was agreed upon. They became sworn judges. Already in the First Statute of Lithuania in the trials of violence and property, especially in the cases of land property crimes, the role of these sworn jurymen was crucial. This proves that in the Law of Lithuania there existed elements characteristic of the Sworn Jury. The four different Law oath kinds have been singled out: 1) the official's of Court, 2) the accusatory, 3) the esculpatory and 4) the suspended.

In the second part, as far as existing sources permitted, an attempt has been made to chronologically survey the kinds of oaths and their texts, the reasons for swearing and ceremonies, and besides, the impact of religion for taking them in different epochs: the feudalism (absolute monarchy and constitutional monarchy) and the aristocratic republic. In this part of the paper the importance of the oath to the Holly Seat at the crowning ceremony of king Mindaugas in 1253 and the relations of the Kingdom of Lithuania with the Pope power received marked attention. In this part there is a survey of broken or the deceitful oaths and their political consequences. Attention was given to the oath text sworn to Pskov „večė“ by Knight Daumantas who deserted Lithuania after the assassination of King Mindaugas in 1266 and who later become the Knight of Pskov. And also the ceremony of the oath of the Grand Duke of Lithuania Kęstutis, to the King of Hungary Ludvic the Great. The detailed description of this ceremony in the Cronicle of Dubnica enables us to ascertain the Lithuanian ceremony of the oath ratifying the interstate peace treaty. According to the cronicler this oath was sworn in Lithuanian, as was the text the circumstances of this swearing and the consequences of the oath's violation. In the process of the research of the oaths and their texts it is fully possible to work out the contemporary state structure, the system of dominating values, the stage of the historical development of the state and the importance of the oath at the particular stage of the statemanship or the main events.

In addition to this, it was possible to define the place of its Oath in the governing of State officially swearing to the ruler as well as the Oath of the ruler himself *pacta conventa*. This oath was meant to validate the treaty between the gentry and the ruler, concerning the governing of the State. An attempt has been made to

clearly define the concept of the Oath as a legal institution, emerging from the interaction of the common law and the positive Law system. There also the functional differences of the Family Law canonically concluded were analyzed. This detailed analysis permitted to construct the juridical conception proving the Marital Oath to be an independent kind of oath. The legal family relations based on the marital oath are of social importance and they prove the social significance of the oath.

The research enunciation ends in part three "The Social Importance of the Oath Institute in the Law System of Lithuania". Its aim is to define the importance of the Oath in reestablishing the statemanship of Lithuania and amplifying it on national basis, strengthening the power of the democratic state set up in 1918 following the tradition of constitutionalism and the jurisprudence in the Constitutional Court of Law founded in 1993.

Historically the Law history of Lithuania followed a natural evolutionary tradition. That however cannot be said about the development of relations concerning the institute of the Oath and the related social aspect. The sources permit to draw the following conclusions. Oath had achieved a great significance in the nation, was universally spread, and was applied during all the periods in all aspects of human activity discussed in the presented paper. During the years of Soviet occupation (1940-1990) the institute of Oath was in fact completely eliminated from all spheres of public life apart from military. Within the period of 50 years soldiers were the only group of young people swearing an oath. Lithuanians were also forced to make an oath. Many, refusing to swear such an oath, were repressed. Lithuanian guerillas, fighting the occupants, kept the institute of Oath. The governing body of the guerillas movement was legitimized as the Government of Lithuania. The National Guards organization existed in exile in the USA, Canada, Australia, etc. And they also took the Oath. In this part of the research the oath of a member of the National Guards is analyzed as a model of military oath, since its origin in 1919 up to the present. Among all oaths of this period this oath stands out for the fact that had continued uninterrupted throughout its existence. It has developed in a natural way.

With the restitution of the independence the institute of the Oath has been regaining its appropriate place in the legislature of Lithuania and in actual life. At present, at the basis of the institute of Oath new juridical relations are generated (in the Criminal Processes Code, Civil Processes Code, Law of Local Self-Government, etc.). Nowadays there function different kinds of oaths: 1) official (professional), 2) justice realization, 3) church, 4) others.

Judging by the length of their validity term oaths are divided into terminable and non terminable. According to the content they are they are either corroborative (asserting the fact) or promissory (guaranteeing the behavior of the person's actions in keeping to it).

The historically developed mission of the Oath is to publicly assume obligations to guard human properties and values such as unity, freedom, justice, honesty, morale, loyalty, etc. The person swearing an oath takes upon himself the duty to

guard and defend all that is important and of value for him personally and others, all that is fundamental for the community and mutual reliance.

The importance of the relations between social terms attached to the juridical Oath institute is based on the provisions of the Constitution of the Republic of Lithuania appointed to the state institutions to formulate the responsibility for the state officials and the representatives of the State, in cases of breaking their oath.

The dynamic process of founding the Law System has caused certain legislative imperfections and loopholes. It interfered with the conferment to the Oath its primeval social role and grant its complete effectiveness. The Dissertation suggests some concrete ways to improve the current situation.

The approbation of obtained results

The paper was approved by the Department of Law Philosophy and History and by the Doctoral Studies Committee (April 21, 2011) of Mykolas Romeris University (MRU). The Committee set the composition of the Law Research Council of MRU and recommended to hear the public defence on the 23rd of June 2011.

The materials of some parts of the research have been published in MRU journal *Jurisprudence* presenting the scientific research data in 2004 and 2007. At present an article concerning the mission of the National Guards Oath is presented for publication in the MRU journal *Social Science Studies*.

The following conclusions and suggestions have been summed up after an extensive analysis

1. The research of the concept of the Oath reveals the subjective and objective factors, i. e. the necessity of the generation of the Oath and its mission, developed due to the understanding of mutual responsibility and honor of persons and their inmost feeling to behave according to the commitments. This lead to the comprehension that those commitments secured the implementation of values common to the whole community. The interests of the Nation and State require that the expansion of the Oath end its effectiveness should strengthen the relations between the nation and its representatives and should secure the social control of the state, which, in its turn, will strengthen the vitality of the nation and will further valuability of the State among European and World nations.

2. The need of trustworthiness of the highest officials and judges, its realization based on their self determination to serve Democracy and Justice does not only guarantee them a definite social status and authorization, but also determines responsibilities from abusing them. The oath is a very important mechanism to control the person's keeping to the publicly announced pledge to be loyal to the superiority of Law and Democratic values.

3. Having assessed the results of the research we have attempted to model the universal definition of the Oath:

The oath is a public conscious pledge pronounced of one's own free will to act precisively according to the actualized values, presupposed in the Act of the given

Oath standard, and the person is aware that for abusing the Oath he is facing juridical and moral sanctions.

4. The first oaths taken in Lithuania were based on the tradition and customs and were a part of the old pagan religion of the Balts, as a means of maintaining the social structure and order. The origin of the oath is linked with a severe social discipline, the power based on the authority of gods, and the integration of the community into achieving the aims of the communal laws of survival, unity and the need to maintain traditional justice.

5. The Oath was a means of the State integration of Balts' separate tribes, linguacentrically united, and on this bases built up the Lithuanian State. It was also instrumental not only in the reunification of Lithuania, but for the building up the Great Dukedom of Lithuania integrating Slavic territories by vassal oaths. With the spreading of Christianity, in its vocal and written forms, the Oath became an integral attribute in consolidating the political power in the community and a religious and juridical institute. In the course of history the religious dominants of the Oath started to fade and it increasingly became more a juridical institute, though the religious authority aspect has never been relinquished up to present day.

6. The best known and most famous written sources in Lithuanian Law present the importance of the Oath as the control agent among other institutes implementing law and supporting its institutes up to the 19th century. The Oath of that period was based on the authority of God and the customs. As there was no preliminary research stage before hearing the case, Lithuanian Courts of Law between the 14th and 18th centuries applied the oath as the most reliable means of establishing the truth and determining the punishment in criminal and civil cases. The Court of Law, taking into consideration the reputation of the litigants, gave the right to one party to take the oath and thus legalized its right to the justice. The party taking the oath did it together with its chosen persons who made the decision – the Lithuanian variant of the Jury.

7. The research of this institute has revealed that the Oath, in use formulae up to 1795 applied in the Great Dukedom of Lithuania, lacks the motive of independence and freedom. These two values became acute and were introduced into oaths after Lithuania lost its independence.

8. Taking into consideration the differences between constituent features and aims in the official and marriage oaths it is possible to distinguish four kinds of oaths' juridical conceptions, characterizing their purpose, functions and role:

8.1. *Historical oath* was religious, judging by its aims and arguments. It was a free-will religious personal address to the gods (God) meant for the mutual union for performing important actions, consciously assuming obligations to show one's gratitude to the gods (God) for their (its) protection according to the laws of ancestors. In the case of abusing the oath the person could be doomed to curse or damnation.

8.2. *Official oath* is based upon consciousness (inner decision) and the authority of God. It is a solemn pledge to secure the supremacy of Law, the loyalty to the integrity of Lithuanian republic, to consciously serve for the benefit of its

people, and, to the best to one's ability, to strengthen its freedom and independence, to increase the confidence of the nation to the persons governing the country, and asking God's blessing for the implementation of these objectives.

8.3. *Judicial oath* is a pledge made by inner decision based on God's authority to give evidence and tell only the truth. It is a means to realize the supremacy of Law and justice asking God's blessing in the realization of the task.

8.4. *Marriage oath* is a based on two persons' of different sex inner decision and God's authority, of their own free will, a pledge made to secure love and fidelity as a unity of rights and duties in the family, which is the foundation for forming a family union whose strategic aims are to strive for marital happiness bearing children and bringing them up as honest people and loyal citizens.

9. The highest state officials are loyal to their State only as long as their loyalty and worthiness do not raise doubts. That is why they cannot be bound with an oath or a pledge to foreign states or be their citizens. Persons bound to foreign states, if they aspire to be elected or appointed to the highest State institutions have to relinquish the oath and a given pledge sworn to the foreign country according to the regulations of those states.

10. The fact of the offence violation or outrage of the Oath can be stated after a fundamental comprehensive research. The outrage of the oath, judging by its nature, embraces two more independent causes for the initiation of the process of impeachment: 1) the outrage of the Constitution and 2) it reveals the fact of a criminal act. Thus, the breach of the Oath is a more universal institute and a total basis for the impeachment process.

The corroboration of the presented hypotheses

1. The revival of the tradition of the Oath institute and the securing of Western juridical tradition in the newest Law acts in Lithuania testifies the fact, that the Oath is a rather significant and effective instrument in the regulation of contemporary community relations. The analysis of the oath of the National Guards as a separate kind of oath related to the example of the official oath has revealed that the Oath importance is increasing in Lithuania. The flaws of the Oath institute regulation in the legal acts show that this institute does not fully carry out its functions. The occasional drawbacks do not belittle its importance for Lithuanian Law and our life.

2. The research has revealed the fact that in Lithuania there existed the Jury Court of Law. It was validated by the realization of the functional juridical nature of the Sworn Jury. Due to the decreasing significance of the oath in the Court processes this Court of Law did not receive an institutionalized expression.

Suggestions:

1. The dividing of the Oath institute into two categories according to the nature of the infringement. Into the breach and outrage cases, and link them with the irreproachable reputation demands would offer more effective conditions to apply the responsibility measures for those transgressions.

2. The imperative nature of the forms characteristic of the Oath institute can be ascertained after setting in detail the institutional circumstances of the breach, i.e. making up the system of the institutions and officials analyzing the breach of the oath, a juridical mechanism for the legal breach, the total complex of indications of the breach and the sanctions for the breach of the content of the oath.

3. Seeking to strengthen the state and municipal government and to instigate the realization of their initiatives as well as their personal responsibility, it would be advisable to consolidate the Oath institute in adequate acts for all state officials, municipal government directors, public office workers, which possess state functions. There ought to be a legal system of institutions effecting an efficient and independent control of how the person in possession of governmental functions keeps to the oath.

4. Authentic, very clearly elucidated forms ought to be revived in different forms of the Law (statutes, laws) particularly so, if the continuation of the Law institutes legal relations, are regulated in them. In the instance of the historical continuation of the oath of National Guards, or its solemn pledge, the legal institute ought to be associated to the freedom of religious beliefs (as it is in other instances of taking an oath). It is also important to eliminate the provision referring to their years belonging to the organization when taking the oath.

5. Taking the oath it is obligatory to conform the inner resolution to keep to the requirements of the oath to a possible threat of legal sanctions when you might break it.

6. In the wording of election laws there ought to be clearly stated: the person "is not related with the oath or a pledge with a foreign state" and additional requirements ought to be formulated. The legislator using the law, has to state what kind of pledges (by word, written, by agreeing to collaborate secretly, filling in papers etc.) and possessing what kind of document (passport, ID card or other card etc.) are incompatible with the status of a member of the Parliament (Seimas) or for the Presidency.

7. Laws are needed to set a controlling institutional system permanently observing the keeping of the oath takers and guard it from the political interference in Local Self-Governance. A constituent part of this system might be Chief Official Ethics Commission or (and) The Central Electoral Commission. The final verdict would be pronounced by the Supreme Administrative Court of Lithuania.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Teisės aktai

1.1. Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. VĮ Registrų centras, 2008, Vilnius.
2. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr.74-2262.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741.
4. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios,* 2002, Nr. 36-1340.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios,* 2002, Nr. 37-1341.
6. Lietuvos Respublikos Prezidento įstatymas. *Valstybės žinios,* 1993, Nr. 5-89.
7. Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymas. *Valstybės žinios,* 1994, Nr. 43-772.
8. Lietuvos Respublikos Seimo statutas. *Valstybės žinios,* 1999, Nr. 5-97 ir 2004, Nr. 165-6025.
9. Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios,*1997, Nr. 2-16.
10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas. *Valstybės žinios,* 1993, Nr. 6-120.
11. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 46-851.
12. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės įstatymas. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 51-1243.
13. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymas. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 110-3024.
14. Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas. *Valstybės žinios,* 1998, Nr. 112-3100.
15. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymas. *Valstybės žinios,* 2002. Nr. 68-2774.
16. Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymas. *Valstybės žinios,* 2010, Nr. 144-7361.
17. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas. *Valstybės žinios,* 1992, Nr. 22-635.
18. Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas. *Valstybės žinios,* 2010, Nr. 86-4523.

19. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas. *Valstybės žinios,* 1994, Nr. 55-1049.
20. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas. *Valstybės žinios,* 1998, Nr. 49-1325.
21. Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamento įstatymas. *Valstybės žinios,* 1994, Nr. 11-163.
22. Lietuvos Respublikos notariato įstatymas. *Valstybės žinios,* 1992, Nr. 28-810.
23. Lietuvos Respublikos tarnybos kalėjimų departamente prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos statuto patvirtinimo įstatymas. *Valstybės žinios,* 2000, Nr. 39-1088.
24. Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatymas. *Valstybės žinios,* 2003, Nr. 42-1927.
25. Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos statuto patvirtinimo įstatymas. *Valstybės žinios,* 2003, Nr. 38-1656.
26. Lietuvos Respublikos civilinės krašto apsaugos tarnybos statuto patvirtinimo ir įgyvendinimo įstatymas. *Valstybės žinios,* 2003, Nr. 73-3348.
27. Lietuvos Respublikos diplomatinės tarnybos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 7-140.
28. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas. *Valstybės žinios,* 1994, Nr. 81-1514.
29. Lietuvos Respublikos savivaldybių administracinės priežiūros įstatymas. *Valstybės žinios,* 1998, Nr. 51-1392.
30. Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas. *Valstybės žinios,* 2002, Nr. 53-2042.
31. Lietuvos Respublikos vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 81-3176.
32. Lietuvos Respublikos tarnybos Lietuvos Respublikos muitinėje statuto patvirtinimo ir įgyvendinimo įstatymas. *Valstybės žinios,* 2000, Nr. 94-2917.
33. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas. *Valstybės žinios,* 2004, Nr. 50-1632.
34. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas. *Valstybės žinios,* 2000, Nr. 50-1432.
35. Lietuvos Respublikos audito įstatymas. *Valstybės žinios,* 1999, Nr. 59-1916.
36. Lietuvos Respublikos policijos įstatymas. *Valstybės žinios,* 1991, Nr. 2-22.
37. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo 2, 3, 4, 4(1), 6, 7, 8, 10, 11, 14, 15, 16, 23, 24, 34 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 44 straipsniu įstatymas. *Valstybės žinios,* 2011, Nr. 4-125.
38. Lietuvos Respublikos Seimo nario priesaikos įstatymas. *Valstybės žinios,* 1992, Nr. 32-978.

39. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos deputato statuso“. *Valstybės žinios*, 1990, Nr. 23-568.
40. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolieriaus priesaikos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 3-53.
41. Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 45-1708.
42. Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo 2, 4, 9, 14, 15, 16, 29, 30 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 73-3358.
43. Lietuvos Respublikos pasipriešinimo 1940–1990 metų okupacijoms dalyvių teisinio statuso įstatymas. *Valstybės žinios*, 1997, Nr.12-230.
44. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracijos“. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 11-241.
45. Lietuvos Respublikos asmenų, slapta bendradarbiavusių su buvusios SSRS specialiosiomis tarnybomis, registracijos, prisipažinimo, įskaitos ir prisipažinusiųjų apsaugos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 104-2976.
46. Lietuvos Respublikos asmenų, slapta bendradarbiavusių su buvusios SSRS specialiosiomis tarnybomis, registracijos, prisipažinimo, įskaitos ir prisipažinusiųjų apsaugos įstatymo 6, 8 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 52-1485.
47. Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 89-1985.
48. Lietuvos Respublikos vadovybės apsaugos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 112-4982
49. Lietuvos Respublikos valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 105-3019.
50. Lietuvos šaulių sąjungos įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1921, Nr. 70-624.
51. Lietuvos šaulių sąjungos įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1924, Nr. 166-1154.
52. Šaulių sąjungos įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1935, Nr. 490-3423.
53. Šaulių sąjungos įstatymas ir statutas. Kaunas: Šaulių sąjungos leidinys, 1936.
54. Lietuvos Respublikos šaulių sąjungos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 69-1736.
55. Lietuvos Respublikos šaulių sąjungos įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 47-1468.
56. Lietuvos Respublikos šaulių sąjungos įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 95-4033.
57. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo nutarimas „Dėl policijos akademijos laikinojo statuto patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 1990, Nr. 22-536.

58. Pagrindiniai Lietuvos šaulių sąjungos įstatai. Kaunas: Lietuvos valstybės spaustuvė, 1919.
59. Šaulių sąjungos Karinės organizacijos dėsniai. *Vyriausybės žinios*, 1921, Nr. 71-637.
60. Laikinasis Lietuvos šaulių sąjungos vidaus tvarkos statutas. Kaunas: K. Narkevičiaus ir V. Atkočiūno spaustuvė, 1925.
61. 61.Lietuvos Respublikos Ministrų Tarybos nutarimas Nr. 78 „Dėl Lietuvos šaulių sąjungos įstatų registravimo“ [interaktyvus, žiūrėta 2010-01-05].
62. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=3438&p_query=&p_tr2=>.
63. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos šaulių sąjungos statuto patvirtinimo“. *Valstybės žinios,* 2000, Nr. 5-147.
64. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro įsakymas „Dėl Lietuvos šaulių sąjungos statuto patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 6-246.
65. Lietuvos Respublikos Seimo rezoliucija „Dėl Jono Žemaičio pripažinimo Lietuvos valstybės vadovu“. *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 30-1166.
66. Steigiamojo Seimo 1920 m. gegužės 15 d. Lietuvos Nepriklausomybės deklaracija. <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=1666&p_d=-2817&p_k=1>- [interaktyvus, žiūrėta 2011-02-11].
67. Lietuvos Respublikos Seimo valdybos 2010 m. gruodžio 15 d. sprendimas Nr. SV-S-669 „Dėl darbo grupės Valstybės tarnautojų elgesio kodekso projektui parengti sudarymo“. <http://www3.lrs.lt/pls/inter/-dokpaieska.showdoc_l?p_id=389064&p_query=&p_tr2= > [interaktyvus, žiūrėta 2010-01-05].
68. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 1997 m. spalio 5 d. sprendimas Nr. 231 „Dėl atsisakymo išduoti rinkėjų parašų rinkimo lapus Valdui Adamkui“. [interaktyvus, žiūrėta 2010-01-05]. <http://www3.-lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=44160&Condition2=priesaik*>.

1.2. Europos Sąjungos teisės aktai

69. 1994 m. gruodžio 19 d. Tarybos direktyva 94/80/EB, nustatanti išsamias priemones Sąjungos piliečiams, gyvenantiems valstybėje narėje ir nesantiems jos piliečiais, naudotis balsavimo teise ir būti kandidatais per vietos savivaldos rinkimus (OL 2004 m. *specialusis leidimas*, 20 skyrius, 1 tomas, p. 12), su paskutiniais pakeitimais, padarytais 2006 m. lapkričio 20 d. Tarybos direktyva 2006/106/EB (OL 2006 L 363, p. 409).

1.3. Užsienio valstybių teisės aktai

70. Public Service Act of the Republic of Estonia. [interaktyvus, žiūrėta 2011-02-06] <http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/ava.asp?tyyp=SITE_ALL&ptyyp=I&m=000&query=public+servant&nups.x=34&nups.y=12>.
71. Ustawa z dnia 7 wrzesnia 2007 r. o Karcie Plaka. (Dz. U. z dnia 28 wrzesnia 2007 r.) // [interaktyvus, žiūrėta 2011-02-11]. <http://newsby.-org/karta_polaka/ustawa_o_karcie_polaka.htm>.

1.4. Korporatyviniai teisės aktai

72. Lietuvos šaulių sąjunga. Statutas. Vilnius: Štabo leidinys Nr. 2, 1992.
73. Šaulių etikos (elgesio) kodeksas. Kaunas: *Trimitas*, 2006, Nr. 12.

1.5. Įstatymų projektai, išvados ir pasiūlymai dėl įstatymų projektų

74. Seimo nario E. Jurkevičiaus pateiktas Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo 9, 44, 48 straipsnių papildymo ir pakeitimo, Įstatymo papildymo $14^{(1)}$ straipsniu įstatymo projektas Nr. XIP-2013(2). [interaktyvus, žiūrėta 2011-02-11] <http://www3.lrs.lt/pls/inter/dokpaieska.-showdoc_l?p_id=386777&p_query=&p_tr2=>.
75. Seimo narių V. Bacevičiaus ir A. Ramanauskaitės-Skokauskienės pasiūlymas dėl Lietuvos Respublikos šaulių sąjungos įstatymo pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-3456. [interaktyvus, žiūrėta 2011-02-11]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=346337&p_query=&p_tr2=>.
76. Seimo nario K. Ramelio pateiktas Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 22 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas. [interaktyvus, žiūrėta 2011-04-27]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter/dokpaieska.showdoc_l?p_id=394507&p_query=&p_tr2=>.
77. Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento 2011 m. kovo 23 d. išvada „Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 22 straipsnio pakeitimo įstatymo projektui Nr. XIP-3020“. [interaktyvus, žiūrėta 2011-04-27]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter/dokpaieska.showdoc_l?-p_id=-394877-&p_query=&p_tr2=>.
78. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2011 m. kovo 30 d. išvada „Dėl preliminaraus įvertinimo ar Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 22 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas (Nr. XIP-3020) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. [interaktyvus, žiūrėta

2011-04-27]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter/dokpaieska.showdoc-_l?p_id=395-441&p_query=&p_tr2=>.

2. Specialioji literatūra

2.1. Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių literatūra

79. Andriulis V., Raudeliūnas V., Vansevičius S. Teisės bruožai Lietuvoje XV–XIX. Vilnius: Mintis, 1980.
80. Aničas J. Generolas Silvestras Žukauskas. Žiemgala [interaktyvus], 2005, Nr. 1. [žiūrėta 2009-11-15]. <http://www.ziemgala.lt/saugykla/-pdf/8_-anicas_4.pdf>.
81. Avižonis K. Rinktiniai raštai. IV tomas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994.
82. Balsys R. Maldos į senuosius lietuvių ir prūsų dievus XIV–XVII a. rašytiniuose šaltiniuose // *Tautosakos darbai* XXXV, 2008.
83. Balzakas H. Napoleonas. Mintys ir maksimos. Kaunas, 2001.
84. Baranauskienė I. Kęstutis: krikšto priešininkas ar šalininkas? //*Kultūros barai* [interaktyvus], Nr. 6. Vilnius, 2007. [žiūrėta 2009-08-18]. <http://www.lrytas.lt/?id=11832768841182643783&view=4>.
85. Bardach J. Konstytucja 3 maja 1791* 1791 gegužės 3-osios Konstitucija* The Constitution of May 3,1791. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2001.
86. Baronas D., Jovaiša L. Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 530 (1566–1572). Vilnius: Žara, 1999.
87. Beliackinas S. Prisiekusieji sprendėjai (dėl kausimo apie tautos elemento dalyvavimą teisiant). Kaunas: Spindulys, 1932.
88. Beresnevičius G. Lietuvių religija ir mitologija (sisteminė studija). Vilnius: Tyto alba, 2008.
89. Brazauskas J., Jurkevičius S., Petrauskis K. Naujųjų amžių istorija. Vilnius: Kronta, 2004.
90. Bumblauskas A. Senosios Lietuvos istorija 1009–1795. Vilnius: R. Paknio leidykla, 2005.
91. Burba D. Penkios neskelbtos XVII–XVIII amžiaus lietuviškos LDK priesaikos. Vilnius: *Archivum Lithuanicum* 6, 2004.
92. Čepaitis V. Su Sąjūdžiu už Lietuvą. Vilnius: Tvermė, 2007.
93. Lietuvos Respublikos Ministrai Pirmininkai (1918–1940). Sudarytojas R. Čepas. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, Alma litera, 1997.
94. Dambrauskienė G., Darulis T., Nekrošius I. ir kt. Red. Jovaišas K. Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras. 1 dalis. Vilnius, 2000.

95. Dičius P., Andriulis V., Raudeliūnas V., Vansevičius S. Teisinių institutų raida Lietuvoje XIV–XIX. Vilnius: Mintis, 1981.
96. Dromantienė L. Lietuvos kultūrinių teisinių ištakų Europos kultūroje istorinė raida. *Jurisprudencija*, 2005, 67(59).
97. Gečas J. Parlamento gynėjai. Vilnius, 2011.
98. Gelumbauskienė R. Paveldėjimo institutas baltų paprotinės teisės šaltiniuose (XII–XIV a.) *Jurisprudencija*. 2006, 11 (89): 78-82.
99. Valstybės tarnautojų etika. Straipsnių rinkinys. Sudarė G. Gulyas. Vilnius: Margi raštai, 2002.
100. Hattenhauer H. Europos teisės istorija. I tomas. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009.
101. Have T., Meulen T., Leeuwen V. Medicinos etika. Vilnius: Spindulys, 2009.
102. Husovianas M. Giesmė apie stumbrą. [interaktyvus, žiūrėta: 2010-06-01]. <http://www.antologija.lt/texts/2/tekstas/1.html>.
103. Jankus G. Nepabūgome, nesitraukėme, neišdavėme. 2011-01-13. [interaktyvus, žiūrėta 2011-02-11] <http://www.balsas.lt/naujiena/520454/g-jankus-nepabugome-nesitraukeme-neisdaveme>.
104. Jarašiūnas E. Apie pirmąsias konstitucijas ir jų reikšmę. *Jurisprudencija*, 2010, Nr. 2 (120).
105. Janulaitis A. 1863 – 1864 m. sukilimas Lietuvoje. Kaunas: Krašto apsaugos ministerijos literatūros skyriaus leidinys, 1921.
106. Janulaitis A. Kunigai ir 1831 m. revoliucija Lietuvoje. Kaunas: Valstybės spaustuvė, 1923.
107. Janulaitis A. Lietuvos bajorai ir jų Seimeliai XIX amž. (1795–1863). Kaunas: Varpas, 1936.
108. Jovaišas K. Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras. 2 dalis. Vilnius, 2002.
109. Jurginis J. Pagonybės ir krikščionybės santykiai Lietuvoje. Vilnius: Mintis, 1976.
110. Lietuvos šaulių sąjunga valstybės ir visuomenės tarnyboje 1919–2004. Sudarytojai: V.Kavaliauskas, J. Širvinskas, S. Jegelevičius. Kaunas: Lietuvos šaulių sąjunga, 2005.
111. Každailis A. Ofortai. Daukantas S. Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių. Vilnius: VPU leidykla, 2010.
112. Kazlauskienė R. *Viešoji teisė Lietuvos Statutuose ir jos išliekamoji vertė šiuolaikinei Lietuvos teisinei sistemai: daktaro disertacija (Socialiniai mokslai, teisė 01 S)*. Vilnius: MRU Leidybos centras, 2009.
113. Keinys S., Klimavičius J., Paulauskas J. ir kt. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas: IV leidimas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.

114. Kepler T. S., Knox J.; May H. G. ir kt. The interpreter‘s dictionary of the Bible. III tomas. New York: 1976.
115. Keskel K. The Oath of Office: A historical guide to moral leadership. *Aerospace Power Journal*, 2002.
116. Kiaupa Z. Rankraštinės įvairenybės iš praeities. XVIII a. vidurio lietuviška priesaika. Lietuvos istorijos metraštis 2008 m. II tomas, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas 2009.
117. Kudinavičiūtė-Michailovienė I. Santuokos sąlygos ir jų vykdymas. Vilnius: Justitia, 2006.
118. Kruopas J., Jonikaitė Z., Kučinskaitė A. ir kt. Lietuvių kalbos žodynas: VII tomas. Vilnius: Mintis, 1966.
119. Kuszelnicki Z. Ze studiów nad ikonografią Chrystusa Frasobliwego. *Biuletyn Historii Sztuki*. Nr. 3/4. 1959.
120. Kuzmickaitė J. Požiūris į priesaiką rodo brandos lygį. *Atgimimas*. Nr. 7 (784), 2004.
121. Kūris E. Konstitucijos dvasia. Vilnius: *Jurisprudencija*, 2002, 30(22).
122. Lietuvos šaulių sąjungos istorija. Sudarytojas A. Liekis. Vilnius: Lietuvos šaulių sąjungos centro valdyba, 1992.
123. Machovenko J. Liudytojų ir priesaikos pagalbininkų institutai Lietuvos Statutuose. Pirmasis Lietuvos Statutas ir epocha. Vilnius: *Lietuvos istorijos studijos* specialusis leidinys, III tomas. 2005.
124. Maksimaitienė O., Strazdanaitė R. A.Mackevičius, laiškai ir parodymai. Vilnius: Istorijos institutas, 1988.
125. Maksimaitis M. Lietuvos teisės šaltiniai 1918–1940 m. Vilnius: Justitia, 2001.
126. Maksimaitis M. Užsienio teisės istorija. Vilnius: Justitia, 1998.
127. Markevičius A. XVII amžiaus Ukmergės teismų lietuviškos priesaikos ir jų kalbos santykis su dabartine širvintiškių patarme. Vilnius: *Archivum Lithuanicum*. 2008, 10: 97–110.
128. Lietuvių enciklopedija. XXIV tomas. Priesaika. Masiulis A., Masiulis B., Ivinskis Z. South Boston (JAV), 1982.
129. Meilius K., Sagatys G. Bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudarytų santuokų kelias į pripažinimą. *Jurisprudencija*. 2002, 28(20):128–136.
130. Mesonis G. Konstitucijos interpretavimo metodologiniai pagrindai. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010.
131. Ozerovas G. Lietuva ir Rusia: kivirčo pradžia. Vilnius: Žvaigždžių miestas, 2003.
132. Pakarklis P. Kryžiuočių valstybės santvarkos bruožai. Kaunas: Spindulys, 1948.

133. Papirtis L. V., Kudinavičiūtė, I. Bažnytinių santuokų teisinis reglamentavimas ir apskaita. *Jurisprudencija*. 2003, 37(29): 89–95.
134. Pašuta V. Lietuvos valstybės susidarymas. Vilnius: Mintis, 1971.
135. Patackas A. Didžioji Lietuva arba trumpa LDK istorija. 2009. Balsas.lt. [interaktyvus, žiūrėta: 2010-11-11]. <http://www.balsas.lt/naujiena/-318875/-didzioji-lietuva-arba-trumpa-ldk-istorija>.
136. Pokrovkij I. A. Osnovnye problemy grazhdanskogo prava. Maskva: Statut, 2003.
137. Pūtvis-Putvinskis V. Gyvenimas ir parinktieji raštai. Čikaga: LŠS tremtyje leidinys, 1973.
138. Prunskis J. Bolševikų nužudyti šauliai. Čikaga: LŠS tremtyje Centro valdyba, 1982.
139. Didysis Lietuvos parlamentarų biografinis žodynas. II tomas. Sudarytojai: A. Ragauskas, M.Tamošaitis. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2006.
140. Didysis Lietuvos parlamentarų biografinis žodynas. III tomas. Sudarytojai: A. Ragauskas, M.Tamošaitis. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2007.
141. Ragauskienė R. XVI a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleriai ir Lietuvos metrika: valstybės kanceliarijos dokumentų saugojimo ypatybės. [interaktyvus] Vilnius, 2003. [žiūrėta: 2007-08-18]. <http://www.-istorija.lt/lmn/ragauskiene2003lt.html>.
142. Biržų dvaro teismo knygos (1620–1745). Sudarytojai: V. Raudeliūnas, R. Firkovičius, Vilnius: Mintis, 1982.
143. Žagarės dvaro teismo knygos (1670–1751). Sudarytojai: V. Raudeliūnas, A. Baliulis, R.Firkovičius. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2003.
144. Rimka A. Lietuvos visuomenės ūkio bruožai ligi Liublino unijos. Lietuvos universiteto teisių fakulteto darbai. I knyga. Kaunas, 1924.
145. Riškutė-Stripinienė S. Ar sulaužė Kęstutis priesaiką? //*Voruta*, 2009, Nr. 15 (681).
146. Rėmeris (Romeris) M. Lietuvos sovietizacija 1940–1941. Vilnius, Lituanus, 1989.
147. Römeris M. Lietuva. Studija apie Lietuvių tautos atgimimą, Vilnius: Versus Aureus, 2005.
148. Rowell S. C. Gedimino laiškai. Vilnius: Vaga, 2003.
149. Rubšys ir Kavaliauskas. Biblija, LBD ekumeninis leidimas 1999 m. (Biblija RK_E1999). Pradžios knyga. Izaokas ir Rebeka. Pr. 24. [interaktyvus, žiūrėta 2011-02-11] <http://biblija.lt/index.aspx/lt_vertimai/leidimai/b_rk_e1999/kn_skyriai/index.aspx?cmp=reading&doc=BiblijaRKE1999_Pr_24>.

150. Scherner-Kim K. The Role of the Oath of Renunciation. Washington: *The Georgetown Law Journal*. 1999, Nr. 88.
151. Sear C. The Parliamentary Oath. Research paper 01/116, London, 2001.
152. Simanaitis E. Privalome išlikti stiprūs. Kaunas: Lietuvos šaulių sąjunga, 2004.
153. Sinkevičius V. Seimo galių ribojimo konstituciniai pagrindai: kai kurie teoriniai aspektai. Vilnius: Seimo leidykla „Valstybės žinios“, *Parlamento studijos* IX, 2010.
154. Skaistys A. Priesaikos institutas ir jo įgyvendinimo problemos. *Jurisprudencija*. Teisės socialinis veiksmingumas. 2004, 54(46):16–28.
155. Iš Lietuvos teisės ir valstybės istorijos straipsnių ir mokslinių darbų ištraukos. Sudarytojai: J.Skirius, G. Šapoka. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001.
156. Sommerstein A., Fletcher J. Horkos: The Oath in Greek Society. Bristol Phoenix Press, 2007.
157. Stefanovič P. S. Otnoshenija pravitelia i znati v Severo-Vostochnoi Rusi v. XIV - nach. XVI v. Krestotselovanie kak kliatva vernosti? // Paris: *Cahiers du Monde russe* 46/1-2, 2005.
158. Stein-Wilkeshuis M. Scandinavians swearing oaths in tenth-century Russia: Pagans and Christians. *Journal of Medieval History*, 2002, 28 (2):155–168.
159. Šapoka A. Raštai. Lietuva Reformų Seimo metu. Iki 1791 m. gegužės 3 d. konstitucijos. II tomas. Vilnius: VPU leidykla, 2008.
160. Šaulauskienė A. Atnaujinta Hipokrato priesaika. Hipokratas vėl su mumis. Kaunas, 1997.
161. Šidiškienė I. Institucinės santuokos apeigos: socialinės tvarkos įteisinimas Lietuvoje XIX a. II pusėje – XXI a. pradžioje. *Lituanistica*. (68)4, 2006.
162. Tamakauskas Z. 1941 metų birželio sukilimas be pakampių šešėlių. Vilnius: *Varpas*, Nr. 43, 2011.
163. Toporov V. Baltų mitologijos ir ritualo tyrimai. Rinktinė. Sudarė N. Mikhailov. Vilnius: Aidai, 2000.
164. Trumpa V. Lietuva XIX-tame amžiuje. Chicago: AM&M Publications, 1989.
165. Truska L. Parlamentarizmo I Lietuvos Respublikoje (1918–1940 m.) bruožai. Vilnius: Seimo leidykla „Valstybės žinios“, *Parlamento studijos* II, 2004.
166. Valančius K. L. Lietuvos valstybės konstitucijos. Vilnius: UAB „Ekonomikos mokymo centras“, 2001.
167. Vėlius N. Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. I tomas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.
168. Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004.
169. Vaišvila A. Šiluvos regiono dvarai ir jų vidaus teisė XVI–XX a. Vilnius: rankraštis, 2010.

170. Teisė ir demokratija. Demokratija Lietuvoje: tarp Vakarų ir Rytų (1990–2007). Kolektyvinė monografija, sudarytojas A. Vaišvila. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.
171. Vaišvila A. Lietuvos Respublikos Prezidentui Rolandui Paksui iškeltų kaltinimų vertinimas teisės ir sistemos požiūriu. *Respublika*, 2004-03-13, p. 18–20.
172. Valikonytė I., Lazutka S., Gudavičius E. Pirmasis Lietuvos Statutas. Vilnius: Vaga, 2001.
173. Voveris V. Trečioji savanorių karta. Vilnius: Krašto apsaugos ministerija, 2007.
174. Zinkevičius Z. Lietuvos senosios valstybės 40 svarbiausių mįslių. Didžioji Lietuvos Kunigaikštija kalbotyros požiūriu. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2011.
175. Žemaitis V. Etika: aforizmų žodynas. Vilnius, 2000.
176. Žilys J. Parlamentaro konstitucinio statuso bruožai demokratijoje. Teisinis istorinis aspektas. Vilnius: Seimo leidykla „Valstybės žinios“, *Parlamento studijos*, 2004, 2: 131–175.

2.2. Kita praktinė ir metodinė medžiaga

177. Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. IX tomas. Vilnius, 1982.
178. Didysis lietuvių kalbos žodynas. [interaktyvus, žiūrėta 2011-02-11] http://www.lki.lt/dlkz/.
179. *Krašto apsauga*. Vilnius: Krašto apsaugos ministerijos informacinis leidinys, 2008, 20 (149).
180. Pirmoji Vyriausybė. Specialus priedas, skirtas Pirmosios Vyriausybės 20-mečiui. *Apžvalga*, 2010.
181. Lietuvos Respublikos Seimo Informacijos analizės skyrius. Valstybės pareigūno priesaika, atsakomybė ir pašalinimas iš posto, 2004-01-23. Vilnius, 2004.
182. 1990-03-19 AT posėdžio stenograma. [interaktyvus, žiūrėta 2010-01-05]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=251062>.
183. 1990-04-11 AT posėdžio stenograma. [interaktyvus, žiūrėta 2010-01-05]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=251529 >.
184. Maleje zainteresowanie Kartą Polaka. [interaktyvus, žiūrėta 2011-02-11]. <http://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/411172,maleje_zainteresowanie_karta_polaka.html>.
185. Grupė parlamentarų vėl bando išjudinti Seimą paklausti teismo, ar Lenko korta suderinama su priesaika Lietuvai. //[interaktyvus, žiūrėta 2011-04-15]. <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/grupe-parlamentaru-vel-bando-

isjudinti-seima-paklausti-teismo-ar-lenko-korta-suderinama-su-priesaika-lietuvai.d?id=44445419>.

186. The Internet Classics Archive. The Oath by Hippocrates. Hippocratic Oath – Classical Version.// <http://classics.mit.edu/Hippocrates/hippooath.html> [interaktyvus, žiūrėta 2003-07-18].
187. Присяга граждан Херсонеса [Prisjaga grazhdan Khersonesa] [interaktyvus] // [žiūrėta: 2003-09-09]. <http://www.chersonesos.org/rus/-Museum/museum.coll.ep.3.htm> .
188. The History Guide. Lectures on Modern European Intellectual History. The Oath of the Tennis Court (June 20, 1789) // <http://www.his-tory-guide.org/intellect/tennis_oath.html >. [interaktyvus, žiūrėta 2011-01-09].
189. Swearing in and the Parliamentary Oath. [interaktyvus, žiūrėta 2011-01-06] <http://www.parliament.uk/about/how/elections-and-voting/swearin-gin/>.
190. Vilniaus Karoliniškių gimnazija. Mindaugo krikštas ir karūnacija. Gerbkime žodį. <http://ualgiman.dtiltas.lt/vid..html#Mindaugo_krikštas_ir_karūnacija> [interaktyvus, žiūrėta 2011-02-08].
191. Vilniaus Karoliniškių gimnazija. Algirdo laiškas. Gerbkime žodį. <http://ualgiman.dtiltas.lt/vid..html#Algirdo_laiškas> [interaktyvus, žiūrėta 2011-02-08].
192. Pastoracinė konstitucija apie Bažnyčią šiuolaikiniame pasaulyje *Gaudium Et Spes*. [interaktyvus, žiūrėta 2011-02-11] <http://www.lcn.lt/b_-dokumentai/vatikano_2s/gaudium-et-spes.html#s47>.
193. Santuokos sakramentas [interaktyvus, žiūrėta 2011-02-11] <http://www.jurgioparapija.lt/463/santuoka.html>.
194. Lietuvos.net. [interaktyvus, žiūrėta 2011-02-11] <http://www.lietuvos.org/istorija/1863/index2.htm>.
195. Istorinė Lietuvos Respublikos Prezidentūra Kaune. [interaktyvus, žiūrėta 2011-02-11] <http://www.istorineprezidentura.lt/index.php?content=99&lang=lt>.
196. © Glinskis L. Filmas „Laužai prie Parlamento“.1991 m. sausio 11 d. Priesaika. [diskas], 2011.
197. Kiškis E. Vilniaus rajono politikai į priesaiką įterpė lenkiškų žodžių. „Lietuvos ryto“ televizija [interaktyvus, žiūrėta 2011-04-27]. *<http://m.lrytas.lt/-13028780471301806478-vilniaus-rajono-politikai-C4AF-priesaikC485-C4AFterpC497-lenkiC5A1kC5B3-C5BEodC5BEiC5B3-video.htm>*.

3. Teismų praktika

3.1. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika

198. Europos Tarybos Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos sprendimas byloje *Paksas prieš Lietuvą (Pareiškimo Nr.34932/04)*. Strasbūras, 2011 m. sausio 6 d. Teisingumo ministerija [interaktyvus]. Vilnius, 2011-03 -15. [žiūrėta 2011-03 -15]. <http://www.tm.lt/dok/-ezttsp/-PAKSAS_2011_DK_spr.pdf>.

3.2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktika

199. Konstitucinio Teismo 1993 m. spalio 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1993 m. birželio 10 d. nutarimo neįrašyti į sesijos darbų programą nutarimo „Dėl Seimo nario K. Bobelio įgaliojimų“. *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 51-991.

200. Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 5-99.

201. Konstitucinio Teismo 1998 m. lapkričio 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 38 straipsnio 4 dalies ir Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 36 straipsnio 4 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 100-2791.

202. Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 259 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 42-1345.

203. Konstitucinio Teismo 2000 m. kovo 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1998 m. spalio 6 d. sprendimo atmesti Seimo nutarimo „Dėl specialiosios tyrimo komisijos sudarymo“ projektą ir Lietuvos Respublikos Seimo 1998 m. spalio 6 d. nutarimo „Dėl Seimo narių grupės 1998 m. rugsėjo 28 d. teikimo „Dėl apkaltos proceso Seimo nariui Audriui Butkevičiui inicijavimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Seimo statuto 24 straipsnio 1 daliai, 238 straipsniui, 239 straipsnio 1 bei 3 dalims, 241 ir 243 straipsniams“. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 28-784.

204. Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. balandžio 11 d. dekreto Nr. 40 „Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Lietuvos Respublikos pilietybė išimtis tvarka suteikiama Jurij Borisov, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos

Pilietybės įstatymo 16 straipsnio 1 daliai“. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 124-5643.

205. Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento Rolando Pakso, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 49-1600.
206. Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1^1 straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 85-3094.
207. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas byloje Nr. 16/2009. Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. kovo 13 d. rezoliucijos „Dėl Lietuvos kariuomenės organizavimo principų“ penktosios, šeštosios ir aštuntosios pastraipų nuostatų, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. birželio 18 d. nutarimu Nr. 620 „Dėl Naujos redakcijos Lietuvos Respublikos karo prievolės įstatymo koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos naujos redakcijos Lietuvos Respublikos karo prievolės įstatymo koncepcijos 18 punkto nuostatos, Lietuvos Respublikos principinės kariuomenės struktūros 2008 metais, planuojamos principinės kariuomenės struktūros 2013 metais nustatymo ir civilinę krašto apsaugos tarnybą atliekančių statutinių valstybės tarnautojų ribinio skaičiaus patvirtinimo įstatymo 3 straipsnio 2 dalies 2 punkto, Lietuvos Respublikos principinės kariuomenės struktūros 2009 metais, planuojamos principinės kariuomenės struktūros 2014 metais nustatymo ir civilinę krašto apsaugos tarnybą atliekančių statutinių valstybės tarnautojų ribinio skaičiaus patvirtinimo įstatymo 3 straipsnio 2 dalies 2 punkto galiojimo atstatymo. *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 115-4889.
208. Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo nario Lino Karaliaus, kuriam pradėta apkaltos byla, ir Lietuvos Respublikos Seimo nario Aleksandro Sacharuko, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 128-6545.

3.3. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktika

209. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. vasario 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A^{62}– 309/2011. Bylos Nr. A-62-309-11. [interaktyvus, žiūrėta 2011-04-10]. <http://bylos.lvat.lt/Default.-aspx?-item=-nutartFast&lang=1>.
210. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. vasario 9 d. nutartis administracinėje byloje A^{502}-35/2008. Bylos Nr. A-62-309-11. [interaktyvus, žiūrėta 2011-04-10]. <http://bylos.lvat.lt/Default.-aspx?item=-nutart-Fast-&lang=1>.

1 PRIEDAS

PRIESAIKOS XIV–XX a. pradžioje

1) „**2. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės refendoriaus ir raštininko priesaika, lot.**

Aš, [Vardas], prisiekiu, kad šviesiausiam valdovui ir viešpačiui, viešpačiui Vladislovui IV, Lenkijos karaliui ir Lietuvos didžiajam kunigaikščiui, ištikimas būsiu, paslaptis, kurios man per jo Didenybę ir jo patarėjus bus pasakytos, liečiančias (susijusias su) ar Karališkąją Didenybę, ar Respubliką, arba katras iš abiejų, niekam kaip nuostolio Karališkajai [didenybei] ar Respublikai neatskleisiu, sąžiningai (dorai) pagal Dievą, rašytą teisę (įstatymą), lygybę (nešališkumą) ir pusių prieštaravimus, teisinius nutarimus (nutartis), ir Karališkos Didenybės nutarimus pranešiu (referuosiu), turtingiems ir vargšams, draugui ir priešui, neatsižvelgdamas (nepaisydamas) į piliečio ar prašalaičio (užsieniečio) padėties skirtumą, ir nei malonei ar neapykantai, nei apdovanojimams, nei man uždėtai bausmei (atgailai, nemalonei) neatsiduosiu, bet teisdamas (vertindamas), patarinėdamas, perduodamas (pranešdamas) apie pusių prieštaravimus vieną Dievą ir šventą teisingumą (teisę) ir savo sąžinės sprendimų lygybę šituose visuose dalykuose seksiu ir klausysiu. Visa ką patikėta man nuo Šventosios Karališkosios Didenybės ar nuo kanceliarijos ištikimai saugosiu. Reikalus, neapsunkindamas ieškovų (bylų pateikėjų, besiteiraujančiųjų), niekuo nesumažindamas (neapribodamas) jų teisių ir teisingumo, išnagrinėsiu. Dovanas pagal Šventosios Karališkos Didenybės, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanclerio ar vicekanclerio valią užrašysiu, odos ir pergamento laiškų be žinios ir išreikštos Šventosios Karališkos Didenybės, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanclerio ar vicekanclerio valios niekam neišduosiu. Ir ką tiktai beparašysiu spręsdamas esant patogu (priimtina, palanku) ar nepatogu (nepriimtina, priešiška) Šventajai Karališkai Didenybei, jo Didenybei įteiksiu ir visa kita, kas svarbu, pagal savo pareigas priklausant ištikimai ir per savo (suteiktą teisinę) galią išdėstysiu (atliksiu) ir teismuose (teisiniuose sprendimuose) sąžiningai (dorai) nuomonę sakysiu. Taip tegul man Dievas tepadedie ir šioji Šventoji Dievo Evangelija.“[1]

2) „**3. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės referendarijaus priesaika, lot.**

Aš, [Vardas], prisiekiu, kad šviesiausiam valdovui ir viešpačiui, viešpačiui Jonui Kazimierui, Lenkijos karaliui, ištikimas būsiu. Paslaptis, kurios man per jo Didenybę ir jo patarėjus bus pasakytos, liečiančias (susijusias su) Karališkąją Didenybę, ar Respubliką, arba katras iš abiejų, niekam kaip nuostolio Karališkajai [didenybei] ar Respublikai neatskleisiu, sąžiningai (dorai) pagal Dievą, rašytą teisę (įstatymą), lygybę (nešališkumą) ir pusių prieštaravimus ir Karališkosios Didenybės nutarimus pranešiu (referuosiu), turtingiems ir vargšams, draugui ir priešui,

[1] Baronas D., Jovaiša L. Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 530 (1566–1572). Vilnius: Žara, 1999, p. 21.

neatsižvelgdamas (nepaisydamas) į piliečio ar prašalaičio (užsieniečio) padėties skirtumą, ir nei malonei ar neapykantai, nei apdovanojimams, nei man uždėtai bausmei (atgailai, nemalonei) neatsiduosiu, bet teisdamas (vertindamas), patarinėdamas, perduodamas (pranešdamas) apie pusių prieštaravimas vieną Dievą ir šventą teisingumą (teisę) ir savo sąžinės sprendimų lygybę šituose visuose dalykuose seksiu ir klausysiu. Taip tegul man Dievas tepadedie ir šioji Šventoji Dievo Evangelija.“[2]

3) „**4. Ponų tarybos priesaika, lenk.**

Aš, [Vardas], prisiekiu Jo Karališkajai Didenybei, Lietuvos didžiajam kunigaikščiui, ištikimybę valdžiai, kad būsiu ištikimas tose pareigose, ir Jo Karališkai Didenybei ir tos kunigaikštystės respublikai ištikimai patarinėti noriu. Paslaptis, kurias man per Jo Karališkąją Didenybę bus perduotos (sužinotos), arba kurias per tarybos ponus galima sužinoti, kurios ar Jo Karališkąją Didenybę ar respubliką asmeniškai arba viešai lies, savęs ištikimai saugosiu, ir niekam jų pakenkdamas Jo Karališkajai Didenybei arba taip pat respublikai neatskleisiu, ir pagal didžiausias galimybes Jo Karališkosios Didenybės ir tos kunigaikštystės respublikos naudą (gėrybes) didinsiu. Ir kai tiktai sužinosiu, suprasiu ar išgirsiu kenksminga Jo Karališkajai Didenybei ir tos Kunigaikštystės respublikai, nuo to Jo Karališkąją Didenybę ir tos Kunigaikštystės respubliką būsiu įsipareigojęs apsaugoti (įspėti). Ir kiekvieną tokį kenksmingą dalyką užstosiu pagal didžiausias savo galimybes, visuotinį teisingumą ir ramybę bei santaiką, tiek ponų taryboje, tiek tarp kitų žmonių, Jo Karališkosios Didenybės pavaldinių, saugosiu, ir nei nesantaikos (vaidų, kivirčų), nei kivirčų, nei jokio priešiškumo nei pats daryti, nei padėti [daryti] nenorėsiu. Tokioje mano ištikimybės ir malonės Jo Karališkajai Didenybei priesaikoje visiškai pilnu savo tikėjimu noriu būti įsipareigojęs. Taip man Dieve padėki ir toji Šventoji Evangelija.“[3]

4) „**5. Didžiojo maršalkos priesaika, lenk.**

Aš, [Vardas], prisiekiu, kad šviesiausiajam viešpačiui valdovui, valdovui Žygimantui Augustui, lenkų karaliui ir lietuvių didžiajam kunigaikščiui, ir jo įpėdiniams, ir Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei šiose maršalkos pareigose, man suteiktose, būsiu ištikimas. Ir jas tiek visuotiniuose seimuose, tiek ir kitose vietose prie dvaro ir Jo Karališkos Didenybės dvare nuoširdžiu tikėjimu ir didžiausiu stropumu vykdysiu ne savo asmeninei naudai (gerovei), bet tiktai Jo Karališkosios Didenybės, Lietuvos didžiojo kunigaikščio orumui (garbei), pagarbai ir gerovei, ir taip pat Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje Jo Karališkosios Didenybės Kunigaikštystėje taryboje tuomi patarinėsiu. Jokių paslapčių, kurios man kada nors iš Jo Karališkosios Didenybės, Lietuvos didžiojo kunigaikščio arba kurios iš Didžiosios Kunigaikštystės tarybos ir senatorių bus sužinotos, patikėtos ir suteiktos, prieš Jo

[2] Baronas D., Jovaiša L. Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 530 (1566–1572). Vilnius: Žara, 1999, p. 22.

[3] Ibid.

Karališkosios Didenybės ir Didžiosios Kunigaikštystės valią arba taipogi jų žalai ir neteisėtai nepaskelbsiu ir neatskleisiu. Ir kai tiktai sužinosiu, suprasiu ir išgirsiu ką kenksminga Jo Karališkajai Didenybei ir respublikai, Jo Didenybę Karalių ir senatorius nuo to apsaugosiu, pagal savo galias (išgales) tai atitaisysiu. Į asmenį, pagal kiekvieno orumą ir garbę, pagal susitikimo (pamatymo) vietą ir laiką, atsižvelgsiu ir gerbsiu. Nuo pykčių [Rostyrkow], kivirčų, barnių, pasileidimų, nusikaltimų (nusižengimų), ištvirkavimų, idant Jo Karališkosios Didenybės dvare ir visuotiniuose seimuose jų nenutiktų, didžiausiomis pastangomis ir stropumu žiūrėsiu ir saugosiu. Ir jeigu kas nors tokio pasitaikys ar nutiks, tai visomis savo galiomis užkirsiu kelią ir sustabdysiu, tinkamomis baudomis ir bausmėmis apdedant ir atsiteisiant (atkeršijant), ir tai tik Jo Karališkosios Didenybės malone, valia ir pavedimu. Visas kitas savo prievoles, reikalus ir sunkumus savo pareigos pagal Didžiosios Kunigaikštystės Statuto numatymą (tvarką) vykdysiu ir tai pagal visuotinę teisę įsipareigoju saugoti (prižiūrėti). Ir tai pasitardamas bei leidžiant kitiems senatoriams ir pareigūnams, kurie tuo metu bus prie Jo Karališkosios Didenybės dvaro beesą. Taip man Dieve padėki ir t. t.“[4]

5) „**6. Kanclerio ir pakanclerio priesaika, lenk.**

Aš, [Vardas], prisiekiu, kad šviesiausiajam viešpačiui ir valdovui, valdovui Žygimantui Augustui, lenkų karaliui ir lietuvių didžiajam kunigaikščiui, ir taip pat Jo Karališkosios Didenybės įpėdiniams, ir Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei šiose kanclerio arba pakanclerio pareigoje, man suteiktoje, būsiu ištikimas. Jokių pergamento raštų (laiškų) be Jo Karališkosios Didenybės, didžiojo kunigaikščio, žinios, valios ir žodinio nurodymo neišduosiu, o popierinių raštų (laiškų) tiek Kunigaikštystėje, tiek ir už jos ribų, kurie Jo Karališkosios Didenybės, didžiojo kunigaikščio, orumą ir garbę, autoritetą žemintų arba iš jų kokia grėsmė (žala) Jo Karališkajai Didenybei arba Kunigaikštystei grėstų, arba kurie taip pat visuotinėms teisėms ir laisvėms, Didžiajai Kunigaikštystei prieštarautų, arba taip pat kurie prieštarautų kitiems raštams, išduotiems iš kanceliarijos ir iš jų kitaip būtų suprantama, nei jokių pergamento laiškų (membran) duoti, nei rašyti neturiu teisės išskyrus su Jo Karališkosios Didenybės žinia, su kurio nurodymu ir žinia tiktai popierinius raštus išduoti įsipareigoju. Jo Karališkosios Didenybės taryboje pačiai Lietuvos Kunigaikštystei ir respublikai teisingai, teisėtai ir noriai patarinėsiu, jokių paslapčių, kurios man bus praneštos, niekam niekados neatskleisiu, išskyrus Jo Karališkosios Didenybės valią ir nurodymą. Visokius kenksmingus dalykus, kuriuos tik suprasčiau ir sužinočiau apie Jo Karališkąją Didenybę, pranešiu ir jį tuo persergėsiu, ir pats pagal savo galią tai privalau atremti ir pašalinti. Taip man Dieve padėki ir t.t.“[5]

6) „**7. Žemės paiždininkio priesaika, lenk.**

Aš, [Vardas], prisiekiu, kad šviesiausiajam viešpačiui ir valdovui, valdovui Žygimantui Augustui, lenkų karaliui ir lietuvių didžiajam kunigaikščiui, ir Jo Kara-

[4] Baronas D., Jovaiša L. Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 530 (1566–1572). Vilnius: Žara, 1999, p. 22.

[5] Ibid., p. 23.

liškosios Didenybės įpėdiniams, ir Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei šioje iždininko pareigoje, man suteiktoje, būsiu ištikimas, ir ją giliausiu tikėjimu bei didžiausiu stropumu vykdysiu ne savo asmeninei naudai (gėrybėms), bet tiktai Jo Karališkosios Didenybės garbei ir gėrybei (naudai). Visas Didžiosios Kunigaikštystės brangenybes, papuošalus (apdovanojimus), privilegijas ir jos turtus labai atidžiai saugosiu, visas ir atskiras pajamas, ir tai visa, kas tik Jo Karališkosios Didenybės iždui tinka ir priklauso, giliausiu tikėjimu ir apdairumu atrinksiu ir leisiu. Tuo pačiu tikėjimu monetų kaldinimo ar kalimo darbą, kai būtinumas dėl gėrybių gausos tai rodo, [išlaidų] būtinumą iš visuomeninio iždo, karinius žygius, dvaro ir kaimo reikmes ir visokius reikalus, kurie vienodai tiek asmeninei, tiek visuomeninei (valstybinei) Jo Karališkosios Didenybės ir Didžiosios Kunigaikštystės gėrybei priklauso, taip pat savo visas priedermes ir pareigas pagal Lietuvos Kunigaikštystės Statutų nurodymus apgalvosiu ir įvykdysiu, ir tai nurodžius Jo Karališkajai Didenybei, lietuvių didžiajam kunigaikščiui, ir patarus (nusprendus) Jo Karališkosios Didenybės senatoriams bei pareigūnams. Jo Karališkosios Didenybės ir Didžiosios Kunigaikštystės taryboje noriai patarinėsiu, jokių paslapčių, kurios man arba nuo Jo Didenybės Karaliaus, arba nuo Jo Karališkosios Didenybės tarybos bus praneštos, prieš valią ir pažemindamas Jo Karališkąją Didenybę ir Didžiąją Kinigaikštystę neatskleisiu ir niekam nepaskelbsiu, visokius dalykus, kuriuos tik sužinosiu, suprasiu, numanysiu ir nugirsiu, Jo Karališkajai Didenybei ir senatoriams pranešiu ir tuo Jo Karališkąją Didenybę ir senatorius persergėsiu, ir pats pagal savo galią tai pašalinsiu. Taip man Dieve padėki ir t.t.“[6]

7) „**8. Jo Karališkos Didenybės raštininko priesaika, lenk.**

Aš, [Vardas], prisiekiu Viešpačiu Dievu visagaliu, dangaus ir žemės sutvėrėju, kad šiose Jo Karališkosios Didenybės raštininko pareigose savo viešpačiui gailestingam ištikimas būsiu visame kame, kas man patikėta nuo Jo Karališkosios Didenybės arba iš kanceliarijos, ištikimai tai saugoti ir paslapčių niekam neatskleisti ir nepatikėti, žmonėms, kuriems reikia dokumentų (išrašų, formalumų) iš Jo Karališkosios Didenybės kanceliarijos, neapsunkinti ir nieko prieš teisę ir žmogiškąjį teisingumą nepažeminti (neįžeisti). Įvairias duokles, vienodai pagal Jo Karališkosios Didenybės arba Jo Karališkosios Didenybės antspaudininkų, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės nurodymus rašyti ir dokumentuoti, ir tiek laiškų (membranow), tiek ir pergamentų lakštų prieš Jo Karališkosios Didenybės ir Jo Karališkosios Didenybės antspaudininkų valią niekam neišduoti ir įvairius dalykus, naudingus ir kenksmingus, nuo Jo Karališkosios Didenybės nenuslėpti, bet su visokeriopa teise ir visu tikėjimu pranešti ir persergėti Jo Karališkąją Didenybę ir respubliką tos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės viešpatystės. Taip man Dieve padėki ir t.t.“[7]

[6] Baronas D., Jovaiša L. Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 530 (1566–1572). Vilnius: Žara, 1999, p. 23.

[7] Baronas D., Jovaiša L. Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 530 (1566–1572). Vilnius: Žara, 1999, p. 24.

8) „**9. Starostos (seniūno) priesaika, lenk.**

Aš, [Vardas], prisiekiu, kad Jo Karališkai lenkų Didenybei, lietuvių didžiajam kunigaikščiui, savo viešpačiui, ištikimas būsiu šioje starostos pareigoje, Jo Karališkosios Didenybės ir lietuvių didžiojo kunigaikščio malonę, orumą visame kame sergėti, visuomenės ramybę ir kelių saugumą savo starostijoje užtikrinti, teisingumą tolygiai pagal rašytą visuotinę teisę vykdyti. Našlaičius, žmones, nukentėjusius nuo kiekvienos skriaudos, savo pareigos tarnus ginsiu, ramybę tiek visuomeninę, tiek tarp Jo Karališkosios Didenybės pavaldinių, tiek kylančią nuo priešiškos pusės ginsiu neleisdamas niekam iš Jo Karališkosios Didenybės pavaldinių kelti jokių konfliktų, ko nei pats neturiu daryti. Karo metu iš pilies išvažiuoti be Jo Didenybės Karaliaus valios neturiu, tiktai nebent jeigu prieš Jo Karališkosios Didenybės priešą ta proga reikėtų išjoti, ir taip atsargiai, kad būtų užtikrintas visokeriopas pilies saugumas. Taip man Dieve padėki ir t.t.“[8]

9) „**10. Žemių pakamarių priesaika, lenk.**

Aš, [Vardas], prisiekiu Viešpačiu Dievu visagaliu vienu, Trejybe, kad šioje žemės pakamarės pareigoje, kurią iš Jo Karališkosios Didenybės malonės ir rankos imu, Jo Karališkajai Didenybei, savo gailestingajam viešpačiui ištikimas būsiu, vykdydamas tą pareigą teisingai ir sąžiningai tiek savo pakamarės teisme, tiek ir aprašydamas sienas (ribas), nieko daugiau šioje pareigoje nežiūrėdamas (nesirūpindamas), tiktai švento teisingumo, ir niekuo – nei draugyste, nei dovana, nei vaidais – nesileisiu apgaunamas, taip pat savo pakamarės aktus visada teisingai tvarkydamas ir šalių prieštaras dekretais man perduodamas rūpestingai (kruopščiai, atidžiai) tvarkysiu (pildysiu). Tai man Viešpatie Dieve padėki ir Šventoji Evangelija.“[9]

10) „**11. Tarpuvaldžio laikotarpio senatorių priesaika, lot.**

Aš <...> prisiekiu, kad Lenkijos ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Respublikos gerove ir nepažeidžiamumu ištikimai rūpinsiuosi (dėl jos tarsiuosi). Paslaptis, liečiančias (susijusias su) Respubliką, niekam kaip nuostolio Respublikai neatskleisiu ir savo turima galia Karalystės ir Respublikos naudą (naudas) didinsiu. Ką tik sužinosiu, suprasiu ar pajusiu kenksminga ar pavojinga Karalystei ir Respublikai, save, iš anksto užkirsdamas kelią, idant neatsitiktų, priešpastatysiu ir tai pašalinsiu. Šitaip man Dievas tepadedie ir šisai Šventas Kryžius.“[10]

„Prie šių priesaikų formų, kurios įtrauktos į Statutą, esti pridėtos taip pat ir kitos priesaikų formulės, iš dalies iš kanceliarijos registrų, iš dalies taipogi iš kitur aprašytos, pirmiau pateikiant ir čia įterpiant pirmiausia Švenčiausią Jėzaus Kristaus Evangeliją, kuria vadovaudamiesi kaip pelnytai krikščioniško gyvenimo ir tiesos žodžius privalo pateikti (pareikšti, garantuoti, laiduoti) savo priesaikas.

[8] Baronas D., Jovaiša L. Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 530 (1566–1572). Vilnius: Žara, 1999, p. 24.

[9] Ibid., p. 24.

[10] Ibid., p. 25.

Jėzaus Kristaus Evangelijos pagal Joną (1 skirsnis) pradžia. Žiūrėti į šios knygos [Lietuvos Metrikos] pradžią (1.).“[11]

11) **„12. Karalystės ponų (konsilijarijų) priesaika šviesiausiajam valdovui viešpačiui Žygimantui Augustui, Lenkijos karaliui, Lietuvos didžiajam kunigaikščiui ir t. t., duota esant gyvam jo tėvui, lot.**

Aš [Vardas] prisiekiu, kad šviesiausiam valdovui ir viešpačiui, viešpačiui Žygimantui Augustui, Lenkijos karaliui ir Lietuvos didžiajam kunigaikščiui ir t.t., ištikimas būsiu ir dėl jo bei jo Karalystės Respublikos ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ištikimai patarinėsiu (rūpinsiuosi). Paslaptis, kurios man per jo Didenybę ir jo patarėjus bus pasakytos, liečiančias (susijusias su) arba jo Karališkąją Didenybę, arba Respubliką, arba katras iš abiejų, niekam kaip nuostolio Jo Didenybei ar Respublikai neatskleisiu, idant savo (suteiktomis) galiomis Jo Karališkos Didenybės, Didžiosios Kunigaikštystės ir Respublikos naudą (naudas) didinsiu. Ką tik iš tikrųjų sužinosiu, suprasiu ar pajusiu kenksminga ar pavojinga Jo Karališkajai Didenybei, Lietuvos kunigaikščiui, Didžiajai Kunigaikštystei ar Respublikai, save, iš anksto užkirsdamas kelią, idant neatsitiktų, priešpastatysiu ir tai pašalinsiu, bei visa šitai bendrai, o taip pat ir po vieną atskirai, taip atliksiu (padarysiu) ir tam stebėti būsiu įsipareigojęs tada, kai reikės išeiti (atsitraukti, t.y. mirti) šviesiausiajam jo Didenybės tėvui. Šitaip man Dievas tepadedie ir šioji Šventoji Evangelija arba Šventas Kryžius.“[12]

12) „**13. Priesaika, kurią pateikė šviesiausiasis karalius Žygimantas Augustas viešpačiams Lietuviams (Lietuvos ponams) 1536 metų balandžio 25 dieną, lot.**

Aš, Žygimantas Augustas, Lenkijos karalius, Lietuvos, Rusijos, Prūsijos, Mazovijos (Mozūrijos), Žemaitijos ir t.t. didysis kunigaikštis, viešpats ir įpėdinis, prisiekiu, iškilmingai įsipareigoju (spondeo) ir pažadu šia Šventąja Dievo Evangelija, kad visus mūsų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės įstatymus, laisves, privilegijas ir neliečiamybes (imunitetus), bažnytinius ir pasaulietinius, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Katalikų ir Graikų tikybų Bažnyčioms, [suteiktus] jos prelatams, kunigaikščiams, baronams, kilmingiesiems, piliečiams, valstiečiams (žemdirbiams) ir bet kuriems asmenims – tiek Katalikams, tiek Graikams – bet kokios esamos padėties (statuso) ir sąlygų (aplinkybių), per Dieviškuosius mūsų protėvius, Lietuvos valdovus (viešpačius) ir didžiuosius kunigaikščius, būtent ypatingai per Dieviškuosius prosenelį Vladislovą, Vytautą, Žygimantą, senelį Kazimierą, tėviškąjį Aleksandrą ir šviesiausiąjį Žygimantą, mano gimdytoją, didžiuosius Lietuvos kunigaikščius, teisingai ir teisėtai (legitimiai) gautas kaip malones, dovanotas ir duotas, tikrai atsiminsiu („rankoje laikysiu“), saugosiu ir [skirsiu] apsaugą visais atvejais (reikalais), sąlygomis ir punktais bei visa neteisėtai iš šitos pačios Didžiosios Kunigaikštystės atimta ar atplėšta savo galia šiosios pačios savo Didžiosios Kuni-

[11] Baronas D., Jovaiša L. Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 530 (1566–1572). Vilnius: Žara, 1999, p. 25.

[12] Ibid.

gaikštystės teisei ir nuosavybei sukaupsiu. Taip pat savo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ribų nesumažinsiu (nesusiaurinsiu), bet savo galia apginsiu ir praplėsiu pasitardamas su senatoriais ir visų luomų ir savo pavaldinių toje pačioje Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje pagalba. Ir viso šito aukščiau pasakyta laikysiuosi (tesėsiu) ir prižiūrėsiu pagal senovinį paprotį, ir kuo būdu iš mano Dieviškųjų protėvių turima gauta, bus išlaikyta ir išsaugota. Šitaip man Dievas tepadedie bei šita Šventoji Dievo Evangelija.“[13]

13) „**14. Tvirta šviesiausiojo Žygimanto Augusto, Lenkijos karaliaus, priesaika (*jus jurandum*) Lenkijos luomams, pateikta Krokuvoje, 1537 metų vasario mėnesio 4 dieną, lot.**

Aš, Žygimantas Augustas, Lenkijos karalius, Lietuvos, Rusijos, Prūsijos, Mazovijos (Mozūrijos), Žemaitijos ir t.t. didysis kunigaikštis, viešpats ir įpėdinis, prisiekiu, iškilmingai įsipareigoju (spondeo) ir pažadu šia Šventąja Dievo Evangelija, kad visus mano Lenkijos Karalystės įstatymus, privilegijas, laisves, raštus, neliečiamybes (imunitetus), bažnytinius ir pasaulietinius, [suteiktus] Bažnyčioms, visi jie taipogi Lenkijos Karalystei ir jos prelatams, baronams, kilmingiesiems, miestiečiams ir valstiečiams (žemdirbiams) ir bet kuriems bet kokios esamos padėties (statuso) ir sąlygų (aplinkybių) asmenims, dovanas ir malones (koncesijas) per Dieviškuosius mano protėvius, kunigaikščius, karalius ir visus viešpačius bei Lenkijos Karalystės paveldėtojus, būtent ypatingai per Dieviškuosius senovinį Kazimierą, Liudviką, prosenelį Vladislovą, Vladislovą didįjį protėvį, senelį Kazimierą, tėviškuosius Joną Albertą ir Aleksandrą ir šviesiausiąjį Žygimantą, mano gimdytoją, Lenkijos Karalius, teisingas ir teisėtas (legitimias), tikrai atsiminsiu („rankoje laikysiu“), saugosiu, [skirsiu] apsaugą ir dėmesį visomis sąlygomis ir punktais bei visa neteisėtai iš tos pačios Karalystės atimta ar atplėšta savo galia tosios pačios savo Lenkijos Karalystės nuosavybei sukaupsiu. Taip pat pačios savo Lenkijos Karalystės ribų nemažinsiu (nesiaurinsiu), bet savo galia apginsiu ir praplėsiu. Šitaip man Dievas tepadedie bei šita Šventoji Dievo Evangelija.“[14]

14) „**15. Aleksandro, Valachijos vaivados (palatino), priesaika, pateikta Karališkajai Didenybei ir Lenkijos Karalystei, lenk.**

(išnaša: paraštėje ženklas NB [*nota bene*] „gerai įsidėmėki“)[15]

15) „**16. Šviesiausiojo viešpaties Žygimanto Augusto, Lenkijos karaliaus, priesaika Aleksandrui, Valachijos (Moldavijos) vaivadai (palatinui) [1552], lenk.**

Mes, Žygimantas Augustas, lenkų karalius, lietuvių ir t. t. didysis kunigaikštis, prisiekiame Viešpačiu Dievu, Viešpatnia Marija ir visais šventaisiais, kad tą taiką

[13] Baronas D., Jovaiša L. Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 530 (1566–1572). Vilnius: Žara, 1999, p. 26.

[14] Ibid.

[15] Vertimas nepateiktas. Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 530 (1566–1572). Vilnius: Žara, 1999, p. 27.

ir ramybę tarp mūsų, tarybų, pavaldinių, mūsų karūnos žemiečių ir tarp viešpaties Aleksandro, valachų (moldavų) vaivados, tarybų, jo pavaldinių ir žemiečių per mūsų pasiuntinius ir abipusiai susitarus ir sudarius, norime laikytis ir su mūsų palikuonimis, kaip ir viešpats Aleksandras, vaivada, bus įsipareigojęs laikytis ir su savo palikuonimis amžinai, ne kitaip, kaip tiktai yra šiame rašte surašyta, mūsų ir mūsų tarybų antspaudu užantspauduota. Taip mums Dieve padėki ir visi šventieji ir t. t.“.[16]

16) „**17. Tos pačios Karalystės konsilijarijų (senatorių) priesaika Valachijos (Moldavijos) vaivadai [1552], lenk.**

Aš [Vardas] prisiekiu Viešpačiu Dievu, Viešpatnia Marija ir visais šventaisiais, kad tą sąjungą ir taiką, kurią Jo Didenybė Karalius, mūsų viešpats, su savo palikuonimis teikėsi (malonėjo) padaryti su viešpačiu Aleksandru, valachų vaivada, su jo palikuonimis, ir kiek mano asmeniui ir pareigai priklauso saugosiu ir laikysiu, ir priežasties tarybai bei pagalbos neduosiu, kad kada nors ta taika ir sąjunga (kaip yra šiame rašte aprašyta) būtų be priežasties sulaužyta ir sugadinta arba niekais paversta, bet būsiu įsipareigojęs už ją stoti ir pagal savo galią tam padėti, kad ta sąjunga (kaip tame rašte aprašyta) būtų pilnai nuo Jo Karališkosios Didenybės ir nuo Jo Didenybės palikuonių (įpėdinių) ir karūnos pavaldinių išsaugota. Taip man Dieve padėki ir visi šventieji.“[17]

17) „**18. Karalystės kanclerio ir pakanclerio priesaika, lot.**

Aš [Vardas] prisiekiu, kad šviesiausiam valdovui ir viešpačiui, viešpačiui Žygimantui Augustui, Lenkijos karaliui ir Lietuvos didžiajam kunigaikščiui ir t.t., ir Jo didenybės paveldėtojams ir Lenkijos Karalystei šioje kanceleriato ar vicekanceliariato pareigoje, man patikėtoje, ištikimas būsiu. Jokių pergamento laiškų ir raštų be Karališkosios Didenybės, Lietuvos ir t.t. didžiojo kunigaikščio žinios ir išreikštos valios neperduosiu, o popierinių [laiškų ir raštų] jokių - tiek Lenkijos Karalystėje, už Karalystės ribų, – kurie ar Karališkosios Didenybės orumą žemins, ar jo Didenybės garbę, ar iš kurių kokia nors žala jo Didenybei ar Karalystei ateiti gali, ar kurie bendrai teisei ir viešoms (pilietinėms) laisvėms prieštarauja, arba ar kurie bus priešingi raštams ir laiškams, išduotiems iš kanceliarijos, nežinosiu. Pergamentų (membrana) savo ruožtu niekada jokių neperduosiu, išskyrus popierinius [raštus], ir tik tuos, apie kuriuos žinos arba kuriuos lieps Karališkoji Didenybė. Patarinėsiu ištikimai Jo Didenybei ir Karalystės Respublikai ir niekada jokių paslapčių, kurios man bus praneštos, prieš Jo Didenybės valią ir paliepimą neatskleisiu ir visus pavojus, kurie iškils ar jo Didenybei, ar Karalystei, iš bet kur sužinosiu ir susipažinsiu, jo Didenybei pranešiu ir savo galiomis pašalinsiu. Šitaip man Dievas tepadedie ir ši Šventoji Evangelija.“[18]

Baronas D., Jovaiša L. Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 530 (1566–1572). Vilnius: Žara, 1999, p. 28.

[17] Ibid.

[18] Ibid.

18) „**19. Karalystės maršalkos priesaika, lot.**

Aš [Vardas] prisiekiu, kad šviesiausiam valdovui ir viešpačiui, viešpačiui Žygimantui Augustui, Lenkijos karaliui ir Lietuvos didžiajam kunigaikščiui ir t. t., ir jo paveldėtojams, ir Lenkijos Karalystei šioje maršalkato pareigoje, man patikėtoje, ištikimas būsiu ir ją tiek viešuose suėjimuose, tiek ir kitose vietose Karališkosios Didenybės dvare didžiausiu pasitikėjimu bei stropumu administruosiu (tvarkysiu, tarnausiu) ne kokiai asmeninei (privačiai) savo naudai (reikalams), bet tiktai Karališkosios Didenybės, didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karalystės orumo ir naudos vardan. Patarinėdamas Karališkajai Didenybei ir taikydamas šią pareigą, aš ištikimai jo Didenybei ir Karalystei ją vykdysiu, jokių paslapčių, kurių man kada nors Karališkosios Didenybės, didžiojo kunigaikščio ar Karalystės senatorių, bus pranešta, be jo ir Karalystės Didenybės valios arba nurodymo neatskleisiu. Visus privačius dalykus, kuriuos sužinosiu ar numanysiu esančius gresiančius Karalystei arba Karališkajai Didenybei, jo Didenybei ir kitiems senatoriams viešai paskelbsiu ir savo galia pašalinsiu. Bet kurio asmens orumą bet kurioje vietoje ir bet kuriuo laiku gerbsiu. Sukilimus, vaidus, kivirčus, skandalus, išpuolius, blogybes, idant jie nenutiktų karališkajame dvare ir viešuose susiėjimuose, visomis savo pastangomis ir kruopštumu numatysiu (iš anksto įžvelgsiu). Ir jeigu kartais (atsitiktinai) kas nors iš šitų dalykų įvyktų (nutiktų), juos, kiek nuo manęs priklausys, numalšinsiu ar teisingu nusistatymu (nusiteikimu, dėmesiu) nubausiu, tai suderinus, leidus ir išreiškus autoritetą Karališkajai Didenybei, didžiajam kunigaikščiui, o taip pat kitų šios savo pareigos (pareigų) priedermių ir sunkumų pagal surašytus Lenkijos Karalystės statutų įstatymus ištikimai žiūrėsiu, ir tai darysiu abipusiai tardamasis ir sutardamas su kitais Karalystės patarėjais (konsiliarijais) bei pareigūnais, kurie būsiantys dvare. Šitaip man Dievas tepadedie ir Šventas Dievo Kryžius.“[19]

19) „**20. Karalystės iždininko priesaika, lot.**

Aš [Vardas] prisiekiu, kad šviesiausiam valdovui ir viešpačiui, viešpačiui Žygimantui Augustui, Lenkijos karaliui ir Lietuvos didžiajam kunigaikščiui ir t.t., ir jo Didenybės paveldėtojams bei Lenkijos Karalystei šioje iždininko (tezauriato) pareigoje, man patikėtoje, ištikimas būsiu ir ją (šią pareigą) didžiausiu pasitikėjimu ir kruopštumu vykdysiu (administruosiu) ne nuosavoms savo reikmėms (naudai), bet tiktai Karališkosios Didenybės orumo bei naudos ir Lenkijos Karalystės vardan..., ir visas ypatingas Lenkijos Karalystės privilegijas, ir visus Karalystės iždus (lobius) kruopščiausiai išsaugosiu, perduotus visus ar pavieniui Karalystės, bei visa tai, kas Karališkajam Lenkijos Karalystės iždui priklauso, didžiausiu rūpesčiu ir patikimumu išleisiu (leisiu išlaidoms) bei paskirstysiu (tvarkysiu). Monetų kaldinimo rūpestį, kada reikmė numatys, sąskaitų apskaičiavimą, karių, dvariškių, pasiuntinių ir visų kitų svarbių asmenų, kurie asmeniniams ir viešiesiems Karališkosios Didenybės, Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos Karalystės reikalams priklauso, išlaidas bei visas kitas savo pareigas, priedermes ir sunkumus ištikimai ir pagal rašytus Karalystės statutus prisižiūrėsiu (laikysiuosi), ir visa tai be Karališko-

[19] Baronas D., Jovaiša L. Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 530 (1566–1572). Vilnius: Žara, 1999, p. 29.

sios Didenybės, Lietuvos didžiojo kunigaikščio leidimo [nevykdysiu]. Ir Karalystei ištikimai patarsiu, jokių paslapčių, kurios bus man praneštos Karališkosios Didenybės ar Karalystės senatorių, išskyrus Karališkosios Didenybės ir Karalystės valią bei išankstinį sprendimą, neatskleisiu, visus pavojus, kuriuos manysiu esančius gresiančius Karalystei arba Karališkajai Didenybei, Karališkajai Didenybei ir didžiajam kunigaikščiui, ir Karalystės senatoriams viešai pranešiu ir savo galiomis pašalinsiu. Šitaip man Dievas tepadedie ir Šventas Dievo Kryžius.“[20]

20) „**21. Marienburgo viršininko (seniūno) priesaika, lenk.**

Aš [Vardas] prisiekiu Viešpačiu Dievu, Jo Didenybei Lenkijos Karaliui, dabar ir vėlesniais laikais būsiančiam, ištikimas būsiu, ir Jo Karališkosios Didenybės karūnos Marienburgo pilį stropiai saugodamas, jokiam žmogui jos niekada neatiduosiu, net jeigu būsiu priverstas didžiausios būtinybės, nebent aiškiai nurodžius Jo Didenybei Karaliui. Ir jeigu sužinosiu ką nors kenksminga Jo Karališkajai Didenybei arba Jo Karališkosios Didenybės valstybėms, nuo to Jo Karališkąją Didenybę apsaugosiu (persergėsiu), ir kad tai neįvyktų, pagal savo galią užstosiu ir nuo to ginsiu. Taip man Viešpatie Dieve padėki ir visi jo šventieji.“[21]

21) „**22. Druskos kasyklų viršininko (zuparijaus) priesaika, lenk.**

Aš [Vardas] prisiekiu Viešpačiu Dievu, kad Jo Didenybei Karaliui, savo viešpačiui, šioje druskininko pareigoje ištikimas būsiu, visuomet saugodamas Jo Karališkosios Didenybės orumą ir malonę. Jo Karališkosios Didenybės gėrybes ištikimai saugosiu, druskininkystės reikalus taip prižiūrėdamas, kad nuolatos (pastoviai) Jo Karališkosios Didenybės gėrybės gausėti galėtų. Ir jegu tik ką nors sužinosiu šiame ir kiekviename kitame reikale (dalyke) esant kenksminga (žalinga, pavojinga), būsiu įsipareigojęs persergėti Jo Karališkąją Didenybę ir visam tam užbėgti už akių ir užstoti pagal didžiausias savo galimybes. Taip man Viešpatie Dieve padėki ir visi šventieji.“[22]

22) „**23. Viršininkų (galvų, seniūnų, starostų) priesaika, lenk.**

Aš [Vardas] prisiekiu Viešpačiu Dievu, kad Jo Didenybei Lenkijos Karaliui, didžiajam Lietuvos kunigaikščiui, savo viešpačiui, ištikimas būsiu, toje starostos pareigoje malonę ir orumą Jo Karališkosios Didenybės, Lietuvos didžiojo kunigaikščio visame kame visiškai gindamas. Viešąją (valstybinę) tvarką (ramybę) ir kelių saugumą savo srityje (seniūnijoje, starostwo) prižiūrėsiu, vienodą teisingumą pagal aprašytą valstybinę teisę vykdysiu, ir našlaičius (vargšus), žmones, nukentėjusius nuo bet kokios skriaudos, pagal savo pareigą ginsiu. Taip man Viešpatie Dieve padėki ir Šventas Kryžius.“[23]

---

[20] Baronas D., Jovaiša L. Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 530 (1566–1572). Vilnius: Žara, 1999, p. 30.

[21] Ibid.

[22] Ibid.

[23] Ibid., p. 30.

23) „**24. Sekretorių priesaika, lot.**

Aš [Vardas] prisiekiu, kad ištikimas būsiu šviesiausiam valdovui ir viešpačiui, viešpačiui Žygimantui Augustui, Lenkijos karaliui ir Lietuvos didžiajam kunigaikščiui. Paslapčių, kurios man per jo Didenybę ir jo patarėjus bus pasakomos, liečiančios ar Karališkąją Didenybę, Lietuvos didįjį kunigaikštį, ar Lenkijos Karalystės Respubliką, niekam neatskleisiu. Ką tiktai iš tikrųjų sužinosiu, suprasiu ar pajusiu kenksminga ar pavojinga Jo Karališkajai Didenybei, didžiajam kunigaikščiui ir Karalystei, ir Respublikai, iš anksto persergėsiu ir, kad nenutiktų, save priešpastatysiu bei tai, ką padaryti pajėgsiu, pašalinsiu. Taip man Dievas tepadedie ir t. t.“[24]

24) „**25. Jo Karališkosios Didenybės Stalo, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pareigūnų priesaika, lenk.**

Aš [Vardas] prisiekiu, kad Jo Karališkajai Didenybei, savo maloningam viešpačiui, ištikimas būsiu, ir toje Jo Karališkos Didenybės, Lietuvos didžiojo kunigaikščio pareigoje, stropiai saugosiu (persergėsiu) sveikatą, ir jei tik ką kenksminga Jo Karališkajai Didenybei suprasiu ir sužinosiu, Jo Karališkajai Didenybei pranešiu ir kad tai neatsitiktų, savimi užstosiu. Taip man Viešpatie Dieve padėki ir t. t.“[25]

25) „**26. Priesaikos, kuria prisiekia Karališkosios Didenybės Mazovijos (Mozūrijos) viršininkai (starostos, seniūnai), pavidalas (forma), lenk.**

Aš [Vardas] prisiekiu Viešpačiu Dievu ir visais šventaisiais, kad pilių, dvarų ir miestų L.M.N. (?) ir visų valdų, kurių jurisdikcijai ir reikalui Jo Karališkoji Didenybė įteikti man teikėsi, niekam kitam neatiduosiu nei perleisiu, tiktai Jo Didenybei Lenkijos Karaliui, mūsų mielastingiausiam viešpačiui, ir įsipareigoju bei pažadu būti Jo Karališkajai Didenybei ištikimas ir nuolankus kiekvienam nurodymui, kol mane kaip starostą ir kaip savo pareigoje turės paskirtu. Taip pat įsipareigoju būti kruopštus Jo Karališkos Didenybės gėrybėms, Jo Didenybės Karaliaus malonei ir valdžiai, visame kame pilnai ir teisingai prižiūrėti ir saugoti žmogiškąjį teisingumą bei valstybinę (visuomenės) ramybę tiek keliuose, tiek visose kitose vietose, man paskirtose, Jo Karališkosios Didenybės ir respublikos gėrybes didinti. Ir kur tiktai sužinočiau ir suprasčiau ką nors kenksminga Jo Didenybei Karaliui ir respublikai, nuo to apsergėsiu, perspėsiu ir prieš tai save pagal savo galią užstosiu. Taip man Dieve padėki ir Šventas Kryžius.“[26]

26) „**27. Gdansko (Gedaniečių) miesto prokonsulų (burmistrų) priesaika, lenk.**

Aš [Vardas] prisiekiu šviesiausiajam viešpačiui ir viešpačiui Žygimantui Augustui, lenkų karaliui, lietuvių didžiajam kunigaikščiui ir visų prūsų ir t.t. žemių viešpačiui ir paveldėtojui, mielastingiausiajam savo, viešpačiui paveldėtojui [przy-

[24] Baronas D., Jovaiša L. Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 530 (1566–1572). Vilnius: Žara, 1999, p. 31.

[25] Ibid., p. 31.

[26] Ibid., p. 31.

rodzony i dziedziczny] ir visiems jo saviems būsimiems palikuonims, karūnuotam Lenkijos karaliumi, būti ištikimam ir pavaldžiam, tam Jo Karališkosios Didenybės luomui ir viskam, kas tam priklauso, ir Lenkijos Karūnos didinimą ir prūsų žemių pagal savo didžiausias išgales burmistro pareigoje, kurioms esu paskirtas, saugoti ir prižiūrėti, ir tikru krikščionišku tikėjimu ir senuoju garbingu papročiu. Taip man Dieve padėki ir Šventas Kryžius.“[27]

27) „**28. [Gdansko] miesto Konsulų (tarybos narių) priesaika, lenk.**

Aš [Vardas] prisiekiu šviesiausiajam viešpačiui ir viešpačiui Žygimantui Augustui, lenkų karaliui, lietuvių, rusų ir visų prūsų žemių didžiajam kunigaikščiui, viešpačiui ir paveldėtojui, mielastingiausiajam savo viešpačiui paveldėtojui [przyrodzony i dziedziczny] ir visiems jo saviems būsimiems palikuonims, karūnuotam Lenkijos karaliumi, būti ištikimam, paklusniam ir pavaldžiam, tam luomui Jo Karališkosios Didenybės ir viskam, kas tuo turima omenyje, ir Lenkijos Karūnos bei prūsų žemių didinimu, kam esu įpareigotas ir išrinktas, pagal savo didžiausias išgales, ištikimai rūpintis ir tvarkytis, tiek teisinguoju krikščionišku tikėjimu, tiek senuoju garbinguoju būdu. Taip man Dieve padėki ir Šventas Kryžius.“[28]

28) „**29. [Gdansko] miesto piliečių (miestiečių) ir bendruomenės priesaika, lenk.**

Aš [Vardas] prisiekiu Viešpačiu Dievu ir visais šventaisiais ir šviesiausiajam viešpačiui ir viešpačiui Žygimantui Augustui, lenkų karaliui, lietuvių ir rusų ir visų prūsų žemių didžiajam kunigaikščiui, viešpačiui ir paveldėtojui, mielastingiausiajam savo, viešpačiui paveldėtojui [przyrodzony, dziedziczny] ir Jo Karališkosios Didenybės teisėtiems ir saviems palikuonims, karūnuotam Lenkijos karaliumi, būti ištikimam ir pavaldžiam ir Jo Karališkajai Didenybei, ir ateisiančiam karaliui, taip pat to miesto tarybai, per Jo Karališkąją Didenybę paskirtai ir išrinktai, atsidavusiam (pavaldžiam) ir paklusniam Jo Karališkajai Didenybei. Gerbiamos ir pagirtinos Lenkijos Karūnos ir prusiškų respublikos žemių gėrybes ir gerinimą, kokias tik didžiausias išgales turėdamas, žiūrėsiu ir vykdysiu, ir kas tiktai Jo Karališkajai Didenybei ir visoms jo žemėms ir pavaldiniams kenktų, ar mane pasiektų, noriu iš karto ir nedelsdamas būti įsipareigojęs Jo Karališkajai Didenybei arba to [miesto] tarybai pranešti, supažindinti ir nieko neslėpti, tai viska ištikimai ir pagal pavaldumą stropiai vykdyti, taip kaip teisiam, geram, doram ir ištikimam pavaldiniui priklauso, ir teisinguoju krikščionišku tikėjimu, tiek senuoju garbinguoju būdu. Taip man Dieve padėki ir t. t.“[29]

29) „**30. Turkų kalbos vertėjo priesaika, lenk.**

Aš [Vardas] armėnas prisiekiu Viešpačiu Dievu ir viena Trejybe, kad Jo Karališkajai Didenybei, savo viešpačiui, Jo Didenybei lenkų Karaliui ir Lenkijos Karū-

[27] Baronas D., Jovaiša L. Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 530 (1566–1572). Vilnius: Žara, 1999, p. 32.

[28] Ibid., p. 32.

[29] Ibid., p. 32.

nai vertėjo pareigoje, man paskirtoje, visu ir visišku tikėjimu saugosiu, kad nieko kito neaiškinsiu ir neversiu iš svetimšalių (kitų, užsieniečių) žmonių, tiktai tai, kas man nuo Jo Karališkosios Didenybės arba Jo Karališkosios Didenybės pasiuntinių bus pasakyta ar įpareigota. Ir jeigu tik pamatysiu ką nors Jo Karališkajai Didenybei arba Karūnai kenksminga, visame tame Jo Karališkąją Didenybę, karūnos pareigūnus ir Jo Karališkosios Didenybės pasiuntinius persergėti įsipareigoju. Taip pat paslapčių, kurios man bus per karūnos pareigūnus ar Jo Karališkosios Didenybės pasiuntinius patikėtos, saugosiu ir niekam neišduosiu. Taip man Dieve padėki ir visi jo šventieji ir Šventoji Evangelija.[30]“

30) „**31. Teisėjo ir pateisėjo priesaika, lot.**

Aš [Vardas] prisiekiu, kad teisingai pagal rašytą teisę, lygybę ir šalių (parti[u]m) prieštaras spręsiu bei priimsiu nuosprendžius, turtingo ir vargšo, draugo ir priešo, neatsižvelgdamas į skirtumą tarp piliečio ir užsieniečio (prašalaičio), ir nepasiduosiu (nesileisiu paveikiamas, nesirūpinsiu) nei malonei, nei pykčiui (neapykantai), nei man pasiūlytam atlygiui (premijai), nei bausmėms, bet teisdamas vienu Dievu ir rašyta teise, šalių lygybe, prieštaromis ir nuosprendžiais, ir juose visuose sąžinės sprendimu vadovausiuosi (seksiu) ir išklausysiu, ir visus kitus svarbius reikalus, man priklausančius, ištikimai ir savo galia vykdysiu. Šitaip man Dievas tepadedie ir Šventas Kristaus Kryžius.“[31]

31) „**32. Žemės teismo raštininko (notaro) priesaika, lot.**

Aš [Vardas] prisiekiu, kad teisingai pagal Dievą, rašytą teisę, lygybę ir šalių (partium) prieštaras spręsiu, patarinėsiu teisėjui ir ištikimai šalių nuosprendžius, prieštaras, siekimus arba teisinius teiginius bei teisėjo sprendimus į žemių aktų knygą įrašysiu ir įrašymu rūpinsiuosi, turtingo ir vargšo, draugo ir priešo, neatsižvelgdamas į skirtumą tarp piliečio ir užsieniečio (prašalaičio), ir nepasiduosiu (nesileisiu paveikiamas, nesirūpinsiu) nei malonei, nei pykčiui (neapykantai), nei man pasiūlytam atlygiui (premijai), nei bausmėms, bet teisdamas, patarinėdamas vienu Dievu ir šventu teisingumu, ir šalių lygybe, nuosprendžiais, prieštaromis ir teisėjo sprendimais, o taip pat visuose juose savo sąžine vadvausiuosi (seksiu) ir išklausysiu, ir visus kitus svarbius reikalus, man priklausančius, ištikimai ir savo galia vykdysiu. Šitaip man Dievas tepadedie ir Šventas Kristaus Kryžius.“[32]

32) „**33. Kariuomenės raštininko (notaro) priesaika, lot.**

Aš [Vardas] prisiekiu, kad šviesiausiajam viešpačiui Lenkijos karaliui ir Lietuvos didžiajam kunigaikščiui, ir Lenkijos Karalystei ištikimai tarnausiu, visus nuostolius (žalą) kariuomenės daliniuose (apmokymose) ir algose raitininkams, ir pėstininkams priklausančius Jo Didenybei ir Karalystei kruopščiai numatysiu ir

[30] Baronas D., Jovaiša L. Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 530 (1566–1572). Vilnius: Žara, 1999, p. 32.

[31] Ibid.

[31] Ibid.

[32] Ibid.

saugosiu, visus netinkamus (sužalotus, nukautus) žirgus ir tarnybos išlaidoms priskaičiuotus bei priskaičiuotinus teisingai surašysiu ir visa tai kruopščiai ir ištikimai atliksiu, ir visuo tuo rūpinsiuosi (neapleisiu) bei nepaliksiu nei dėl baimės, nei dėl neapykantos, nei dėl meilės, nei dėl troškimo ar gedulo, nei dėl nuostolių, tačiau visu Karališkosios Didenybės ir Karalystės nuostolius kruopščiai saugosiu (surašysiu) ir juos Karališkajai Didenybei ar viešpačiui (ponui) Karalystės kariuomenės kapitonui (viršininkui) ištikimai atskleisiu. Šitaip man Dievas tepadedie ir Šventas Kristaus Kryžius.“[33]

33) „**99. Pakartotinio senatorių ir sekretorių priesaikos priėmimo mirus dieviškosios atminties šviesiausiajam Žygimantui III, Lenkijos karaliui, pavidalas (forma) – (Senatorių priesaika), lot.**

Aš [Vardas] prisiekiu, kad šviesiausiajam viešpačiui Vladislovui Ketvirtajam, Dievo malone Lenkijos karaliui ir Lietuvos didžiajam kunigaikščiui ištikimas būsiu. Kituose dalykuose, kaip senatoriaus pareiga (našta) reikalauja, patvirtinu savo priesaiką nedelsdamas pamaldžiai mirus karaliui ir Respublikai [ją] pateikiu. Taip man Dievas tepadedie ir šitas Šventas Kryžius.“[34]

34) „**100. Sekretorių priesaika, lot.**

Aš [Vardas] prisiekiu, kad šviesiausiajam viešpačiui Vladislovui Ketvirtajam, Dievo malone Lenkijos karaliui ir Lietuvos didžiajam kunigaikščiui ištikimas būsiu. Kituose dalykuose, kaip sekretoriaus pareiga reikalauja, patvirtinu savo priesaiką ir nedelsdamas pamaldžiai mirus karaliui [ją] pateikiu. Taip man Dievas tepadedie ir šitas Šventas Kryžius.“[35]

35) „**101. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės arsenalų viršininko (ginkluotės prievaizdo (prefekto) priesaika, lot.**

Aš [Vardas] prisiekiu, kad Šventajai Karališkajai Didenybei, šviesiausiajam savo viešpačiui, ir Respublikai ištikimas būsiu. Karališkosios Didenybės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ginkluotės prefekto (prievaizdo) pareigą (munus et officium - naštą ir įsipareigojimus), man patikėtą, taip vykdysiu, kad jokia apgaulė, klasta, aplaidumas, pakenksiantys Šventajai Karališkajai Didenybei ir Respublikai per mane, taip pat per kitus nuo manęs priklausančius tarnus (ministros) neįvyks. Ir ką tiktai kenksminga ar naudinga ir pagelbstima sužinosiu, apie kokį tiktai namie ar kare gresiantį pavojų prieš Karališkąją Didenybę ir Respubliką iš anksto sužinosiu, apie tai nedelsdamas Karališkai Didenybei ar Jo Didenybės kariuomenės vadui bei kitiems Jo Didenybės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės senatoriams atskleisiu ir pranešiu. Ir pajamas, išlaidas mano dispozicijai pagal viešųjų (valstybinių) konstitucijų galią patikėtų sąskaitas taip išleisiu (tvarkysiu), kad nieko, išskyrus asmenų

[33] Baronas D., Jovaiša L. Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 530 (1566–1572). Vilnius: Žara, 1999, p. 90.

[33] Ibid.

[34] Ibid.

[35] Ibid.

nuopelnams, nieko, išskyrus neišvengiamą reikiamybę [patrankų?] liejimo darbams ir kitiems karo reikalams, mano nebus išleista. Taip man Dievas tepadedie ir šitas Šventas Kryžius.“[36]

36) „**102. Jo Karališkosios Didenybės virtuvininko (kuchmistro) priesaika, lenk.**

Aš [Vardas] prisiekiu Viešpačiu Dievu visagaliu, kad priėmęs kuchmistro (kulinaro, virtuvės prievaizdo) tarnybą Jo Karališkajai Didenybei, savo viešpačiui mielastingiausiajam, savo pareigoje būsiu ištikimas, saugosiu Jo Didenybės Karaliaus sveikatą ir persergėsiu nuo žalos. Ir jeigu tik sužinosiu ką nors kenksminga Jo Karališkosios Didenybės sveikatai, turiu perspėti iš karto, nieko nepaisydamas ir perduoti Jo Karališkosios Didenybės ausims, o pats prie visokių blogų kėslų prieš Jo Karališkosios Didenybės sveikatą nei patarimu, nei pagalba neprisidėsiu. Taip man Viešpatie Dieve pagelbėki ir jo brangiausia kančia.“[37]

37) **1648 m. išrašas iš Ukmergės pilies teismo knygų. Byla dėl raganavimo**

„Aš, Iozafas Aldonas: aš malgarieta Jonienie Aldonienė aš Walentas Jaraslawonis ir aš Waitiekus Pukianis prisiekiam ponui Diewui Wisogalinciam traycey šwentay wienam antato, kad Darata Maciukaycia, Stasiene Vrkiene apčerawoia nabaštikus Jona Mikolaiju Adoma ir Stanislowu Mar[...], Jona Aldona Mikoloiu Jononi ir wisi penki nuog jos runku raznais [...] apčerawoti pamire. Ant ko kaip poteysey prisiekiam pone diewe mu[...] padeki o jei ne poteysay pone diewie mus užmuški.“[38]

38) **1664 m. Vilniaus žemės teismo knyga. Byla dėl užpuolimo**

„Aš, Jurgis Jonautas, ir aš, Martinas Kulis, prisiekiam ponui Diewui Wisogalinciam Traycey šwentay wienam ant to, kaip teysey podanyjie jos milistos ponios Arnolfienės Giedraitienės ir ponų sūnų jos mylistos podaniey Zieloboj pozavu Ponios musu pomienie nie pirma a potom jo milista ponas Jonas Arnolfinis Giedraitis Preik gwaltownam wzaimi un namų mūsų teipo daugel yr tokių Turgu miewu[...] yr galviju kaipo registre yr Rašyta ir idėta ir mūsų užgrėbė ir unt pažitka savo apivertė unko kaipo spraviedlyvei prisiekiam mumus Pone Dieve padėk, ajei neteisybe prisiekiam, pone Dieve mus Užmušk.“[39]

39) **1675 m. Ukmergės kompromisinio teismo knyga. Byla dėl valstiečio pabėgimo**

„Aš Martynas, aš Jonas, aš Mykolas, Petras ir Adomas Karveliai, sūnus Martyno, aš Kristina Pušyčia Karveliūnienė prisiekiam ponui dievui wisogalinciam

[36] Baronas D., Jovaiša L. Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 530 (1566–1572). Vilnius: Žara, 1999, p. 90.

[37] Ibid., p. 91.

[38] Burba D. Penkios neskelbtos XVII–XVIII amžiaus lietuviškos LDK priesaikos. Vilnius: *Archivum Lithuanicum* 6, 2004, p. 293–294.

[39] Ibid., p. 294.

traycey šwentay wienam ant to, kaip mes nuog šio čėso milostiam ponu savo Bogušu, pačiai poniai ir vaikams jo žičlivei, ščirai, nemislydami apie išbėgimą ne ig joki valsčių nesikraustysime pakolei ponas dievas mus laikys ir vaikelius mūsų, ščyrai služysime ir nesdrodysime, bo jau buvom už savo piktu misliu užsėluži koroniu, visokioj byloj klausysime kaip ponus savo, vienas už visus, o visi už vieną laiduojamės, ručyjamės kaipo žmonės vlosni čionai gime jo milistos pono Bogušio. Kaipo teisei prisiekiam, pone dieve mums padėk, o jei neteisei, pone dieve mus užmušk ant kūno ir ant dūšios.“[40]

40) **1677 m. Ukmergės kompromisinio teismo knyga. Dėl ginčijamos žemės (pievos)**

„Aš Pilypas ir aš Vaitiekus Krunai prisiekiam Ponui dievui Traycey Šwentay viečnai antato, kaipo pieva pavadinta Prūdai yra tikrai mūsų ir Pona mūsų ir mes, ir tėvai mūsų kaipo savo wlosna pieva ir mes prawem nuog senu gadynių, taipogi du šniūru grunta [du rėžiai žemės] kur gyvena ponas Jurgis Kaminskas, anta toja prūda kaipo ir tie du šniūrai [du rėžiai] mūsų tikra granica. Anta to viso kaip ščyrej Pone Dieve pakarok ant dūšios ir kūno.“[41]

41) **Biržų valstiečių priesaika dėl lobio, 1699 m.**

„Aš Stasius Lukašiunas, aš Kristina Augaičia, aš Stasienė Lukašienė, aš Steponas Stanislavonis, aš Steponas Kurila, aš Kaziulis Budreika prisiekiam Ponui Dievui visagalinčiam, Šventajai Trejybei vienam unta, kepa skarba [lobio] po sodžių Daniuos unt žemės jo miliutas pana Rastauska padstalos i padstarastes Kauno, nekasėm ir nežinom, kas kasė, ir unta kaip to skarbo [lobio] pas save neturim ir nežinom, kas turi, ir nepažitkavojam iš to skarbo [lobio], ir neturim pas save ir neturėjom jo. Unt ką visa kaip spraviedlivai prisiekiam, taip mums Pone Dieve padėk, o jai nespraviedlivai, Pone Dieve mus užmušk ant dūšios ir ant kūno.“[42]

VUB rankraščių sk., F4-(A216)1707-1708, 1707-1709, XVIII a. pr. Kėdainiai:

„42) **Žydų priesaika**

Aš V. prisiekiu Viešpačiu Dievu, kuris sukūrė Dangų ir Žemę ir išvedė Izraelio Tautą iš Egipto žemės, Dievu Abraomo, Dievu Izaoko ir Dievu Jokūbo, kad aš, gyvendamas Kėdainiuose, Šviesiausios kunigaikštienės, jos didenybės Brandenburgo markgrafienės, savo gailestingosios Ponios mieste, kad būsiu ištikimas ir atsidavęs visuose dalykuose Kunigaikštystei, jo didenybei savo gailestingajam Ponui ir jo didenybės įpėdiniams, tiek ir šiame mieste, tiek tuo, kad be Dvaro žinios ir leidimo iš jo negaliu išvykti. Tuo kaip galima teisingiau prisiekiu. Taip man Viešpatie Dieve padėki.

[40] Ibid., p. 295–296.

[41] Burba D. Penkios neskelbtos XVII–XVIII amžiaus lietuviškos LDK priesaikos. Vilnius: *Archivum Lithuanicum* 6, 2004, p. 297.

[42] Biržų dvaro teismo knygos 1620–1745, Vilnius: Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas, 1982, p. 182.

43) **Jo malonybės Pono vaito ir lentvaito priesaika**

Aš V. prisiekiu Viešpačiu Dievu visagaliu Šventąja Trejybe, kad Šviesiausiajam Lenkijos Karaliui ir jo įpėdiniams ir jo šviesybei Kunigaikščiui kaipo paveldėtojui, ir būsimiesiems jo įpėdiniams šiame mieste būsiu ištikimas savo teisme ir teisiu vienodu būdu tiek turtingą, tiek skurdžių, tiek kaimyną, tiek svečią. Našlaičius ir našles, kurie siekia teisingumo, ginsiu. Kaip savą dalyką aukščiausiu protu žiūrėsiu ir suprasiu, ir, bijodamas šviesybės rūstybės, nekreipsiu dėmesio į draugiškumą, nedraugiškumą, malonę, draugystę, piktą valią, dovanas, naudą. Taip man Dieve padėk, kuris taip pat teismo dieną mane ir visą pasaulį teisi.

44) **Burmistrų ir Tarybos narių priesaika**

Aš V. prisiekiu Viešpačiu Dievu visagaliu viena Šventa Trejybe, kad Šviesiausiajam Lenkijos Karaliui, ir jo įpėdiniams ir jo šviesybei Kunigaikščiui, taip pat Viešpačiui paveldėtojui ir jo įpėdiniams, ir visiems šio miesto bendruomenės nariams būti ištikimas, ir taip pat visiems vienodai – tiek turtingiems, tiek vargšams, kaimynams ir svečiams – teisingumą vykdyti ir didinti, o neteisybę naikinti ir mažinti, miesto privilegines teises ir bendrą turtą sergėti ir didinti kaip geriausiai moku ir galiu, miesto paslapčių niekam neatskleisti, nei žodžiu, nei veiksmu. Smurto mieste neleisti, našlaičius ir našles pagal savo išgales ginti, o jokiu būdu iš draugiškumo nepriimti jokių dovanų ar daiktų. Tai man Viešpatie Dieve padėki.

45) **Lawnik [teisininko] priesaika**

Aš V. prisiekiu Viešpačiu Dievu visagaliu, kad teisme, kuriame esu paskirtas, to miesto teisėjui ir visiems žmonėms – tiek turtingiems, tiek vargšams, tiek svečiams, tiek miestiečiams, būsiu teisingas. Parodymus teiksiu ir duosiu geriausiai pagal savo protą ir prisiekusiųjų stalui pagal Magdeburgo Teisės privilegijas ir miesto papročius. Ir to nepažeisiu bijodamas šviesybės rūstybės ir visų dalykų. Taip man Dieve padėki, kuris teismo dieną mane ir visą pasaulį teisi.

46) **Tarybos (Decemvirų) priesaika**

Mes V. prisiekiame Viešpačiu Dievu visagaliu viena Šventa Trejybe, kad šviesiausiajam Lenkijos Karaliui ir jo įpėdiniams ir šviesiausiajam Kunigaikščiui, kaipo viešpačiui paveldėtojui ir jo įpėdiniams, būsime ištikimi. Prižiūrėsime šio miesto gėrybių gausėjimą, teises ir geriausią tvarką, o viską, kas tam priešinga ar kenksminga suprasime ir pagal savo didžiausias išgales mums suteiktomis galiomis užbėgsime už akių ir nuosekliai bei ištikimai prižiūrėsime, miesto paslapčių neišduosime, magistratui tiek vaito, tiek burmistro, padėsime, be to rūpinsimės naujos Tarybos rinkimu, visuotine šio miesto gerove ir jos didinimu, prižiūrėsime asmeninės garbės reikalus. Tuo kuo teisingiau prisiekiame, taip mums Viešpatie Dieve padėki Šventąja Trejybe.

47) **Cechų vyresniųjų priesaika**

Mes V. prisiekiame Viešpačiu Dievu visagaliu, mūsų Viešpačiu paveldėtoju ir visa miesto bendruomene, kad savo cechui ištikimai ir teisingai vadovausime. Savo verslus ir kitas mūsų cechų veiklas teisingai vykdysime, darbuose teisingai ir deramai atsižvelgsime į visus bendruomenės narius ir vienodai - tiek turtingiems, tiek vargšams – darbus darysime: [..], smurtui užbėgsime už akių ir neleisime kitokių nusikaltimų. Ponui paklusnūs būsime, dieną naktį sergėsime miesto atsargas, kurios tik bus sukauptos, apie nepaklusnius ir baustinus jam pranešime. O kas mums iš Valstybės bus patikėta, ištikimai tai vykdyti ir gerbti. Taip mums Viešpatie Dieve padėki ir t. t.

48) **Naujo miestiečio priesaika**

Aš V. prisiekiu Viešpačiu Dievu visagaliu viena Šventąja Trejybe, kad šviesiausiajam jo Malonybei savo Lenkijos Karaliui ir jo įpėdiniams, ir šviesiausiajam jo didenybei kunigaikščiui kaipo paveldėtojui ir jo įpėdiniams ir šio miesto Ponams būsiu ištikimas šią valandą ir po to dieną naktį, valstybės paslapčių, ypač kurios susiję su šiuo miestu, niekam neatskleisiu. O jei kas pasipriešintų Jo didenybei Kunigaikščiui ir mūsų Viešpačiui paveldėtojui arba jo įpėdiniams, o tai pat miesto Ponui ir gerajam valdytojui, ir teisingumui, to neslėpsiu, bet pranešiu, ir viską darysiu, kas priklauso šio miesto gėrybių didinimui. O jei kas ką neteisingai prieš jo didenybę kunigaikštį, mūsų maloningąjį ar Tarybą kalbėtų, pagal savo išgales pasipriešinsiu, o jeigu pasipriešinti ir apginti negalėsiu, tada įsipareigoju visa tai paliudyti ir pranešti. Taip man Dieve padėki.“[43]

49) **1738–1743 m. Upytės pavieto (Biržų r.) valstiečių, liudijančių apie [Padaičių dvaro] žemės valdų ribas, priesaika**

„Mes, wiray Lawrynas Jasiunas, Motieias Waytonis paddoni Wielmazna pona Bielazara podsedka Upites, Dzitnas Andris, Dawidas Patris, Dzilnas Indrusis, Jurgis Matiosziunas paddoni Jo mil[y]stos pona Bistrama podstalaws Smolenską, Patras Pakarklis paddonas Jo mil[y]stos pona kapitoną Bistroma prisiekiam Ponuy Diewuy Traycey Szwentey Wienatianuy y Panney Szwencziawsiey ant ta, kaypo ziami y pievos groniczios Tubiszkiu, Ratniku, Jokuboniu yr Gryciunu, prigulinczių Jo mil[y]stos pona Hona, prigulinczios ing dwara Padayczia tikray yr sprawiedliway parodiam, pašakiam yr parwiadiam a ziames Jo mil[y]stos pona Grakowska nieka nia uzemiam yr nia priiemiam tikray yr sprawiedliway. Ant ka teysingay prysiekiam, teyp mums Pone Diew padok.

Expleverunt Juramentum Ludwik Biallozor sędzia grod[zki] p[owia]ttu upitskiego m[anu] p[ropria] Michal Antoni Szymanowicz jeneral JKmci pfowiatu] upickiego.“[44]

49) **Stojančių į Targovicos konfederaciją priesaika 1792 m.**

[43] VUB rankraščių sk., F4-(A216)17078, 17079, XVII a. Kėdainiai.

[44] Kiaupa Z. Rankraštinės įvairenybės iš praeities. XVIII a. vidurio lietuviška priesaika. Lietuvos istorijos metraštis 2008 m. II tomas, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas 2009, p. 131–133.

„Aš N.N, stodamas į konfederaciją, kuri yra sudaryta 1792 metų gegužės 14 dienos aktu [...], prisiekiu, [...], jog Gegužės 3-iosios konstituciją, kuri yra respublikos kapas, visomis jėgomis naikinsiu, sosto paveldimumo ir monarchijos visomis jėgomis neleisiu; lenkų karalių valdžios išsiplėtimo neleisiu; tuos, kurie prieš *šlėktos laisves*, už sosto paveldimumą, karalių valdžios praplėtimą intriguos, kalbins arba veiks, konfederacijai ir viešumai išduosiu; neleisiu atplėšti nė mažiausios krašto dalies. Ginsiu šventą Romos katalikų tikėjimą, *bajorų laisvę* ir lygybę ginsiu; su Gegužės 3-iosios konstitucijos šalininkais *neturėsiu jokių ryšių, gresiančių Respublikos arba tėviškės laisvėms*; konfederacijos neišsižadėsiu, bet tolei joje būsiu, kol sosto paveldėjimas ir Gegužės 3-iosios konstitucija bus panaikinta, kol *respublikos laisva valdžia sugrįš*, kol konfederacija bus paleista.“[45]

50) **1795 m. priesaika iš Malgužyno (Joniškio r.) dvaro knygų. Kad negalima išvežti avižų už Lietuvos sienų**

„Aš Ernest Mejer prisiekiu p. Dievui Visagalinčiam Šventai Trejybei Viename ant ta kaipo avižas supirktas Jonišky neketinta išvežti už rubežiaus tik į Malgužyno dvarą Lietuvoje, esantį prie sienos, ant reikalų Polivarko ir Furažu iš to Palivarko prigulinčių ant ka kaipo teisingai Prisiekiu taip man pone Dieve padėk ir nekaltos kančios sūnaus Jo.“[46]

51) **Liudytojo priesaika, patvirtinanti juridinio fakto (rekvizavimo) tikrumą, 1816 m.**

„Aš (pavardė, vardas) prisiekiu Visagaliu Viešpačiu Dievu ir Šventąją Trejybe liudyti tyrėjui, kad rekvizuojant Jo Didenybės Imperatoriaus žygiuojančiai armijai įvairius produktus pagal išduodamus kvitus, buvo paimtas šis turtas. Kiek man apie tai buvo žinoma, liudiju be jokios apgaulės, kuo sąžiningiausiai ir teisingiausiai. Tepadeda man Dievas. O jeigu neteisingai liudysiu, tai Dieve, bausk mane. Priesaikai įrodyti [patvirtinti] bučiuoju kryžių – mano Išganytojo kančią.“[47]

52) **Nuomininko priesaika, patvirtinanti juridinio fakto (nuomojamo pastato techninio stovio) tikrumą, 1886 m.**

„Pasižadu ir prisiekiu prieš Visagalį Dievą, prieš Šv. Evangeliją, kad tuo reikalu, kuriam esu iškviestas ir būsiu klausiamas, sakysiu pačią tikriausią tiesą, neatsižvelgiant į giminystę, draugystę, asmeninę naudą, aukštesnių asmenų spaudimą, žinodamas, jog už visa tai atsakysiu prieš įstatymą ir Dievą Jo baisiojo teismo metu. Tai tvirtindamas, bučiuoju Jo žodžius (Evangeliją – A.V.) ir mano Išganytojo kryžių.“[48]

---

[45] Bumblauskas A. Senosios Lietuvos istorija 1009–1795. Vilnius: R. Paknio leidykla, 2005, p. 417.

[46] Burba D. Penkios neskelbtos XVII–XVIII amžiaus lietuviškos LDK priesaikos. Vilnius: *Archivum Lithuanicum* 6, 2004, p. 298.

[47] Vaišvila A. Šiluvos regiono dvarai ir jų vidaus teisė XVI–XX a. Vilnius: rankraštis, 2010, p. 88.

[48] Ibid., p. 59.

53) **Panevėžio miesto tarybos nario priesaika (prisiektinis pasižadėjimas), 1904 m.**

„Aš, žemiau paminėtas, pasižadu ir prisiekiu Visagaliu Dievu prieš šventą Jo Evangeliją, kad būdamas išrinktas Panevėžio Miesto Dūmos [Tarybos] nariu, prisiimu Tarybos nario pareigas atlikti sąžiningai ir kaip prieš Dievą ir Jo rūstų Teismą visada atsakyti už tai galiu, taip Viešpats Dieve padėk man dvasiškai ir kūniškai. Šios priesaikos pabaigai [sutvirtinimui] bučiuoju Mano Gelbėtojo žodžius ir Kryžių. Amen.

1904 m. sausis.
[Vardas, pavardė, parašas].“ [49]

[49] Panevėžio krašto muziejus. Skaitmeninė biblioteka /Senieji leidiniai // <http://www.paneveziomuziejus.lt/get.php?f.517>[interaktyvus, žiūrėta 2011-04-13].

2 PRIEDAS

ŠAULIŲ, KARIŲ IR LAISVĖS KOVOTOJŲ XX a. PRIESAIKOS

Eil. Nr.	PRIESAIKOS (ĮŽADO AR IŠKILMINGO PASIŽADĖJIMO) PAVADINIMAS, METAI, ŠALTINIS	TEKSTAS
Šaulio priesaikos šaltinis, kurio paskirtis – Lietuvos nepriklausomybė		
1.	**Šaulio įžadas**, 1919–1925 m. (Lietuvos šaulių sąjungos įstatai)	Aš, /Vardas Pavardė/, tvirta valia ir visa siela pasižadu ginti, ligi būsiu gyvas, Tėvynės Lietuvos nepriklausomybę, naikinti priešininkus visomis karo priemonėmis ir nesiliauti kovojus, kol bent vienas priešininkas bus Lietuvos žemėje. Aš pažadu susirišti su kitais šauliais broliškais ryšiais ir pildyti visus šaulių įstatus.
Šaulio priesaikos ir iškilmingo pasižadėjimo paskirtis – Lietuvos laisvė ir nepriklausomybė, vidinė organizacijos drausmė, vienybė, subordinacija ir darbas tėvynės labui		
2.	**Šaulio priesaika, pasižadėjimas** 1920–1923 m.	Šaulio priesaika: Aš, /Vardas Pavardė/, prisiekiu visados būti geru šauliu, klausyti savo vadų ir niekados neatsisakyti nuo gynimo savo tėvynės Lietuvos. Dieve man padėk. Šaulio pasižadėjimas: Mes, /Vardas Pavardė/, /Vardas Pavardė/ ir /Vardas Pavardė/, tvirta valia ir visa siela pažadame ginti, ligi būsim gyvos, Tėvynės Lietuvos nepriklausomybę, susirišti su kitais šauliais broliškais ryšiais, laikyti visus Sąjungos įstatus, instrukcijas ir be prieštaravimo klausyti savo vado ir valdybos įsakymų.
3.	**Šaulio priesaika**, **Šaulio iškilmingas pasižadėjimas**, 1936–1940 m. LŠS statutas (Lietuvos Respublikos Prezidento A. Smetonos 1936 m. balandžio 23 d. dekretas Nr. 237	Šaulio priesaika: Prisiekiu Visagalio Dievo akivaizdoje, kad ištikimai ir sąžiningai vykdysiu Šaulių Sąjungos nario pareigas, ginsiu Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę nuo visų jos priešų, nesigailėdamas nei savo sveikatos, nei gyvybės, tiksliai vykdysiu įstatymus ir savo viršininkų įsakymus, šventai laikysiu visas patikėtas man paslaptis, niekada su Lietuvos priešais nesitarsiu, jokių žinių jiems neteiksiu ir visa, ką tik apie juos sužinosiu, tuojau savo viršininkams pranešiu; saugosiu šalies gerovę ir visur elgsiuos, kaip doram, klusniam ir narsiam šauliui elgtis pridera. Tepadeda man Viešpats Dievas mano darbuose Tėvynei Lietuvai.

Eil. Nr.	PRIESAIKOS (ĮŽADO AR IŠKILMINGO PASIŽADĖJIMO) PAVADINIMAS, METAI, ŠALTINIS	TEKSTAS
		Šaulio iškilmingas pasižadėjimas: Iškilmingai pasižadu, kad ištikimai ir sąžiningai vykdysiu Šaulių Sąjungos nario pareigas, ginsiu Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę nuo visų jos priešų, nesigailėdamas nei savo sveikatos, nei gyvybės, tiksliai vykdysiu įstatymus ir savo viršininkų įsakymus; saugosiu patikėtas man paslaptis, niekada su Lietuvos priešais nesitarsiu, jokių žinių jiems neteiksiu ir visa, ką tik apie juos sužinosiu, tuojau savo viršininkams pranešiu; saugosiu šalies gerovę, visur elgsiuos, kaip doram, klusniam ir narsiam šauliui elgtis pridera, ir visada atsidėjęs dirbsiu Tėvynei Lietuvai.
4.	**Šaulio priesaika ir iškilmingas pasižadėjimas,** 1989–2000 m. LŠS statutas (LŠS Centro valdybos leidinys, 1992 m.)	Šaulio priesaika: Prisiekiu Visagalio Dievo ir lietuvių Tautos akivaizdoje, kad ištikimai ir sąžiningai vykdysiu Šaulių Sąjungos nario pareigas, ginsiu Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę nuo visų jos priešų, nesigailėdamas nei savo sveikatos, nei gyvybės. Laikysiuos įstatymų ir tiksliai vykdysiu savo vadovybės įsakymus. Saugosiu man patikėtas paslaptis, niekada su Lietuvos priešais nesitarsiu. Rūpinsiuosi Respublikos gerove, visur elgsiuos, kaip doram, klusniam ir narsiam šauliui pridera, ir visada dirbsiu Tėvynei Lietuvai. Man sulaužius šią priesaiką, tenubaudžia mane Dievas ir pasmerkia Tauta. Šaulio iškilmingas pasižadėjimas: Iškilmingai pasižadu lietuvių Tautos akivaizdoje, kad ištikimai ir sąžiningai vykdysiu Šaulių Sąjungos nario pareigas, ginsiu Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę nuo visų jos priešų, nesigailėdamas nei savo sveikatos, nei gyvybės. Laikysiuos įstatymų ir tiksliai vykdysiu savo vadovybės įsakymus. Saugosiu man patikėtas paslaptis, niekada su Lietuvos priešais nesitarsiu. Rūpinsiuosi Respublikos gerove, visur elgsiuos, kaip doram, klusniam ir narsiam šauliui pridera, ir visada dirbsiu Tėvynei Lietuvai. Man sulaužius šį iškilmingą pasižadėjimą, tepasmerkia mane Tauta.
5	**Šaulio priesaika ir Jaunojo šaulio iškilmingas pasižadėjimas**, 2000–2010 m. LŠS	Šaulio priesaika: Aš, (vardas, pavardė), Jūsų akivaizdoje prisiekiu Lietuvos valstybei, negailėdamas(-a) jėgų ir

Eil. Nr.	PRIESAIKOS (ĮŽADO AR IŠKILMINGO PASIŽADĖJIMO) PAVADINIMAS, METAI, ŠALTINIS	TEKSTAS
	statutas (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. sausio 12 d. nutarimas Nr. 32)	gyvybės ginti Jos Laisvę ir Nepriklausomybę. Pasižadu vykdyti Šaulių sąjungos nario pareigas, laikytis Lietuvos Respublikos įstatymų ir šaulių etikos, tiksliai vykdyti vadovybės įsakymus. Pasižadu saugoti man patikėtas paslaptis ir nepasiduoti jokiems Lietuvos priešų kėslams, rūpintis Lietuvos Respublikos gerove ir visur elgtis, kaip dera doram, drausmingam ir narsiam šauliui. Tepadeda man Dievas*. Jaunojo šaulio pasižadėjimas: Aš, (vardas, pavardė), Jūsų akivaizdoje iškilmingai pasižadu sąžiningai vykdyti Šaulių sąjungos nario pareigas, stropiai rengtis ginti Lietuvos Laisvę ir Nepriklausomybę. Pasižadu laikytis Lietuvos Respublikos įstatymų ir šaulių etikos, tiksliai vykdyti savo vadovybės įsakymus. Pasižadu rūpintis valstybės gerove ir dirbti jos labui, visur ir visada elgtis, kaip dera doram, drausmingam ir narsiam šauliui.
Šaulių pasižadėjimo paskirtis – užtikrinti Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės gynimo veiksmingumą		
6.	**Šaulių pareigūno pasižadėjimas**, 1920–1923 m.	Šaulio pasižadėjimas: Aš, žemiau pasirašęs..... būrio vadas, priėmiau iš LŠ [Lietuvos šaulių] štabo savo žinion ir atakomybėn ..... šautuvų, ... šovinių, ... rankinių granatų ir kartu pasižadu: 1) kad ginklai nebus vartojami asmeniniams reikalams; 2) kad nebus pavartoti prieš valdžią; 3) kad nebus pavartoti paremti bent kokios partijos politiką; 4) kad būrys apsiims kovoti su priešu iš vidaus ir iš lauko; 5) kad ginklai pareikalavus bus gražinti tie patys NN [pagal nr.]; 6) kad jie bus tvarkoje užlaikomi; 7) pristatyti smulkias žinias, kam išduotas ginklas; 8) pristatyti smulkią apskaitą suvartotų šovinių. Šaulio pasižadėjimas: Aš, šaulių viršininkas, pasižadu duoti esančius mano žinioje šaulius baro gynimo reikalams, kad bendrai su kariuomene gintume Lietuvos nepriklausomybę.

Eil. Nr.	PRIESAIKOS (ĮŽADO AR IŠKILMINGO PASIŽADĖJIMO) PAVADINIMAS, METAI, ŠALTINIS	TEKSTAS
Iškilmingo pasižadėjimo paskirtis – teisės viršenybės užtikrinimas, demokratinės Konstitucijos ir šalies gerovės apsauga, laisvės ir nepriklausomybės gynimas, drausmė, subordinacija, piliečio ir šaulio pareigų vykdymas		
7.	**Šaulio iškilmingas pasižadėjimas,** 1925–1936 m. Laikinasis LŠS statutas, patvirtintas 1925 m. rugpjūčio 21 d. LŠS vado įsakymu Nr. 29	Aš, /Vardas Pavardė/, iškilmingai pasižadu, kad būdamas Lietuvos Šaulių sąjungos nariu atsidėjęs ruošiuosi tėvynės Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę ginti, sąžiningai atlikdamas visas man uždedamas pareigas, saugosiu demokratinės Lietuvos Respublikos Konstituciją, griežtai pildysiu jos įstatymus ir mano viršininkų įsakymus, šventai laikysiu visas patikėtas man paslaptis, niekuomet su Lietuvos priešais nesidėsiu, jokių žinių jiems nei raštu, nei žodžiu neteiksiu ir visa, ką tik apie juos sužinosiu, tuojau savo viršininkams pranešiu, saugosiu šalies gerovę ir visame kame elgsiuos kaip doram, klusniam ir narsiam šauliui ir piliečiui elgtis pridera; stojęs tėvynės Lietuvos Laisvę ir Nepriklausomybę nuo priešų ginti, kovosiu nesigailėdamas nei savo sveikatos, nei gyvybės.
8.	**Šaulio priesaika ir Jaunojo šaulio iškilmingas pasižadėjimas** LŠS statutas, patvirtintas Krašto apsaugos ministro 2009 m. gruodžio 15 d. įsakymu Nr. V-1177 (įsigaliojo 2010 m. sausio 1 d.)	Šaulio priesaika: Aš, (vardas, pavardė), tapdamas šauliu, Jūsų akivaizdoje prisiekiu būti ištikimas (-a) Lietuvos valstybei, negailėdamas (-a) jėgų ir gyvybės ginti ir saugoti jos nepriklausomybę, teritorinį vientisumą ir konstitucinę santvarką. Pasižadu laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos, Lietuvos šaulių sąjungos įstatymo, Lietuvos šaulių sąjungos statuto ir Šaulių etikos kodekso, kitų įstatymų, sąžiningai vykdyti šaulio pareigas ir vadų įsakymus. Pasižadu gerbti žmogaus teises, saugoti man patikėtas paslaptis ir turtą, rūpintis Lietuvos Respublikos ir jos Tautos gerove, visur elgtis, kaip dera doram, drausmingam ir narsiam šauliui. Tepadeda man Dievas. arba Aš, (vardas, pavardė), tapdamas šauliu, Jūsų akivaizdoje prisiekiu būti ištikimas (-a) Lietuvos valstybei, negailėdamas (-a) jėgų ir gyvybės ginti ir saugoti jos nepriklausomybę, teritorinį vientisumą ir konstitucinę santvarką. Pasižadu laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos, Lietuvos šaulių sąjungos įstatymo, Lie-

Eil. Nr.	PRIESAIKOS (ĮŽADO AR IŠKILMINGO PASIŽADĖJIMO) PAVADINIMAS, METAI, ŠALTINIS	TEKSTAS
		tuvos šaulių sąjungos statuto ir Šaulių etikos kodekso, kitų įstatymų, sąžiningai vykdyti šaulio pareigas ir vadų įsakymus. Pasižadu gerbti žmogaus teises, saugoti man patikėtas paslaptis ir turtą, rūpintis Lietuvos Respublikos ir jos Tautos gerove, visur elgtis, kaip dera doram, drausmingam ir narsiam šauliui. Jaunojo šaulio iškilmingas pasižadėjimas: Aš, (vardas, pavardė), tapdamas jaunuoju šauliu, Jūsų akivaizdoje iškilmingai pasižadu būti ištikimas (-a) Lietuvos valstybei ir stropiai rengtis ginti Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę. Pasižadu laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos, Lietuvos šaulių sąjungos įstatymo, Lietuvos šaulių sąjungos statuto ir Šaulių etikos kodekso, kitų įstatymų, sąžiningai vykdyti jaunojo šaulio pareigas ir vadų įsakymus. Pasižadu gerbti žmogaus teises, saugoti man patikėtas paslaptis ir turtą, rūpintis Lietuvos Respublikos ir jos Tautos gerove, visur elgtis, kaip dera doram, drausmingam ir narsiam jaunajam šauliui. Tepadeda man Dievas. arba Aš, (vardas, pavardė), tapdamas jaunuoju šauliu, Jūsų akivaizdoje iškilmingai pasižadu būti ištikimas (-a) Lietuvos valstybei ir stropiai rengtis ginti Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę. Pasižadu laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos, Lietuvos šaulių sąjungos įstatymo, Lietuvos šaulių sąjungos statuto ir Šaulių etikos kodekso, kitų įstatymų, sąžiningai vykdyti jaunojo šaulio pareigas ir vadų įsakymus. Pasižadu gerbti žmogaus teises, saugoti man patikėtas paslaptis ir turtą, rūpintis Lietuvos Respublikos ir jos Tautos gerove, visur elgtis, kaip dera doram, drausmingam ir narsiam jaunajam šauliui.
Priesaikos, pasižadėjimai, kurie buvo duodami kartu su šaulio priesaika		
9.	**Pirmoji Lietuvos kariuomenės priesaika**, 1919–1934 m. patvirtinta Ministrų kabineto	Aš, /Vardas Pavardė/, prisiekiu Aukščiausiajam Viešpačiui Dievui teisingai tarnauti Lietuvos kariuomenėje, būti ištikimu mūsų krašto konstitucijai, klausyti savo vyresnybės, griežtai jos įsakymus pildyti ir šventai laikyti man įteiktą

Eil. Nr.	PRIESAIKOS (ĮŽADO AR IŠKILMINGO PASIŽADĖJIMO) PAVADINIMAS, METAI, ŠALTINIS	TEKSTAS
		paslaptį. Prisiekiu nesigailėdamas savo sveikatos nei gyvybės ligi paskutiniam kraujo lašui ginti Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę, o taip pat mūsų žmones ir žemę nuo užsienių ar vidaus priešų užpuolimo ir nuo visų tų, kurie mūsų krašte kels riaušių, ardys žmonių darbą, ramumą ar kitaip skriaus žmones. Prisiekiu su priešu griežčiausiai kovoti, neidamas į sutartis, pažintis ir šiaip susižinojimą raštu ar žodžiu, visa, ką apie priešą sužinosiu ar išgirsiu, tuojau savo vyriausybei pranešti. Kad šią priesaiką darau tikra širdimi ir gryna sąžine, iškeliu ranką prie Viešpaties Dievo.
10.	**Kariuomenės pareigūno priesaika**, 1920–1923 m.	Aš, [žiemryčių] baro viršininkas, pasižadu aprūpinti šaulius maistu kareivio porcija ir kiek išgalėdamas nesiųsiu nemokančių vartoti ginklo į pirmąją baro liniją.
11.	**Lietuvos laisvės kovotojų (partizanų) priesaika**, 1944–1953 m. (Petrauskaitė A. Priesaika gyventi laisvai. http://www.genocid.lt/Leidyba/10/agne1.htm) Lukša-Daumantas A. Partizanai. Post skriptum. (http://www.partizanai.org/index.php/daumanto-luksos-qpartizanaiq/post-scriptum)	Aš, /Vardas Pavardė/, prisiekiu Visagalio Dievo akivaizdoje, kad nesigailėdamas savo jėgų ir gyvybės ginsiu Lietuvos valstybės ir tautos garbę ir nepriklausomybę nuo visų jos priešų, sąžiningai vykdysiu Lietuvos išsilaisvinimo siekiančios Lietuvos Partizanų Vadovybės ir jai priklausančių savo viršininkų įsakymus, šventai laikysiu visas patikėtas man paslaptis. Lietuvos priešams jokių žinių neteiksiu ir visa, ką tik apie juos sužinosiu, tuoj pranešiu savo viršininkams. Žinau, kad už priesaikos sulaužymą gresia man Dievo bausmė ir partizanų teismo skiriama mirtis. Taip man, Dieve, padėk. arba Aš, /Vardas Pavardė/, prisiekiu Visagalio Dievo akivaizdoje, kad nesigailėdamas jėgų ir gyvybės ginsiu Lietuvos valstybės ir tautos garbę ir nepriklausomybę nuo visų jos priešų, sąžiningai vykdysiu Lietuvos partizanų vadovybės ir jai priklausančių savo viršininkų įsakymus, šventai laikysiu visas man patikėtas paslaptis. Lietuvos priešams jokių žinių neteiksiu ir visa, ką tik apie juos sužinosiu, tuoj pranešiu savo viršininkams. Žinau, kad už priesaikos sulaužymą gresia man mirties bausmė. Tai ką pasižadu, Dieve, laikytis man padėk. arba

Eil. Nr.	PRIESAIKOS (ĮŽADO AR IŠKILMINGO PASIŽADĖJIMO) PAVADINIMAS, METAI, ŠALTINIS	TEKSTAS
		Aš, ..., prisiekiu Visagalinčio Dievo akivaizdoje vardan kritusių brolių už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę uoliai dirbti nepriklausomos Lietuvos atstatymo darbą, nesigailėdamas nei jėgų, nei gyvybės, griežtai pildyti vadovybės įsakymus, didžiausioje paslaptyje laikyti veikimą, nesidėti su priešu ir viską pranešinėti savo viršininkams. Man yra žinoma, kad už šios priesaikos sulaužymą būsiu baustas mirties bausme. Tai, ką pasižadu, tegu Dievas užlaikyti man padeda.
12.	**Tėvynės apsaugos rinktinės savanorio pasižadėjimas**, 1944 m. (http://www.tar.kablys.com/pagr/pasizadejimas.jpg)	Aš, (vardas, pavardė), sūnus ...., gimęs (data, vieta), savanoriškai stodamas į Tėvynės Apsaugos Rinktinę, žinodamas įstojimo sąlygas, pasižadu visomis savo jėgomis nesigailėdamas nei sveikatos, nei gyvybės kovoti prieš didžiausią mūsų tautos priešą bolševizmą, siekti Lietuvos laisvės ir besąlyginai vykdyti visus savo viršininkų įsakymus bei parėdymus.
13.	**Kario [savanorio] priesaika**, 1991-01-11, © L. Glinskio 2011 m. filmas „Laužai prie Parlamento“, 1991 m sausio 11 d. Priesaika) [1990-11-23, Voveris V. Trečioji savanorių karta. Vilnius: KAM, 2007, p. 28]	Aš, (vardas, pavardė), jums liudijant: prisiekiu, ne[si]gailėdamas [savo] jėgų ir gyvybės ginti Lietuvos valstybę ir jos nepriklausomybę; prisiekiu sąžiningai vykdyti Lietuvos valstybės įstatymus ir savo viršininkų įsakymus; prisiekiu šventai saugoti visas patikėtas [man] paslaptis, Lietuvos priešams jokių žinių neteikti ir [visa, ką apie juos sužinosiu, tuojau pranešti savo viršininkams.] visada dirbti Lietuvos, Tėvynės labui. Tepadeda man Dievas!

* prisiekti galima ir be paskutinio sakinio

3 PRIEDAS

VALSTYBINĖS PRIESAIKOS 1918–1940 m.

Lietuvos Respublikos Prezidento priesaika ar iškilmingas pasižadėjimas

1) 1922 m. gruodžio 21 d. Lietuvos Respublikos Prezidento A. Stulginskio priesaika:

„Aš, Aleksandras Stulginskis, *prisiekiu Visagaliui Dievui, Trejybėje Vienam Esančiam*, visomis savo pajėgomis rūpintis Lietuvos ir tautos gerove, saugoti Konstituciją ir įstatymus, sąžiningai eiti savo pareigas ir būti visiems lygiai teisingas. *Taip man Dieve padėk. Amen*."

2) 1926 m. birželio 8 d. Lietuvos Respublikos Prezidento K. Griniaus pasižadėjimas:

„Aš, Kazys Grinius, *iškilmingai pasižadu* visomis savo pajėgomis rūpintis Respublikos ir Tautos gerove, saugoti Konstituciją ir įstatymus, sąžiningai eiti savo pareigas ir būti visiems lygiai teisingas."

3) 1938 m. gruodžio 12 d. Lietuvos Respublikos Prezidento A. Smetonos priesaika:

„*Visagalio Dievo akivaizdoje prisiekiu*, kad, vadovaudamas valstybei, rūpinsiuosi tautos vieningumu, saugosiu jos garbę, ugdysiu Lietuvos galią ir gerovę ir duotą man konstitucijos galią vykdysiu teisingai, visuomet atsimindamas savo atsakymą už Lietuvos ateitį ir dabartį. Didingoji senosios Lietuvos praeitis ir sunki Nepriklausomybės atstatymo kova teskatina mane prie to. *Kad taip man, Dieve, padėtumei.*" [1]

Lietuvos Respublikos Seimo nario priesaika ar iškilmingas pasižadėjimas

1924 m. birželio 18 d. Seimo statute

Priesaika:

„Aš, NN, *prisiekiu Visagaliui Dievui* būti ištikimas Lietuvos Respublikai, saugoti jos įstatymus ir sąžiningai vykdyti Tautos atstovo įgaliojimus. *Tai man, Dieve, padėk. Amen*."

Iškilmingas pasižadėjimas:

„Aš, NN, *iškilmingai pasižadu* būti ištikimas Lietuvos Respublikai, saugoti jos įstatymus ir sąžiningai vykdyti Tautos atstovo įgaliojimus."

1936 m. Seimo rinkimų įstatyme

Priesaika:

„*Prisiekiu Visagalio Dievo akivaizdoje*, kad būsiu ištikimas Lietuvos Valstybei, saugosiu Jos žemių neatskiriamumą, ginsiu iš amžių turimas Lietuvių Tautos

[1] Istorinė Lietuvos Respublikos Prezidentūra Kaune. <http://www.istorineprezidentura.lt/index.php?content=99&lang=lt>. [interaktyvus, žiurėta 2010-12-05]

teises ir Jos nepriklausomą buvimą ir savo darbais sieksiu Lietuvos garbės bei gerovės, visuomet atmindamas savo atsakomybę už Lietuvių Tautos ateitį. Didingoji Senosios Lietuvos praeitis ir sunki Nepriklausomybės atstatymo kova teskatina mane prie to, *kad taip man, Dieve, padėtum*!“

Pasižadėjimas:

„*Pasižadu*, kad būsiu ištikimas Lietuvos Valstybei, saugosiu Jos žemių neatskiriamumą, ginsiu iš amžių turimas Lietuvių Tautos teises ir Jos nepriklausomą buvimą ir savo darbais sieksiu Lietuvai garbės bei gerovės visuomet atmindamas savo atsakomybę už Lietuvių tautos ateitį. Didingoji Senosios Lietuvos Praeitis ir sunki Nepriklausomybės atstatymo kova teskatina mane prie to. *Teesie, kaip pasižadu*!“[2]

Lietuvos Respublikos Ministro pirmininko ir ministerio priesaika, pasižadėjimas:

1923 m. birželio 30 d. ministerio priesaika:

„Aš, Leonas Bistras, *prisiekiu Visagaliui Dievui* bešališkai ir sąžiningai eiti savo pareigas ir pildyti Konstituciją bei įstatymus. *Taip man Dieve padėk. Amen*.“

1926 m. birželio 15 d. ministerio pasižadėjimas:

„Aš, Mykolas Šleževičius, *iškilmingai pasižadu* bešališkai ir sąžiningai eiti savo pareigas ir pildyti Konstituciją bei įstatymus.“ [3]

[2] Žilys J. Parlamentaro konstitucinio statuso bruožai demokratijoje. Teisinis istorinis aspektas. Vilnius: Seimo leidykla „Valstybės žinios“, Parlamento studijos II, 2004, p. 145–146.

[3] Lietuvos Respublikos Ministrai Pirmininkai (1918–1940). Sudarytojas R. Čepas. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, Alma litera, 1997, p. 311, 103.

4 PRIEDAS

PAREIGINĖS IR VALSTYBINĖS PRIESAIKOS NUO 1990 M.

Eil. Nr.	PRIESAIKOS RŪŠIS, ŠALTINIS	PRIESAIKOS TEKSTAS
1.	**Respublikos Prezidento** (Lietuvos Respublikos Prezidento įstatymo 3 str.)	Aš, (vardas, pavardė), prisiekiu Tautai būti ištikimas Lietuvos Respublikai ir Konstitucijai, gerbti ir vykdyti įstatymus, saugoti Lietuvos žemių vientisumą; prisiekiu sąžiningai eiti savo pareigas ir būti visiems lygiai teisingas; prisiekiu visomis išgalėmis stiprinti Lietuvos nepriklausomybę, tarnauti Tėvynei, demokratijai, Lietuvos žmonių gerovei. Tepadeda man Dievas!*
2.	**Seimo nario** (Lietuvos Respublikos Seimo statuto 3 str.)	Aš, (vardas, pavardė), prisiekiu būti ištikimas (-a) Lietuvos Respublikai; prisiekiu gerbti ir vykdyti jos Konstituciją ir įstatymus, saugoti jos žemių vientisumą; prisiekiu visomis išgalėmis stiprinti Lietuvos nepriklausomybę, sąžiningai tarnauti Tėvynei, demokratijai, Lietuvos žmonių gerovei. Tepadeda man Dievas!*
3.	**Ministro Pirmininko ir ministrų** (Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo 7 str.)	Aš (vardas, pavardė) prisiekiu būti ištikimas Lietuvos Respublikai, prisiekiu gerbti ir vykdyti jos Konstituciją ir įstatymus, saugoti jos žemių vientisumą, prisiekiu visomis išgalėmis stiprinti Lietuvos nepriklausomybę, sąžiningai tarnauti Tėvynei, demokratijai, Lietuvos žmonių gerovei. Tepadeda man Dievas!*
4.	**Konstitucinio Teismo teisėjo** (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 7 str.)	Aš, (vardas, pavardė), prisiekiu būti ištikimas Lietuvos Respublikai; prisiekiu garbingai ir sąžiningai eiti Konstitucinio Teismo teisėjo pareigas; prisiekiu ginti nepriklausomos Lietuvos valstybės konstitucinę santvarką ir saugoti Konstitucijos viršenybę, paklusdamas tik Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Tepadeda man Dievas!*
5.	**Teisėjo** (Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 59 str.)	Aš, teisėjas (-a) (vardas, pavardė), iškilmingai prisiekiu būti ištikimas (-a) Lietuvos Respubli-

Eil. Nr.	PRIESAIKOS RŪŠIS, ŠALTINIS	PRIESAIKOS TEKSTAS
		kai, savo pareigas atlikti garbingai, vykdyti teisingumą pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją ir įstatymus, ginti žmogaus teises, laisves ir teisėtus interesus, visada būti nešališkas (-a), sąžiningas (-a), humaniškas (-a), *saugoti man patikėtas valstybės paslaptis* ir visada elgtis, kaip dera teisėjui. Tepadeda man Dievas.*
6.	**Valstybės kontrolieriaus, jo pavaduotojų ir Valstybės kontrolės pareigūnų** (Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės įstatymo 30 str.)	Aš, (vardas, pavardė), prisiekiu būti ištikimas Lietuvos Respublikai; gerbti ir vykdyti jos Konstituciją bei įstatymus; visomis išgalėmis stiprinti Lietuvos nepriklausomybę, saugoti valstybės turtą, sąžiningai tarnauti Tėvynei, demokratijai, Lietuvos žmonių gerovei. Tepadeda man Dievas.*
7.	**Prokuroro** (Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 30 str.)	Aš, Lietuvos Respublikos prokuroras (-ė) (vardas, pavardė), prisiekiu būti ištikimas (-a) Lietuvos valstybei, vykdyti jos Konstituciją ir įstatymus, savo pareigas atlikti garbingai, ginti žmogaus teises, laisves ir teisėtus interesus, visada būti nešališkas (-a), sąžiningas (-a), *saugoti man patikėtas paslaptis* ir gerą prokuroro vardą. Tepadeda man Dievas.*
8.	**Diplomato** (Lietuvos Respublikos diplomatinės tarnybos įstatymo 21 str.)	Aš, (vardas, pavardė), prisiekiu ištikimai dirbti Lietuvos Respublikai, gerbti ir vykdyti jos Konstituciją ir įstatymus, sąžiningai vykdyti diplomato pareigas, *saugoti valstybės ir tarnybos paslaptis*. Tepadeda man Dievas.*
9.	**Kariuomenės vado** (Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymo 13 str.)	Aš, (vardas ir pavardė), paskirtas Lietuvos kariuomenės vadu, be išlygų prisiekiu: ištikimai tarnauti Lietuvos Respublikai, saugoti jos žemių vientisumą, sąžiningai vykdyti Lietuvos Respublikos Konstituciją, įstatymus ir savo pareigas, visomis išgalėmis stiprinti Lietuvos kariuomenę, ginti Lietuvos valstybę, jos laisvę ir nepriklausomybę. Tepadeda man Dievas.*
10.	**Karininko** (Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos	Aš, (vardas ir pavardė), tapdamas Lietuvos karininku, be išlygų prisiekiu:

Eil. Nr.	PRIESAIKOS RŪŠIS, ŠALTINIS	PRIESAIKOS TEKSTAS
	įstatymo 24 str.)	ištikimai tarnauti Lietuvos Respublikai, negailėdamas jėgų ir gyvybės ginti Lietuvos valstybę, jos laisvę ir nepriklausomybę, sąžiningai vykdyti Lietuvos Respublikos Konstituciją, įstatymus ir savo vadų įsakymus, *saugoti man patikėtas paslaptis*; pasižadu būti doras ir garbingas Lietuvos karininkas. Tepadeda man Dievas.*
11.	**Kario** (Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymo 23 str.)	Aš, (vardas ir pavardė), be išlygų prisiekiu: ištikimai tarnauti Lietuvos Respublikai, negailėdamas jėgų ir gyvybės ginti Lietuvos valstybę, jos laisvę ir nepriklausomybę, sąžiningai vykdyti Lietuvos Respublikos Konstituciją, įstatymus ir savo vadų įsakymus, *saugoti visas man patikėtas paslaptis*; pasižadu būti doras ir garbingas Lietuvos karys. Tepadeda man Dievas.*
12.	**Vidaus tarnybos sistemos pareigūno** (Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto 12 str.)	Aš, (vardas, pavardė), prisiekiu būti ištikimas (-a) Lietuvos Respublikai, gerbti ir vykdyti jos Konstituciją ir įstatymus, negailėti jėgų gindamas (-a) žmogaus teises ir laisves, visuomenės ir valstybės interesus, sąžiningai atlikti man patikėtas pareigas ir visada saugoti gerą vidaus tarnybos sistemos pareigūno vardą. Tepadeda man Dievas.*
13.	**Vidaus tarnybos sistemos (policijos) pareigūno** (Lietuvos Respublikos policijos įstatymo 26 str.; Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto 12 str.)	Aš, (vardas, pavardė), Jums liudijant: prisiekiu, nesigailėdamas jėgų ir gyvybės, ginti Lietuvos valstybę ir jos nepriklausomybę; prisiekiu sąžiningai vykdyti Lietuvos Respublikos įstatymus ir savo viršininkų įsakymus; prisiekiu šventai atlikti savo pareigas, tarnauti Lietuvos žmonėms ir Valstybei; prisiekiu susilaikyti nuo veiksmų, kurie galėtų pakenkti geram policijos vardui. Tepadeda man Dievas.* Aš, (vardas, pavardė), prisiekiu būti ištikimas (-a) Lietuvos Respublikai, gerbti ir vykdyti jos Konstituciją ir įstatymus, negailėti jėgų gindamas (-a) žmogaus teises ir laisves, visuomenės ir valstybės interesus, sąžiningai atlikti man patikėtas pareigas ir visada saugoti gerą vidaus tarnybos sistemos pareigūno vardą. Tepadeda man Dievas.*

Eil. Nr.	PRIESAIKOS RŪŠIS, ŠALTINIS	PRIESAIKOS TEKSTAS
14.	**Valstybės saugumo departamento pareigūno** (Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamento įstatymo 17 str.)	Aš, (vardas, pavardė), Jums liudijant: prisiekiu ištikimai ginti Lietuvos valstybę ir jos nepriklausomybę, sąžiningai vykdyti Lietuvos Respublikos įstatymus ir savo viršininkų įsakymus, dorai atlikti savo pareigas, tarnauti Lietuvos Respublikos žmonėms ir valstybei; *prisiekiu saugoti visas man patikėtas valstybės ir tarnybos paslaptis*; prisiekiu savo elgesiu visur ir visada saugoti gerą Saugumo departamento pareigūno vardą. Tepadeda man Dievas. *
15.	**Specialiųjų tyrimų tarnybos pareigūno** (Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos statuto 5 str.)	Aš, (vardas, pavardė), Specialiųjų tyrimų tarnybos pareigūnas (-ė), prisiekiu ištikimai tarnauti Lietuvos Respublikai, laikytis jos Konstitucijos ir kitų įstatymų, kovoti su korupcija ir nusikalstamumu, *saugoti valstybės ir tarnybos paslaptis*; pasižadu būti teisingu ir sąžiningu pareigūnu, tinkamai atlikti man pavestas pareigas. Tepadeda man Dievas. *
16.	**Kalėjimų departamento bei jam pavaldžių įstaigų ir valstybės įmonių pareigūno** (Lietuvos Respublikos tarnybos kalėjimų departamente prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos statuto 13 str.)	Aš, (vardas ir pavardė), prisiekiu būti ištikimas (ištikima) Lietuvos Respublikai, gerbti ir vykdyti jos Konstituciją ir įstatymus, negailėti jėgų gindamas (gindama) visuomenės ir valstybės interesus, gerbti žmogaus teises ir laisves, sąžiningai atlikti man patikėtas pareigas ir visada saugoti gerą Kalėjimų departamento pareigūno (pareigūnės) vardą. Tepadeda man Dievas. arba Aš, (vardas ir pavardė), prisiekiu būti ištikimas (ištikima) Lietuvos Respublikai, gerbti ir vykdyti jos Konstituciją ir įstatymus, negailėti jėgų gindamas (gindama) visuomenės ir valstybės interesus, gerbti žmogaus teises ir laisves, sąžiningai atlikti man patikėtas pareigas ir visada saugoti gerą Kalėjimų departamento pareigūno (pareigūnės) vardą.
17.	**Muitinės pareigūno** (Lietuvos Respublikos tarnybos Lietuvos Respublikos muitinėje statuto 18 str.)	Aš, (vardas, pavardė), prisiekiu ištikimai tarnauti Lietuvos Respublikai, gerbti ir vykdyti jos įstatymus, savo elgesiu nepakenkti muitinės pareigūno garbei ir orumui, *saugoti valstybės ir tarnybos*

Eil. Nr.	PRIESAIKOS RŪŠIS, ŠALTINIS	PRIESAIKOS TEKSTAS
		paslaptis. Tepadeda man Dievas.*
18.	**Civilinės krašto apsaugos tarnybos civilio statutinio valstybės tarnautojo** (Lietuvos Respublikos civilinės krašto apsaugos tarnybos statuto 5 str.)	Aš, (vardas, pavardė), prisiekiu ištikimai tarnauti Lietuvos Respublikai, gerbti ir vykdyti Lietuvos Respublikos Konstituciją ir įstatymus, *saugoti man patikėtas valstybės ir tarnybos paslaptis*, sąžiningai atlikti man pavestas pareigas. Tepadeda man Dievas!*
19.	**Notaro** (Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 5 str.)	Aš, notaras (-ė) (vardas, pavardė), prisiekiu būti ištikimas (-a) Lietuvos Respublikai, laikytis jos Konstitucijos ir įstatymų, visada būti sąžiningas (-a) ir dorai vykdyti notaro (-ės) pareigas. Tepadeda man Dievas.*
20.	**Asmenų, kuriems suteikiama Lietuvos Respublikos pilietybė natūralizacijos ar optavimo būdu** (Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo 15 str.)	Aš, (vardas, pavardė), tapdamas Lietuvos Respublikos piliečiu, prisiekiu būti ištikimas Lietuvos Respublikai, laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos bei įstatymų, ginti Lietuvos nepriklausomybę, saugoti valstybės teritorijos vientisumą. Pasižadu gerbti Lietuvos valstybinę kalbą, kultūrą ir papročius, stiprinti Lietuvos demokratinę valstybę.
21.	**Vyriausiosios rinkimų komisijos pirmininko, nario priesaika** (Lietuvos Respublikos Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymo 8 str.)	1) Aš, (vardas, pavardė), prisiekiu būti ištikimas Lietuvos Respublikai, laikytis jos Konstitucijos ir įstatymų, sąžiningai ir garbingai atlikti savo pareigas Vyriausiojoje rinkimų komisijoje ir susilaikyti nuo poelgių, pažeidžiančių įstatymus ir žmogaus teises. Tepadeda man Dievas. 2) Aš, (vardas, pavardė), prisiekiu būti ištikimas Lietuvos Respublikai, laikytis jos Konstitucijos ir įstatymų, sąžiningai ir garbingai atlikti savo pareigas Vyriausiojoje rinkimų komisijoje ir susilaikyti nuo poelgių, pažeidžiančių įstatymus ir žmogaus teises.
22.	**Auditoriaus** (Lietuvos Respublikos audito įstatymo 12 str.)	Aš, (vardas, pavardė), prisiekiu laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos, įstatymų ir kitų teisės aktų, dorai ir sąžiningai atlikti auditoriaus pareigas, būti objektyvus (-i) ir nepriklausomas (-a), *saugoti profesines paslaptis*, nuolat kelti profesinę kvalifikaciją, *laikytis Buhalterių profesionalų etikos kodekso* ir Auditorių rūmų statuto.

Eil. Nr.	PRIESAIKOS RŪŠIS, ŠALTINIS	PRIESAIKOS TEKSTAS
23.	**Antstolio** (Lietuvos Respublikos antstolių įstatymo 9 str.)	Aš, antstolis (-ė) (vardas, pavardė), prisiekiu būti ištikimas (-a) Lietuvos Respublikai, laikytis jos Konstitucijos, įstatymų, visada būti sąžiningas (-a) ir dorai vykdyti antstolio (-ės) pareigas. Tepadeda man Dievas. *
24.	**Advokato** (Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 19 str.)	Aš, advokatas (-ė) (vardas, pavardė), prisiekiu būti ištikimas (-a) Lietuvos Respublikai, laikytis jos Konstitucijos ir įstatymų, padėti ginti žmogaus teises, laisves ir teisėtus interesus, dorai ir sąžiningai atlikti advokato pareigas, *saugoti profesines paslaptis* ir savo elgesiu nepakenkti advokato vardui. Tepadeda man Dievas. *
25.	**Liudytojo** (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 277 str.; Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 192 str.)	Aš, (vardas, pavardė), suvokdamas savo žodžių prasmę ir atsakomybę už juos, prisiekiu sakyti tik tiesą ir nieko nenutylėti. Tepadeda man Dievas. * Aš, (vardas, pavardė), garbingai ir sąžiningai pasižadu sakyti byloje tiesą, nieko nenuslėpdamas, nepridėdamas ir nepakeisdamas.
26.	**Nukentėjusiojo** (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 28 str.)	Aš, (vardas, pavardė), suvokdamas savo žodžių prasmę ir atsakomybę už juos, prisiekiu sakyti tik tiesą ir nieko nenutylėti. Tepadeda man Dievas. *
27.	**Eksperto** (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 269 str.; Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 217 str.)	Aš, (vardas, pavardė), prisiekiu sąžiningai atlikti eksperto pareigas. Tepadeda man Dievas. * Aš, (vardas, pavardė), garbingai prisiekiu, kad sąžiningai vykdysiu savo pareigą remiantis visomis turimomis žiniomis pateikti objektyvią ir pagrįstą išvadą byloje.
28.	**Asmens, kuriam pavesta atlikti ekspertizę** (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 210 str.)	Aš, (vardas, pavardė), prisiekiu sąžiningai atlikti eksperto pareigas. Tepadeda man Dievas. *
29.	**Specialisto** (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 269 str.)	Aš, (vardas, pavardė), prisiekiu sąžiningai atlikti specialisto pareigas. Tepadeda man Dievas. *
30.	**Vertėjo** (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 240 str., Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso	Aš, (vardas, pavardė), pasižadu sąžiningai vykdyti vertėjo pareigas pasitelkdamas (pasitelkdama) visus savo sugebėjimus.

Eil. Nr.	PRIESAIKOS RŪŠIS, ŠALTINIS	PRIESAIKOS TEKSTAS
	263 str.)	
31.	**Šalies** (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 186 str.)	Aš, (vardas, pavardė), garbingai ir sąžiningai pasižadu sakyti byloje tiesą.
32.	**Trečiojo asmens** (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 186 str.)	Aš, (vardas, pavardė), garbingai ir sąžiningai pasižadu sakyti byloje tiesą.
33.	**Savivaldybės tarybos nario** (Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 22 str. 2 d.)	Aš *(vardas, pavardė),* prisiekiu gerbti ir vykdyti Lietuvos Respublikos Konstituciją ir įstatymus, sąžiningai atlikti visas savivaldybės tarybos nario pareigas ir susilaikyti nuo veiksmų, pažeidžiančių gyventojų teises ir viešuosius interesus. Tepadeda man Dievas.*
34.	**Lygių galimybių kontrolieriaus** (Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 14^1 str. 1 d.)	Aš, Lietuvos Respublikos lygių galimybių kontrolierius (-ė) (vardas, pavardė), prisiekiu būti ištikimas (-a) Lietuvos valstybei, vykdyti jos Konstituciją ir įstatymus, savo pareigas atlikti garbingai, ginti žmogaus teises, laisves ir teisėtus interesus, visada būti nešališkas (-a), *saugoti man patikėtas paslaptis*. Tepadeda man Dievas.*
35.	**Vyriausybės atstovo** (Lietuvos Respublikos savivaldybių administracinės priežiūros įstatymo 3^1 str. 1 d.)	Aš, Vyriausybės atstovas (vardas, pavardė), prisiekiu būti ištikimas Lietuvos Respublikai, prisiekiu gerbti ir vykdyti jos Konstituciją ir įstatymus, saugoti jos žemių vientisumą, prisiekiu visomis išgalėmis stiprinti Lietuvos nepriklausomybę, sąžiningai tarnauti Tėvynei, demokratijai, Lietuvos žmonių gerovei, prisiekiu ginti žmogaus teises, laisves ir teisėtus interesus, prisiekiu sąžiningai ir garbingai atlikti savo pareigas. Tepadeda man Dievas.*
36.	**Savivaldybių ir apylinkių rinkimų komisijų narių, pirmininkų rašytinis pasižadėjimas** (Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 17 str. 2 d.)	„Aš, (vardas, pavardė), pasižadu būti ištikimas Lietuvos Respublikai, laikytis jos Konstitucijos ir įstatymų, sąžiningai ir garbingai atlikti savo pareigas rinkimų komisijoje ir susilaikyti nuo poelgių, pažeidžiančių įstatymus ir žmogaus teises. Tepadeda man Dievas.*
37.	**Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos nario** (LR Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos įstatymo 8 str. 1 d.)	Aš, Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos narys (narė) (vardas, pavardė), prisiekiu būti ištikimas (ištikima) Lietuvos Respublikai, vykdyti jos Konstituciją ir įstatymus, savo pareigas atlikti garbingai, ginti žmogaus teises, laisves ir

Eil. Nr.	PRIESAIKOS RŪŠIS, ŠALTINIS	PRIESAIKOS TEKSTAS
		teisėtus interesus, ginti visuomenės viešąjį interesą, visada būti nešališkas (nešališka), *saugoti man patikėtas paslaptis*. Tepadeda man Dievas.*
38.	**Seimo kontrolieriaus** (Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo 8 str.)	Aš, Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierius (-ė) (vardas, pavardė), prisiekiu būti ištikimas (-a) Lietuvos valstybei, vykdyti jos Konstituciją ir įstatymus, savo pareigas atlikti garbingai, ginti žmogaus teises, laisves ir teisėtus interesus, visada būti nešališkas (-a), *saugoti man patikėtas paslaptis*. Tepadeda man Dievas.*
39.	**Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus** (Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 7 str. 1 d.)	Aš, Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolierius (kontrolierė) (vardas, pavardė), prisiekiu būti ištikimas (-a) Lietuvos Respublikai, vykdyti jos Konstituciją ir įstatymus, savo pareigas atlikti garbingai, ginti vaiko teises, laisves ir teisėtus interesus, visada būti nešališkas (-a), *saugoti man patikėtas paslaptis*. Tepadeda man Dievas.*
40.	**Hipokrato** (A. Šaulauskienė. Atnaujinta Hipokrato priesaika. Hipokratas vėl su mumis. Kaunas, 1997.)	Savo šeimos, mokytojų ir medicinos profesijos brolių akivaizdoje iškilmingai prisiekiu, kad, sutelkdamas visus savo sugebėjimus, laikysiuosi šios priesaikos: Visas mano gyvenimas tebūnie skirtas tarnauti žmonijai. Saugosiu žmogaus gyvybę ir jos neliečiamumą nuo pat pradėjimo iki natūralios mirties, gerbsiu jos orumą. Gerbsiu savo mokytojus ir ta pačia dvasia perduosiu medicinos meną kitiems, stengsiuosi neatsilikti nuo medicinos mokslo pažangos, ligonių labui nevengsiu konsultuotis su labiau patyrusiais gydytojais. Sąžiningai, garbingai ir nesavanaudiškai gydysiu be išimties visus, vengsiu tyrimo ir gydymo metodų, žalingų žmogaus gyvybei ir sveikatai bei pažeidžiančių žmogaus teises. Informuosiu ligonį ir jo šeimą apie ligą, tyrimo ir gydymo būdus bei galimas pasekmes, atsižvelgdamas į jo interesus ir pageidavimus. Niekada neskirsiu ir neduosiu mirtinos vaistų dozės, nei savo noru, nei kitų prašomas. Sieksiu paciento gerovės, vengsiu bet kokio nehumaniško žingsnio, paciento klaidinimo ir korupcijos.

Eil. Nr.	PRIESAIKOS RŪŠIS, ŠALTINIS	PRIESAIKOS TEKSTAS
		Šventai saugosiu man patikėtas paslaptis. Visada būsiu korektiškas savo kolegoms. Mediko pareigas atliksiu nepaisydamas paciento amžiaus, tautybės, religijos, rasės ar socialinės priklausomybės. Net ir verčiamas, nieku gyvu nesutiksiu, kad mano medicinos žinios būtų nukreiptos prieš žmogiškumą. Jei nepažeisiu šios iškilmingai, laisvai ir garbingai duotos priesaikos, tebūnie man leista džiaugtis gyvenimu bei medicinos mokslo praktika. Tepadeda man Dievas!
41.	**XXI amžiaus slaugytojos (-o), akušerės (-io)** (http://www.slauga.lt/Naujienos/ priesaika.html)	Aš, XXI amžiaus slaugytoja (-as) ir (arba) akušerė (-is), pasižadu visas savo žinias, įgūdžius ir žmogiškumą skirti visos visuomenės sveikatai. Mano tikslas – siekti geresnės sveikatos visiems, dirbti kartu su visuomene, rūpintis, kad būtų užtikrinta kiekvieno žmogaus teisė į profilaktiką, slaugą ir gydymą. Drauge su slaugos ir akušerijos srityje dirbančiais savo kolegomis ir kitais sveikatos apsaugos specialistais aš nuolat stengsiuosi užtikrinti sveiką gyvenseną, sveiką darbo aplinką ir sveiką bendruomenę. Pagerėjusi kiekvieno žmogaus, šeimos ir bendruomenės sveikata bus mano sėkmės matas. Užuojauta, etiškumu paremta slauga bus nuolatinis mano vadovas.
42.	**Jaunojo kario** (Generolo Povilo Plechavičiaus jaunojo kario mokyklos auklėtinio) www.lusiukai.lt	Aš, ..., Generolo Povilo Plechavičiaus jaunojo kario mokyklos auklėtinis, savanoriškai tapdamas jaunuoju kariu, savo vadų ir draugų akivaizdoje prisiekiu: savo mokslais prisidėti prie mūsų Tėvynės Lietuvos ir Tautos klestėjimo; pagarbiai elgtis su vyresniaisiais, sąžiningai vykdyti vadų ir viršininkų nurodymus; būti pavyzdingu, sąžiningu ir draugišku auklėtiniu; savo veiksmais, elgesiu, požiūriu gerbti mūsų mokyklos gerą vardą. Tepadeda man Dievas.
43.	**Lietuvos bajorų karališkosios sąjungos nario (bajoro)** http://www.bajorusajunga.lt/pl/atributika/bajoro-priesaika	Aš, <...> herbo Lietuvos bajoras, gerbdamas tėvų ir protėvių šventą atminimą, mūsų bajorijos istoriją, kultūrą ir tradicijas, visų akivaizdoje iškilmingai prisiekiu: šventai saugoti Lietuvos Nepriklausomybę, ginti savo tautos ir jos piliečių garbę, laikytis Lietuvos Respublikos Konsti-

Eil. Nr.	PRIESAIKOS RŪŠIS, ŠALTINIS	PRIESAIKOS TEKSTAS
		tucijos. Būti ištikimas laisvės, demokratijos, tiesos, garbės, orumo principams. Visur ir visada būti kilniu ir garbingu piliečiu, remti Lietuvos bajorų karališkąją sąjungą, vadovautis jos Statutu. Tepadeda man Dievas!
44.	**Vilniaus universiteto rektoriaus** (2004 m.)	Aš, Benediktas Juodka, 424 metais nuo Vilniaus universiteto įkūrimo iš mane išrinkusio Vilniaus universiteto Senato pirmininko rankų priėmiau senosios mūsų Almae Matris insignijas ir įgaliojimus. Vykdydamas Rektoriaus pareigas pasižadu: Visur ir visada būti ištikimas Lietuvos Respublikos Konstitucijai, įstatymams, Vilniaus universiteto statutui; Nuosekliai ginti universiteto autonomiją, grindžiamą savivaldos principu ir akademine laisve; Negailėti jėgų ir gebėjimų rūpintis Universiteto klestėjimu ir bendruomenės gerove; Tinkamai atstovauti, ginti, garsinti Vilniaus universiteto vardą Lietuvoje ir pasaulyje. Tepadeda man Dievas.
45.	**Lietuvos policijos akademijos darbuotojo (klausytojo)** Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. liepos 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos policijos akademijos laikinojo statuto“	Aš, ..., pradėdamas dirbti (mokytis) Lietuvos policijos akademijoje, pasižadu gerbti ir vykdyti Lietuvos Respublikos Konstituciją ir kitus įstatymus, paklusti Akademijos statutui, saugoti jos garbę ir visomis išgalėmis prisidėti prie Akademijos suklestėjimo, kelti savo profesinį lygį, dorai ir sąžiningai atlikti pareigas. Prisiekiu tarnauti Lietuvos Respublikai ir jos tautai.

*PASTABA. Prisiekti galima ir be paskutinio sakinio

5 PRIEDAS

VARTOJAMŲ LOTYNIŠKŲ TERMINŲ ŽODYNĖLIS

TERMINAS	REIKŠMĖ
A prióri	Iš anksto; nepatikrinus; nepriklausomai nuo patirties (spręsti, daryti išvadą)
Ad hoc	Specialiam tikslui; konkrečiai situacijai; tik šiuo atveju; tik šį kartą
Audiátur et áltera pars	Tebūnie išklausyta ir antroji pusė (išklausyk ir antrąją pusę)
Auctoritáte ratiónis	Motyvuojant precedento buvimu
Consensus, non concubitus facit nuptias	Sutarimas, o ne lytiniai santykiai sukuria santuoką
Condítio sine qua non	Būtina sąlyga; sąlyga be kurios neįmanoma
Corpus delicti	Pažeidimo kūnas (sudėtis)
De facto	Faktiškai; iš tikrųjų
De jure	Teisiškai; pagal įstatymus
De lege ferenda	Pagal būsimą teisę
Erga omnes	Dėl visų; visiems
Ex ante	Anksčiau; iš anksto; pirma laiko
Ex lege	Pagal teisę, pagal įstatymą
Ex nunc	Nuo dabar; ateityje
Ex offício	Kaip reikalauja pareigos; pagal pareigas; iš pareigos
Ex post facto	Po fakto; per vėlai
Expréssis verbis	Aiškiais žodžiais; aiškiai
Impossibílium nulla obligátio est	Niekas neįpareigojamas daryti to, kas neįmanoma
Inter alia	Be kita ko; kartu su
In flagranti	Nusikaltimo vietoje
Ipso	Pats savaime
Ipso facto	Pačiu faktu; pagal faktą; kartu; dėl to; savaime
Ipso jure	Pačia teise; pagal įstatymą; dėl įstatymo
Jus cógens	Priverčianti teisė, t. y. nuo 1969 m. Vienos konvencijos į tarptautinę praktiką įvesta sąvoka – imperatyvi bendrosios tarptautinės teisė norma, kuri gali būti pakeista tik vėlesne tokio paties pobūdžio teisės norma
Jus jurandum Juramentum,	Priesaika
Jus sánguinis	Kraujo teisė (vaikų, kurių tėvai yra valstybės piliečiai, pilietybės teisė)
Jus soli	Krašto teisė (vaikų, gimusių tam tikros valstybės teritorijoje, pilietybės teisė)
Lacunae legis	Teisinio reguliavimo spraga
Lex benignior retro agit	Teisės aktų galia yra nukreipta į ateitį, įstatymų ir kitų teisės aktų galiojimas atgal neleidžiamas, nebent teisės aktu būtų sušvelninama teisinių santykių subjekto padėtis ir kartu nepakenkiama kitiems teisinių santykių subjektams

Lex generalis	Bendrasis įstatymas
Lex non cogit ad impossibília	Teisės aktais negalima reikalauti neįmanomų dalykų
Lex retro non agit	Teisės aktų galia yra nukreipta į ateitį, įstatymų ir kitų teisės aktų galiojimas atgal neleidžiamas
Lex specialis	Specialusis įstatymas
Matrimonium	Motinos pareigos
Mutátis mutándis	Su būtinais (atitinkamais) pakeitimais; priėmus būtinus (atitinkamus) pakeitimus
Nemo judex in propria causa	Niekas negali būti teisėju savo byloje
Non bis in idem	Negalima dukart bausti už tą patį teisės pažeidimą
Nota bene	Gerai įsidėmėki
Nulla poena sine lege	Atsakomybė (sankcija, bausmė) už teisės pažeidimus turi būti nustatyta iš anksto
Nullum crímen sine lege	Veika nėra nusikalstama, jeigu tai nėra numatyta įstatyme
Onus probándi	Įrodymo našta – įrodyti turi tas, kuris teigia, o ne tas, kuris neigia
Pacta conventa	Sudaryta sutartis
Pacta sunt servánda	Sutarčių reikia laikytis
Per definitionem	Pagal apibrėžimą
Per se	Pats savaime
Res judicáta	Teismo galutinai išspręstas klausimas, t. y. draudimas pareikšti tapatų ieškinį
Restitútio in íntegrum	Daikto (dalyko) atkūrimas jo pradiniu pavidalu; visiškas atkūrimas; grąžinimas buvusių teisių
Supréma potéstas	Aukščiausia galia, t. y. tautos suverenios galios
Ubi ius – ibi remédium	Kur teisė, ten ir jos gynyba, t. y. įstatymas, suteikdamas teisę, duoda ir jos gynimo įrankį (poveikio priemonę)
Ultra Vires	Daugiau, negu leidžia įgaliojimai (sprendimas priimtas viršijant įgaliojimus, todėl neteisėtas)
Volens nolens	Noromis nenoromis

MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ SĄŠRAŠAS

1. Skaistys A. Kai kurie priesaikos teisinio instituto istoriniai aspektai Lietuvoje iki XVIII amžiaus. *Jurisprudencija*. 2007, 11(101): 50-57.

2. Skaistys A. Priesaikos institutas ir jo įgyvendinimo problemos. *Jurisprudencija*. 2004, 54 (46): 16-28.

3. Skaistys A. Šaulio priesaikos misija ir jos įgyvendinimas. Įteikta ir bus atspausdinta žurnale *Socialinių mokslų studijos*. 2011, 3(2).

Skaistys, Audrius
Teisinis priesaikos institutas ir jo socialinis vaidmuo: daktaro disertacija.
– Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2011. – 212 p.
Bibliogr.: p. 156–169
ISBN 978-9955-19-287-9

Disertacijoje nagrinėjamas priesaikos teisinis institutas, jo kilmė, istorinė raida, svarba telkiant visuomenę skirtingomis istorinėmis epochomis, taip pat šio instituto ryšys su religija. Darbe nagrinėjamos įvairių rūšių priesaikos, atskleidžiamas jų socialinis vaidmuo. Ypač daug dėmesio skirtas šaulio priesaikai, tam tikrai kario priesaikos rūšiai, ir jos raidai nuo 1919 m. iki šių dienų.

Tyrimo pabaigoje pateikiamos priesaikos teisinės apibrėžtys, autoriaus siūlymai institucinei priesaikos laikymosi priežiūros sistemai tobulinti ir sąsajoms tarp prisiekiančio asmens įsipareigojimų ir atsakomybės už galimą priesaikos pažeidimą nustatyti.

The Subject Matter of the Dissertation is the Oath institute, its origin, and historical development through centuries, the importance for organizing community in different historical epochs and its association with the current religions. Several kinds of oaths have been distinguished and a special attention was given to the oath of joining the National Guards.

The research ends with a new definition of the Oath and the author's suggestions for the reorganization and control of the Oath and the consolidation of the swearer's responsibilities and possible delinquencies.

Audrius Skaistys

TEISINIS PRIESAIKOS INSTITUTAS IR JO SOCIALINIS VAIDMUO
Daktaro disertacija

Maketuotoja *Janė Andriuškevičienė*
Viršelio autorė *Stanislava Narkevičiūtė*

SL 585. 2011 05 12. 14,29 leidyb. apsk. l.
Tiražas 20 egz. Užsakymas .
Išleido Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, Ateities g. 20, LT–08303 Vilnius
Tinklalapis internete www.mruni.eu
Elektroninis paštas leidyba@mruni.eu
Spausdino UAB „Baltijos kopija", Kareivių g. 13 b, LT–09109 Vilnius
Tinklalapis internete www.kopija.lt
El. paštas info@kopija.lt